

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

*Hukuk
Öğretimi ve
Hukukçunun
Eğitimi*

ULUSLARARASI TOPLANTI
Ankara
9,10,11 Ocak 2003

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

HUKUK ÖĞRETİMİ
VE
HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

ULUSLARARASI TOPLANTI

ANKARA

9-10-11 OCAK 2003

HUKUK ÖĞRETİMİ
VE
HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

ULUSLARARASI TOPLANTI

ANKARA

9-10-11 OCAK 2003

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 59

Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi
Uluslararası Toplantı

ISBN:975-6689-43-9

© Türkiye Barolar Birliği

Birinci Baskı: Nisan 2004

Türkiye Barolar Birliği
Karanfil Sokađı 5/62
06650 Kızılay - ANKARA
Tel: (312) 425 30 11 Faks: 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-posta: admin@barobirlik.org.tr
yayin@barobilik.org.tr

Kapak Tasarımı
Av. Özcan ÇİNE
(Atatürk Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışında
konuşmaları dinlerken 5 Kasım 1925)

Sayfa Tasarımı ve Ofset Hazırlık
Düş Atelyesi (0312.215 70 37)

Baskı
Şen Matbaa
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ GÜN

AÇIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Lale SİRMEN	3
Av. Özdemir ÖZOK	9
Cemil ÇİÇEK.....	13

BİRİNCİ OTURUM

Hukuk Eğitime Genel Bakış

Av. Şahin MENGÜ	19
Av. Özdemir ÖZOK	19
Prof. Dr. Adnan GÜRİZ	21
Prof. Dr. Hubert ROTTLEUTHNER.....	27
Prof. Dr. Hayrettin ÖKÇESİZ.....	35

İKİNCİ OTURUM

Hukuk İlintili Yurttaşlık Eğitimi

İpek GÜRKAYNAK	47
Prof. Dr. Dilek GÖZÜTOK	50
Yard. Doç. Tufan ERHÜRMAN	56
Tartışma	66

İKİNCİ GÜN

BİRİNCİ OTURUM

Fakültelerimizde Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi

Prof. Dr. Sait GÜRAN Hukuk Fakültelerinde Öğretim; Yönetimin Değerlendirilmesi, Programın Analizi, Kadrolar ve Öğrenci Profili	84
Tartışma	93
Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ Hukukta Aktif Eğitim.....	109
Tartışma	118

İKİNCİ OTURUM

Dünyada Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi

Prof. Dr. Hans Heiner KUHNE Fransa'da Hukuk Öğretimi, Hukukçu Eğitimi ve Sorunları	137
Prof. Dr. Antolis PANTELİS Yunanistan'da Hukuk Öğretimi, Hukukçu Eğitimi ve Sorunları	139
Prof. Dr. Frédérique DREIFUSS-NETTER İtalya'da Hukuk Öğretimi, Hukukçu Eğitimi ve Sorunları	142
Dr. Julian LONBAY İngiltere'de Hukuk Öğretimi, Hukukçu Eğitimi ve Sorunları	147
Prof. Axel GEHRINGER ABD'de Hukuk Öğretimi, Hukukçu Eğitimi ve Sorunları	156
Tartışma	165

ÜÇÜNCÜ GÜN
BİRİNCİ OTURUM
Mesleğe Yönelik Eğitim

Av. Semih GÜNER	
Avukatlık Stajı ve Stajyerin Eğitimi	192
Tartışma	197
Fatma ÇAMLİBEL	
Adli Yargıda Hakim ve Savcı Adaylarının ve Adalet Akademisi Eğitimi	215
Tartışma	222
Salih ER	
Adli Yargıda Hakim ve Savcı Adaylarının Eğitimi	241
Tartışma	247

İKİNCİ OTURUM
Açık Oturum

Prof. Dr. Tanju GÜRKAN	263
Prof. Dr. Tuğrul ANSAY	270
Prof. Dr. Vecdi ARAL	274
Prof. Dr. Cevdet ATAY	279
Av. Prof. Dr. Erzan ERZURUMLUOĞLU	285
Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU	291
Prof. Dr. Kamil MUTLUER	295
Av. Talay ŞENOL	300
Tartışma	312

BİRİNCİ GÜN

9 OCAK 2003, Perşembe

ANKARA ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ
DEKANI PROF. DR LALE SİRMEN'İN KONUŞMASI

Sayın Bakan, değerli konuklar...

Avrupa Birliği'ne üye olarak, Avrupalı devlet ve Avrupalı toplum olma yolundaki tarihi yürüyüşünün son ve kesin adımını atma kararlılığında olan ülkemizde birçok alanda yenileştirmeler gerçekleştirilerek, Avrupa entegrasyonuna uyum sağlama çabaları sürdürülmektedir. Bu çabalar çerçevesinde genel olarak Yükseköğretimin bütünü itibarıyla olduğu gibi, hukuk eğitimi alanında da uyum çalışmalarından sık sık söz edilmekte, hatta bazı çalışmalara da başlanmış bulunmaktadır.

Bir yandan Avrupa Birliği'nin uyguladığı eğitim programlarının da desteğiyle Avrupalı eğitim kurumları arasında öğrenci değişiminin giderek kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması düşüncesine uygun olarak başlatılan "kredilendirme" çalışmaları, öbür yandan uluslararası kuruluşların destek ve gayretiyle hizmet ticaretinin de küresel düzeyde serbestleştirilmesi eğiliminin giderek uygulamalara daha etkili bir biçimde yansması sonunda, diğer hizmetlerin yanısıra, hukukçuların da serbest dolaşımının sağlanması için başlatılan Hukuki hizmetlerin standartlaştırılması, aynı paralelde hukuk eğitiminin dünya standartlarına uygun biçimde yenileştirilmesi ihtiyacı, birçok ülke gibi, Türkiye'yi de etkilemiştir. Hukuk eğitiminin yenileştirilmesi çalışmaları bütün dünyada, en başta da Avrupa'da giderek yoğunlaşmakta ve yaygınlaşmaktadır.

LALE SİRMEİNİN
KONUŞMASI

Bu gözlemler, hukuk eğitiminde yenileştirme konusunu kısa bir sürede ülkemizde de ön plana çıkararak ilk nedenleri belirlemek bakımından dikkat çekicidir. Bunlar, son zamanlarda, "İngiliz hukukunda şöyle; Alman hukukunda böyle; yok Fransız hukukunda öyle" sözlerinin üniversite çevrelerinde giderek sıklaşan biçimde, yeniden duyulmaya başlamasının da nedenini ortaya koymaktadır.

Gerçekten, ülkemizde ne zaman üniversite eğitiminin yenilenmesine ilgili bir ihtiyaç duyulursa, öğretim üyeleri başta olmak üzere, birçok kimse, kendisinin "hasbelkader" eğitim aldığı Batı ülkesini model göstererek veya kendisini çeşitli sebeplerle, yakın hissettiği Avrupa ülkesini örnek vererek, değişimin yapılması gerektiğini ısrarla belirtmeye başlar. Onlara göre, "iyi-doğru-güzel", "ortada"dır; yapılacak şey hem de vakit geçirmeden o ülke ne yapıyorsa onu yapmaktır. Bu nelerdir ki, Türkiye'de yükseköğretim, zaman zaman gerçekleştirilen düzenlemelerle düzenlemeyi gerçekleştirme durumunda olanların "ikinci ülkelerinin" model olarak alındığı biçimde yapıla yapıla zamanla "yamalı bohça"ya döner, ama Türkiye'nin şartlarına uymaktan ve ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalır. Üstelik de, bu uzak kalış nedeniyle, çok kısa bir süre sonra şiddetle eleştirilmeye başlanır ve yeniden "bütüncül" bir değişim gereği yönünde talepler çoğalmaya başlar.

Yine böyle bir noktada bulunmaktayız. Bugün de, daha çok "Avrupa Birliğine uyum" başlığı altında, hukuk eğitimi dahil, bütün üniversite sisteminin değişmesi gerekip gerekmediği tartışmaları yapılmaktadır. Yine bireysel tecrübeler veya "esinlenmelere" göre modeller ortaya atılmakta, yine "derhal" bu değişikliklerin yapılması talep edilmektedir.

Oysa, iş o kadar basit değildir. Kaldı ki, bugün hukuk eğitimi en sorunlu olan da değildir; AB'ye uyum için de öncelikle değiştirilmesi gereken bir yanının olup olmadığı tartışılmaya elverişli bir konudur. Çünkü, hukuk eğitiminin sorunlu olarak gösterilen yanlarından bir kısmı üniversitelerin genel sorunlarına ve yükseköğretimin yönetimindeki koyu merkezîyetçi sisteme bağlı sorunlardır, diğer bir kısmı ise, orta öğretimin

düzey düşüklüğüne dayalı sorunlardır. Bunların çözümü olmaksızın mükemmel bir hukuk eğitimine ulaşılabileceğini öne sürmek hayalperestlik olur.

Hukuk eğitiminde değişiklik yapmak için, Avrupa Birliği'nin özgül bir reçetesi bulunmamaktadır. Eğitim konusu, ulusal yetki konusu olma özelliğini muhafaza ettiği için, her üye devlet kendi hukuk eğitimini düzenlemek ve uygulamak özerkliğini elinde tutmaktadır. Hukukçuların serbest dolaşımı çerçevesinde dahi eğitimde uyumlaştırma etkinliği veya yükümlülüğü öngörülmemektedir. Üye devletler, aralarında, temelde bir farklılık bulunmadığından, hukuk eğitimini kendi ihtiyaçlarını göz önünde tutarak düzenlemekte ve yönetmektedir. Diplomalara karşılıklı tanınmasıyla ilgili olarak hukuk alanında ortaya çıkan sorunlar eğitimin içeriğinden ziyade, mesleğin örgütlenmesine bağlı hususlardan ileri gelmektedir.

Bugün Türkiye'de hukuk eğitiminin yenileştirilmesi yönünde gerçekten bir atılım yapılmak düşünülmüyorsa, benim görüşüm şudur ki, bu yenileştirmenin hem nedenleri, hem de içeriği ulusal şartlar ve ihtiyaçlar ön plana çıkarılarak belirlenmelidir. Yoksa, sadece "AB'ye uyum" sloganı yönünde bir yenileştirme hareketine kalkışma, biçimsel bir değişiklikten öteye bir şey getirmeyecek, bu konudaki talepleri tatmin etmeyecektir.

Bu açıdan bakıldığında şu hususların gözlemlendiği vurgulanmalıdır:

Toplumların "dışarıya açılması", "uluslararasılaşma ve küreselleşme süreçlerinin" etkilerini iyiden iyiye göstermesi, yüzyılın dönümünde, müthiş bir hızla gelişen teknolojinin, insanlığın gelişimini "bilgi toplumu" düzeyine ulaştırması tabii ki diğer bazı bilim alanlarında olduğu gibi, hukuk alanında da eğitimin sürekli olarak yoklanmasını, yeniyeye dönük deneylerden geçirilmesini, yeni önerilere, taleplere ve ihtiyaçlara cevap verebilecek dinamik ve etkili bir yapıya kavuşturulmasını ön plana çıkaran bir konu haline getirmiştir.

LALE SİRMEİNİN
KONUŞMASI

Üstelik, toplumların "uluslararasılaşması", ülkelerin hukukçularını rekabet gücü daha yüksek bir kaliteye ulaştırma ihtiyacını doğurmuştur. Gelecek yirmi yıl içinde, mallar gibi hizmetlerin de, serbest dolaşımının gerçekleşmesi yönünde atılan adımlar, ülkelerin hukukçularını daha kaliteli ve ulusal hukukun olduğu kadar, uluslararası ve karşılaştırmalı hukukun gerektirdiği bilgi ve niteliklerle de donanımlı biçimde yetiştirme kaygısının ön plana çıkması sonucunu doğurmuştur.

Ayrıca, bugün, uluslararası toplum, ulus devletlerin, gerek iç hukuklarında gerek uluslararası hukukta, hukukun genel ilkelerine daha uygun adımlar atmasını adeta denetlemektedir. Hukukun üstünlüğüne en uygun davranan ülkeler, hem uluslararası toplumun üyesi olmak bakımından daha güçlü bir statü edinmekte, hem de kendi meşru menfaat ve beklentilerine daha güçlü destek sağlayabilmektedir.

Konuya Avrupa açısından bakıldığında, daha başka bir boyutun da ortaya çıktığı görülmektedir. Avrupa Birliği'nde temsilini bulan "büyük Avrupa entegrasyonu", 1950'lerdeki başlangıç noktasından itibaren ulusal hukukların dışında, "malların, hizmetlerin, işçilerin ve sermayenin serbest dolaşımını" düzenlemeye yönelik özerk bir uluslararası Hukuki yapı oluşturmaya başlamış ve bugün özgül bir "Avrupa Toplulukları Hukuk Sistemi"ne ulaşmıştır.

Avrupa Toplulukları Hukuku, özellikle Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın üye devletlerin hukukunda bağlayıcı etki meydana getiren içtihatlarıyla, Avrupa devletlerinin ulusal hukuklarını tedricen değiştirmekte ve birbirine daha da yaklaştırmaktadır. Bu gelişme öyle bir noktaya gelmiştir ki, bugün Avrupa da, "common law" ve "civil law" hukuk sistemlerini aynı anda kucaklayan bir yeni "Avrupa Ortak Hukuku'nun" oluşumundan söz edilmeye başlanmıştır. Başta Avrupa Birliğine üye ülkeler olmak üzere, Avrupa devletleri bu gelişmeye uyum sağlama çabasına girmişlerdir. Avrupa hukuk anlayışı tarihsel bir aşamada, bir kez daha yapı değiştirmektedir.

İşte yukarıdaki nedenlerle, bütün Avrupa'da hukuki yapılarda değişiklik yapmak ihtiyacı duyulurken, hukuk eğitimi alanında da aynı ihtiyaç doğrultusunda yapısal değişiklikler gerçekleştirme hareketi başlamış bulunmaktadır.

Türkiye ise bu gelişmelere bigane kalmaz. Öte yandan, Türkiye toplumsal yapılarını diğer Avrupalı ülkelerin çoğundan farklı biçimde, "tarım toplumu", "sanayi toplumu" ve "bilgi toplumu" aşamalarını birlikte değerlendirerek değiştirmek durumunda olan bir ülkedir.

Dolayısıyla, Türkiye bir yandan hukuk sisteminde gerekli değişiklikleri yaparak yeni gelişmelerin ortaya çıkardığı ihtiyaçları karşılamak, öbür yandan da hukukçuluk mesleğinin işlevlerini ve örgütlenmesini, hukukçularının kalitesini de gözönünde tutarak yenilemek, bu çerçevede de hukuk eğitimi dahil tüm hukukçu yetiştirme süreçlerini gözden geçirmek ihtiyacıyla karşı karşıya bulunmaktadır.

Türk hukuk fakültelerinin ülke dışı itibarının artırılması için de, hukuk eğitimimizin uluslararası standartlara uyum sağlayabilecek bir düzeyde olması fevkalâde önemlidir.

Görülüyor ki, değişim ihtiyacı sadece dar anlamda hukuk eğitimine münhasır bir husus değildir. Hukuki yapının tümü, hukuk politikasının bütünü ve hukuk mesleğinin tamamı bu değişimden mutlaka yararlanmalıdır ve bu değişim bütün unsurlar birlikte göz önünde tutularak gerçekleştirilmelidir. Böylesine kapsamlı bir etkinlik için de aceleci olmadan, basit modellere saplanmadan, "Avrupa Birliği'ne uyum" sloganının yanıltıcı ve biçimsel kolaycılığına kapılmadan bilinçle, bilgiyle, araştırmayla çok yönlü çalışmalar yapmak gerekir. Uzun soluklu bir "yapılandırma" ancak böyle gerçekleştirilebilecektir.

Hukuk düzenimizin, hukukçuluk mesleğinin ve hukuk eğitimimizin çok yönlü yenileştirilmesine ilişkin çalışmalara, hukuk çevremizin en geniş biçimde katılımı sağlanmalıdır. İlgili akademisyenlerin, hukuk öğretim üyelerinin en geniş ölçüde görüşlerinin alınmasını sağlayacak geniş katılımlı akademik

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

Bu bakımdan "nitelikli hukukçu" yetiştirmek önem taşımaktadır. "Hukuk Devleti", var olan hukuku tanıyan, açıklayan, geliştiren, başarılı olarak uygulayan, olması gereken hukuku araştıran, hukuk bilimi gereklerine göre mesleğini yerine getiren, hukuku kuramsal ve eleştirel açıdan ele alan, hukuk sorunlarına çözüm bulmak için hukuk kurallarını ve olanaklarını kullanmasını bilen, genel kültürle donanmış, mesleki formasyona sahip, hukuka ve adalete inançlı ve bağlı, ahlaklı, erdemli, bilgili, kültürlü, geniş ufuklu, hoşgörülü, insan sevgisiyle dolu, insan haklarına saygılı, hukuku ve hukuk devletini bireylerin hizmetine sunan, sorumluluk duygusu gelişmiş, sorunları saptama, irdeleme, yargılama niteliği bulunan, küçük hesapların ardından gitmeyen, halk psikolojisini bilen, mesleki ve şahsi saygınlık ve onura düşkün, hukuk kurallarına işlerlik kazandıran, hukuku yaşayan ve yaşatan, halka karşı güler yüzlü ve tarafsız, haklıya arka çıkan, şiddeti reddeden, barışı, dengeyi, adaleti ve huzuru savunan, çeşitli güç ve odaklara karşı bağımsızlığını koruyan yargıç, savcı, avukat, noter, bilim adamı ve yöneticilere ihtiyaç duymaktadır.

Toplumdaki bütün kesimlerin bilinçli ya da bilinçsiz kullandığı, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti kavramları nitelikli hukukçuların uygulaması ile yaşama geçebilir. Evrensel demokratik ilkeleri ve insan haklarını içeren normlar ve yasaların dahi, amaca uygun uygulanabilmesi, amaca uygun yorumlanabilmesi; yargılama ve karar sürecinde hukukçuların sağlam hukuk bilgisine, yorum ve değerlendirme gücüne bağlıdır. Hukuksal yorum ve değerlendirme sosyoloji, psikoloji, siyasal tarih, felsefe, iktisat, mantık ve hatta matematik gibi bilim dallarına olan ilgi ve bilgi ile mümkündür. Ancak bütün bunları özümsemiş ve böylece hukuki düşünmeyi öğrenmiş hukukçular yetiştirdiğimiz takdirde hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti kavramlarını yaşama geçirmiş olabiliriz.

Bu bakımdan hukuk öğrenimi ve hukukçu eğitimi son derece önemli bir konudur. Kuşkusuz ülkemizin Avrupa Birliği'ne giriş ve uyum sürecinde konunun önemi daha da artmıştır.

Hukuk öğretimi ve eğitiminin yapıldığı "*Hukuk Fakülteleri*" sadece yargıya, yasamaya, yürütmeye, yönetime eleman yetiştirmiyor. Aynı zamanda hukuk biliminin ve öğretiminin kalitesini yükseltecek nitelikli öğretim elemanı da yetiştiriyor. Ne yazık ki bugünkü sistem içinde "*Hukuk Fakülteleri*" kendisinden istenen bu görevleri hakkıyla yerine getiremiyor. İşte bu görevlerin hakkıyla yerine getirilememesinin nedenleri, düzenlediğimiz "*Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi*" konu başlıklı uluslar arası toplantıda tartışılacak ve ortaya çıkan sonuçlar derlenerek kitap haline getirilecektir.

Üç gün sürecek toplantıda, ülkemizden ve değişik ülkelerden gelen katılımcılar, özenle seçilen ve tespit edilen konular hakkında bilgi ve birikimlerini bizlerle paylaşacaklardır. Etkinliğin gerçekleşmesinin her aşamasında bize katkı verenlere, destekleri ile bizi yüreklendiren ve onurlandıranlara teşekkür etmeyi öncelikle bir borç kabul ediyorum.

Bu duygu ve düşüncelerle, toplantının yararlı ve verimli geçmesini diliyorum, saygılarımı sunuyorum.

ADALET BAKANI CEMİL ÇİÇEK'İN KONUŞMASI

Değerli Türkiye Barolar Birliği'nin Başkanı, sayın Dekan, yerli ve yabancı öğretim üyeleri...

Sivil toplum kuruluşlarının değerli temsilcileri, saygıdeğer hukuk uygulayıcıları, değerli konuklar, sayın basın mensupları...

Her yıl ocak ayında düzenlenerek oluşturulan "*Hukuk Kurultayı*" geleneğinin, bu yıl da sürdürülmesinden duyduğum memnuniyeti ifade ederek sözlerime başlıyorum.

"*Hukuk ve Adalet*"in toplum ve devlet açısından ne denli önemli olduğunu belirten Aristoteles; bu önemi üç ilkeye bağlayarak vurgulamıştır.

1. Hukuk ve Adalet, toplumun ve devletin temelidir.
2. Hukuk ve Adalet, devletin amaçlarıdır.
3. Hukuk ve Adalet, devlet yönetiminin egemen unsurlarıdır.

İnsanlar arası ilişkilere bir düzen getiren ve bunun sonucunda sağlanan barış, eşitlik, özgürlük ve güvenlik içerisinde bireyin varlığını koruması ve geliştirmesini sağlayan kurallar bütünü olan hukuk; çağdaş bir toplum ve demokratik bir devlet olmanın "*olmazsa olmaz*" şartıdır.

CEMİL ÇİÇEK'İN
KONUŞMASI

Çağdaş ve demokratik bir devlet olma açısından, bu denli öneme sahip olan bu kavramın içeriğinin, ne anlama geldiğini bilen ve bunu gereği gibi uygulayabilen insanların yetiştirilmesi; kavramın hedeflediği barış, eşitlik, özgürlük ve güvenliğin sağlanmasında en büyük güvence olacaktır.

Değerli konuklar; bu önemli konunun, üç günlük Hukuk Kurultayı süresince, yerli ve yabancı bilim adamlarının değerli katılımları ile iki ana başlıkta; "*hukuk öğretimi*" ve "*hukukçunun eğitimi*" kavramlarına ağırlık vermek suretiyle tartışılmasını çağdaş bir toplum ve devlet yaratma adına önemli bulmaktayım.

Zira bu iki kavram, birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bu çerçevede, hukuk öğretiminin amacının kişiye, "*hukuk alanındaki teknik bilgiyi aktarmak*" olduğu söylenebilir. Oysa öğretimi de içerecek şekilde daha geniş bir anlamı bulunan hukuk eğitimi; kişiyi, hukuk alanında bilgi, karakter, düşünme, duygu, davranış ve uygulama açısından belli bir düzeye yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bu haliyle eğitim, okulda başlayan fakat okul bittikten sonra da devam eden bir süreçtir.

Hukuk alanındaki yüksek öğretimin amaçlarını, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 35. maddesinin ışığı altında beş ana başlıkta vurgulamak mümkündür.

Bunlar:

1. Öğrenciyi yetenekleri ölçüsü ve doğrultusunda, ülkenin bilim politikasına ve toplumun çeşitli kademelerindeki insan gücü ihtiyacına göre yetiştirmek,

2. Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak,

3. Hukuku ilgilendiren bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için, bilimleri genişletip derinleştirerek inceleme, araştırma yapmak,

4. İnceleme ve araştırma sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak, yayım yapmak, istendiğinde bilimsel görüş bildirmek,

5. Hukuk bilimi ile ilgili olarak toplumu aydınlatıcı diğer hizmetlerde bulunmaktadır.

Birbirini tamamlayıcı nitelikteki bu unsurlar, bilimsel öğretim kalitesini arttırıcı etki yapacaktır.

Değerli konuklar...

Hayatın bilimsel, teknik ve kültürel alanlardaki gelişme ve sorunlarını yakından izleyip, çözümler üretmeyen bir hukuk sistemi ile, müfredatını ve öğretim kadrolarını bu gelişmeye uyumlu hale getiremeyen öğretim kurumları, "*çağdaş ve demokratik bir düzen yaratma*" görevinde zafiyet konumuna düşeceklerdir.

Bu saptamayı; son yıllarda bilgi teknolojilerinde, özellikle internet alanında yaşadığımız gelişmeleri dikkate alarak daha somut şekilde örneklemek istiyorum.

Bu salonda yer alan değerli katılımcıların, 30 yaş ve üzerindeki kuşağının -ki buna şahsım da dahildir- hukuk öğretimi; fiziki ortamda ortaya çıkan sorunlara yaklaşım esasına dayalı olmuştur. Oysa bilgi teknolojilerindeki gelişme nedeniyle, kişiler arasındaki sorunlar artık sanal bir ortamda da cereyan edebilmektedir. Ceza hukuku, borçlar hukuku, vergi hukuku, ticaret hukuku, uluslararası hukuk, usul hukukunun klâsik kavramlarının, bu gelişmeyi dikkate alacak şekilde yeniden tanımlanması ve yeni kavramların hukuk öğretiminde yerini alması elzemdir.

Değerli konuklar, bugün toplumda hukukçu olarak görev alan kişilerin adalet, yönetim, yasama, öğretim ve araştırma gibi dört geniş alanda çalışmaları; bu alanların gerektirdiği teori ve uygulamanın, "*farklı kademelerdeki eğitimle*" ve "*ayrı meslek eğitimleriyle*" sağlanmasına neden olmuştur.

Ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora bu kademeleri ifade ederken; hâkim ve savcılar, avukatların, kaymakamların v.s meslek eğitimleri, bu ilave eğitim örnekleri arasındadır. Bu kademe ve eğitimlerin hedefleri ve mevcut gelişmeler doğ-

CEMİL ÇİÇEK'İN
KONUŞMASI

rultusunda yeniden gözden geçirilmeleri; üzerinde tartışma yapmaya değer bir diğer önemli konudur. Bunlardan adalet alanında çalışacak hâkim, savcı, avukat, noter ve yardımcı personelin yetiştirilmesi ile ilgili bir tasarı, halen TBMM'nin gündeminde bulunmaktadır. Başkanlığını, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin değerli hocalarından Prof. Dr. Yaşar Karayalçın'ın yaptığı, geniş katılımlı bir komisyon tarafından hazırlanan "*Türkiye Adalet Akademisi Kanun Tasarısı*" adalet alanında çalışacak hâkim-savcı, avukat, noter ve yardımcı personelin mesleğe hazırlık ve meslek içi eğitiminde, Adalet Akademisi'nin çatısı altında sağlanacak bir "*birlikte yetiştirme sistemi*" esasına dayalıdır.

Değerli konuklar, hukuk öğretimi ve eğitimi ile;

– Hukukun ilkelerini, kurumlarını, kavramlarını net şekilde bilen,

– Sorunları isabetli bir şekilde tanımlayıp çözüm ararken, gerekli ilâve bilgiyi nerede ve nasıl bulabileceğini bilen hukukçular yetiştirmeyi amaçlamalıyız.

Ama saydığım bu hedeflere ilâve olarak, çağdaş bir toplum ve demokratik olmanın önemli unsuru olan "Hukuk"un yaratılması ve uygulanmasında hayati rolü bulunan hukukçuların; çalıştıkları alanla ilgili "*meslek etiğine*" ve "*çalışma disiplinine*" sahip olmaları gerektiğini de vurgulamak istiyorum.

Üç gün boyunca değişik oturumlarda tartışılacak bu hususların, hukuk sistemimize yeni bakış açılan kazandıracağına duyduğum inancı vurgulayarak;

Kurultayı düzenleyen Türkiye Barolar Birliği'ni, işbirliği sağlayan yerli ve yabancı üniversiteleri tebrik ediyor, Hukuk Kurultayı'nun başarılı geçmesi dileğiyle tüm katılımcıları saygıyla selâmlıyorum.

BİRİNCİ OTURUM

“HUKUK EĞİTİMİNE GENEL BAKIŞ”

Oturum Başkanı: Özdemir ÖZOK
(Türkiye Barolar Birliği Başkanı)

Şahin MENGÜ (Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreteri):
Değerli konuklar; hoş geldiniz.

ŞAHİN MENGÜ'NÜN
KONUŞMASI

Başkanlığını Türkiye Barolar Birliği Başkanı sayın Özdemir Özok'un yapacağı; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Adnan Güriz, Özgür Berlin Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hubert Rottleuthner, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hayrettin Ökçesiz'in konuşmacı olarak katılacakları ve konusu "*Hukuk Eğitimine Genel Bakış*" adlı oturumu açıyoruz.

Başkan ve konuşmacıları kürsüye davet ediyorum.

Buyurun efendim.

Oturum Başkanı Özdemir ÖZOK: Saygıdeğer konuklar; Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlediği "*Hukuk Öğrenimi ve Hukukçu Eğitimi*" konu başlıklı, üç gün sürecek toplantımıza hoş geldiniz.

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

Üç gün sürecek toplantımızın açılışını sabahleyin yine siz değerli konuklarımızın katılımıyla Ankara Hukuk Fakültesi'nde yaptık. Sanıyorum bu üç günlük süre içerisinde gerçekten ülkemizin ve yurtdışından gelen çok birikimli, çok deneyimli ve konunun uzmanı konuklarımız, bize son derece önemli olan, her şeyin başı, ilk adımı olan hukuk eğitim konusunda hepimizin ufkunu açacak, hepimizin düşünce zenginliğine katkıda bulunacak, çok değerli katkılar verecekler.

Değerli konuklar; Türkiye Barolar Birliği, bir süredir başlattığı ve son derece olumlu tepkiler aldığı bu ve benzeri etkinliklerini -sayısal olarak belki istediğimiz, arzu ettiğimiz, beklediğimiz sayılara varamıyoruz- ama gerçekten nitelik itibariyle çok değerli, çok saygın topluluklarla sürdürüyor. Bu, Türkiye Barolar Birliği Yönetimi için bir yüreklendirme, bu konulardaki çalışmalarımıza cesaretlendirme bakımından son derece olumlu katkılarda bulunuyor.

Çok kısa bir süre önce Yargıtay'da, Yargıtay Başkanlığı'yla birlikte yaptığımız Anayasa değişiklikleri ve uyum yasalarıyla ilgili toplantımız, hakikaten Yargıtay'daki son derece değerli yargıçlarımız, bilim adamları ve avukat meslektaşlarımızdan çok olumlu tepkiler almıştır. İşte bu ve benzeri tepkiler ve olumlu yaklaşımlar, Türkiye Barolar Birliği Yönetimi'nin bu

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

ve benzeri toplantıları sıkça yapması konusunda yeni kararlar almasında etkili olmakta.

İşte bu bağlamda yakın bir zamanda, yine Yargıtay Başkanlığı'yla birlikte, onların sağlayacağı olanaklarla, Türkiye Barolar Birliği de bu anlamda her türlü sekreteryayı ve altyapıyı hazırlama koşuluyla bütün konularda tartışılan, düşünülen, farklı yorumlanan konularda Barolar Birliği ve Yargıtay'ın, birlikte önceden saptanmış ve tespit edilmiş takvime bağlı olarak bir seri bu ve benzeri çalışmaları sürdürecektir. Diyelim ki Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nde hakikaten ilginç ve değişik yorumlara neden olan konuları; diyelim Yargıtay 1. Hukuk Dairesi'nde farklı ve değişik yorumlara neden olan konuşma ve görüşleri, düşünceleri karşı karşıya getiren ve onlardan son derece olumlu sonuçlar elde etmeyi amaçlayan çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

Tabii Türkiye Barolar Birliği'nin sadece kendi iç hukukumuzla ilgili değil, bir konu hakkında değerli konuklarımıza bilgi vermek istiyorum: Biliyorsunuz yıllardır, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana, kurucu önderlerimizin gösterdiği çağdaş ve muasır medeniyetler anlamında, onların hukukuyla, onların yaşam biçimiyle, onların sosyal yapısıyla bütünleşmeye ve birlikte hareket etmeye gönül vermiş ve bu konuda çabalar sarf etmiş bir nesiliz. Özet olarak biz, Cumhuriyet çocuklarıyız, Cumhuriyet'in kazanımlarına sıkı sıkıya sahibiz. Geldiğimiz 80 yıllık dönem içerisinde Cumhuriyet çocukları, Cumhuriyet'in yetiştirdiği evlatları, çok ciddi sınavlardan geçmekte.

Bu gelinen noktada Türkiye Barolar Birliği, bu sorumluluk anlayışı içerisinde, Cumhuriyet'in kazanımları anlamında, çağdaş hukuk anlamında, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti anlamında, ulusal ve uluslararası birliktelikleri sürekli yaşama geçirecektir. İşte bu bağlamda nisan ayı içerisinde, şu anda Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler ve yeni aday ülkeler, hukukları karşılıklı, oradaki bilim adamları, profesörler, yargıçlar, avukatların katılımıyla ve Türkiye'deki aynı konularda ve ayrı dallarda bilim adamları, profesörler, yargıçlar, avukatların katılımıyla karşılıklı mukayeseli bir biçimde ve bugün bu konudaki çalışmalarımız son noktaya gelmiştir. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi görevlileri değerli arkadaşlarımız, bu konudaki çalışmaları sürdürmektedirler ve

nisan ayında bir haftalık süreyle Ankara'da bu çalışmamızı gerçekleştireceğiz.

ÖZDEMİR ÖZOK'UN
KONUŞMASI

Değerli konuklar; bu kısa açıklamadan sonra, şimdi bu toplantımızın birinci oturumunun konusunu oluşturan "Hukuk Eğitimi Genel Bakış" konulu bölümde, biraz önce sayın Barolar Birliği Genel Sekreteri arkadaşımın da belirttiği gibi, gerçekten kendisini Ankara Hukuk Fakültesi'nden çok yakın tanıdığımız ve çok saygıdeğer hocamız, Adnan Güriz hocamız; yine şu anda Antalya Hukuk Fakültesi Dekanı ve hakikaten üretken, çalışkan, çok özverili bilim adamı Prof. Dr. Hayrettin Ökçesiz ve Özgür Berlin Üniversitesi'nden değerli konuşumumuz Rottleuthner beyefendi, sizlere hukuk eğitimine genel bakış konusunda bilgiler sunacaklar.

Ben, ilk sözü değerli hocamız Prof. Dr. Sayın Adnan Güriz'e vermek istiyorum.

Sayın hocam, buyurun.

Prof. Dr. Adnan GÜRİZ (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi): Teşekkür ederim.

ADNAN GÜRİZ'İN
KONUŞMASI

Sayın Başkan, sayın dinleyenler; hukuk eğitimi konusunda genel bir çerçeve çizmeye çalışacağım. Hukuk eğitimi veya başka bir deyimle öğretimi hep gündemde olmuştur. Niçin? Çünkü nerede toplum varsa, orada bir hukuk ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Türkiye'de hukuk öğretimi, toplumu başından beri çok ilgilendirmiştir denilebilir. Niçin ilgilendirmiştir? Çünkü hukuku uygulayacak elemanlara ihtiyaç vardı ve bunları yetiştirmek için özel okullar kurulmuştur. Öyle görebiliyoruz ki 14. yüzyıldan itibaren; mesela 15. yüzyılda, özellikle Fatih döneminde hukukçuları yetiştiren bir kısım okullar kurulmuştur. Bu okullardan mezun olanlar, naib olarak nitelendiriliyordu ve bunlar taşrada görev yapıyorlardı. Bunların daha üst düzeye çıkmış olanları kadı olarak görevlendiriliyordu ve kadılar için de en önemlisi ve değerlisi İstanbul kadısıydı. Ki daha sonra bu şeyhü'l islamlık'a dönüşmüştür, yani İstanbul kadısı aynı zamanda şeyhülislam olmuştur.

Bu öğretim, genelde Türk olan kişilere veriliyordu. Niçin Türk olan kişilere veriliyordu? Günümüzde bir teori var; "Türkiye'yi devşirmeler idare etti." Bunda kısmi bir hakikat payı olabilir, şu manada: Yugoslavya'dan, Arnavutluk'tan, Sırbis-

ADNAN GÜRİZ'İN
KONUŞMASI

tan'dan, başka yerlerden getirilen çocuklar Enderun mekteplerinde yetiştiriliyorlardı ve bunlardan kabiliyetli olanlar da yönetimde üst görevlere gelebiliyorlardı. Ancak bunlar adalet dağıtma işini bunlar üstlenemezlerdi; çünkü bunların bir fıkıh eğitimi görmeleri imkânsızdı. Belki bunlara fıkıh öğretilmiştir, ama dinle ilgili adalet dağıtım işi doğrudan doğruya Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, medreselerde okumuş olan kişilere verilmiştir. Yani Osmanlı Devleti'nde hukuk uygulamasında, bu medreselerden mezun olan kişiler büyük bir etkinliğe sahip olmuşlardır, aynı zamanda saygıya da sahip olmuşlardır.

Peki kadı nasıl bir kişiydi ve nasıl bir kişilikti? Kadı, kararlarında bağımsız ve yönetimin baskısına maruz kalmayan bir kişiydi. Belki burada sakınca şuradaydı: kadılar iki yıl için görevlendiriliyorlardı, devletten maaş almıyorlardı, yani mahkeme harçlarıyla geçiniyorlardı, bu belki sistemin bir sakıncasıydı. Ancak Osmanlı Devleti, kadıların kararlarına -istisnalar belki olabilir- genel olarak müdahale etmemiştir ve kadı, ülkede kararlarında saygın bir konuma sahip olmuştur.

Osmanlı toplumunda başka bir olay daha dikkati çekiyor. Kural olarak şu kabul edilmiştir: İctihat, içtihadı naksetmez, yani bir içtihat diğer içtihadı ortadan kaldırmaz, dolayısıyla farklı içtihatlar aynı zamanda yürürlükte kalabilir. Ama bu, hukuk hayatında bir üst mahkemenin de olmayışı, gerçi bir kısım denetim yöntemleri olmuştur, adaletnamelerle vesaireyle, ama bu çok sınırlı kalmıştır- üst denetimin olmayışı, hukuk hayatında bir kaos ve kargaşa intibasını da şöyle veya böyle yaratmıştır. Ne olmuştur daha sonra? Devlet, Tanzimat'la birlikte hukuk eğitimini düzene sokmak için çaba göstermiştir ve 19. yüzyılın ikinci yarısında hukuk mektepleri kurulmaya başlanmıştır. Yalnız dikkatinizi çekerim: Bu mekteplere bayanlar alınmamıştır, sadece erkek öğrenciler, sınırlı sayıda erkek öğrenci bu mekteplere alınmıştır. Çünkü 19. yüzyılda bir kodifikasyon hareketi olmuştu ve Fransa'dan çok sayıda yasa iktibas edilmişti. Bu uygulama, yani Türkiye'deki kodifikasyon hareketi, hukukçuların yetiştirilmesini de gerekli kılmıştır. Bu dönemde bir kısım çalışmalar yapılmıştır. Fakat dikkatinizi çekiyorum: İstanbul Hukuk Mektebi'ne kadınlar öğrenci olarak girememişlerdir. Bu şans, Atatürk devrimiyle birlikte 1925 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurulmasıyla

ortaya çıkmıştır. Ankara Hukuk Fakültesi, ilk mezunları veya hukuk mektebi, ilk mezunlarını 1928 yılında vermiştir, çünkü o sırada öğretim 3 yıllıktı ve bu öğrenciler arasında bayanlar vardı, hem baylar, hem bayanlar. Tabii bu, çok önemli bir aşamadır, yani kadının adalet dağıtıcısı olarak rol üstlenmesi çok önemli bir hadisedir.

Adalet hayatında Ankara Hukuk Fakültesi'ne özel bir yer verilmiştir. Niçin özel bir yer verildi? Şunun için: Atatürk, 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'ni tesis ederken, "*Hiçbir teşebbüste bu teşebbüste duyduğum memnuniyeti duymadım*" demişti. Onun için Ankara'da laik hukuku uygulayacak bir mektebin kurulması çok önemli bir hadisedir. Bunu özellikle vurgulamıştır, ilk dersten sonra da bu durum ortaya çıkmıştır. Tabii çeşitli mahrumiyetler içinde bu hukuk eğitimi devam etmiştir. Daha sonra başka hukuk fakültelerinin de açıldığını görüyoruz.

Hukuk eğitiminin önemli bir özelliği, bizim ülkemiz bakımından zannediyorum laiklik ilkesidir, yani şu manada laiklik ilkesidir: 1923 yılında Cumhuriyet kurulduktan sonra, 1924 yılında hâlâ Anayasa'da devletin dininin İslam olduğu yazılıydı, 1928 yılında bunlar kaldırılmıştır. Milletvekillerinin ve Cumhurbaşkanı'nun yeminlerindeki dini ifadeler 1928 yılında kaldırılmıştır ve nihayet devletin laikliği de bir Anayasa ilkesi olarak 1937 yılında benimsenmiştir, o zamandan beri de devletin laikliği temel bir ilkedir. Devletin laik olması şu anlamda çok önemlidir: Türkiye, unutmamak lazım, bir reformasyon geçirmemiştir, yani Türkiye'de bir reform olmamıştır, yani bir kısım dini mücadeleler fiilen olmuştur, ama Avrupa ülkelerinde görüldüğü şekilde bir reformasyon, bir reform hareketi Türkiye'de olmamıştır. Onun için Türkiye'de laiklik daha da önemli bir olaydır. Niçin daha önemli bir olaydır? Değişik inançlara sahip insanlar arasında, Türklerle yabancılar arasında eşitliğin sağlanabilmesi bakımından laiklik temel faktördür ve ayrıca da devletin eğer bir temel normu varsa, o temel normun bir unsuru da laikliktir. Bunu bu şekilde değerlendirmekte yarar mevcuttur.

Şu hususu da belirtmek lazım: Ülkemizde önemli bir tartışma yaşanıyor: "*Efendim, Türkiye laik midir, seküler midir?*" Sekülerizm, bir kısım lügatlerde, laiklik olarak çevriliyor, bunun pek doğru olduğunu sanmıyorum. Sekülerizm dünyevileşme

ADNAN GÜRİZ'İN
KONUŞMASI

demektir, yani bir kısım insanların din işlerini bırakıp dünya işleriyle uğraşmaları demektir. Oysa laiklik, köken itibariyle daha farklı bir şeydir ve Türkiye'de laikliğin temelini Fransız modelinde aramak gerekiyor; yani Fransız modeli bir laiklik, var Türkiye'de. Amerikan modeli bir sekülerizm daha farklı bir şeydir. Niye daha farklı bir şeydir? Çünkü Amerika'ya göç eden insanlar niçin göç ettiler Avrupa'dan Amerika'ya? Ya dini baskı nedeniyle ya siyasi baskı nedeniyle veya iş bulmak için, bir kısmı da maceraperest oldukları için göç ettiler ve orada eşitlik toplumu oluşturdular. Bu, bir anlamda sekülerizmdir, ama laiklik farklı bir şeydir.

Sekülerizmde şu vardı: Din devlete dokunmaz, devlet de dine dokunmaz. Oysa laiklik daha farklıdır, Fransız laisizmi, işte 1789 ve daha sonrası, Danton'un Adalet Bakanı olarak tutumu ve yaptıkları kilise mallarının müsadereyi falan nazara alırsa, Fransız laisizmi daha farklıdır, orada devlet dini hayata müdahale yetkisini kendisinde görmüştür. Aynı şey zannediyorum Türkiye için de geçerlidir. Yani sekülerizm kelimesini laiklik olarak kullanan bir kısım bilim adamları, "*canım Amerikan laikliği ve Türkiye laikliği.*" Hayır, arada bir fark var. Yani Amerika'da bir reform hareketi olmasına gerek olmamıştır; çünkü reformdan sonra insanlar Amerika'ya göç etmişlerdir, yerleşmişlerdir. Ama Türkiye'de laiklik, Fransız modeline göre inşa edilmiştir. Bunun doğruluğu ve yanlışlığı tartışma konusu bile yapılamaz ve bu laiklik, devletin dini hayata müdahale etmesi imkânını da içine almaktadır. Yani din devlet hayatına pek müdahale edemez, ama devlet dini hayatı düzenleyici bir fonksiyon ifa edebilir. Bu anlamda hukuk eğitiminde benim kişisel kanaatime ve görüşüme göre, laiklik temel noktalardan, temel faktörlerden birisidir ve eğer Türkiye, laik bir Cumhuriyet olarak varlığını sürdüreceyse, bu temel normun muhafaza edilmesinde de yarar vardır. Amerikan sekülerizmiyle Fransız laisizmini birbiriyle karıştırmamak lazımdır.

Hukuk öğretimiyle ilgili olarak günümüzde başka bir olay ortaya çıkmıştır: Hukuk eğitimini mümkün olduğu kadar modernleştirmek lazımdır. Niye modernleştirmek lazımdır? Çünkü kabul etmek lazım, globalleşme hepimizin hayatını isteyelim veya istemeyelim, etkilemektedir. O zaman ne oluyor? Yeni hukuk dalları ortaya çıkıyor, uzay hukuku, petrol hukuku

ve saire gibi, bu alanlarda hukuk öğretimini zenginleştirmek lazımdır. Bu zenginleştirme nasıl yapılabilir? Bir kısım seçimlik derslerle yapılabilir, yani seçimlik derslerin sayısını arttırmak gerekiyor. Klasik öğretim devam etmeli, ama seçimlik derslere de %20'lik, %30'luk bir şans verilmelidir.

Peki hukuk öğretiminde bu seçimlik derslere şimdi gereken önem veriliyor mu? Evet, öyle tahmin ediyorum ki veriliyor, yeni dersler ihdas ediliyor, yeni alanlar ortaya çıkıyor. Hukuk öğretiminde seçimlik derslere şans tanınması yanında, bununla ilgili bir kısım önemli sorunlar var, bizim ülkemizde. Mesela öğrenci harçları olmalı mıdır, olmamalı mıdır? Bugün harç alınması ilke olarak kabul ediliyor, düşük bir harç bu. Bu, öğrenciyi sıkıntıya da düşürebilir, bunu da kabul ediyorum. Fakat bunun panzehiri, zannediyorum devletin ve belediyelerin burs sağlaması suretiyle olabilir. Yani devlet hem harç alır, hem de burslar vererek, yerel yönetimler de burslar vererek öğrencileri destekler ve bu şekilde önemli bir sorun çözülmüş olur.

Hukuk öğretiliyle ilgili günümüzde ortaya çıkan başka bir mesele şudur: Mastır ve doktora çalışmaları önem kazanıyor. Bugün Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden mezun olan öğrencilerin oldukça önemli bir bölümüne Orta Doğu Teknik Üniversitesi master veya doktora derecelerini vermeye çalışıyor. Hukuk fakülteleri de bunu yapmaya çalışmalıdır; çünkü sadece bir diploma, çağımızda yetersiz olabilmektedir. Yabancı dil bilgisinin yanında, bir mastır derecesi veya doktora derecesi, önemli bir nitelik taşımaktadır. Hukuk fakülteleri de bu konuda kendi öğrencilerine yardımcı olmalıdır. Yani öğrenci, fakülteyi bitirdikten sonra bir mastır veya doktora programına ondan sonra dahil olabilmelidir.

Bunun yanında mesela öğrenci affıyla ilgili yasalar, öğretim hayatını olumsuz etkileyebilir, fakat hukuk öğretimini daha çok etkiliyor; çünkü hukuk fakültelerinde öğrenci sayısı çoktur ve bir af kanunu, çok sayıda öğrencinin fakülteye dönmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu da tabii hem öğretim, hem yönetim bakımından bir kısım sorunlar doğurmaktadır. Başka bir önemli mesele, araştırma görevliliğiyle ilgilidir. Öğretim üyeliğinin başlangıcı, araştırma görevliliğidir. Oysa araştırma görevliliğine tanınan imkânlar, bugün çok az tatmin edicidir ve en iyi öğrenciler araştırma görevlisi olmak istememektedir.

ADNAN GÜRİZ'İN
KONUŞMASI

İktisadi bunalım, bir kısım gençleri belki istemeseler bile araştırma görevliliğine itebilir; çünkü sabit bir ücreti orada temin etmeyi düşünmektedirler. Ama en iyi elemanları fakültelere kazandırmak için yine de araştırma görevliliğinin cazip bir hale getirilmesi lazımdır; çünkü bunlar ilerinin öğreticileri olacaklardır ve bunları iyi yetiştirmek için, ayrıca bunlara yurtiçinde çalışma yanında, yurtdışına gitme -kısa sürelerle; 6 ay, bir sene- imkânı da sağlamak gerekir diye düşünüyorum.

Hukuk öğreniminde önemli bir sorun, kanaatimce yabancı öğretim üeleriyle ilişki kurmak şeklinde olabilir. Vaktiyle Ankara Hukuk Fakültesi bunu yapıyordu. Mesela Profesör Duverje davet edilmiştir, konferanslar vermiştir fiilen... Seçkin yabancı öğretim üelerini ülkeye çağırarak ve bunları öğrencilerle tanıştırmak, bunların konferans vermesini sağlamak, hukuk eğitimi bakımından yararlı olabilir.

Bu arada mesela hukuk öğrencilerine yorum tekniği bakımından yardımcı olmak da lazımdır; *"hukuki yorum nasıl yapılır, ne zaman doğrudur, ne zaman yanlıştır?"* Fakat tabii bunun temel yolu, öğrenci sayısının azaltılmasıdır. Çok sayıda öğrenciyle bu işi yapmak olanaklı olmamaktadır, en azından Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi bakımından bu bir gerçekliktir. Az sayıda öğrenciyle ancak aktif bir öğretim metodunu uygulayabiliyorsunuz. Çok sayıda öğrenciyle karşılaşan bir öğretim üyesi, öğrencinin derse aktif şekilde katılmasını sağlayamıyor; öğrenci, arkadaşlarından çekiniyor, öğretim üyesinden çekiniyor ve dersler daha çok monolog şeklinde oluyor. Oysa bu yanlış, ama tabii bunun temelini lise öğrenimindeki hatalarda da görmek lazım. Niçin? Çünkü biz lisede de monolog sistemini uyguluyoruz; öğretmen anlatıyor, öğrenci dinliyor, üniversitede de aynı şey devam ediyor. Oysa öğrenciyi aktif şekilde olayla katmak lazım. Mesela Avrupa Birliği'nin açtığı bir kısım sınavlarda, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın açtığı sınavlarda, öğrenciye bir metin veriliyor, *"bunu bir cümlede özetleyiniz"* diyor. Bizim öğrenci buna alışkın değil, onun için yetenekli bir öğrenci bile başarısız olabiliyor veya bir metin veriyorlar, *"Sen buna bir başlık koy! Ne demek istiyor? Nasıl bir başlık koyarsın?"* diyorlar. Yani başlangıçta, lise öğreniminden itibaren aktif bir metodu hazırlamak ve onu uygulamak lazım. Bu da tahmin ediyorum kolay bir iş değil, ama bunu denemek lazım.

Hukuk fakültelerinin sayısında son zamanlarda büyük bir artış olmuştur, tabiatıyla bu da kendine göre bir kısım sorunlar yaratmaktadır ve yaratacaktır. Hukuk fakülteleri şu aşamada senede kaç tane mezun veriyor ve bunların kaçını devlet hâkim olarak istihdam edebiliyor, bilemiyorum. Gerçi hukukun alanı geniş, bu arkadaşlar değişik yerlerde çalışabilir. Ancak şunu unutmamak lazım ki hukuk öğreniminde az sayıda öğrenciyle kaliteli adam yetiştirmek, iyi yorum metotları öğretmek ve bir de modern hukuku öğretmek lazım. Postmodern bir dünyada artık vatandaş kavramı önemini yitiriyor, onun yerine birey kavramı kaim oluyor, yani özerklik üzerinde duruluyor. Bütün bu kavramları iyi şekilde tartışabilmek ve iyi öğrenci yetiştirebilmek için, daha küçük sınıf, daha az öğrenci ve daha kaliteli bir öğretim temel amaç olmalıdır.

ADNAN GÜRİZ'İN
KONUŞMASI

Teşekkür ederim.

Başkan: Sayın hocam, biz teşekkür ediyoruz. Ben tabii iki üç dakikada notlarınızın biteceğini görünce toleranslı davran-
dım; çok teşekkür ediyorum.

Değerli konuklar; ikinci konuşmacımız, Prof. Dr. Hubert Rottleuthner, kendisi Özgür Berlin Üniversitesi öğretim görevlilerinden.

Sayın Rodlaydner, buyurun.

Prof. Dr. Hubert ROTTLEUTHNER (Özgür Berlin Üniversitesi): Almanya'da hukuk öğretiminin reformu konusundaki son tartışma çeşitli sorunlar üzerinde odaklaştı. Tartışmanın kilit noktası, teori ile pratik arasındaki ilişkinin anlaşılmasıdır. Meslekten hukukçular tarafından ileri sürülen taleplerin gerisinde akademik, hatta bilimsel bir yeterlik bulunmalı mıdır? Öğrenciler hangi mesleki alanlar için hangi beceriler dizisini edinmelidirler? Bir zamanlar merkezinde yargıcın konumu ve rolünün yer aldığı hukuk öğretiminin gözden düştüğü görülüyor. Geleneksel yargı merkeziliğin (judicentrism) yerini, esas olarak mahkeme dışında iş gören avukatlar, hukukçular, hukuk danışmanları imgesi alıyor. Bu yeni çekirdek meslek grubunun işlevlerini yerine getirmek için başka niteliklilikler aranıyor. Aracılık, pazarlık, belagat ve müzakere gibi etkileşim becerileri vazgeçilmez hale geliyor. Ayrıca hukuk öğretiminin "*Avrupalaştırılması*", daha doğrusu

HUBERT
ROTTLEUTHNER'İN
KONUŞMASI

HUKUK ÖĞRENİMİ VE HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

HUBERT
ROTTLEUTHNER'İN
KONUŞMASI

Uluslararasılaştırılması isteniyor. Arka planda ise hukuk öğretiminin devletçi karakteri, yani özellikle Almanya için eski tartışmalar devam ediyor. Üniversiteler, birinci sınavın bir bölümünden sorumlu olacakları için küçük bir zafer kazandı. Öteki sorunlar hukuk öğretiminin süresi (öteki disiplinlere kıyasla Almanya'da hukuk öğrencileri en hızlı olanlardır) ve bu konuyla birlikte ilgili alan ve derslerin seçilmesine ilişkin: Hangileri isteğe bağlı, hangileri zorunlu olmalı?

Aşağıda, bu konulardan söz etmek yerine bazı genel, temel sorunlar ortaya atıp bazı kabataslak cevaplar vermeye çalışacağım.

Hukuk öğrencileri, genel düsturları, genelleşmiş emsallerle birlikte uygulayarak tek tek davalarda nasıl karar vereceklerini öğrenirler. Adalet dağıtmanın bu standart yolu, karar veren kişinin kişisel özelliklerinden etkilenmemelidir. Hukukun, hukuki düsturların yansız olması beklenmez; bunlar, temelinde yatan çıkarların birer ifadesi olarak anlaşılır. Ne var ki hukuki kuralların uygulanışı yargıcın kişiliğinin ve onun çıkarlarının ifadesi olmamalıdır. Hukuk öğrencilerine, hukuki düsturları yansız bir şekilde nasıl uygulayacakları öğretilmeli, böylece kişisel geçmişlerini yansızlaştırmaları mümkün kılınmalıdır. Hukuk öğretimi, adalet dağıtmanın bu ideal modelinin gerçekleştirilmesine özsel katkıda bulunabilir mi?

Geleneksel adli araştırmalar yargıçların toplumsal geçmiş kalıplarının, verdikleri kararlar üzerindeki etkisini, kavmiyet, din, toplumsal katmanlar gibi kalıpları incelemiştir. Günümüzde bunlara şunları eklemek gerekir: Cinsiyet, toplumsal ortam, belki ana babaların milliyeti. Bu değişkenler yargı faaliyetlerinde herhangi bir rol oynar mı? Bu, biyografik bir açıdan bakıldığında oldukça uzak kalıpları -kişinin ömrünün oldukça erken bir aşamasında edinilmiş oldukları için uzak- parti ya da sendika üyeliği gibi, daha yakın zamanlarda edinilmiş kalıplarla tamamlamak gerekir. Bir Anayasa Mahkemesi'ndeki yargıçlar, siyasal parti tercihlerini hesaba katmazlık edebilirler mi? Ya sendika üyesi olan iş mahkemesi yargıçları? Kendileri emlak sahibi ya da kiracı olan yargıçlar konut davalarında nasıl karar verirler? Boşanma davalarında evli ve boşanmış yargıçlar, trafik kazası davalarında otomobili olan ya da olmayan yargıçlar, iş yerinde sigara içilmeyen alanlarla ilgili davalarda sigara içen

ve içmeyen yargıçlar nasıl karar verir? ve Almanya'ya özgü bir sorun: Nazi dönemi sırasında görev yapmış yargıçlar, 1945'ten sonra, eski meslektaşlarının adaleti yanlış uygulamalarıyla ilgili sorunlarda nasıl karar verdiler?

Bütün bu özelliklerin olası etkisini yansızlaştırmak mümkün müdür? Eski sınıf adaleti teorisi toplumsal geçmişin etkisini yok saymanın mümkün olmadığını belirtir. Karl Liebknecht, (Sosyal demokrat ve mesleğini icra eden avukat) 1910'da, kendi döneminin Prusya sınıf adaletine karşı çıkarken şöyle yazıyordu:

*"Yargıçlarımızın nereden geldiklerine bakılırsa her seferinde hangi ortamdan, hangi görüş açısından hareketle karar verecekleri açıktır. Doğal olarak yargıçlar yalnızca mülk sahibi sınıflardan devşirilecektir. Yüksek eğitim maliyetleri, mesleklerinin ilk evrelerinde aldıkları, varlığını hâlâ sürdüren uygun bir hayat tarzı ihtiyacını karşılamaya yetmeyen düşük gelir kendi başına bu sonuca yol açar."*¹

Bu saldırıya karşı öne sürülen argümanlardan birisi, öğrencilerin, daha sonra da yargıçların, toplumsal geçmişlerini yansızlaştırmayı öğrendikleri yolundaydı. Peki bu gerçekten oluyor mu?

Toplumsal geçmişin devlet memurlarının kararları üzerindeki etkisinin yansızlaştırılması sorununun Türkiye'de çok ağır bir sorun olduğunu var sayıyorum. Bu ülkede laik bir batılı hukuk devleti kurulmuş, daha doğrusu İslami bir topluma otoriter yoldan dayatılmıştır. Hâlâ İslami birer geçmişleri olan ve batılı bir hukuki düşünme usulünü öğrenmekte olan öğrenciler girift bir kültürel geçiş süreci yaşamak zorundadırlar. Gündelik hayatlarında hâlâ etkisini sürdüren kültürel kökenlerini göz ardı edebilirler mi? Devletin yürürlükteki kanunlarının bağlayıcı olduğu yolundaki resmi hukuk öğretisi kişinin kültürel belleğini yasaklamaya ya da yitirmeye yeter mi?

¹ Karl Liebknecht, *Gegen die preußische Klassenjustiz*, [Prusya sınıf adaletine hayır], *Gesammelte Reden und Schriften*, c. III., Berlin 1910, Dietz, s. 3-55 (26 vd.) Alman İmparatorluğu'nda (1918'e dek) öğrencilerin ve lisans sonrası adli hizmet stajyerleri (*Referendare* ve *Assessoren*)'nin belirli bir miktarda menkul mülkiyetleri olduğunu delilleriyle göstermeleri talep edilerek işçi sınıfının mensupları, yargıçlık makamından (ve daha fazlasından) uzak tutulabiliyorlardı.

HUBERT
ROTTLEUTHNER'İN
KONUŞMASI

Halkın duygularının hukuki personel üzerinde belirli bir ölçüde (belki dolaylı olarak) etkili olmasının gerekli olduğu (burada "hukuki personel" terim verili normların uygulanması, yorumlanması ve icrasıyla görevli kişileri anlatmak için kullanılıyor) hukuk bilimi uzmanlarının temel tutumları halkla paylaşımlarının gerektiği, yasal sistemin "yaşan dünyası"ndan fazla uzak olmaması gerektiği, aksi halde karşılıklı anlayış ve kabul için ortak bir zeminin var olamayacağı, bir toplumun bütünleşmesinin, kabul edilemez faaliyetlerin genel bir rızayla mahkûm ve reddedilmesini gerektirdiği normatif açıdan öne sürülebilir. Ne var ki yargıçların ve öteki hukuki personelin örneğin kovuşturma, yaptırım ve tazminat politikalarında halkın taleplerini nereye kadar izlemesi gerektiği, çözümünü hâlâ bulunamamış bir sorundur. Bu tür normatif tartışmalar genellikle sorumlulukların diyalektik bir şekilde yüklenmesiyle sonuçlanır: Halk hukuka mı yabancılaşmıştır, yoksa hukuk mu halka yabancılaşmıştır?²

Yasa koyma fiili ile yasanın uygulanması arasında, ister işlevler ayrılığı ister "Kuvvetler Ayrılığı" başlığı altında olsun yasama ile yargı erkleri arasında ayırım yapan her toplum, hukuki personelin ayak uydurmasının, yani bağlılık ve bir örnekliliğinin nasıl sağlanacağı sorunuyla karşı karşıya kalmak zorundadır. Yasaları koyanlar, yasaların yasama iradesine uygun olarak tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamakta nasıl başarılı olurlar? Tarihi kanıtlar, hemen her toplumda bu sorunun iktidardaki rejimi hoşnut edecek şekilde çözülebilmiş olduğunu gösteriyor. Almanya'da Weimar Cumhuriyeti sırasında, Roosevelt'in *New Deal*'inin başlangıcında, 20. yüzyılın son on yılında İtalya'da olduğu gibi, siyasal rejim ile yargı arasında sert bir hasımlığın olduğu örnekler birkaçı geçmez.

Yasaların ve öteki normatif önlemlerin sırf konmuş olması, mevcut siyasal rejimin, yasama erkini elinde bulunduruyor olsa bile, hukuki personeli hizaya getirmesine kesinlikle yetmez. Yasal normların yorumlanması gerekir ve bunlara karşı hile yapılabilir. Yasamanın önceliği postülasının ve muhatapların yasalara bağlı bir tutum benimsemelerinin yanına, biçimsel

² Almanca'da "Rechtsfremdheit des Volkes"e karşı "Volksfremdheit des Rechts" formülü vardır.

olan ve olmayan bir dizi başka denetim mekanizmasını da eklemek gerekir.

Hukuki personelin ayak uydurmasını sağlamanın alışılmış mekanizmaları aşağıdaki alanlarda yer alır:

– Her şeyin başında hukuk öğretimi gelir: Hukuk öğre-
nimine giriş, ayak uydurmaya yardımcı olacak belirli ölçüt-
lere bağlı kılınabilir; eğitimin içeriği devlet sınavları yoluyla
denetlenebilir; devlet öğretim personeli ve malzemelerinin
seçiminde etkisini kullanabilir; hukuk öğrencileri bağlayıcı
geçerli değerlere yönelik bir tutum içinde toplumsallaştırılır-
lar. Egemen bir bilimsel kanı ("*herrschende Meinung*") temelinde
tartışmayı öğrenirler.

Hukuk öğretiminin dışında, hukuk personelinin ayak uy-
durmasını sağlayacak ek mekanizmalara rastlıyoruz:

– Personelin işe alınması: İdari makamlar, hukuk per-
sonelinin dallara, özellikle yargıya alınmasını olduğu kadar
uzmanlaşma yollarının gelişimini de etkileyebilir;

– İş dağılımı, davaların "*uygun*" personele verilmesini
mümkün kılacak şekilde örgütlenebilir;

– İstinaf ya da temyiz incelemeleri: Yüksek mahkemeler-
deki yargıçlık makamları siyaseten güvenilir kişilerin elinde bu-
lunduğu sürece bidayet mahkemelerinin, tatmin edici olmayan
kararları iade edilebilir ya da bozulabilir. Temyiz incelemesi,
bidayet mahkemelerindeki yorumların bir örnek olmasının
güvence altına alınmasına da yardımcı olur. Üstelik, mahke-
meler arasında bir mertebeler silsilesi bulunuşu, maaşları daha
yüksek, saygınlığı daha çok ve sorumluluğu daha geniş olan
mevkilere terfi etmek için özendiriciler sağlar;

– Mesleki disiplin: Hoşgörü sınırlarını aşanlara karşı yasal
mesleki disiplin önlemlerine başvurulabilir;

– Toplumsal yaptırımlar: Ayak uydurmayı yavaş yavaş
aşılacak, biçimsel olmayan yaygın mekanizmalar kişisel dü-
zeyde iş yerinde işlev görür. (meslektaşlarca aforoz edilme)

Uymacı bir tutumun oluşturulmasında başlangıç noktası
hukuk öğretimidir. Öğrenciler, başlı başına kurallarla uğra-
şırken biçimsel beceriler edinirler. Kendilerini geçerli yasal

HUKUK ÖĞRENİMİ VE HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

HUBERT
ROTTLEUTHNER'İN
KONUŞMASI

normlarla bağlı hissetmeleri, "de lege lata" deliller ile "de lege ferenda" deliller arasında ayırım yapabilmeleri, yorum sınırlarının ve yargı politikası saptayıcılığının nerede başladığının bilincinde olmaları gerekir. Verili kurallara tabi olduklarını hissetmeleri, yasama sürecinden sorumlu olan mevcut siyasi rejime ayak uydurmayı özendirir.

Bu kötü bir şey değildir; yeter ki devlet kötü olmasın. Ama hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlette yaşayıp onun için çalıştıktan sonra, yoksa bir adaletsizlik devleti ya da sinsice bir adaletsizlik devleti haline gelmekte olan bir devlet için çalışmadığımızdan nasıl emin olabiliriz? Hukuk personelinin bağlı olduğu geçerli hukuk adil, haklı hukuk mudur, yoksa haksız hukuk mudur? Olağan hukuk derslerinde bu soru nadiren sorulur. Ayak uydurma egemenler için iyi bir şeydir? Peki hukuk egemenliği için de iyi bir şey midir?

Almanya'da halk arasında insan hakları bilgisi son derece yetersizdir,³ hukukun üstünlüğü ilkelerine olan ilgi de öyle. Peki hukuk öğrencileri ve genel olarak, hukuki bir sınavdan geçmiş olan kimselere ne demeli? Verili normların geçerliliğine olan bir inançtan daha fazlasını içselleştirmişler midir? Bu verili normları yorumlayıp uygulamaya dönük karmaşık becerilerden daha fazlasını edinmişler midir? Hukuk mesleğinin etiğinin çekirdeğinde ne vardır? Geçerli normlarla bağlı olunduğunu hissetmek midir bu çekirdek? Birer hukuk dogmatik uzmanı mıdır? Yoksa hukukun üstünlüğü ve insan hakları ilkeleri temelinde eleştirel bir tutum mudur? Hukuk bir toplumsal denetim aracı, hukuk personeli de yasa koyucunun elinde yalnızca bir alet midir? Yoksa esas olarak adliyece uygulanan hukuk siyasi iktidarın önünde bir sınır mıdır?

Amerikalı hukuk filozofu Lon Fuller'a göre hukuk "insan davranışını kuralların yönetişimine tabi kılma girişimi"dir.⁴ Özel-

³ Alman halkından (14 ile 92 yaş arasında) bir örneklemin %20'si bir tek insan hakkının adını verememiştir. (Tagesspiegel, Frankfurter Rundschau 10.12.2002'deki haberler)

⁴ Lon L. Fuller, *The Morality of Law*, rev. Ed. New Haven/London, Yale Univ. Press 1969, s. 106. Fuller, hukukun temel işlevini gerçekleştirmek, yani toplumsal faaliyetlerin yöneltmesini mümkün kılmak için bir yasa koyucu ("Rex")'nin başarması gereken sekiz tane ön gerek formüle eder. (ibid., s. 33vd.) Normlar genel olmalı; resmen ilan edilmiş olmalı; makabline şamil

likle siyasal önderler, kuralların yönetişimine ya da "meşruiyet ilkeleri"ne tabi kılınmalıdırlar. Bu ilkeler, genellikle hukukun üstünlüğü diye anılan şeyle örtüşür. Fuller'in "hukukun iç ahlaklılığı" dediği şey aslında hukuk mesleğinin ahlaklılığıdır.

Ne var ki bizim bağlamımızda sorun şudur: Hukuk öğretimi, siyasal iktidarın yasal suistimaline karşı bir koruma sağlar mı? Almanya'nın son yüzyılda yaşadığı tecrübeye bakılırsa herhalde hayır. Nazi hukuk bilginleri, Weimar dönemi sırasında eğitilip bütün biçimsel becerileri edindiler. Ne var ki 1933'te yargıçlar ile savcıların çoğunluğu yeni rejimi selam ve alkışlarla karşıladı. Siyasal tercihler biçimsel engelleri kolayca yendi. Ola ki hukuki akıl yürütme, *Zeitgeist*'a göre esnek, oportünist bir kullanıma cevaz veren kaçamaklı özel koşulların sayıca çok olduğu anlamına gelmektedir. 1945'ten sonra bir kez daha, Batı Almanya'daki eski mevkilerine iade edilen Nazi yargıçları, yeni bir rejim altında hukuki becerilerini uygulamakta sıkıntı çekmediler. Hukuk öğretiminden geçmiş kimseler birer normatif kölelik uzmanı haline gelirler; ama aynı zamanda parlak birer gerçeklerden kaçma ustasıdırlar.

Son olarak ve dile getirdiğim kuşkuculuğa karşın, hukuk öğretiminin içeriği konusunda söylemiş olduklarımdan çıkan bazı sonuçları ana hatlarıyla belirtmek, o arada, izin verirseniz ülkenizdeki duruma gönderme yapmak istiyorum.

Türk Hukuku, geçen yüzyılın 20'li yıllarında bir önceki yüzyıldaki çeşitli girişimlerin ardından İslami bir toplumda otoriter yoldan dayatılıp uygulandı. Bugünlerde Avrupa Birliği'nin standartlarını yerine getirmek üzere daha çok laikleşme, daha doğrusu batılılaşma doğrultusunda yeni bir adım başlatıldı: Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ilkelerinin daha da geliştirilmesi, ölüm cezasının ortadan kaldırılması, azınlıkların korunması vb. Bu, bir kez daha, yalnızca toplum içerisinde evrimleşmiş olan normları tanıyıp bildirmekle yetinmeyen "yukardan aşağıya" bir yasamadır.

Türkiye'deki durumun tahlilinde kitaplardaki hukuk ile fiiliyattaki hukuk arasındaki ayırım can alıcı hale geliyor. Bu

norm olamaz; açık ve çelişkisiz olmalı, "ultra posse" ilkesine uygun olmalı (imkânsızı istememeli) sürekli değişmemeli (zaman içinde sabit olmalı) ve nihayet resmi eylem ile ilan edilmiş kurallar birbirine uygun olmalı.

HUBERT
ROTTLEUTHNER'İN
KONUŞMASI

durum, hukuk sosyolojisinin kurucu babalarından Eugen Ehrlich'in 20. yüzyılın başlarında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ücra ve kırsal bir bölgesinde edinmiş olduğu tecrübeyi andırıyor. Onun seminerinde keşfetmiş olduğu şey şeklen geçerli bir yasal düstur ile toplumsal ilişkiler içinde ayrı olarak yaşayan bir hukuk arasında derin bir hizipleşmeydi.

Öyleyse şimdi şunu sorabiliriz: Türk toplumunda, özellikle kırsal alan ve köylerde yaşayan hukuk konusunda neler biliyoruz? Toplum içerisinde, örneğin aile ilişkileri (karı koca, ana baba ile çocuklar arasında) içinde, örneğin evlilik kararları, meslek seçimi ve boşanma kuralları söz konusu olduğunda durum nedir? Normatif bir yüzey ile İslami ya da düpedüz bilinmeyen bir toplumsal temel arasında güçlü bir hasımlığın var olması mümkündür.

Ne var ki kitaplardaki hukuk ile fiiliyattaki hukuk arasındaki ayırımın, AB ile Türkiye arasında gelecekte yapılacak görüşmeler açısından daha kapsamlı uzantıları vardır. AB içinde Türkiye çelişik değerlendirmelere konu oluyor: Bir yandan normatif yüzey ya da üst yapıya (kitaplardaki hukuk) odaklanılıp AB standartları doğrultusundaki ilerlemeye seviniliyor. Öte yandan, kendi "fiiliyattaki normları" bulunan ve laik olmayan bir kültür olarak "Türk İslam toplumu"nun Avrupa ve onun farklı tarihi, kültürel, zihni geçmişiyle uyum içinde yaşayabileceğinden kuşku duyuluyor.

Bir toplumun yasal düzeninin tahlili Türkiye'deki Avrupa seçeneği açısından önemlidir. Bunun -benim sunuşumun derin anlamı da budur- hukuk öğretiminin parçası haline gelmesi gerekiyor. Hukukun toplumsal ve felefi temellerini tartışmak, çok karmaşık ve siyaseten özsel şu iki soruyu cevaplandırmak açısından önemlidir:

- İçinde yaşadığımız toplum nasıl bir şeydir? Türkiye örneğine gelecek olursak: İslami bir toplum mudur? Bir toplumun "İslami" karakteri için kullanabileceğimiz uygun göstergeler hangileridir? Laik ve çoğulcu öğeler nerede ve nereye kadar ağır basar? Toplumsal eşitsizlik kalıpları nelerdir? Çeşitli çevreler, kültürler ve azınlık alt kültürlerinden oluşan bir resim çizebilir miyiz? Bütün bu sorunlar, bir hukuk sınavından geçenlerin toplumsal geçmişi konusunda sorduğum birinci soru

açısından önemlidir. İkinci ve üçüncü sorumu daha ayrıntılı olarak ele almamız için ise son soruna eğilmek gerekiyor:

– Hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlette mi, bir adaletsizlik devletinde mi yaşıyoruz? Elbette bu ikisi arasında açık, kesin bir sınır yoktur; adaletsizlik devletiyle sonuçlanan, adım adım ilerleyen bir süreçtir. Hukuk mesleği, hukuk öğretiminde olsun hukuk pratiğinde olsun yolsuzluk, gizli servis faaliyetleri, yasa dışı tutuklama, devlet görevlilerince işlenip de çoğu kez faili meçhul kalan suçlar, işkence, polis tutuklamasında ölüm gibi olaylara eğilmelidir. Bunlar devlet görevlilerinin, yarı resmi askeri ya da polis kuvvetlerinin kovuşturmadığı suçlar olup bütün bu olaylar –öğrendiğim kadarıyla– Türkiye’de “*derin devlet*” denilen, ama dünyanın her tarafında karşımıza çıkan alana aittir. Bu olayların üstüne gitmek, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir tutumu güçlendirerek hukuk mesleğinin her zamanki ayak uydurmacı tutumunu dengeleyebilir.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim.

Buyurun sayın hocam.

Prof. Dr. Hayrettin ÖKÇESİZ (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi): Türkiye’de yer yer çoban ateşleri yanıyor ve bu hakikaten hukukun aydınlığını, sıcaklığını ülkeye yeniden getirmenin samimi, çilekeş ve gayretli çalışmaları bunlar. Türkiye, gerçekten bir hukuksuzluk karanlığına gömüldü. Bunu üzülererek söylemek isterim, ama abarttığımı zannetmiyorum.

Hukuk, vazgeçilmesi çok kolay bir şey, ama ihtiyaç duyulduğunda elde edilmesi çok zor bir şey. Ben bunu toprağa benzetiyorum; binlerce, on binlerce yılda birkaç cm toprak kazanabiliyorsunuz, ama birkaç on yılda o birkaç cm toprak karanlık denizlere sürüklenip gidiyor. Hukuk da böyle ve ülkemizde biz çok üzücü bir hukuk erozyonu yaşıyoruz ve ileride bu acıyı daha çok hissedeceğiz. Bu yeni hukuk fakültelerinin taze diplomalarını alan, ama o kadar yeterli olamayan öğrencilerimizin ileride o yüksek kürsülere tırmandıklarını gördükçe, belki biz bunları daha yakından yaşayacağız, fakat tren çoktan kalkmış olacak. Umarım bu sözlerimde de yanılmış olurum ve mahcup olmak isterim doğrusu.

HUBERT
ROTTLEUTHNER’İN
KONUŞMASI

HAYRETTİN ÖKÇESİZ’İN
KONUŞMASI

HAYRETTİN
ÖKÇESİZ'İN
KONUŞMASI

Ben, sözlerimi fazla uzatmadan, hem değerli hocam Prof. Güriz'ün, hem de değerli meslektaşım ve dostum Rottleuthner'in çalışmalarına belki ekleyici, tamamlayıcı katkısının olabileceğini düşündüğüm bir metni sunmak istiyorum; üç değişik açıdan bir bakışı burada, bu oturumda temellendirmiş, gerçekleştirmiş olacağız. "*Rahtbrug formülü*" adında bir denektaşını hukukçunun eğitiminde bir denektaşısı olarak temellendirmeye çalışacağım, kendi düşüncelerimi sizinle paylaşmaya çalışacağım. "*Pektus fatsitdioris consultum*" "*hukukçuyu cesareti gösterir.*" Buradaki bildirimde eksen olarak aldığım ilkenin müellifi Gustaf Rahtbrug, 1945 Eylülünde *Rain Nekarts Zeitung*'da yayımladığı ve "*5 dakika hukuk felsefesi*" adını verdiği iki sayfalık bir kredo metninde, üçüncü dakikada şunları söylüyor: "*Yasalar adalet istencini bilinçli olarak yadsıyorsa, örneğin insan haklarını sağlamakta keyfilik içeriyor ve yetersiz kalıyorsa, o zaman bu yasaların geçerliliği yoktur, o zaman halk bunlara itaat borçlu değildir; o zaman hukukçular da kendilerinde bu yasaların hukukilik karakterinin bulunmadığını söylemek cesaretini bulmalıdır.*"

Hukukçunun eğitiminde cesaretin, adalette cesaretin ve haksızlığa karşı koymak cesaretinin, onun kimliğinin ve kişiliğinin ana hattı olduğunu söylemeliyim. Adalette cesaret, hukukçunun kimliğinin ve kişiliğinin ana hattı olacaksa, o bunun için gereken her şeyi kaybetmeye de manen hazır olacaktır. Onun tinsel ve duyuşsal donanımı, bu yüksek bilinci taşımaya yeterli bir düzeyde bulunmalıdır. Her yurttaş için söyleyebileceğim bu sözler, elbette bir yurttaş olarak hukukçu için de söylenebilmelidir. Dikkatlerimiz hukukçulara özellikle çevriliyor; önde olmaları gereken yerde, arkada kalmamalarını diliyoruz.

Buradaki yaklaşımı toplantı başlığındaki "*Hukukçunun Eğitimi*" ekseninde biçimlendirmeye çalışacağım. Hukukçunun gerçek eğitiminin hukuk öğretimiyle başarılılabileceğini düşünüyorum. Hukuka hâkim bir hukukçunun asla eğitilemeyeceğini de söylemeliyim. Bilgelik ve gerçekle bu denli iç içe olan bir uğraş alanının öğrencisinin başka neyle eğitilebileceğini doğrusu sormak isterim.

Şu halde doğru hukuku bilmenin ve öğretmenin tüm gerekleri ve sonuçları, hukukçunun eğitiminin de omurgasını oluşturmaktadır. Zantquyler'e göre Weimar Cumhuriyeti ve

faşizmin başlangıcı dönemleriyle bu deneyimlere dayalı olarak 1941 sonrasında hukuk, Anayasa ve devlet anlayışlarını temelde etkileyen iki ayrı hukuk felsefesi ortaya çıkmıştır: Hans Kerzen'in saf hukuk kuramıyla Gustav Rahtbrug'un hukuk felsefesi. Hans Kerzen'in pozitivist saf hukuk kuramı, kendi deyiimiyle pozitif hukukun kuramıdır, genel hukuk kuramıdır; hukukun yalnızca ne olduğunu ve nasıl olduğunu ortaya koymaya çalışır; onun olması gereken içeriğiyle ya da nasıl yapılması gerektiğiyle uğraşmaz. Onun kuramı hukuk politikası değil, hukuk bilimidir. Saf hukuk kuramı, hukuk bilimini yabancı tüm unsurlardan arındırmaya çalışır, bunu amaçlar. Saf hukuk kuramı temellendirmesi, hukukun ulusal devleti evcilleştiren bir evrensel meşruluk idesinde doruk noktasına ulaşır. Bu ise, merkezi bir dünya hukuk düzeninin örgütsel birliği bakımından küçümsenmeyecek bir koşuldur, bir önkoşuldur.

Buna karşın Rahtbrug için, çağdaş toplumlarda boşluksuz ve herkes açık seçik bir doğru davranış normları sistemi, artık kabul edilebilir bir şey değildir. Aynı zamanda hukuksal olanın ne olduğu hakkında bir karara da ihtiyaç olacaktır. Rahtbrug'a göre, hiç kimse neyin adil olduğunu saptayamuyorsa, o zaman birisi neyin hukuksal olduğunu ortaya koymalıdır. Rahtbrug, hukuksal pozitivismi eleştirirken, devletin koyduğu normları değerlendirebilmek için hukuksal ölçütlere ve hukukun değerlendirilebilmesi için de bir adalet ölçüsüne ihtiyaç olduğunu söyler. Her türlü içeriğin bir yasa normu olabileceğini söyleyen hukuk anlayışıyla her yasa normunun bir asgari etik meşruluk kalitesini taşıması gerektiğine ilişkin hukuk düşüncesi arasında, burada ele almaya çalıştığım hukukçunun eğitimi sorununun yattığı söylenebilir. Bu, bana göre bir sorun olmayıp, hukukçu eğitiminin denek taşıdır.

Gustav Rahtbrug, "*Yasal Haksızlık ve Yasauüstü Hukuk*" adlı yazısında, tartışmayı her yurttaşın, ama hukukçunun da sınındığı bir noktaya getirir ve şunları söyler: "*Yasa yasadır inancıyla pozitivism, gerçekte Alman hukukçularını keyfi ve suç işlercesine bir içeriğe sahip yasalara karşı savunmasız bırakmıştır. Bu bakımdan pozitivism, yasaların geçerliliğini temellendirecek bir özgüce asla sahip değildir.*" O, bir yasanın geçerliliğini, kendini uygulatmak iktidarına sahip olmakla kanıtladığına inanmakta-

HUKUK ÖĞRENİMİ VE HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

HAYRETTİN
ÖKÇESİZ'İN
KONUŞMASI

dır. Fakat iktidarla belki bir uymak zorunluluğu açıklanabilir; ancak bir olması gereken bir geçerliliği olmak asla temellen- dirilemez; bu, daha çok yasanın özünde yerleşik bulunan bir değere dayanabilir.

Elbette her pozitif yasa, kendi içeriğine bakılmaksızın belirli bir değer taşımaktadır. Onun varlığı, hiçbir yasanın bulunmamasından daha iyidir; çünkü en azından bir hukuk güvenliği sağlamaktadır. Ancak hukuk güvenliği, hukukun gerçekleştirilmesi gereken tek ve belirleyici değeri değildir. Hukuk güvenliği yanında daha çok iki başka değer daha yer almaktadır: Amaca uygunluk ve adalet. Bu değerler hiyerarşi- sinde hukukun kamu yararı bakımından amaca uygunluğunu en son yere koymalıyız. Hukuk, asla halka yararlı olan her şey demek değildir; aksine halka sonunda ancak güvenliğini sağlayan ve adaletle yönelik bir hukuk yararlı olabilir.

Adalet ve hukuk güvenliği arasındaki uzlaşmazlık, koy- ma ve güç yoluyla güvenceye alınmış pozitif hukukun içerik bakımından haksız ve amaca uygunsuz olsa dahi, öncelik taşımasıyla çözülebilir. Meğer ki pozitif yasanın adaletle olan çelişkisi, yanlış yasa olarak adalet karşısında geri adım atmasını zorunlu kılacak derecede katlanılmaz bir ölçüye varmış olsun. Yasal haksızlık durumlarıyla yanlış içeriğine rağmen geçerli yasalar arasında kesin bir sınır çizmek olanaksızdır. Ancak bir yerde kesin bir sınır çizilebilir: Adaletin amaçlanmadığı, ada- letin özünü niteleyen eşitliğin pozitif hukuk yapılırken bilinçli olarak yadsındığı yerde, yasa yalnızca yanlış hukuk, daha çok her türlü hukuk olma doğasından yoksundur. Hukuk ve elbette pozitif hukuk da amaçları bakımından adaletle hizmet etmekle belirlenmiş bir düzen ve kural koyma olmaktan başka bir şey olarak tanımlanamazlar.

Filozofun bu sözlerini derslerimde öğrencilerime taruttuktan sonra kimi sınavlarda şu metni dağıtır ve aşağıdaki soruları irdelemeleri için sorardım: *"Alman Federal Mahkemesi ve Alman Federal Anayasa Mahkemesi, birçok ilke kararında 'Rahtbrug formülü' olarak anılan bir ölçütü benimsemiştir. Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin 14.2.1968 tarihli vatandaşlıkla ilgili bir kararında, bu kararda başka ülkelere sığınan Yahudilerin Alman Devleti yurttaşlığı irksal nedenlerle ellerinden alınmıştı ve o irdeleniyordu. Bu ilke şöyle ifade edilmektedir:*

1. Nasyonal sosyalist hukuk kurallarının hukuk olarak geçerliliği, bunları uygulamak ya da sonuçlarını tanımak isteyen yargıcın hukuk yerine bir haksızlık hükmü vermiş olacağı derecesinde adaletin temel ilkelerine açık biçimde ters düşmesi durumunda reddedilebilir.

2. İmparatorluk Vatandaşlık Yasası'nın 11.11.1941 tarihli 11. Kararnamesi'nde, adaletle olan çelişki öylesine katlanılamaz bir dereceye ulaşmıştır ki bu kuralın başlangıçtan beri yok sayılması zorunludur.

3. Hukukun kurucu temel ilkelerine açıkça ters düşen bir yasal haksızlık, uygulanmakla ve kendisine uyulmakla hukuk olmak özelliğini taşımaz."

Öğrencilerime sorduğum sorular şunlardı:

"1. Yukarıdaki durumda yargıç, nasıl bir hukuki metodolojik yol izlemiştir?

2. Türk hukuk sisteminde böyle bir kararın verilebilmesi mümkün müdür?

3. Yukarıdaki metinde, bir pozitif hukuk normunun hukuk olmak özelliğini yitirdiği yargısına götüren koşul nedir, bu koşulun aranması niçin zorunludur?"

Hukuk fakültesindeki öğrenimlerinin neredeyse sonuna gelmiş olan bu öğrencilerim, verdikleri yanıtlarda çoğunlukla kaygılı bir pozitivist tutumu sergilerlerdi. Oysa 1933 yılında toplama kampında aylar geçiren, savaş sonrası başsavcı olarak Nazi suçlarına karşı savaş açmış olan, ceza hukukunun libelleştirilmesi, suçluların yeniden sosyalleştirilmesi ve direnme hakkının savunucusu bir hukukçu Frits Bover daha öğrencisiyken kendisinden çok etkilendiği Adalet Bakanı Rahtbrug'un bu sözlerini ve yargı içtihadının bu yöndeki formülünü yarı yolda kalmış olmakla eleştirir. Ona göre, bir doğal hukukun varlığını onaylayan kimse, insanların doğal hukuku ihlal ettiklerinde bir haksızlığın bilincinde oldukları sonucunu çıkarmak zorundadır; doğal hukuka aykırı bir Nazi normunu uygulayan bir yargıç, hukuku kasıtlı olarak saptırmış olur. 1998 yılında Alman Anayasa Mahkemesi, ölçsüz biçimde yüksek cezalar vermiş olan bir Doğu Alman yargıcının hukuku kötüye kullanmayla mahkumiyetini onaylamıştır. Sınır muhafızları davalarında, bu haksız normlar karşısında "Nulla Poyna" buyruğunun içer-

HAYRETTİN
ÖKÇESİZİN
KONUŞMASI

diği güven ilkesi dahi geçerlilik taşıyamamıştır. Bu davalarda Alman Federal Mahkemesi, açık biçimde Rahtbrug formülüne dayanmıştır.

Yargıçlarımızdan adet olduğu üzere, sözde Kantçı bir yaklaşımla kimi zaman kamuya açık kimi zaman kişisel söyleşilerde sıkça şu sözleri duyarız: "Ben de karşıyım, ama yasa böyle emrediyor, uygulamak zorundayım" ya da "Bağırma taş basarım, babam olsa asarım." Onlar, hukuka aykırı buldukları bir normu eleştirmeyi, ama yasa koyucu tarafından yürürlükten kaldırılıncaya kadar koşulsuz itaati meslek ve yurttaşlık görevi sayarlar. Bu kanuları nedeniyle bir gün Doğu Almanya'da Nazi yargıçlarının durumuna düşmekten kurtulamayacaklarını öngöremezler.

Yurttaşların haksız dahi olsalar yasalara itaat görevi varsa, yargıçların da bu haksız yasalara karşı direnmek hakları ve görevleri vardır. Yargıçlar bu haklarını kullanmazlar, bu görevlerini idrak edemezlerse, yurttaşlar onların yerlerine geçerler. Yargıcın hukuk yaratma işlevi işte burada, bu eleştirel tutumda gerçek anlamını bulur. O kendisinde bu cesareti bulmalı, bu sorumluluğu yüklenmelidir; bunun için ise tüm yurttaşlara güvencesini vereceği şeyi, özgürlüğünü almalıdır. Kimse, kendisinde olmayan şeyi başkasına veremez. Sorumluluk yükleyen ve özgürlük getiren bu cesaret, aydınlanma felsefesinin anahtar sloganı olan "*sapere aude*" dir.

"*Hukuk ve Ussallık*" adlı makalesinin son cümlesi olarak Kaufman, şu soruyu soruyor: "*Burada tartışılan bütün rasyonelliğin ya da ussallığın özü nedir?*" Ardından Kant'ın "*Pragmatik Bakımdan Antropoloji*" adlı eserinde saydığı şu ilkeleri buna yanıt olarak veriyor: "1. Bağımsız düşünmek. 2. Kendini insanlarla iletişim içerisinde her bir başkasının yerine koyarak düşünmek. 3. Daima kendisiyle çelişmeksizin uyum içerisinde düşünmek." Bu ilkelere dayalı "*sapere aude*" kendi aklını kullanmak cesareti, bu yüzden yoğun ve sürekli bir araştırmayı ve tefekkürü de hukukçu için zorunlu kılmaktadır.

Kendi maişeti ya da müvekkilinin çıkarı için akıl yürütmek, hukukça düşünmek değildir. Özgür ve bağımsız düşünmenin niteliği üzerine ne yazık ki söyleyenini anımsayamadığım şu sözü burada iletmek istiyorum: "*Bağımsız, özgür, gerçek düşünce, sahibini tehlikeye sokan düşünce değildir.*" Hukukun hakikat ile olan

ilişkisinde hukukçunun böyle bir tehlikeye istekli olması gerekiyor.

Biraz önce hukukçunun eğitiminin ancak ve yalnızca hukukun öğretimiyle mümkün olduğunu söylemiştim. Buradan ilk yapmam gereken çıkarsama, hukuk öğrencisini hukuk düşüncesine aykırı ve yabancı eğitim hedefleriyle yüklemektir. Hukukun adalete yöneldiğini söylediğimizde, hukukçuya bunun dışında bir sosyal ve mesleki hedef atfedemeyiz. Şu halde tüm hukukçu eğitimi, hukuk öğrencisine adalete üzerine bilmeyi ve düşünmeyi, bildiği ve bulduğu adaleti kararlarında kusursuz yansıtabilmeyi öğretmelidir. Biraz önce uzunca bir alıntıda belirttiğim Rahtbrug formülünü tekrarlayarak hukukçu eğitiminin bu anlamda çok önemli bir denektaşını nitelemiş olalım:

“Adalete ve hukuk güvenliği arasındaki uzlaşmazlık, koyma ve güç yoluyla güvenceye alınmış pozitif hukukun içerik bakımından haksız ve amaca uygunsuz olsa dahi öncelik taşımasıyla çözülebilir. Meğer ki pozitif yasanın adaletle olan çelişkisi, yanlış yasa olarak adalete karşısında geri adım atmasını zorunlu kılacak derecede katlanılmaz bir ölçüyle varmış olsun. Yasal haksızlık durumlarıyla yanlış içeriğine rağmen geçerli yasalar arasında kesin bir sınır çizmek olanaksızdır. Ancak bir yerde kesin sınır çizilebilir: Adaletin amaçlandığı, adaletin özünü, niteliğini, eşitliğini pozitif hukuk yapılırken bilinçli olarak yadsındığı yerde yasa, yalnızca yanlış hukuk değil, daha çok her türlü hukuk olma doğasından yoksundur. Çünkü hukuk ve elbette pozitif hukuk da amaçları bakımından adalete hizmet etmekle belirlenmiş bir düzen ve kural koyma olmaktan başka bir şey olarak tanımlanamaz.”

Adaletin aslında daima istikrar getirdiğini, ama adaleti ağır biçimde ihmal eden her istikrar düşüncesinin, kendisiyle sakınılmak istenen istikrarsızlıktan daha vahim bir istikrarsızlığa yol açabileceğini bir hukukçu, özellikle bugünün siyasal ortamında çok daha yoğun bir bilinçle görebilmelidir. Hukuk eğitiminde öğrenciye kazandırılması gereken ilk hukuk aydınlanması, meslek yaşamı boyunca hep karşılaşacağı, ama belki başka türlü kolaylıkla göremeyeceği bu çelişkiyle onun trajik bağlamı üzerine tartışmaktır.

Burada daha fazla gecikmeden söylemeliyim ki benim burada hukukçu olarak merkeze yerleştirdiğim özne, başkaları,

HAYRETTİN
ÖKÇESİZİN
KONUŞMASI

hatta ötekileri hakkında, onların canları ve malları üzerinde sonuçlar doğurabilecek ve kamunun kaba gücüyle yaptırım altına alınmış kararları veren hukukçulardır. Bu hukukçular için Rahtbrug formülünü bir denektaşısı olarak görmekteyim. Bu formül üzerine düşündüklerini bize açıklarken, biraz önce betimlediğim konumdaki bir hukukçu, kendi çapını ve ufkunu aşıkâr edecektir. Antik felsefenin 4 büyük erdeminin; bilgelik, cesaret, ölçülülük, adaletin ve ardından gelen yüzyıllarda eklenen diğer üç erdem; sevgi, umut ve inancın tecessüm edeceği bir kuramsal ve kılışsal varoluş mecrasında o, başarı ve başarısızlığını bize bu yolla göstermiş olacaktır.

Kerzen'ci çizgide küreselleşen bir hukuk dünyasında hukuk üzerine düşünmenin rafa kaldırıldığı, yeni bir yasa devletine sarmal bir dönüşün yaşandığı bu yüzyılın başında, Fransız İhtilali'nden sonra gündeme gelen bir biçimsel rasyonelliğin bugün yine aynı güçte bir insan hakları rüzgarından sonra devlet ve hukuk yaşamımızı belirlemeye başladığını görüyorum. Devlet ve hukuk yeniden kendi felsefesini bulmuş ve onu bu temelde dogmatlaştırarak yeni bir pozitivist raya sokmuştur. Hukuk felsefesinin kalelerinden olan Almanya'da kimi Alman meslektaşlarımdan öğrendiğim kadarıyla, hükümetlerin tasarrufa ilk olarak hukuk felsefesi kürsülerini lağvederek başlamalarına, Atlantik'in öteki yakasından esen bu soğuk ve sert rüzgarın cesaret verdiğini söylemeliyim.

"*Sivil İtaatsizlik*" adlı çalışmamın arka kapak sayfasına yazınevim, Henri Davit Toro'nun şu sözlerini koymuştur: "*Haksız birtakım yasalar vardır, onlara boyun eğmekle yetinelim mi; yoksa onları değiştirmeye çalışalım, değişinceye kadar da boyun eğelim mi; yoksa hiç beklemeden çiğneyelim mi onları?*" İnsanlar böylesi bir yönetim altında genel olarak şöyle düşünüyor ve şöyle diyorlar: "*Çoğunluk yasaların değişmesine ikna oluncaya kadar bekleyelim.*" "*Yasaya karşı gelirse, deva derdin kendisinden daha beter olur*" diye düşünüyorlar. Eğer haksızlık, hükümet makinesinin zorunlu sürtünmesinden ayrılmaz bir şeyse, varsın olsun, zamanla pürüzü falan kalmaz belki ama makine muhakkak aşınır gider. Eğer haksızlığın salt kendisi için makarası, yayı, ipi ya da vinci varsa, o zaman devanın dertten daha iyi olup olmayacağını düşünebilirsiniz belki. Ancak eğer bu, sizin başkasına yapılan

haksızlığa alet olmanızı isteyecek yapıdaysa, o zaman da yasayı çiğneyin derim size. Hayatınız, makineyi durduracak bir karşı sürtünme olsun. Benim dikkat etmem gereken şey, hiç değilse kötülediğim bir haksızlığa alet olmamaya bakmaktır.

Sokrates'in 2.500 yıl öncesinden bize yaptığı savunması, Sokrates tutumu, Melih Cevdet Anday'ın sözüyle uygarlığımızın temel taşıysa, Toro ve niceleri üzerinden Rahtbrug'a ve bugün buraya kadar taşınan bu kaygı, bu tutum ve inanç, Konrad Lorens'in büyük bir öngörüyle bize ilettiği uygarlaşmış insanlığın 8 ölümcül günahından biri olan duygu ve duyarlılık kaybının batağında umarım kaybolup gitmez.

Hukuk güvenliği argümanında pozitivizm, yukarıda betimlediğim hukukçuya, Hobs'cu bir korku zemininde anonimliğin sağladığı bir rehaveti, ardından keyfilik ve küstahlıkla birlikte bir hesap sorulamazlığı ve sorumsuzluğu getirmektedir. Bu, onun aslında küreleştirilmesi demek olmaktadır. Sokrates gibi savunan, Toro gibi soran ve Rahtbrug gibi birleştiren bir tinsel ve duyuruşsal donanımı hukukçunun kimlik ve kişilik ölçütü almamızda nasıl bir sakınca olabilir?...

Bu kısa sunuşumda, biraz sonra başlayacak olan ikinci oturumun konusu hukuk ilintili yurttaşlık eğitimine aynı zamanda bir yurttaş olarak hukukçuya atfen söylediğim bu "etos" ve "habitus" içeriklerinin tamamlayıcı bir katkı getireceğini düşünüyorum. Ayrıca salı günü Cumhuriyet Gazetesinde okuduğum bir habere de dayanarak, hukukçunun eğitiminde -biraz önce değerli hocalarım da bahsettiler- yorum üzerine düşünceler bakımından bir önemli bulguyu burada değerlendirmek istiyorum: Halkımızın, daha doğrusu Türkiye'deki ailelerin %85'i yoksulluk sınırında yaşıyor. Bu ailelerin %15'inin aylık geliri 2 milyar ve üzeri. Bu, bir aile için çok fazla bir para değil. Eğer 2 milyarı aşan her aile, %15'lik mutlu azınlığın içerisinde yer alıyorsa ve ailelerin %85'i yoksulluk sınırında ve altındaysa, bütün paylaşımı gerçekleştiren pozitif hukukun, pozitif hukuku yaşatan, uygulayan tüm hukukçuların burada oturup ciddi bir şekilde düşünmeleri gerekiyor; hem pozitif hukuk bakımından, hem de kendi konumları bakımından. Bu de herhalde çok önemli bir hukuk metodolojik bakış açısı olsa gerek.

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; her üç konuşmacıya da çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten kendi dallarında özgün bu insanlar, bize çok yararlı görüş ve düşüncelerini aktardılar. Özellikle Almanya'dan gelen ve Hür Berlin Üniversitesi temsilcisi sayın hocamız, hakikaten üniversitesinin adına yaraşır bir biçimde özgürce düşüncelerini ortaya koydu.

Tabii bir Avrupalı dostumuz olarak bu tespitlerinin büyük kısmına katılıyoruz, ama katılmadığımız bazı noktalar var. Gerçekten yıllarca İslam dininin katı kurallarıyla yönetilmiş bir toplumdan çağdaş bir toplum yaratmak, çok iddialı bir girişim. Tabii bunun önderleri, bu iddialı girişimi gerçekleştirmek için bütün olanaklarını seferber etmişlerdir ve bize emanet ettikleri ve gerçekten inançla kurdukları bu Cumhuriyet'in uzantısı olan bizler, inancımızla, birikimimizle ve çağdaş değerlere verdiğimiz gönlümüzle, yüreğimizle ülkenin bu sıkıntılı aşamasını hep beraber, birbirimize yardım ederek, birbirimizi yüreklendirerek aşacağımıza inanıyorum. Bundan hiçbir kaygım, hiçbir kuşku yok. Türkiye'nin sıkıntıları vardır, olacaktır, ama Türkiye bu 80 yıllık birikimiyle bu sorunların hepsinin üstesinden gelecektir.

Bu arada sayın hocam Hayrettin Ökçesiz, kendisine aşırı iltifat ettiğimi ve teşekkür ettiğimi söyledi. Hayır, gerçekten az teşekkür ettiğim kanısındayım. Ülkemizde 33-34 tane hukuk fakültesine biz bizzat telefonla ve yazılı mesajla başvuruda bulunduk, ama bu 33-34 hukuk fakültesinden bize en sıcak ilgili Antalya Hukuk Fakültesi gösterdi ve bu, sayısal olarak o kadar az ki... Ama bütün bu olumsuzluklar hiçbir biçimde bizim umutlarımızı kırmıyor. Biz bu inançla, bu enerjiyle -ne yapalım, koşullar bu, ama- bu koşulları lehe çevireceğiz, hep beraber çevireceğiz. Bu inançla gelecek günlerin çok daha iyi olacağını umuyor ve bekliyorum.

Bizi sabırla dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ediyorum. Sizlere de ayrıca teşekkür ediyorum, bize destek verdiğiniz için.

Saygılarımı sunuyorum, sağ olun, çok teşekkürler.

Değerli konuklar; bu arada değerli konuşmacılarımıza günün anısına küçük bir belge de sunuyoruz.

(Konuşmacılara günün anısına bir belge takdim edildi.)

İKİNCİ OTURUM

“HUKUK İLİNTİLİ YURTTAŞLIK EĞİTİMİ”

Oturum Başkanı: Prof. İpek GÜRKAYNAK
(Umut Vakfı Eğitim Danışmanı)

Şahin MENGÜ (Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreteri): Öğleden sonranın "*Hukuk İlintili Yurttaşlık Eğitimi*" başlıklı İkinci Oturumu'na başlıyoruz. Oturum Başkanlığını Umut Vakfı Eğitim Danışmanı sayın Prof. Dr. İpek Gürkaynak'ın yapacağı; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi sayın Prof. Dr. Dilek Gözütok, Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Tufan Erhürman'ın konuşmacı olarak katılacakları oturuma başlıyoruz.

Sayın Başkan ve konuşmacıları davet ediyorum; buyurun efendim.

Oturum Başkanı İpek GÜRKAYNAK: Sayın konuklar; ikinci oturuma hoş geldiniz.

IPEK
GÜRKAYNAK'IN
KONUŞMASI

Ben, oturum başkanlarının korsan bildiri vermelerini sevmeyen birisiyim. Ancak arkadaşlarımla istegi, izni değil, istegi üzerine bir küçük giriş yapacağım; çünkü biz bir ekibiz, uzun yıllardır birlikte çalıştık. İzin verirseniz "*Kimiz, neyiz, nereden geliyor, nereye gidiyoruz?*" konusunda çok kısa bir bilgi vereceğim ki arkadaşlarım kendi sürelerini bunun için harcamasınlar ve size de bir oryantasyon olmuş olsun.

Efendim, Umut Vakfı şemsiyesi altında 1995 yılında uzun soluklu, bizim için çok heyecan verici, ülke için yeni bir çalışma başlatmaya karar verdik ve bu çalışmanın yürütücülüğünü ben üstlendim. Yapılacak şeyler şunlardı: 12-14 yaş gençlerini hedef kitle olarak alan, birkaç aşamadan oluşan -proje lafını kullanmayı pek sevmiyorum, onun için çalışma diyorum, çok projelendirik- bir çalışma olacaktı bu. Birinci aşamasında farklı alanlardan, farklı art alanlardan gelen bir ekip tarafından bu yaş gençlerini hedef alan ve insan hakları ve yurttaşlık bilinci, bilgisi, donanımı kazandırmayı amaçlayan kitaplar yazılması söz konusuydu. İkinci aşamada bir grubu, 20-25 kişilik bir grubu eğitici olarak eğitmek söz konusuydu ve üçüncü aşamada da bu eğitilmiş eğiticilerin başta öğretmen olmak üzere, çeşitli kesimlere insan hakları eğiticisi olabilmeleri için eğitim vermeleri söz konusuydu.

Bugün kendim de çeşitli projelerde üniversite öğretim üyeliğim sırasında, emekliliğim öncesinde ve sonrasında yer almış birisi olarak, bu kadar uzun soluklu projelerde az rastlanacak, her aşamasını yapabildiğimiz, sonuçlandırabildiğimiz

IPEK
GÜRKAYNAK'IN
KONUŞMASI

bir projenin parçası olmuş olmakla keyif duyuyorum ve hepimiz de duyuyoruz. Kitapları yazdık, 20 kişilik grup eğitildi -kısa geçiyorum, çok çabuk geçiyorum- ve bugüne kadar bu eğiticiler, aşağı yukarı binin üstünde bir öğretmen kitlesini 20-30'ar kişilik gruplar halinde insan hakları eğitimi konusunda, yurttaşlık eğitimi konusunda eğittiler. Umut Vakfı dışındaki başka birtakım sivil toplum kuruluşlarının gönüllüleri eğitildi, onların da sayıları üzerinde durmuyorum. Başka kesimlerden, kamu kurum ve kuruluşlarından uzmanlar ve saire eğitildi ve en hoşu, belki de sizinle paylaşmak en güzel olanı, İzmir Barosu'nun bize başvurması ve isteği üzerine, Baro'nun İnsan Hakları Merkezi'nin avukatları eğitildi, onlarla birlikte çok keyifli işler yaptık.

Ben, bütün bunların yapılabilmesi için, birinci aşamada 95 yılında bir ekip kurdum. Bu ekip 6 kişi, birisi ben olmak üzere; benim dışındaki 5 kişinin 2'si iki yanımda oturuyor şu anda, 2'si tam karşımda oturuyorlar ve son bir arkadaşımız, şu anda UNICEF'te çalışıyor, o zaman üniversitedeydi, görevi dolayısıyla burada aramızda bulunamıyor. Konuşmacı kişiler 2 kişi olmakla birlikte, karşıda oturan arkadaşlarım ve ben de soru cevap bölümünde -biz soru cevaba zaman ayıracağız burada; soru cevap derken, katkı, karşılıklı konuşmaya zaman ayıracağız- katkılarınız ve sorularınız çerçevesinde söylemek istediklerimizi 5 kişilik bir ekip olarak söylemeye çalışacağız, arkadaşlarım da katılacaklar. Bu ekipten iki kişi hukukçu -birisi Tufan, birisi karşımda oturan arkadaşlardan biri, Şebnem Akipek- ikisi eğitmen, ikisi de psikolog. Psikologlardan birisi benim, eğitmen arkadaşlarımdan birisi Dilek Gözütok, program geliştirmeci.

Yazdığımızı söylediğim kitaplarda adı "*Yurttaş Olmak İçin*" olan, ders kitabı olmayan ve hep birlikte yazdığımız, 3 yıl süreyle birlikte çalışarak yazdığımız; yani derleme kitap değil, "*herkes bir bölümü aldı gitti, yazdı değil*" birlikte oturup, birlikte çalışarak yazdığımız kitaplar. Bunlar ders kitabı değil, ama yazılıp bittikten sonra okullara yardımcı kitap olarak tavsiye edildikleri için, 1998'den bu yana sistemin içine girmiş bulunan kitaplar.

Bu kitaplar, eğitimler, eğiticiler fiilen meselelerinin sonrasında, aşağı yukarı 7-8. sınıf öğrencileri için (12-14 demiştim)

olan bu kitapların geç kaldıklarını düşündüğümüz için, British Council'ın katkısıyla ilkokul 1. sınıftan 6. sınıf dahil öğrenciler için de aynı ekip olarak "*Ben İnsanım Dizisi*" denilen bir dizi kitap hazırladık, bunların her birinin öğretmen parçaları da var; "*Ben insanım, Özgünüm*" birinci sınıf için, "*Ben İnsanım, İletişim Kurarım*" 2. sınıf, "*Ben İnsanım, Sorumluluklarım Var*" 3. sınıf, "*Kadınım, Ben İnsanım*" 4. sınıf, "*Ben İnsanım, Özgürüm, Haklarım Var*" 5. sınıf ve "*Ben İnsanım, Eğitim Benim Hakkım*" 6. sınıf olmak üzere.

Belki bütün bunların bizimle ne ilgisi var diye düşünebilirsiniz; her ne kadar yurttaşlık konusunun tabii ki işiniz, yani hukukçuların işinin çok önemli bir parçası olduğunu düşünüyorsam ve eminim sizler de düşünüyorsanız da "*iyi etmişiniz kitaplar yazmışınız, bir işler yapmışınız, insanları eğitiyorsunuz, insan hakları ve yurttaşlık konularına katkı yapıyorsunuz...*" Ancak bizim anlayışımıza göre, oturumumuzun başlığından da göreceğiniz gibi, hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi diyoruz. Bizim kitaplarımız -arkadaşlarımız anlatacağı için hiç ayrıntısına girmeyeceğim- hukuk ilintili eğitim anlamında yurttaşlık ve insan hakları bilgisi ve bilinci yaratmayı amaçlayan kitaplar, öyle söyleyeyim.

Yapıp ettiklerimizi burada sizinle paylaşmak, sizin görüşlerinizi almak bizi çok mutlu edecek. İnsanlara en küçük yaşlardan başlayarak -ki bunu okul öncesi gibi küçük demek istiyorum, öyle 17-18 küçük demiyorum- gençlere, insanlara hukukla yaşamlarının ne kadar iç içe...

... Hem de bütün bunları yaparken demin sayın Ökçesiz'in -gerçekten de çok bize katkı yaptığını, bize bir köprü kurduğunu söyledi, haklıdır- O, "*kendi düşüncesinin cesaretini öne sürebilmek*" dediği şeyi yaratmak üzere, bağımsız düşünme ve saire gibi şeyleri aktarabilmek üzere de çok farklı yöntemler kullanımıyla bunları çalışmak için yapılmış çalışmalar. Söz sırası Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Programları Bölümü'nden Prof. Dr. Dilek Gözütok'ta.

Buyurun.

DİLEK GÖZÜTOK'UN
KONUŞMASI

ve özgürlüklerinin bilincine varan ve onları kullanmasını, korumasını ve kollamasını, hatta geliştirmesini bilen, oluşturduğu örgütlerin kurumsallaştırdığı demokrasiyi yaşam biçimine dönüştürmenin uzun erimli ve en temel yoludur diyebiliriz.

İnsan hakları ve demokrasi eğitimi yapmak, uluslararası toplantılarda kabul edilen metinlerde, sözleşmelere taraf olan ya da taraf olmasa da bu sözleşmeleri kabul eden devletler için yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüktür. İnsan hakları ve demokrasi eğitiminin uluslararası İnsan Hakları Hukuku'nda ve Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Mevzuatı'nda dayanakları bulunmakta ve aynı zamanda insan haklarını öğrenme hakkı olarak yer almaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı, bireyler açısından insan haklarının bilinmesi hakkını, devlet açısından ise eğitim yoluyla insan haklarının yurttaşlarına öğretilmesi yükümlülüğünü getirir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan başlayarak ulusun ve ulus devletin oluşmasında vatandaşlık durumunun önemli olduğu anlaşılmıştır. Mustafa Kemal'in etkin katılımıyla yazılan, biraz önce "*adını tam hatırlayamadım*" dediğiniz kitap, "*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*" adlı kitabın okutulduğu malumatı vataniye dersi, öğretim programında yerini almıştır. Yurttaşlığı öğretmeyi amaçlayan bu ders, daha sonraları "*vatani malumat*" "*yurt bilgisi*" "*yurttaşlık bilgisi*" adlarıyla, 1995'ten sonra da "*insan hakları ve yurttaşlık*" eğitim adı altında 4. ya da 8. sınıflar arasında bazen 1-2 ya da 3 saat olarak okutulmuştur.

Bireye yurttaşlık eğitimi vermeyi amaçlayan bu derslerin içeriği 1995 yılına kadar insan değil, yurttaş ya da vatandaşdır. Vatandaş ya da yurttaş kavramı, zaman ve mekânla sınırlı kavramlardır. Oysa insan kavramı, zamanla sınırlı olmayan evrensel bir kavramdır. Bu derslerin programlarıyla ilgili çalışan kişiler, programı ve ders kitaplarını evrensel anlamda insan hakları ve demokrasi anlayışını yansıtmaktan uzak bulmaktadırlar. Etkili yurttaşlık eğitimi programı nasıl olmalı diye bakacak olursak; etkili yurttaşlık eğitimi programı, öğrenciler arasında karşılıklı etkileşimi ve öğrenmeyi gerçekleştiren, öğrencilerde katılım yoluyla sorumlu yurttaş davranışları geliştiren yöntem ve stratejilere yer vermelidir. Grup tartışmaları gibi, problem çözme gibi, beyin fırtınası, zihin yürüyüşü, oyun dava gibi öğrenciyi etkin kılan yöntemlere yer vermelidir. Yine

etkili yurttaşlık eğitimi konuları nasıl olmalı diyecek olursak; konuları gerçekçi ve adil bir biçimde ele almalıdır. Etkili bir yurttaşlık eğitimi programı, sistemin hem olumlu, hem de olumsuz yönlerini adil ve dengeli bir biçimde öğrencilere sunabilmelidir. Etkili yurttaşlık eğitimi programı, yasal ve politik sistemde çalışan yetişkin kişilerle etkileşime girmeye olanak tanımalıdır. Sınıfa avukat, yargıç, emniyet görevlisi, milletvekili, belediye başkanı gibi gerçek yaşamda hukukla çalışan, hukuk işi yapan, hukukla ilintili iş yapan kişileri öğrenciyle karşı karşıya getirmelidir.

Etkili yurttaşlık eğitimi programı, okulda demokratik bir ortam oluşturan, yöneticilerin destekleriyle güçlenen bir programdır. Eğer yöneticiler programı desteklemiyorsa, bu programın etkili olma şansı yoktur. Etkili yurttaşlık eğitimi programı, öğrencinin bilgi donanımını arttırmış bir şekilde, etkili ve sorumlu hareket etme kapasitesini arttırmayı hedeflemelidir. Yine etkili yurttaşlık eğitimi programı, öğrencilere demokrasinin kurumlarını ve bu kurumların temeli olan ilke ve değerleri benimsetmeli, etkili ve sorumlu vatandaşlık becerileri geliştirmeli, özel ve kamu yaşamında demokratik süreçleri kullanma anlayışı geliştirmelidir.

Demokrasiyi öğretmek kolay bir iş değildir. Bir toplumda demokrasinin yaşatılması amaçlanıyorsa, toplumu oluşturan bireylere küçük yaşlardan başlayarak yaşamın her alanında, yaptığı her seçimde akıllı tercihler yapma, hukuk kurallarının yaşamdaki önemini kavrama, toplumu geliştirmek için ortaklaşa çalışma, siyasi muhaliflere tolerans gösterme kitle iletişim araçları tarafından verilen bilgileri sorgulama, sosyal ve politik yaşamda etkin katılımcı olma yetilerini kazandırmalıdır. Oysa bizim yurttaşlık eğitimi programlarımız, böyle bir yeterliliğe sahip değildir.

Etkili yurttaşlık eğitimi programı, otoriter okul ve sınıf ortamlarında uygulanamaz. Otoriter okul ve sınıf ortamları, demokrat yurttaşlar yetiştiremez. Öğrenci, okulda öğrendiği değerleri evde ya da çevresinde de uygulayabilmelidir. Demokrasi eğitimi, bir süre verilip daha sonra gözardı edilen bir ders gibi görülmemelidir. Yöneticiler ve öğretmenler, kendilerini bir model olarak görmeli ve öğrenciye örnek davranışlar sergilemelidir.

DİLEK GÖZÜTOK'UN
KONUŞMASI

İnsan hakları konusunda dünyanın birçok ülkesinin katılımıyla uluslararası kuruluşların çabaları sonucunda ortaya çıkan gelişmeler, yalnızca vatandaşın hak ve sorumluluklarını ve ulusal hukuk bilgilerini insanlara öğretmenin yeterli olmadığını ortaya çıkarmıştır. İnsan hakları eğitimi, evrensel ilkeleri ve uluslararası hukuk bilgilerini öğretmeyi ve öğrenilenleri yaşama geçirmeyi gerektirmektedir. İnsan hakları eğitiminin odak noktasını yükümlülükler değil, haklar ve özgürlükler oluşturmalıdır. Çağdaş eğitim sistemlerinde insan hakları ve yurttaşlık eğitimine çok küçük yaşlarda başlanmaktadır.

İnsan haklarının temelinde yatan ve insan haklarını öğrenmenin önkoşulu olan bazı kavramlar sorgulanmadan, içselleştirilmeden insan haklarına ilişkin bilgilere sahip olmanın hiçbir anlam taşımadığı deneyimlerle ortaya konulmuştur. Nedir bu temel kavramlar? Biri sorumluluk, diğeri adalet, üçüncüsü empati yetisi. Sorumluluk duygusu gelişmemiş bir insanın katılma haklarını öğrenebilmesi; adalet kavramı üzerinde tartışmamış, adil olan ve adil olmayanı ayırt edememiş bir insanın insan hakları belgelerinin hemen hepsinde geçen bu kavramı yorumlayabilmesi; empati yetisi geliştirmemiş bir insanın çevresindeki ve başka coğrafyadaki çocuk ölümlerinin insan hakkı ihlali olduğunu algılayabilmesi ve bunlara tepki göstermesi olası değildir. İnsan haklarının temelinde yatan bu kavramların öğrenilmesi, en az insan haklarının öğrenilmesi kadar önemlidir.

İnsan hakları ve yurttaşlık eğitimi, yalnızca öğretim programında yer alan bir ders ve o ders saati içine sıkıştırılamaz. Ders kapsamı içinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin biraz önceki örnekte olduğu gibi bir maddesini bilmediği için öğretmeni tarafından hakarete uğrayan, hatta şiddete muhatap olan çocuğun insan haklarını öğrenme şansı yoktur. Dediğimiz gibi, insan haklarını öğrenmek, bu bilgileri ezberlemek değildir. İnsan hakları ve yurttaşlık eğitimi, her düzeydeki okulun, yaygın eğitim kurumlarının, ailelerin kitle iletişim araçlarını yönetenlerin, dini kuruluşların ve demokratik kitle örgütlerinin etkin sorumluluk alması gereken bir eğitim alanıdır.

Biraz önce İpek hocamın da anlattığı gibi, son yıllarda Türkiye'de de bu konuda çeşitli program çalışması, materyal çalışmaları ve eğitim çalışmalarının yapıldığını görüyoruz.

Bunlardan biri de bizim yaptığımız çalışma; bir tanesi, "Yurttaş Olmak İçin" kitabı. Bu kitaba karşı aldığımız olumlu dönütler, bizi yüreklendirmiş ve British Council'in yönlendirmesiyle ya da destekleriyle ilk 6 sınıfın kitabını hizmete sunmuşuzdur.

Hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi yapmada hukukçuların da sorumluluklar yüklenmesi gerekir. Hukuk fakültelerinin 3. ve 4. sınıf öğrencileri, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında, sivil toplum kuruluşlarında, yerel yönetimlerde ve okullarda kurulacak hukuk kulüplerinde hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi yapabilirler. Böylece bir yandan hedef kitleye doğru bilgilendirme hizmeti götürürlerken, diğer yandan bu görevde hizmet veren hukuk fakültesi öğrencisi, öğrendiklerini yaşama geçirmeyi öğrenir, bir başka deyişle ayakları yere basar. Tıpkı öğretmen eğitiminde yer alan zorunlu staj programları gibi, öğretmen adayları nasıl bir taraftan deneyim kazanırken, bir taraftan üniversitelerde üretilen yeni bilgileri okullara iletiyorsa, tıpkı bunun gibi hukuk fakültesi programlarına da okullarda ya da sivil toplum kuruluşlarında çocukların ve yetişkinlerin hukuk ile tanışmalarını ve kaynaşmalarını, diğer yandan genç hukukçu adayının bilgilerini uygulamaya koymasını sağlayacaktır.

Öğrencilerde yurttaşlık bilinci geliştirmekte sorumlu tutulan öğretmenler, bugün bu işi yapan yurttaşlık bilgisi öğretmenleri, hukuk eğitimi almamış kişilerdir. Bu nedenle hukuk, öğretmene yabancı ve uzaktır. Öğretmenlerin hukuk eğitiminde de genç hukukçulardan yararlanmak her iki taraf için yararlı sonuçlar verecektir.

Tıp ve hukuk gibi, aslında yaşamın içinde, insanın doğmadan önce muhatap olduğu alanlar sanki insanlar doğrudan ilişkili değilmiş gibi, kendilerine özgü bir dil geliştirmişlerdir. Sağlığımızla ilgili bir raporu okuduğumuzda, hastalığımızın özelliklerini ya da yeni Medeni Kanun'un bize ne sağladığını anlamak istediğimizde, anlayacağımız bir dille yazılmış bir kaynak bulamamaktayız. Bu alanlar, anlaşılamanın yüksek statüsüne sahiptir. Sıradan yurttaşlar bu dili anlamazlar, bu dili konuşanlar da yurttaşlara ulaşamazlar. İnsanı doğrudan ilgilendiren bu alanlarda yurttaşın anlayabileceği kadar bile olsa, ortak bir dil geliştirme, bu konuların anlaşılabilmesi için çok önemlidir. Ortak kaygılar, ancak ortak bir dil ile çözülebilir. İnsanların uyması için oluşturulan yasalar, kullanmaları için

HUKUK ÖĞRENİMİ VE HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

DİLEK GÖZÜTOK'UN
KONUŞMASI

tanınmış hak ve özgürlükleri belirten metinler öyle bir dille yazılmıştır ki üst düzeyde eğitim almış birinin bile anlaması ve yorumlaması neredeyse olanaksızdır. Hukuk eğitimi almakta olan gençlerin çocuklarla ve yetişkinlikle gireceği etkileşim, hukuk dilinin yurttaşlar tarafından anlaşılmasına katkı getirecektir.

Bilinçli yurttaşlar olarak biz, hukuk kurallarını, haklarımızı ve özgürlüklerimizi bilmek ve bunun sonucu olarak da kullanmak istiyoruz. Hukuk alanına hakim insanlar olarak siz, bize bunları öğretmelisiniz. Nasıl öğretebilirim sorusuna da öğretim konusunda uzmanlaşmış kişilerle birlikte yanıt bulunacaktır. Arasında 50 metre mesafe bulunan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim elemanları, bilgi ve deneyimlerini birleştirerek bu soruna çözüm yolu bulabilirler. Bu bir teklif galiba. Her yurttaşın yurttaşlık eğitimi, bu iki köklü kuruluşun çabalarıyla istenilen düzeye getirilebilir. Demokratikleşmeyi hedeflemiş bir toplumda demokrasi eğitimi yapabilecek kurumlar, bu sorumluluklardan kaçamazlar. Dünyanın en iyi hukukçusunu da yetiştirdiyseniz, yurttaşlara hukuk eğitimi vermediğimiz zaman, kullanacakları kadar hukuk eğitimi vermediğimiz zaman, bilinçli yurttaşlar yetiştirmediklerimiz zaman, o devletin hukuk devleti olma konusunda çok fazla koruyamayacağımızı düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz Dilek Gözütok.

Sözü sayın Yrd. Doç. Dr. Tufan Erhürman arkadaşşıma vereyim. Kendisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyelerinden ve Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı.

Buyurun efendim.

TUFAN ERHÜRMAN'IN
KONUŞMASI

Yrd. Doç. Dr. Tufan ERHÜRMAN (Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyesi, Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı): Öncelikle herkese saygılar sunuyorum. Bir de başlarken her zaman yapıldığı gibi bir teşekkür, ama bu kez çok içten gelen bir teşekkürle başlamak istiyorum. Ben, grubun iki hukukçusundan biriyim ve uzun bir süre hep şunu düşündüm: Türkiye’de zaten hukuk ilintili bir yurttaşlık eğitimi veriliyor, bunun adı konulmasa da yurttaşlık eğitimi bir biçimde hukuk ilintili olarak veriliyor. Yani “Yurttaşlık Bilgisi” adını verdiğimiz kitapları

açtığınız zaman, hukukçuları bile dehşete düşürecek derecede yoğun hukuk bilgisinin öğrencilere, 10-12 yaşında çocuklara aktarılmaya çalışıldığı görülüyor. Ama buna rağmen çok uzun süredir mensubu olmaktan her zaman onur duyduğum bir camia, hukuk camiası, bu olan bitene, yani yurttaşlık bilgisine gerçekten kayıtsız kalmak gibi bir durumla karşı karşıya. Bu nedenle Türkiye Barolar Birliği'ne özel olarak teşekkür etmek istiyorum, böyle bir kurultayda bir oturumu böyle bir konuya ayırdıkları için. Çünkü hukuk ilintili yurttaşlık eğitimini son derece önemli buluyorum; hem sonradan yapılacak olan hukuk eğitimi açısından son derece önemli buluyorum, ama ondan da önce, gerçekten yurttaşlık bilincinin gelişmesi açısından son derece önemli buluyorum. Tabii bu eğer doğru yapılabilirse...

İşte bugün bu kısa konuşma içerisinde bunun doğru yapılmasının nasıl olması gerektiği üzerinde kendi çizeceğim çerçeve içerisinde durmaya çalışacağım. Ancak bir noktanın daha altını çizmek istiyorum: Bugün sabah oturumunda Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sayın Lale Sirmen hocam değindi ve çok önemli bir nokta bu bence; hukuk eğitiminde ciddi sorunlar yaşanmasının temel sebeplerinden bir tanesi de ortaöğretimde, ilk ve ortaöğretimde yaşanan çok ciddi sorunlardır. Hukuk fakültelerinde; ilk ve ortaöğretimde düşünmeyi, muhakeme yeteneğinin geliştiremeyen, yazı yazmayı bile öğrenmeyen, Türkçe ile ilgili ciddi sıkıntılar yaşayan öğrenciler geliyor bizim önümüze. Biz, hukuk fakültelerinde 1-2. sınıflarda verdiğimiz derslerde inanın bana, sınav kâğıtlarını okurken, sanki öncelikle Türkçe hocası olarak okuyoruz, arkasından akıl yürütme yetenekleri açısından okuyoruz ve en son noktada hukuk bilgisi açısından okumaya başlıyoruz. Bunlar çok ciddi sıkıntılar, bu noktada da hukukçuların, hukuk camiasının bir şekilde dönüp yüzünü ortaöğretime, ilköğretime bir bakması gerekiyor diye düşünüyorum. O nedenle bu toplantıyı çok, ama çok önemsiyorum.

Her şeyden önce şununla başlamak istiyorum: Hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi, hiç kuşkusuz ki yurttaşın eğitilmesinden daha da önce aslında yurttaşın yetiştirilmesini hedefleyen bir eğitim. Yurttaşın yetiştirilmesi meselesi, tabii ki Cumhuriyet rejiminin temelindeki yurttaş kavramıyla ilgili. Dolayısıyla Cumhuriyet rejimi, ancak yurttaş varolursa, varolabilecek bir rejim. Cumhuriyet'ten önceki rejimlerde tebaanın varlığı, yani devlete tabi olan bir grubun varlığı, aslında devletin devamı

TUFAN ERHÜRMAN'IN
KONUŞMASI

için yeterli. Oysa Cumhuriyet rejimini temel rejiminiz olarak seçtiyseniz, bir biçimde yurttaş yetiştirmek durumundasınız, başka şansınız yok.

Peki bu yurttaş kavramını neyle açıklamak lazım? Tabii çok ayrıntısına girmek mümkün, ama konuşmanın kısıllığı açısından çok kısa, özel notlarına değinerek geçeceğim. Yurttaş kavramı, her şeyden önce Antik Yunan'dan, Roma'dan beri siyasal yaşama katılma davranışıyla açıklanıyor. Yani yurttaş dediğimiz kişi, yurttaş dediğimiz birey, bir biçimde siyasal yaşama katılan ve özgür iradesini -altını çizerek özgür kelimesini kullanıyorum- toplumsal yaşama katan birey olarak ortaya çıkıyor. Bu, tabii Cumhuriyet öncesi rejimlerde çok önemli bir kavram değil, dediğim gibi onlar için tebaa yeterli. Ancak Cumhuriyet için yurttaşın varlığı kaçınılmaz bir şey, bir varlık sebebi. Tabii bu Antik Yunan'da, Roma'da da var diyoruz, yurttaşa bir vurgu yapıyoruz. Ancak tabii Antik Yunan'da, Roma'daki yurttaş, bugünkü demokratik Cumhuriyet'teki yurttaş değil; oradaki yurttaş için yurttaşlık, bir imtiyaz, sadece imtiyazlı bir sınıfın bir hakkı, bir statüsü gibi ortaya çıkıyor. Oysa demokratik Cumhuriyet rejiminde yurttaş, tüm bireylerin, bir ulus devlet içerisinde varolan tüm bireylerin eşit olarak paylaştığı bir statüyü kullanan kişi olarak ortaya çıkıyor. Dolayısıyla yurttaşın ortaya çıkarılması, Cumhuriyet için kaçınılmaz olan bir kavram; yurttaşın yetiştirilmesi, Cumhuriyet'in varlığının kaçınılmaz şartı ve olmazsa olmaz şartı; o yoksa o da yoktur, o kadar basit denklem aslında bu.

Ancak bugün baktığımız zaman; siyasal yaşama, kamusal yaşama aktif iradesini ve özgür iradesini katan yurttaş kavramının ciddi şekilde bir deformasyona uğradığını, modern çağda ciddi bir şekilde bir deformasyona uğradığını saptamak gerekiyor. Bu tabii üzücü bir saptama, ama gerçek bir saptama diye düşünüyorum. Her şeyden önce Cumhuriyet'in idealize ettiği yurttaş, yani siyasal yaşama katılacak olan yurttaş idealinde ciddi bir aşınma yaşadığımız bir dönemde yaşıyoruz. Bunu sadece Türkiye Cumhuriyeti için söylemiyorum, batıda da çok ciddi bir aşınmanın yaşandığı bir dönemde yaşıyoruz ve batılı hukukçular bunun altını çiziyor. 1950'lerde yayımlanan kitaplarda Laski ciddi şekilde buna vurgu yapıyor; "Bizim idealize ettiğimiz Cumhuriyet ve Cumhuriyet'in içinde idealize ettiğimiz diğer

kavram olan yurttaş, ciddi aşınmaya uğruyor, bu şekilde Cumhuriyeti var edemeyiz” uyarısını ta o zamanlardan bize yöneltiyor.

Nedir peki yurttaşlığın önündeki engel, günümüzdeki aşınma? İki tane çok önemli engel olduğunu düşünüyorum; birincisi son derece önemli: Yurttaş ciddi biçimde siyasal yaşama, kamusal yaşama olan ilgisini yitirmiştir. Bugün Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan başkanlık seçimlerinde başkanlık seçimlerine katılım oranının %50’lerde, 55’lerde gezindiğini biliyoruz. Fransa’da son Le Pen’in çıkış yaptığı seçimde, ilk seçime, birinci tura katılan seçmen oranı yanılmıyorsa %55-60 civarlarındaydı, yani son derece düşüktü. Dolayısıyla eğer yurttaş denilen kavram, en basit siyasal yaşama katılma, en sıradan siyasal yaşama katılma biçimi olan seçimden seçime sandığa gidip oy verme davranışını sergilerken bile bu kadar isteksiz davranmaya başladıysa, o zaman yurttaş kavramında ciddi bir aşınma vardır. Yurttaş kavramında ciddi bir aşınma varsa, Cumhuriyet kavramında da ciddi bir aşınma vardır demektir. Bu birinci temel engel, birinci temel sorundur, bunun muhakkak dikkate alınması gerekir.

Bunun sebepleri nelerdir? Bunun birinci sebebi, belki birinci olarak bazen yapılan depolitizasyondur –ülkemizde geçmişte yaşanan bir süreçtir, depolitizasyon süreci- sebeplerden biri budur, ama tek sebep bu değildir. Bunun yanında yurttaşların –birazdan asıl eğitim meselesine geldiğimde değineceğim- kendilerini siyasal yaşamı etkileyemeyecek, aciz bireyler olarak görmeye başlaması da temel sebeplerden biridir. Yurttaş, “*ben ne yaparsam yapayım, benim irademi iktidara yansıtmak, siyasi yaşama yansıtmak artık imkânsızdır; ben etkisiz bir bireyim, çaresiz bir bireyim*” şeklinde bir kuşkuya, bir kendini ifade edememe sıkıntısına kapılmış durumdadır. Bu da gerçekten yurttaşlık –ki bunun üzerine birazdan tekrar döneceğim, bir şeyler daha söyleyeceğim- kavramındaki ciddi bir aşınmanın ilk işaretidir.

İkinci işaret bence bundan da ciddidir ve bugün Türkiye’de belki de en yoğun olarak yaşanan budur; çünkü Türkiye’de hâlâ seçimlere halkın %80’ninin çok büyük bir istekle katılması ya da miting meydanlarını doldurması ilk bakışta belki sevindirici bir şeydir, ama onun biraz arkasına baktığımızda, o kadar da sevindirici olmayabileceğini düşünebiliriz veya en azından bu miting meydanlarındaki halkın oradaki durumunu

TUFAN ERHÜRMAN'IN
KONUŞMASI

belki sorgulayabiliriz, o da şu: Ta başta saptamaya çalıştığım *"Cumhuriyet rejiminin temelindeki yurttaş, özgür iradesini kalkıp da siyasal yaşama, kamusal yaşama katan yurttaştır"* tanımlamasının içerisindeki özgür irade kavramı bence çok önemli. Acaba bugün medya ve iletişim olanaklarının son derece geliştiği ve bunu bizim her zaman olumladığımız ortamda yurttaşın siyasal yaşama kattığı iradesinin ne derece özgür olduğunu ne kadar sorguladık, bu ciddi bir sorudur. Yani bugün medya acaba gerçekten yurttaşı aydınlatma misyonunu üstlenmiş durumda mıdır? Yoksa medya yurttaşı manipüle etme misyonunu üstlenmiş durumda mıdır? Bu ciddi bir sorundur.

Bugün siyasi partilerin katıldığı seçimlerde bile halk, televizyonlardan ya da miting meydanlarından oy vereceği siyasi partileri izlerken, acaba gerçekten kendi özgür siyasi iradesi doğrultusunda oy kullanmak için mi izliyor ya da şunu sorayım: Acaba gerçekten o siyasi partilerin savunduğu görüşleri anlayabilecek bir iletişim mekanizmasına sahip olabiliyor mu; yoksa tam tersine, o siyasi partiler *"halkı nasıl olur da reklam kampanyalarıyla ya da propagandalarla manipüle ederim ve medyayı da nasıl bir araç olarak bu yolda kullanırım"* diye mi görüyor? Eğer böyleyse, yani manipülasyon gerçekten ciddi bir şeyse -sadece bir saptama yapıyorum- ya da öyle kabul ediyorsak ve gerçekten yurttaşların iradesi özgür denilebilecek bir irade olmaktan çıktıysa modern çağda ve bu teknolojinin çok ciddi gelişim kaydetmesiyle ilgili bir şeyse, o zaman acaba Cumhuriyet'in temelindeki o *"özgür iradelerini herkes katacak, kamuoyunu oluşturacak ve kamuoyu da siyasal yaşamdaki kararların alınmasını sağlayacak"* ideali artık gerçekleştirilebilecek bir ideal midir, bunun altını tekrar çizerek sormak lazım. Bugün çok ünlü Alman hukukçusu -belki bilim adamı demek daha doğru; çünkü salt hukukçu değil- Habermas'ın dediği gibi, kamuoyu denilen şey, artık kendiliğinden oluşan bir şey değil, tam tersine oluşturulan bir şey haline geldi; yani birileri kamuoyunu oluşturuyor, birileri kamuoyunu manipüle ediyor. Bu anlamda yurttaşın iradesinin gerçekten özgür olduğunu söylemek son derece güç.

Peki bu kadar karamsar bir tablo çizdikten sonra, acaba bunun çözümü var mı; yani ne olacak, o zaman Cumhuriyet rejiminden mi vazgeçeceğiz, olmayacak bir ideal midir? Hayır,

öyle düşünmüyorum, birçok insan böyle düşünmüyor. Peki bunun çaresi nedir? Çare olarak ortaya konulan tek şey; "*cidde bir eğitim vereceğiz.*" Nasıl ciddi bir eğitim vereceğiz; öncelikle eğitimin her alanında ciddi bir eğitim vereceğiz, ama özellikle yurttaşlık eğitimi alanında ve bu alanda verdiğimiz eğitim, bir biçimde hukuk eğitimine de yansıtacak.

Nasıl olacak bu, peki yani bizim ülkemizde yurttaşlık eğitimi yok mu ki bu sorunlara çare üretmek için ciddi bir yurttaşlık eğitimi vermekten bahsediyoruz? Hayır, bizim ülkemizde yurttaşlık eğitimi Cumhuriyet'e geçişle birlikte vardır. Yurttaşlık eğitiminin tarihi hemen hemen Cumhuriyet'in tarihiyle yaşıttır. Mustafa Kemal'in yazdırdığı "*Medeni Bilgiler*" -şimdi tam ismini hatırlayamayacağım ama- bir "*Yurttaşlık Bilgisi*" kitabıyla başlayan bir yurttaşlık eğitim serüvenimiz var ve bugünlere kadar gelmiştir.

Tabii bu yurttaşlık eğitimi serüvenimiz var da bu gerçekten yurttaşı eğiten bir serüven olarak mı şekillendi, buna bakmak lazım. Yani yurttaş kavramında sorun yaşıyorsak, yurttaşlık eğitimi gerçekten amacına ulaşmak üzere şekillendi mi, bunu değerlendirmek lazım. Bu konuda çok ciddi araştırmaları olan bir bilim kadınına gönderme yapacağım: Füsun Üstel'in yaptığı çalışmalarda çok net olarak, yani doğrudan doğruya alana girip kitapları incelediği çalışmalarında çok net olarak saptamalar yapıyor Füsun Üstel ve "*Türkiye Cumhuriyeti'nde yurttaşlık bilgisi, yıllarca, çok uzun yıllar yurttaşa sadece sorumluluklarını ve ödevlerini öğreten bir eğitim biçimi olarak şekillendi. Yurttaşlar, yurttaşlık bilgisi adı altında ulusunu sevmeyi, ulusuna karşı ve yurduna karşı hangi ödevlere ve sorumluluklara sahip olduğunu öğrendiler, başka da bir şey öğrenmediler*" diye ciddi ampirik araştırmalar sonucunda ortaya konulan bir saptama yapıyor.

Tabii bu şu anda bu kadar karamsar olmak gerekiyor mu; bence gerekmiyor. Şu anda gerçekten yurttaşlık bilgisi kitaplarını karıştırdığımız zaman görüyoruz ki sadece sorumluluklar, ödevler değil, haklar da kıyısından köşesinden öğretilmekte. Hatta bir adım öteye geçilmiş; son dönemdeki küreselleşme eğilimleriyle birlikte uluslararası anlaşmalara da ciddi biçimde göndermeler yapılmakta. Dolayısıyla bu yurttaşlık eğitiminin esasında, özünde yavaş yavaş ciddi bir gelişme sağlanıyor. Ancak benim burada şimdi saptamak istediğim şey, neyin değişti-

TUFAN ERHÜRMAN'IN
KONUŞMASI

ğini saptamaktan öte, neyin değişmediği. Bir türlü değişmeyen, değişime direnen şeyin ne olduğunu saptamak istiyorum ve bir örnek vererek bu saptamaya başlamak istiyorum:

İstanbul'da Şişli Terakki Lisesi'nde yapılan yurttaşlık bilgisi sınavlarından bir soru aktarmak istiyorum size: Yurttaşlık bilgisi dersinde sınav sorusu olarak şu sorulmuş "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesini yazınız" ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde yurttaşlık bilgisi kitabının içinde var, orada var o, öğretmen de onu sınıfta anlatıyor ve dönüyor, çocuğa diyor ki "Sen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesini sınavda yaz; eğer yazamazsan kalırsın, iyi bir yurttaş olmadığın gösterir bu." Yani yurttaşlık bilgisi, yurttaşlıkla ilgili birtakım bilgilerin öğrencilere aktarıldığı bir şey olarak algılanıyor. İşte değişime direnen nokta bu, bunun üzerinde durmak istiyorum. Yani esasında birtakım değişiklikler olsa da yönetsel olarak çok ciddi sıkıntılarımız var.

Yurttaşlık eğitimindeki yöneme ilişkin çok ciddi sıkıntılarımız var. Nedir o yöneme ilişkin sıkıntımız? Bir önceki oturumda yine hocam Prof. Dr. Adnan Güriz değindi, "liselerde sorun var" dedi. Neden? Liselerde bugün hâlâ monolog tarzı yöntemler kullanılıyor; öğretmen geçiyor öğrencinin karşısına, anlatıyor durmadan ve bizim yöntemden anladığımız da bu. Tabii hukuk fakültelerinde de yaygın olarak bunu uyguluyoruz biz, ama hukuk fakültelerinde belki bir mazeretimiz var -tabii hukuk fakültelerinde derken, mesela Dokuz Eylül'de son dönemdeki gelişmeleri dışarıda bırakıyorum- o da şu: Benim şu anda ders verdiğim sınıfta 500 öğrencim var, "500 öğrenciyle nasıl aktif yöntem uygulayacağım" sıkıntısı yaşıyorum. Tabii bu mazeret tartışılabilir, ama çok da geçersiz bir mazeret değil. Ama bırakın onu, liselerde, ortaokullarda, 40-50 kişilik sınıflarda da aktif yöntem uygulanmıyor, yine monolog tarzı yöntem uygulanıyor, yani öğretmen geçiyor sınıfın karşısına ve monolog yapıyor.

Peki bu neyi içeriyor, yurttaşlık bilgisi açısından niye sorun? Bence şu açıdan sorun: Monolog tarzı yöntemler -eğitimci hocalarım benden çok daha iyi bilirler- eğitimin bütün alanları açısından zaten sorundur; çünkü öğrenciye öğretebileceği şeyin belki minimumunu ancak öğretebilir. Ama yurttaşlık eğitimi açısından özel olarak sorundur; çünkü yurttaşlık eğitiminde

sıkıntı şu: Siz öğrencinin karşısına geçiyorsunuz ve diyorsunuz ki "Ben her şeyi bilenim, ben otoriteyim; ben sana bir şey anlatacağım, sen onu öğreneceksin." Öğrenmeden kasıt da şu: "Dinleyeceksin ve ezberleyeceksin, sonra ben bir sınav yapacağım, sana o anlattıklarımı soracağım ve sen bana onu aynen söylersen, geri bildirirsen aynen, o ben senin sınıfı geçmeni sağlayacağım." Dolayısıyla bunun sonucu aslında ideal ne; "sen iyi bir yurttaş olacaksın!" Eğer yurttaşlık eğitiminde amaç yurttaş yetiştirmekse böyle olduğu zaman iyi yurttaş olduğu anlamına gelecek. Ki bu, kesinlikle kabul edilebilir bir şey değil, anlamlı bir şey de değil zaten, kendi içinde kesinlikle çelişkiler içeren bir şey.

O zaman şunu söylemek, net olarak altını çizmek mümkün: Yurttaşlık eğitimi denilen eğitimde monolog yöntemin uygulanması bir paradokstur, hiçbir biçimde bu ikisinin birbiriyle bağdaşması mümkün değildir. Yurttaşlık eğitimi monologu kullandığı anda kendi kendini reddeder. Çünkü yurttaşlık eğitiminde amaç, öğrencinin toplumsal sorunlara duyarlı olması, bu konuda bilgi birikimini arttırması, toplumsal bir sorunla karşılaştığı zaman onun üzerinde kafa yorması, muhakeme yeteneğini geliştirmesi, belli bir karara, özgür ve hatta özgün bir karara varması ve bu kararı dönüp siyasi mekanizmaya yansıtması. Oysa bizim verdiğimiz monolog tarzı eğitimde öğrenciye bir tek şey öğretiyoruz: Oturacaksın, dinleyeceksin, uslu uslu dinleyeceksin ve ne anlatılırsa onu öğreneceksin. Dolayısıyla öğrenci neyi öğreniyor? Karşısında bir otorite var, o otoriteye biat etmeyi öğreniyor, başka bir şey öğrenmiyor; o otoriteye tabi oluyor ve o otorite ne derse, onun aynısını geri bildirmek zorunda, aksi takdirde hayatı kayacak, çaresi yok.

Bu, niye bir paradokstur? Çünkü böyle bir eğitim yurttaşı değil, tebaayı eğiten eğitimidir, tabi olanı eğiten eğitimidir. Öğretmene tabi olmayı öğrenen bir kişi, bir süre sonra o oy hakkını kullanma zamanına geldiğinde de yine aynen öğretmeni gibi, kendisinden çok daha iyi bildiğinden emin olacağı başka birilerine bu defa tabi olmaya başlayacaktır. Çünkü bütün yurttaşlık eğitimi süreci içerisinde ve bütün eğitim süreci içerisinde zaten öğrendiği tek şey budur ve hiçbir biçimde öğretmenin anlattıklarının yanlış olabileceğine dair bir inancı yoktur.

Tam bu noktada bir küçük anı, benim değil, başka bir hukuk fakültesi hocası arkadaşımın anısı, ama çok çarpıcı ve

TUFAN ERHÜRMAN'IN
KONUŞMASI

hukuk fakültesinde gerçekleşmiş bir olay -hukuk fakültesinin adını izninizle vermeyeceğim- şöyle bir şey: O hukuk fakültesinde sınavlardan sonra sınav kâğıtları öğrencilere gösteriliyor, bu bir zorunluluk ve bütün hocalar, sınavlardan sonra bütün öğrencilere tek tek sınav kâğıtlarını gösteriyorlar ve bu arkadaşın önüne bir öğrenci geliyor, diyor ki *"ben sınav kâğıdını görmek istiyorum."* Soruyor, *"ismin ne?"* diye, *"Hüseyin"* diyor; buluyor, veriyor. Hüseyin, sınav kâğıdını alıyor, bakıyor falan, veriyor hocaya. Hoca başlıyor anlatmaya, *"şurada hata yaptın, burada hata yaptın, şu yüzden şu notu aldın"* falan diyor ve hoca hafif hafif de sinirlenmeye başlıyor; çünkü yapılmaması gereken hatalar var kâğıtta, yani *"bunu nasıl yaparsın?"* falan diyor. Öğrencinin tepkisi: *"Haklısınız hocam, hata bende, doğru dürüst çalışmamışım demek ki sizi demek ki doğru dürüst dinlememişim."* O yüklendikçe, karşısındaki öğrenci bunu kabulleniyor. Sonra dönüyor hoca, *"nedir durum, yani kaç almıştın sen?"* falan diyor, böyle bir dalıyor. Öğrenci diyor ki *"ben 25 almıştım."* *"Nasıl 25; burada senin 8 aldığın yazıyor, 0,8 almışsın sen"* diyor. Öğrenci *"vallahi haklısınız hocam, herhalde yanlış bakmışımdır, yani demek ki 8 almışım, siz haklısınız"* diyor.

Bu olayın sonunda ortaya çıkıyor ki o Hüseyin, o Hüseyin değil. Yani adam, o kâğıdın kendisinin olmadığını fark edip de o tartışma sırasında dönüp onu hocasına söyleyecek özgüvene bile sahip değil, hocası ne söylüyorsa hepsini aynen kabulleniyor. Hatta hocasına karşı özür dileyen bir dil kullanıyor ve son noktada -bu hukuk fakültesinde oluyor, ilköğretimde, ortaöğretimde değil- ortaya çıkıyor ki o kâğıt onun değil. Dolayısıyla böyle hocanın tek otorite olduğu ve karşısındaki öğrencinin ona tabi olduğu yöntemlerin bizi getireceği noktalar bunlar. yani birileri birilerine tabi olacak, başka çaresi yok ve bu tebaa ilişkisi, kesinlikle yurttaş kavramıyla açıklanabilir, karşılaştırılabilir bir ilişki değil.

Son kalan sürem içerisinde bunun *"hukuk ilintili eğitim"* adı almasının ilgisine biraz değinmek istiyorum. Son dönemde tabii bu sıkıntılara dayanılarak hem Avrupa'da, hem özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yurttaşlık eğitimi alanında önemli açılımlar geliştirilmeye başlanıyor; özellikle monolog tarzı yöntemler bırakılmaya çalışılıyor, daha aktif yöntemler kullanılmaya çalışılıyor. Biz de kendi grubumuzda bu kitapları

- hazırlarken, özellikle bu aktif yöntemler üzerinde çok durmaya çalıştık, bunları vurgulamaya çalıştık.

Bu alanda birtakım girişimler var, ama bununla birlikte özellikle Barolar Birliği'nin düzenlediği bu toplantıda hukukçular olarak bizi ilgilendiren başka bir gelişme daha var, o da şu: Son 30 yıldır Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan, hukukçularla, özellikle barolarla ve yüksek mahkemelerle öğretim kurumları arasındaki iletişim sonucunda ortaya çıkan hukuk ilintili yurttaşlık eğitiminde hukukçuların da aktif rol alması, hukukçuların da devreye girmesi eğilimi başladı ve hukuk ilintili eğitim, yani "*law related education*" diye Amerikalıların kullandığı, bizim de "*hukuk ilintili eğitim*" diye çevirdiğimiz kavram da bununla ilintili. Yani hukukçular, özellikle yüksek mahkeme üyeleri ve barolar, aktif olarak bu eğitime müdahale ediyorlar, o eğitime dahil oluyorlar. Nasıl dahil oluyorlar? Öncelikle yüksek mahkemeler ve barolar, her yıl belli sayıda yurttaşlık eğitimi veren öğretmeni hukuk eğitimine alıyorlar ve aldıkları o hukuk eğitiminde demin söylediğim sıkıntıları taşımayan yöntemlerle barolarda, mahkemelerde, onlara hukukun temelindeki değerleri, hukukun ne olup ne olmadığını anlatmaya, aktarmaya çalışıyorlar. Özellikle hukukla ilgili kaynakları tanıtıyorlar, bu kaynaklara nasıl ulaşabileceğini gösteriyorlar.

Hatta onun ötesine geçiyorlar; davaları onlara dinletiyorlar, duruşmalara sokuyorlar. Arkasından da kendi aralarında oyun dava dediğimiz, canlandırma usulüyle birtakım mahkeme canlandırmaları yapmalarını sağlıyorlar. Daha sonra bu öğretmenler okullarına gidiyor, oralarda kendileri hukuk ilintili eğitim programlarını geliştiriyorlar ve ilişki yine de kopmuyor, hukukçular sürekli sınıflara gidiyorlar. Ancak bizim ülkemizde bazen olduğu gibi, bir öğrencinin hukukçu olan annesini, babasını çağırmak anlamında değil, hukukçular çok daha kurumsal bir ilişki çerçevesinde düzenli olarak sınıflara gidiyorlar ve hukuk ilintili yöntemlerde kendi bilgilerini sınıflarda aktarma çabasına giriyorlar. Öğrenciler uygun zamanda mahkemelere taşınıyor ve duruşmalar izlettiriliyor. Bu tip bir alışveriş içerisinde hukukçular aktif olarak yurttaşlık eğitiminin bir parçası haline geliyorlar.

Tabii bu önemli bir mesele; çünkü hepimiz çok net yaşıyoruz. Ben kendimden biliyorum, hukuk fakültesi 1. sınıfına gelip

TUFAN ERHÜRMAN'IN
KONUŞMASI

de -bu çok yaygın değildir, ama abartı bir örnek olduğu için belki de anlamlıdır- hâlâ Türkiye Cumhuriyeti'nde yargılamada jüri sisteminin uygulandığını zanneden öğrencilerimiz var veya insanlarımız, yurttaşlarımız, Türkiye'deki hukuk sistemi içerisindeki çapraz sorgulama ya da jüri sistemi varolduğu sanısıyla hareket ediyorlar, ilk defa mahkemeye gidene kadar. Dolayısıyla bunlar çok ciddi sorunlar; çünkü televizyonlarda izlediğimiz Amerikan mahkemelerinin aynen bizde de olduğu varsayımından hareket ediyoruz. Bunlardan hareketle hukuk ilintili yurttaşlık eğitiminde hukukçuların dahil olması ve mahkemelerin ve baroların koridorlarının bir biçimde öğretmenlere, öğrencilere açılması, okulların duvarlarının da hukukçuluk mesleği için daha geçirgen hale gelmesi, bizim açımızdan bu son derece önemli.

Bu noktada şunu söylemek istiyorum: Hukukçuluk mesleği için hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi içerisinde aktif olarak yer alma, buna müdahil olma, bence artık bir sorumluluk haline gelmiştir; çünkü hukuk hepimizin de çok ciddiye aldığı, çok önemseydiği bir mesele. Ama bunu salt bir uzmanlık alanı olarak görüp toplumdan bunu koparıp, "bu bizim kendimize has uzmanlığımızdır, toplum kendi içinde öğretmenler aracılığıyla yurttaşlık eğitimini versin" şeklinde iki tarafı birbirinden koparma eylemi içerisine girersek, o kopuşta kaybeden toplum olacak ve kaybeden sadece toplum olmayacak, iki önemli kavram çok ciddi aşınmayla sonuna kadar yaklaşacak: Yurttaşlık ve Cumhuriyet kavramları. Oysa Cumhuriyet, asla feda edebileceğimiz bir şey değil diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

TARTIŞMA

Efendim, 20-25 dakikalık bir süremiz var; katkılarınız, görüşleriniz, varsa sorularınız için.

Buyurun.

Melike AYDEMİR (İstanbul Barosu): Özellikle sizin alanınızda çok güzel bir inceleme yapmışsınız, mutluluk duyduk, ama bir eksiklik var gibi geldi bana: "Her alanda öğrencinin eğitilmesi gerekir" derken -belki de ben algılayamadım- ilk etapta öğrencinin bana aile içinden bir eğitim alması gerekiyormuş gibi geldi, öğrenciyi topluma ilk önce hazırlayanın aile bireyleri

olduğunu düşünüyorum; kendine güvenmeyi, hocasına soru sormayı, haksız olduğuna inandığı bir fikri ileri sürmeyi, ilk önce ona güç verecek kişinin ailesi olduğunu düşünüyorum. O temeli oluşturacak bir çalışmanız var mı diye merak ettim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Efendim, bizim şu anda böyle bir çalışmamız yok. Tabii ki çok haklısınız; kuşkusuz çocukların, gençlerin okula gitmeden önce, doğdukları, içinde buldukları aile, onların hem eğitiminde, hem yetişmesinde, her türlü gelişmelerinde olağanüstü önemli. Nitekim bizler, bu kitapları yazdığımız zaman, her birinin yanına bir öğretmen el kitabı koyduğumuz zaman, sürekli *"bir tane de ana baba el kitabı oluşturmalyız"* duygusunu, düşüncesini paylaştık. Ama şu ana kadar bunu yapacak vaktimiz, gücümüz, olanağımız olmadı.

Arkadaşımız diyor ki *"Bize birileri ebeveyn olmayı öğretecek mi; biz anne baba olduğumuz zaman, çocuklarımıza nasıl davranacağımızı nereden kimden öğreneceğiz?"* Haklısınız, bunların hepsi önemli şeyler. Dediğim gibi bu konuda üstümüze düşen var idiye, bunu yapabilmiş değiliz. Ama size hak veriyoruz, bunu düşündük. İki şeyi çok düşündük: Bir tanesi, bizim kitaplarımız, içerik yüklü kitaplar değil; özellikle çocukları düşündürmeye, muhakeme yürütmelerini sağlamaya yönelik çalışmak istediğimiz için, bir dolu bilgiyi tıktırdığımız şeyler yapmadık. Küçük örnekler var, iki üç satırlık meseleler var, bunlar üzerinde çeşitli yöntemlerle tartışılacak ve saire... İki şey dedim, bunlardan bir tanesi, öğretmenleri -bugün burada hep vurgulanan şey- veya anne babayı veya genelde halkı, gençlerle iç içe olan insanları hukuk donanımı açısından, hukuk bilgisi, değerleri açısından donandırmak, bu çok önemli.

Neden? Mesela şunu görüyoruz: Öğretmenlere bütün bu yöntemleri, etkileşimsel yöntemleri -monologdan uzun dursun! Peki dursun- eğitimlerimizde öğretiyoruz, onlarla birlikte çalışıyoruz. Yani karşılına geçip öğretmiyoruz da birlikte çalışarak, bu yöntemleri kullanarak, uygulamalı eğitimler yapıyoruz ve onları donandırıyoruz. Ama sonra okullarına girdikleri zaman gördüğümüz çeşitli sorunlardan -gerisini bir yana bırakıyorum- bir tanesi, öğretmenlerin çocukları tartıştırmakla

TARTIŞMA

ilgili çok ciddi sınırlamaları ve kaygıları olduğu. Neden? Çünkü kendi bilgisinin yeterliliğine güvenemediği için, "tartışma ya elden kaçarsa ya ipin ucunu tutamayverirsem" derdine düştüğü için, bu tür yöntemleri kullanmaktan kaçınıyor. Çünkü öteki kolay, çocuk senin söylediğin kadarını dinliyor.

Onun için iki şeyin önemini sürekli gördük; belki bundan sonraki çalışmalarımızda buralara varabiliriz: Bunlardan bir tanesi, daha somut hukuk içeriği taşıyan bir kitap yazmak, bir şey ortaya çıkarmak ve insanların eline bunu verebilmek. Çünkü bir dolu kaynak veriyoruz, ama yeterli olmuyor. İkincisi de ana babaları da işin içine katan bir şeyler yapmak. Haklısınız, önemli. Yalnız birileri yapıyor, onu da söyleyeyim; ana baba okulları var, bir yerlerde insanlar uğraşıyorlar fiilen... Yarı "vallahı bunu biz yapmadık kimse de yapmadı" gibi bir yanıt da vermiş olmayayım; bu konuda uğraşan, çalışan insanlar var.

Buyurun sayın Ansay.

Prof. Dr. Tuğrul ANSAY: Son soru üzerine konuşma gereğini duydum. Yasalarımızda bu söylediğiniz engelleri destekleyen hükümler olduğu sürece, çabalarınız çok yararlı olmayacaktır. Mesela Medeni Kanun'da "koca evin reisidir" diye bir hüküm vardı. Böyle bir madde olduğu sürece, o ailenin içinde tabii disiplin anlayışı başka olacaktır. Fakat son yasayla, şu bakımlardan eleştirdiğim yasada bu madde kalkınca, artık ailenin içinde beraber karar verme sistemi oluşturulmuştur. Eğer karı koca olayları beraber tartışıp beraber bir karara bağlamak zorundaysalar ve yine Medeni Yasa'da söylendiği gibi "çocuğun çıkarlarını korumak zorundasınız" esastan hareket ederlerse, sorunların büyük bir kısmı çözümlenebilir.

Oturum Başkanı: Katkınız için çok teşekkür ederiz sayın Ansay, sağ olun efendim.

Buyurun efendim.

Tahir Fikri BALCI: Saygıdeğer hukukçular; önce sizleri en içten duygu ve güvenle selamlıyorum. Adım, okunmayacak kitapların yazarı Tahir Fikri Balcı; yapıtların neden okunmayacağını sorulardan sonra bulursunuz sanırım.

Yine ben bu toplantıya sadece bir yurttaş olarak katılıyorum, bağışlayın beni, bir iki konuyu gündeme getireceğim:

Anayasa Mahkemesi'nin Başkanı, saygıdeğer büyük insan Ahmet Necdet Sezer, kendilerine katılan bir üye için düzenlenen yemin töreninde konuşmak için kürsüye çıktı ve zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in gözlerine baka baka, "Biz Yüce Divan olarak gerekirse Cumhurbaşkanı'nı yargılayacağız, ama bizim üyelerimizi siz atıyorsunuz; ne biçim iş bu?" dedi. Sonra da göz kapaklarını kaldırdı, gözlük camının üzerinden bir süre baktı. Edebiyatta yorum pek değişmez, ama yine de herkesin anlayışına bağlıdır bu. Olayın hukuka aykırılığı bir yana, bu atamalarla siz millet adına görev yapacak Yargıtay Başsavcısını yargıdan sorumlu özel kâtabiniz haline getirirken, Anayasa Mahkemesi'ni de özel hukuk büronuz durumuna düşürdünüz. Bu benim yorumum tabii, siz de kurumların bağımlı hale geldiğini söyleyin, pek fark etmez...

Oturum Başkanı: Sayın konuşmacı; sözünüzü kesip bir şey söyleyeceğim: Eğer mümkünse sizden şöyle bir şey rica edeyim: Söylemek istediğiniz şeyler olduğunu görüyorum. Soruları yanıtlayalım; sorular var, eller var, görüyorum. Ondan sonra kalan süremizde size tekrar söz verelim. İzin verir misiniz; belli ki sizin bizimle paylaşmak istediğiniz şeyler var, lütfen soruları önce bir halledelim.

Buyurun efendim.

Burhan KARAÇELİK (Avukat): Ben soru sormayacağım, siz değerli hocaların anlattıklarından hazin bir sonuç çıkardım, bunu paylaşmak istiyorum: 12 Eylül Harekâtı'ndan sonra Milli Güvenlik Kurulu, vilayetlere bir genelge gönderiyor; konferanslar tertip edilmesi ve konuları da veriyor, her vilayete bir konu. Zonguldak'ta zamanın valisi beni davet etti. Dedi ki "Bize bir konu geldi, bu konuyu sizin işlemenizi istiyoruz. Konu şu: Atatürk ve Medeni Bilgiler." Vali beye sordum, "nedir bunun içeriği?" "Vallahi ben de bilmiyorum" dedi. Esefle söyleyeyim, ben de intikal edemedim; nedir bu? Atatürk ve Medeni Bilgiler... Aklıma ve vali beyin aklına o ortaokulda okuduğumuz yurttaşlık bilgisi kavramları dahi gelmedi, bize sanki acayip bir konuymuş gibi geldi.

Bu konuyu araştırmak için Ankara'ya geldim. Anayasa Mahkemesi üyesiydi Yekta Güngör Özden arkadaşım, ona gittim; "Arkadaş, vilayet böyle bir konu bana verdi; nedir bu?" de-

TARTIŞMA

dim. "Onun bir kitabı var, 'Atatürk ve Medeni Bilgiler' diye. Benim kütüphanemde var, ben sana vereyim, oku, anlarsın" dedi. Kitabı aldıktan ve okuduktan sonra Büyük Atatürk'ün insanı nasıl yurttaş yapmak istediğini, nasıl bunu amaçladığını; sizlerin arz ettiğiniz gibi sadece yükümlülükleri öğretmek değil, haklarını da öğretmek ve onu o şekilde geliştirmek istediğini maalesef öğrendim ve konferansımı da öyle verdim.

Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz efendim. Evet, hepimiz çok geç öğrendik.

Buyurun.

Kadri MALKOÇ (İstanbul Barosu): Efendim, özellikle Tufan beye bir katkı vermek istiyorum: Buradaki meslektaşlarımı, okullarda öğrencilerle birlikte özgür iradeleriyle kamuya katılan yurttaşlar ve de özgün fikirler oluşturan kişiler yetiştirmek adına götürdüğünüzde, mutlak çok şey öğretecektir. Ama sakın ola ki o öğrencileri bu dersi verenlerle beraber adliyeye götürmeyin, yani fevkalade çelişkili bir şey olur. Orada görürler ki bu anlatımların hiçbir tanesi geçerli değil. Ben size bir zabıt söylüyorum: "Davacı vekili geldi, davalı vekili geldi, davacı dava dilekçesini tekrarladı, cevaplanmak... Gereği düşünüldü: Delillerini sunmak üzere 10 gün ertelenmesine." Hiç konuşmadan dışarıya çıkarıyorlar. O nedenle adliyeye sokmayın diyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Bilemiyorum, buna bir şey söylemek isteyen var mı... Tabii belki de şöyle bir şey mi? Bütün bunların böyle olmaması için de bir yerlerden hareket etmek gerekiyor, yani günün birinde adliyelere girelim.

Buyurun.

Av. Hayri GİRİŞKEN (Gaziantep Barosu): Bu program ve çalışmanın -çok geniş kapsamlı, mütevazılık göstererek böyle tanımladınız- içerisinde suç hukuku kapsamında bulunan çocuklar ve sokak çocukları, bu programın, bu çalışmanın neresinde? O gerçi ayrı bir çalışma konusu, ama görebildiğim kadarıyla çalışan çocuklar da dahil, bu programın, bu çalışmanın neresinde? Bunlar yerel yönetimlere bırakılmaz görüşümdedir. Eğitimini yarım bırakmış çocuklar eğitimin neresinde? Buna

eğilinmesi halinde, eğitim ve hukuk ilintili eğitimin sorunu çözeceği, bunların üretime katılacağı düşüncesindeyim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Buyurun.

Yrd. Doç. Dr. Tufan ERHÜRMAN: Çok kısa bir şey söyleyeyim: Söylediğiniz şeye katılıyorum, yani o bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bizim çalışmamızda sadece Çocuk Hakları Sözleşmesi yer alıyor ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ayrı bir ünite olarak ele alınıyor, onun bağlamında çalışan çocuklara ve sokak çocuklarına değinen bir iki etkinlik var; ama doğrudan doğruya o konuyu ele alan ayrı bir bölümümüz ya da ayrı bir çalışmamız yok. Buna rağmen "*bunun da olması iyi olur*" fikrine tabii ki katılıyorum.

Oturum Başkanı: Ben iki kelime bir şey ekleyeyim: Bu kitaplar içinde çocuğun aile içinde korunması, çocuğun istismar ve ihmale karşı korunması bölümleri var. Çalışan çocuk işçilik meselesi, bildiğimiz gibi bir istismar biçimidir. Değiniyor, yani Tufan'ın o anda hatırladığından daha fazla yerde değiniliyor. Tufan, "*kitabımızda Çocuk Haklarına Dair Sözleşme var*" dedi, doğru. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi diye bir konu da var, yani sadece Bildirge'nin kendisi veya Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kendisi anlamında değil, metinleri anlamında değil, bu adlarla üzerinde tartışılan konular var. Bunların, söyledığınız konulara herhalde ucundan kenarından değindiğini düşünebiliriz. Ama ben kendi hesabıma, çocuk işçiliği konusunda ILO'ya danışmanlık yapmış, bu konuda çalışmış, Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği kurucu üyesi fiilen olmuş biri olarak bu konulara çok önem veren, gönül veren, üstünde çalışmış birisi olarak size çok hak verdiğimi söylemek isterim, daha derinlemesine ele alan materyale de ihtiyaç var; haklısınız, çok önemli.

"*Bu kitapları nasıl elde edebiliriz?*" Efendim, bu kitaplar için, "*Yurttaş Olmak İçin*" kitapları -ki bu sözünü ettiğim konular bu kitaplardadır- Umut Vakfına başvurmak gerekiyor. Dilerseniz hemen buradan bir tane telefon numarası vereyim size: 0212 275 76 00. Siyasal Kitapevi'ne getirtildi, şu anda Ankara'da var; ama yıllarla çeşitli kitapçılarda, Dost'ta şurada burada satıldı,

TARTIŞMA

şu anda bir dağıtım sorunu yaşıyor ve satılmıyor. Onun için Vakıf'tan istemek gerekiyor ve arkadaşımın dediği gibi Siyasal Kitapevi'nde şu anda var. Diğer kitaplar için de "British Council desteğiyle yaptık" dediğimiz öbür kitaplar için de belki şu an için ellerinde kaldığı kadarıyla British Council'den arkadaşlarımıza başvurmak mümkün olabilir.

Buyurun efendim.

Av. Sema GÜLEÇ (Ankara Barosu): Biz öncelikle ataerkil bir aileyiz; eğitim sistemimiz içerisinde maalesef kadınlarımız eğitilirken, önce babaya, sonra kocaya, daha sonra da erkek çocuğa tabi olmak gibi bir eğitim sisteminden geçiyoruz. Dolayısıyla bence bütün bunların temelinde kadının eğitilmesi yatar diye düşünüyorum. Kadının eğitimine yönelik çalışmalarınız nelerdir?

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Bize kendimizi kötü hissettiriyorsunuz, deminden beri "onu da yapamadık, evet çok haklısınız" diyoruz.

Efendim, kadının eğitimine yönelik olarak Türkiye'de çok ciddi çalışmalar yapan yerler var, önce bunu söyleyerek başlayayım; bizim yaptığımız, yapabileceğimiz herhangi bir şeyden daha iyisini bugüne kadar yapmış olan insanlar var, ekipler var, kurumlar var. Gerçekten kadın alanı, çok güzel çalışmalar yapılmış bir alan. Bizim kadınla ilgili olarak kitaplarımızda yaptığımız -kitaplarımız bağlamında sadece söylüyorum- tek şey, ilkokul 4. sınıflara yönelik olarak "*Kadınım, Ben İnsanım*" adlı kitap, belki de bu kitap dizisinin en hoşlarından bir tanesi. Şurada gösterirsem, bilmiyorum görür müsünüz; şöyle bir tezari var, kadın tırmanmaya çalışıyor. Çok keyifli, "*bu ilkokul 4. sınıf çocuğudur, ancak bu kadarından anlar*" denilmemiş -aramızdan bir arkadaşımız, Şebnem Akipek, bu bölümle ilgili olarak özellikle sorumluydu- çok ciddi bilgilerin aktarıldığı; çocukları kadın konusunda tartışmaya, düşünmeye hem kadın eğitimi, hem kadın eşitliği ve saire konusunda yönlendiren parçaların bulunduğu, etkinliklerin bulunduğu bir kitapçığımız var. Onun dışında bizim bir şey yaptığımızı benim söylemem mümkün değil. Ama dediğim gibi bu konuda ciddi şeyler yapıldı.

Buyurun.

Şahin MENGÜ (Ankara Barosu): Gerek sayın Tufan hocamın söylediği, gerek sizin konuşmanızda benim dikkatimi bir şey çekti: Tufan hocam dedi ki *"ortaöğretimden, liseden öğrenci çok kötü geliyor; hiçbir şey yazamıyor, çizemiyor, dersleri ve sınav kâğıtlarını böyle okuyoruz."* Sizin konuşmanızda da özellikle diyalog, öğrencinin derse aktif olarak katılımında öğretmenin bir korkusunun başladığını söylediniz, *"ipin ucunu kaçırmam, kültürüm yetmez."* O zaman acaba evvela eğitimciyi eğitmemiz gerekmiyor mu, asıl temel sorun bu değil mi? Yani siz öğretmeni, çocuğu eğiten öğretmeni çok iyi eğitirseniz, hukukçunun eğitimi de kendiliğinden gelir gibi geliyor bana.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, bizim yaptığımız o zaten; biz çocukları eğitmiyoruz, biz öğretmeni eğitiyoruz. Yani öğretmeni kendi eğitim kurumlarından geçiyor da, ulaşabildiğimiz öğretmenleri bu konuda eğitirken *"hak budur, hukuk budur"* diye bir eğitim vermiyoruz da *"bu çocuklarla bütün bu konular nasıl tartışılır konuşurlar"*ın eğitimini veriyoruz.

Buyurun.

Yrd. Doç. Tufan ERHÜRMAN: Benim de özellikle barolara kendi adıma, haddim olmayarak biçtiğim işlev biraz burada; baroların öğretmenleri eğitmek konusunda ciddi şekilde aktif tavır geliştirmeleri gerekiyor. Yani doğrudan doğruya eğitimi hukuktan ayrı, bir tarafa bırakarak *"biz bu işi yapacağız"* diye ortaya çıkmak değil, eğitim kurumlarıyla işbirliği halinde; çünkü *"eğitim kurumları bunu eğitsin"* dediğimiz anda, eğitim fakültelerinin kendi bünyelerinde hukuk eğitimi vermesi gerekecek. Dolayısıyla onlar da onu bilmiyorlar, bir şekilde işbirliği içerisinde yapmamız lazım.

Oturum Başkanı: Haklısınız, tabii bu eğitim yapılacaktır. Ama *"öğretmenler kaygılanıyorlar, ipin ucu kaçır zannediyorlar"* derken söylediğim şey, özellikle hukuk konularıydı. Öğretmenler oradaki bilgi yetersizliklerinden korkuyorlar, başka konularda daha yeterli bilgileri olabiliyor.

Yrd. Doç. Tufan ERHÜRMAN: Genel olarak öğretmen eğitimi dersenez, tabii ki orada da size katılmak mümkün, Milli Eğitim Bakanlığı'nın tabii ki çeşitli çabaları var, ama bunu nereye kadar getirdiğini sizler de görüyorsunuz. Daha yeni aktif

TARTIŞMA

eğitimle ilgili projeler yapılıyor, ama çap çok geniş, yapılan çalışmalar çok küçük kalıyor. Sokaktan geçeni sınıfa soktuğumuz için de öğretmen eğitiminde ciddi sıkıntılarımız var.

Oturum Başkanı: Teşekkürler, sağ olun.

Buyurun efendim.

Artuk ARDIÇOĞLU (Ankara Hukuk Fakültesi): Sayın Erhürman, yaptıkları çalışmayı önemseydiğini söyledi. Ben bu çalışmayı bir başka açıdan da önemsiyorum: Bir yöntem öğrettiniz, bir yöntem gösterdiniz; bu da bir yerlerden başlama yöntemi. Meseleleri büyütmeden; çünkü bir toplumsal meseleden bahsediyoruz, bu toplumsal meselenin neresinden başlarsanız, birçok alanla tabii ki ilintili ve işi büyük mecralara döktüğünüz zaman çözümsüzlük de geliyor ve bugünkü birçok konuşmada merkez alınan şahıyaydı. Hukukçu tipi idealize edildi -olmayan, olamayacak bana göre- olması gereken hukukçu tipi, bir hukuk eğitiminden bahsedilerek sorun çözüme doğru gitmedi, yapamayacağımız ideallerden konuşuldu. Bu bakımdan sizin bir somut alan seçmeniz ve belirli bir hedeften yola çıkmanız benim için çok daha değerli bir yöntem olarak öğrendim.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Bu çok önemseydiğim bir şey, değindiğiniz için çok teşekkür ederim.

Buyurun efendim.

Uygur ERGİN (Kahramanmaraş Barosu): Öncelikle öğretmenlerin eğitiminden de önce bana göre daha önemli bir şey düşünüyor bize: Evlatlarımıza, çocuklarımıza karşı kendimizi eğitmemiz gibi bir sorumluluğumuz var.

Ben -Hayri bey de burada- Gaziantep'te geçmiş ve bize nakledilen bir olayı anlatmak istiyorum: İlkokul 2. sınıftaki çocuk, dersleriyle ilgili annesi devamlı sorduğunda, "iyi aldım, 5 aldım" diyor. Birkaç gün sonra okuldan telefon geliyor; "çocuğunuzun dersleri iyi değil, sorunla ilgili okula gelir misiniz?" Okula geliyor, hakikaten derslerinin 1-2 olduğunu görüyor. Annesi eve geldiğinde diyor ki "Oğlum, biz sana yalan söylemeyeji öğretmiyor muyuz, bunun kötü bir şey olduğunu söylemiyor muyuz? Biz sana ne zaman yalan söyledik?" Çocuk, annesine

diyor ki "Anne, sen bana geçen üç defa yalan söyledin: Babam sana elbise alman için 50 milyon lira verdi; mağazaya gittik, elbiseyi aldık, cebinde 25 milyon lira daha koydun ve bana orada dedin ki 'babam sorarsa de ki 50 milyon.' Sonra da misafirler gelmişti eve, 'elbiseni ne güzelmiş, nereden aldın falan, kaçta aldın?' deyince, '100 milyona aldım dedin.'" Yani bir çocuk evden okula bir şeyler götürüyorsa, okuldan da eve bir şeyler getirir. Bence eğitimi önce evden başlatmamız gerekiyor.

Saygılar sunarım.

Oturum Başkanı: Katkınıza teşekkür ederiz.

Buyurun.

Saba ÖZMEN: Son söz olarak bir ironiyle bitirmek istiyorum: Hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi çabalarınızdan ötürü kutluyorum ve Türkiye toplumunu göz önüne aldığımızda, bunun çok daha önem arz etmeye başlayacağını da söylemek istiyorum. Haklarını öğrenme yanında, haksızlıklara karşı direnmeyi de öğretme yolunda çaba gösterirseniz dahi iyi olacak. Türk toplumunun bu konuda 12 Eylül'den sonra onların haksızlıklarını ve Türkiye'nin bugünkü soygun düzeninde bu hale getirilmesinde görüldüğü gibi, haklarını savunacak -özellikle kendi kurumum açısından da özeleştiri getirerek- hukuk fakültesi odaklı üniversiteleri ve barolar maalesef yok.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sağ olun.

Şu kadarlık söyleyeyim: Bu toplumsal sorumlulukla ilgili alandaki kitapçıkta sadece haklarını bilmek değil, haksızlıklara karşı ve sadece kendine yapılan haksızlığa karşı değil, kendi dışındakilere karşı yapılan haksızlığa karşı da durmak, direnmek ve saire konusunda bir şeyler ele almaya çalıştık. Tabii çok haklısınız.

Efendim, herkesin sabrıyla oynuyoruz herhalde, çok teşekkür ederiz.

Beyefendi, size söz verdim ve yalancı durumuna düştüm. Lütfen buyurun kısaca anlatın, çıkması gerekenler çıkar.

Tahir Fikri BALCI: (Konuşma banda yansımadığından yazılamamıştır.)

BİRİNCİ OTURUM

**“FAKÜLTELERİMİZDE
HUKUK ÖĞRETİMİ
VE
HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ”**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ramazan ASLAN
(Anakra Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
YÖK üyesi)

BİRİNCİ BİLDİRİ

"ÖĞRETİM YÖNTEMİ, ÖĞRENCİLER, DERS PROGRAMI,
ÖĞRETİMİ VERENLER, YÖNETİM"

Sunucu: Saygıdeğer konuklar; Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlemiş bulunduğu "*Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi*" konulu uluslararası toplantının ikinci gün birinci oturumunu açıyoruz.

Sabah oturumunda oturum yöneticisi sayın Ramazan Aslan; birinci bildiriye sunacak, sayın Prof. Dr. Sait Güran; tartışmacı, sayın Doç. Dr. Haluk Konuralp.

Buyurun efendim.

Oturum Başkanı: Günaydın efendim.

Bugünkü ilk oturumda öncelikle hukuk öğretimi üzerinde durulacak, ben öyle yorumladım; kime hukuk öğretilecek, başka bir deyişle hukuk öğrencisi nasıl seçilmelidir? Bugüne kadar olduğu gibi, lise mezunlarına hukuk öğretilmeye devam olunmalı mı, bu yeterli mi, başka bazı ülkelerde olduğu gibi önlisans ya da lisans yapmış olanlar mı hukuk öğrencisi olabilmeli? Günümüzde tartışılan konulardan biri. "*Ortaöğretimden getirdiği şu andaki hukuk öğrencilerinin birikimi yeterli mi, değil mi?*" ise tartışması uzun yıllardır devam etmektedir. Yine yaş ve deneyim hukuk öğrencisi için ve hemen mezuniyet sonrası icra etmeye başladığı meslek için yeterli mi; daha basit bir deyişle, 21-22 yaşında bir genç avukat ya da hâkim olmalı mı? Hukuk fakültelerindeki öğretici kadrosu, sayı olarak ve nitelik olarak yeterli mi? Özellikle son yıllarda çok sayıda hukuk fakültelerinin açılmasından sonra bu durum iyice artık su yüzüne çıktı, tartışılması zorunlu olan bir duruma geldi. Hukuk fakültelerinin ve genel olarak üniversitelerin yönetimi acaba bu konuda etkili mi, etkiliyse yeterli mi?

Bir diğer konu: Hangi konular öğretilmeli? Küreselleşme gerçeği var, Avrupa Birliği'ne uyum çabalarımız var, bir de ulusal hukuktan vazgeçilmezlik gerçeği var; bu çerçevede "*neler okutulmalı, bu programlar nasıl düzenlenmeli?*" konusunu tartışmamız gerekiyor. Hangi metotla öğretilmeli? Bu da çok önemli bir konu, eskiden beri tartıştığımız bir konu. Özellikle bir fakültemizde başlayan aktif eğitim ya da probleme dayalı öğretim yaygınlaştırılmalı mı, yoksa bugüne kadar olduğu gibi konferans sistemine devam mı edeceğiz? Bütün bu konuları bu sabah oturumunda çok değerli meslektaşlarımız bizlere açık-

layacaklar, bu soruların cevaplarını sanıyorum kendilerinden en iyi bir biçimde alacağız.

Konuşmacımız, Prof. Dr. Sait Güran, öğretici olarak ve yükseköğretimin birçok kademesinde yönetici olarak mesleğinin zirvesine ulaşmış, gerçekten bilgisi ve deneyimi en üst düzeye çıkmış bir büyüğümüz meslektaşımız; kendisi sanıyorum bize çok doyurucu bilgiler verecekler. Yine tartışmacı olan arkadaşımız, meslektaşımız Haluk Konuralp, bu konularla yıllardır uğraşan, kafa yoran, araştırma yapan bir arkadaşımız; sayın hocamızın tebliğinde dile getirdiği hususları çok iyi biçimde tartışacak, değerlendirebilecek bir meslektaşımız diye düşünüyorum.

Oturumumuzun ikinci kısmında az önce söylediğim gibi aktif eğitim ya da probleme dayalı öğretim metodunu iki yıldır uygulayan Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin sayın Dekanı Prof. Hakan Pekcanitez, bu uygulama hakkında bize bilgi verecek. Belki pek çoğumuz ilk defa bunun nasıl yürüdüğünü öğreneceğiz, bu tebliğin de çok öğretici olacağını düşünüyorum. Bu tebliğin tartışmacılarından biri, Yargıtay üyesi sayın Mustafa Kıcalıoğlu; hukukçu olarak hukuk öğretimi, hukukçu eğitimi konusunda da uğraş veren, çaba sarf eden bir meslektaşımız. Saba Özmen de yine akademisyen olarak, öğretici olarak bu konulara sanıyorum ilgileniyor. Sanıyorum diyorum; çünkü daha önce bu konularla yakınlığını konuşmadım. Ancak mutlaka bir birikimi var ki bu Hakan hocamızın bize vereceği bilgileri ortaya koyacağı görüşleri tartışıp, değerlendirecek. Bu şekilde sözümün başında söylediğim gibi hukuk öğretimi konusunda gerekli bir çalışmayı en iyi biçimde yapmış olacağız sanıyorum.

Sözümü fazla uzatmıyorum; bu konularda son yıllarda Avrupa'da da çok yoğun araştırmalar yapıldığını, yayımlar yapıldığını belirterek bunları güzel bir biçimde bize aktaracak olan sayın hocamız Prof. Sait Güran'a söz veriyorum.

Buyurun efendim.

SAİT GÜRAN'IN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Sait GÜRAN: Teşekkür ederim sayın Başkan.

Değerli meslektaşlar; Ramazan'ın hakkımda söyledikleri övücü sözlere teşekkür ediyorum. Ben sadece birkaç ay sonra emeklilik yaşına gelecek kadar öğretim üyeliği mesleğinde bu-

lunmuş bir arkadaşınızım ve bu süre içinde daha ziyade üniversite yönetimi, fakülte yönetimi, programlar gibi konularda da meşgul olmuş bir kişiyim, başka da bir özelliğim yok.

Bu konuları tartışmak için bize verilen zaman yetersiz. Başkandan hiç değilse programı bir yarım saat uzatmasını rica edersem, Hakan dahil, biz dahil, hepimiz için, iki grup için de iyi olur, biraz daha rahat nefes alırız. Üstelik bildirinin sizlere dağıtılması için bir kısaltılmış metnini hazırlamıştım, göndermiştim, o da elinize vaktinde geçmediği için konu burada benim söyleyeceklerime kalacak, ben de bunu mümkün olduğu kadar kısa anlatmaya çalışacağım. Mesaj gelir mi, gelmez mi, ondan çok emin değilim, onun için biraz da hızlı gideceğim.

Sayın Ramazan Aslan'ın başlık olarak değindiği konular ki bildirin başlığı "*Öğretim Yöntemi, Öğrenciler, Ders Programı, Öğretimi Verenler, Yönetim*" bunların her biri birer oturumluk konu, belki birer günlük konu. Yani sizlerle interaktif bir toplantı yaparsak, belki birer günlük bir konu, ama hiç değilse yarım günlük bir konu. O itibarla genel bir çerçeve içinde bunları yan yana getireceğim, bu kadarı ancak bu zamana sığacak.

Bir şey kesin: Her yerde, bütün eğitim sistemlerinde bir şey hedefleniyor; kalite. İlkokul olsun, hukuk fakültesi olsun, tıp fakültesi olsun, kalitenin herkes hesabını yapıyor, sistem bunun üzerine kuruluyor ve bütün kaynaklar da kaliteye ulaşmak için planlanıyor. O halde birinci hedef, hukuk fakültesinde bu saydığımız 4 veya arttırabilirsek 5-6 başlıkta bunların kalitelisine ulaşmak için bir sistem kuracağız. Bunu yaparken kaynakları da bu kalitenin sağlanması için seferber edeceğiz. Bunu şöyle bir denklemlerle açıklıyorum; dünyanın her yerinde açıklıyorlar, ben de aktarıyorum: İyi bir hukuk fakültesi -bu iktisat da olabilir, tıp da olabilir, hiç fark etmez- iyi bir fakülte istiyorsanız, iyi bir öğrenciniz olacak. İyi öğrenci iyi fakülteye geliyor, iyi fakülte de iyi öğrenciyle oluyor. Bu ikisinin olması için iyi öğretim üyesi istiyor. İyi öğretim üyesi de zaten iyi öğrencisi olan fakülteye gidiyor. Bu serbestse; yani böyle bizim gibi illa oraya, illa buraya gitme gibi bir olay yoksa, serbest de oluyorsa, bunu tercih ediyor.

Bu iyi öğrenci, iyi öğretim üyesini yan yana da getirmek yetmiyor; iyi bir ders programı ve iyi bir öğretimi sağlamanız

SAİT GÜRAN'IN
KONUŞMASI

gerekiyor. Zaten iyi öğrenci de o iyi öğretimi veremiyorsanız gelmiyor, başka yere gidiyor. O halde bu üçlü kaliteli olmadığı sürece -öğretim, program, öğretim üyesi, öğrenci, iyi olarak her neyi tanımlıyorsak- bunların üçü arasında dengeli bir birlik-telik kuramıyorsak, bu defa iyi olmayan yüzünden iyi olan da oradan kaçmaya başlıyor. Yani iyi öğrenci getiremediyseniz, iyi öğretim üyesi bulamıyorsunuz; iyi öğretim üyesi bulamıyorsanız, iyi öğrenci kaçıyor. Onun için önce bu üçlü, dörtlü ilişkiye dikkatinizi çekiyorum ve bu 3-4 boyutlu olayı belli bir dengede tutamadığınız takdirde, sizin fakültedeki üretiminizin mutlaka bir yerden aksayacağını söylüyorum.

Biz bu iyili ilişkinin neresindeyiz? Buna öğretim yöntemiy-le başlıyorum ki sayın Aslan da bir parça ucundan değindi; öğretim sistemimiz takrir esası üzerine dayalı. Takrir, dünyanın her yerinde uygulanan bir sistem; fakat acaba bizimki iyiyi sağlayan bir takrir sistemi mi? Ona bakacağız. Darülfünun-dan beri takriri esas almışız. Üniversiteyi özerkleştirmişiz, ders programlarını değiştirmişiz zaman zaman; fakat bu takrir metodunu hiçbir şekilde terk etmemişiz. Hatta yakın zamanda değişik hukuk fakültesi modelleri kurmuşuz, onlar da aynı metodu benimsemişler.

Takrir metodunun sorunu nerede? Takrir metodu, bir şey-ler katarsanız, fevkalade isabetli; fakat şimdi anlatacağım ve bizde uygulanan şekilde götürürseniz, tam sakınca üretiyor. Neden? Ben Amerika'yı biliyorum, bilebildiğim kadarıyla, Amerika'da "silebus" denilen bir laf vardır. Nedir silebus? Öğretim üyesi, ders yılı başlamadan evvel, sırasında hangi hafta, hangi konuyu işleyeceğine kadar ve hangi kaynaklar-dan yararlanılacağına dair -hangi ders kitabının izleneceği demiyorum- hangi kaynakların hangi bölümünden o ders için yararlanılacağına kadar inen bir program verir, öğrenci bunu bilir. İkincisi, daha ders yılı başından itibaren asgari bi-rinci hafta hangi sayfaların anlatılacağı ve okunup gelineceğini bildirir ve ders böyle başlar.

Bizim metodumuzda, takrir metodumuzda öğrenci o gün işlenecek konuyu önceden çalışarak gelmiyor. Ben 30 sayfayı okutamıyorum; bir şartla okutuyorum: "Bugün quiz var, sınava katacağım bunu" diyorum, öğrenci okuyor. Bunu söylemediğim gün, öğrenci 20 sayfayı bile okumuyor. Öğrenci önceden çalı-

şarak gelmediği ve hayatında ilk defa, 18-19 yaşında duyduğu hukuk bilgisini ediniyor. Bundan ne kadar aklında kaldıysa onu not olarak tutuyor ve ders bitiyor, gidiyor. Biz bir gün içinde 50'şer dakikalık periyotlarla en az üç öğretim üyesini bu şekilde öğrencinin karşısına çıkarıyoruz; öğretim üyesi bir şeyler anlatıyor, öğrenci notunu tutuyor, gidiyor.

Öğrenci, dersi diyaloga çevirebilecek, anlatılanları sorgulayabilecek bir bilgi donanımına da sahip olmadığı için -çünkü önceden de okumadı- sınıfta soru sorması çok istisna oluyor ve genellikle sorular da öğrencinin anlamadığının açıklanması şeklinde sorular oluyor, bu bile çok istisna. O itibarla bu takrir metodu, hocaların önceden hiçbir şey bilmeden gelen öğrencinin ilk kez duyduğu bir şeyleri anlatması ve derslikten gitmesi. Öğrencinin de anladığı kadarıyla; eğrisi, doğrusu, yanlışıyla -ki ben bazen öğrenciden notları alıyorum, "ver, şuna bakıyorum" diyorum- öyle karışık bir olay olarak çıkıyor. Demek ki önce bu ders metodu üzerinde, öğretim metodu üzerinde durmamız lazım.

İkinci nokta, ders kitabı yöntemi. Ders kitabı, genelde "üniversitede ders kitabı yoktur, öğrenci kaynakları arar, tarar, oradan bilgiyi edinir" denilir. Fakat öğrenci bir taraftan yaşama azmiyle, bir taraftan da pratik zekâsıyla hocaların hangi kitabı izlediğini bulur ve o kitabı temin eder ve o kitabı öğrenmeye başlar. Zaten hoca da genelde sınıfta belli taşmalar ve daraltmalarla ders kitabını anlatır. Bunu da bunun yanına eklediğimiz zaman, olay giderek pasifleşen bir öğrenci getiriyor.

Bu ders kitabı okuma -müsaade edersiniz, biraz kara mizah yapalım- bir aşamaydı, bir ileri adımdı. Şimdiki çağdaş teknolojiyi kullanan öğrenci ders kitabı da okumuyor. Sınıfta birisi ya gizli olarak teyp getiriyor -yani suç işliyor- veya alenen not tutuyor, bu notu götürüyor fotokopiciye satıyor. Bu olay tıp fakültelerinde de oluyor; bakın düşünebiliyor musunuz, fotokopili tıp fakültesi eğitimi... Fotokopiciden benim öğrencim kitabı değil, bunu alıyor.

"Sait Güran'ın ders notları" diye bir nesne dolaşmış ortalıkta. Asistana dedim ki "al bir tane, getir." Asistan arkadaş getirdi, baktım, felaket! Ben o kadar kötü hukuk anlatmıyorum, ama yazan öyle yazmış. Aldım, sınıfta büyük bir jest olarak,

HUKUK ÖĞRENİMİ VE HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

SAİT GÜRAN'IN
KONUŞMASI

"bakın, bundan bunu hazırlayan çıkar" dedim. Aldım, yırttım, yere attım, "gidin kitap okuyun" dedim. Bu şovum ne kadar etkili oldu, bilmiyorum. Bu suretle artık fotokopi okuyan öğrenci noktasına geldik, ders kitabı fiilen gitti. O halde bir tekdüze takrir, hazırlanmadan gelen öğrenci ve onun arkasından fotokopi ve eminim kesinlikle yanlış.

Bazen sınav kâğıdında süregelen bir yanlış görüyorsunuz, kendi bilginizden şüpheleniyorsunuz. Gidip kitabı okuyorsunuz -50 yaşındayken, 60 yaşındayken- "bu nereden çıktı?" diyorsunuz, yok böyle bir şey. Sonra fotokopiyi açıp okuyorsunuz ve görüyorsunuz ki müellif onu öyle yazmış, öğrenci de onu öyle öğreniyor. Bu çocuklara acıyorum da, yani üzülüyorum, acıyorum. Pırl pırl çocuklar bunlar, ama böyle bir tembellik var, bu bir tembellik.

Seminerler vardı, seminerleri de çok uzun süredir programdan çıkardık. O halde bu yapılanma içinde öğrenciye faydalı olan, onu ileriye götürecek bir tek şey kalıyor; o da pratik çalışmalar. Pratik çalışmalar çok önemli, öteden beri önemli. O halde klasik takrir sistemini, toplu takrir sistemini sürdürmekten başka seçeneğimiz yok ise -ben şimdi reel konuşuyorum, ütöpik konuşmuyorum- reelde takrir sistemini sürdürmekten öte bir seçeneğimiz yok ise o zaman bir öneri getiriyorum: Ne yaparsak yapalım, pratik çalışmalara ağırlığı kaydıralım; pratik çalışmalara kaydıralım ve takriri pratik çalışmalarında destekleyerek orada öğrenciyi bir aktif hale sokmaya çalışalım. Bunu başarır mıyız, başaramaz mıyız? Ona da biraz sonra değineceğim. Ancak hiç değilse metot olarak -Ankara benim tansiyonumu yükseltiyor, onun için özür dilerim- takrir sistemini pratik çalışmalarla takviye edelim, mümkünse gruba bölelim öğrencileri, kaçta bölebiliyorsak ve öğrenciyi orada aktifleştirmenin çabasını harcayalım. Yoksa bu takrir ve fotokopili takrir metoduyla fazla bir şey yapma şansımız yok.

Tabii hukuk öğrenimindeki önemli bir olay da ders saatleri dışındaki öğretim üyesinin sınıf dışı, "ofis our" dedikleri konuşmadır ve bu öğrencinin özellikle hukukçu olarak eğitiminde çok faydalı bir boyuttur. Maalesef hep önümüze sayılar geliyor, -onu da biraz sonra değineceğim- bunu da hiç işletemiyoruz. Öğrenci ne zaman geliyor; öğrenci sınavdan bir hafta evvel gelir ve neler sorulacağını araştırmasını yapar; "nereleri sorabilir,

ne edebilir?" Yani hepimiz aynı yollardan geçtik, ama değişen bir şey yok -biz şimdi bir değişiklik peşindeyiz, bu kültürde değişiklik yapacağız, onun için anlatıyorum, o da onun peşindedir. O halde karşımıza sınava kilitlenmiş ve odaklanmış bir öğrenci tipi vardır. Bunu nasıl bu kültüründen ve yaklaşımından aşacağız, onun peşine düşmemiz lazım.

Sınavlarımız da bir alem, şu anlamda alem: Sözlü sınavı kaldırdık; 1968'de öğrenci istemedi, biz de kaldırdık. Herhalde biz de pek istemiyormuşuz ki hemen kabul ettik diyebilirim. Nereye geliyoruz bu tabloda? Bir öğrenci isterse en az 4 yıl, isterse kanunun müsaade ettiği 7 yıl ve daha fazla yıl hukuk fakültesinde, derste ve pratikte ağzını açmadan mezun olabiliyor. Mümkün ve bu iş zaten böyle gidiyor. Bakın, hiç tekellüm etmeyen bir mezun tipi geliyor karşımıza; sadece hoca anlatıyor, bu dinliyor, pasif, konuşmuyor da, sınavda da konuşmuyor, sınavda da bir şeyler yazıyor.

Efendim, çünkü öğleden sonraki oturumda sayın meslektaşlarımızın şikâyetlerini dinledik ve hukukçu meslektaşımız da dedi ki *"ben size birkaç kâğıt getireyim de görün."* Ben çocukları suçlamıyorum; öyle geliyor, öyle çıkıyor, o arada da biz bir şeyler katamıyoruz. O itibarla sınavların süresini -çünkü sınavlarda giderek süre kısaltmaları başladı- soru formatlarını mutlaka gözden geçireceğiz. Yani yaptığımız sınavlar da gerçek bir hukukçu yetiştirmeye katkıda bulunan bir sınavdır; biçimiyle, içeriğiyle onları da gözden geçirmek mecburiyetindeyiz.

Eskiden çok güzel bir ders vardı; 4. sınıfta sadece pratik yapılarak bir medeni bakaloryası vardı, bu fevkalade faydalıydı. Hatta son sınıfta kamu bakaloryasını da yanına koyarak, bu ikisini yan yana getirerek koymamız bile önemli; çocuk bir sene sadece problem çözmekle uğraşacak ve sonunda bir büyük problemde de sınava girecek, hiçbir şey yapamıyorsak bunu geri getirelim.

Öğrenciyi demin biraz tanımladım; pasif ve verilenle yetinen veya *"soru sor"* dediğin zaman da agresif noktalara giden bir iki uçlu bir öğrenci ve bu öğrenci sınıfta konuşmuyor, verilen bilgileri edinmeye uğraşıyor ve daha acısı, ezberlemeye uğraşıyor ki mümkün değil. *"Peki bu öğrenciyi daha bir müsait ortama getirsek katılır mı"*nın cevabı da pratik çalışmalarda bulursunuz.

SAİT GÜRAN'IN
KONUŞMASI

Değerli meslektaşlar; bakın, bunların hepsini üzümlük söylüyorum ve bu çocukları suçluyor falan değilim. Lütfen yanlış anlaşılmasın; sanmıyorum, ama yine de söyleyeyim. Pratik çalışmalarda genelde bir hafta evvel problemi dağıtıyoruz; öğrenci olan meslektaşlarımız var bu salonda, onlara da öyle yapardık. "Kim hazır?" diyorsunuz, bir avuç kalkıyor. "Kim okudu?" diyorsunuz, üç avuca çıkıyor. "Buyurun, konuşun" diyorsunuz, bir elin parmakları kadar. Ben de diyorum ki "hanımlar, beyler, şu temsilcili konuşmayı bırakın da birebir doğrudan kendiniz konuşun. Hep temsilcileriniz konuşuyor, seçmişiniz aranızda 5 kişi..." Hafif de dalga geçiyoruz tabii, yok. O itibarla bir şeyi soruyorsunuz, "işlem hukuka uygun mu?" diyorsunuz, "işlem hukuka aykırı mı?" diyorsunuz. "Aykırı diyenler elini kaldırsın" diyorsun, "indir" diyorsun; "aykırı değildir diyenler elini kaldırsın" diyorsun, "indir" diyorsun, ortada kocaman bir sessiz çoğunluk. Tabii sinirleniyorsun ve şunu söylüyorsun: "Çocuklar, doğru yanlış, hiç değilse düşünüp bir fikir üretin 5 dakika içinde." Hayır, öğrenci bu zahmete katlanmıyor. Neden; bilmiyorum, ama üzülüyorum. Elimizdeki malzeme bu. Onun için bizden sonra konuşacak Hakan'ın konuşması çok önemli, nasıl başarmışlar? O itibarla pratik çalışmalarının üstüne mutlaka eğileceğiz, sınav hedefli çalışan öğrenciyi öğrenme hedefli öğrenciye çevireceğiz. Bunu başaramazsak, oturup elimizi şakağımıza koyalım ve daha çok düşünelim.

Ders programlarına gelince, ders programları en duyarlı nokta. Ben hukuk fakültesi programlarına görevim gereği bakıyorum. Tabii bir de baro sınavı nedeniyle belli dersleri yapmaktan kaçınmıyorsunuz, üstelik bu derslerin önemli bir kısmını da formasyon dersi için yapmak zorundasınız. Fakat ben bir öneri getiriyorum: Artık her fakülte şablon ders programı yapmasın. Bırakalım fakülteler birkaç temel ders dışında farklı programlar uygulansın, seçtiği mezun tipinin hedefine göre. O onu yapar, bu bunu yapar, onun imkânı ona müsaade eder, onu yapar, öteki hukuk fakültesinin imkânları başka şeye müsaade ediyordur; onu yapar, ama artık bu şablonculuktan çıkalım. Temel birkaç ders vardır, bunu tespit edelim, ama ondan sonra hiç değilse bu ders programı konusundaki bu sıklığı da biraz gevşetelim ve mutlaka da gözden geçirelim. Yani her ders bugünkü gibi, her fakülte de bu içerikle, bu ders saatiyle, bu sömestr sayısı ile mi okutulmalı; bana göre hayır

ve fakülteler kendilerine demin söylediğim gibi bir mezun tipi çizsinler. İngilizce'de bir laf var, "mission-vision" falan diyorlar. Bir hedef seçsin, "ben şu eğitimi vereceğim, benden şu mezun çıkacak, benim üretimim bu olacak" gibi seçsin, ona göre bırakılım temel bazı dersler dışında esnek bir çerçeve içinde kendi programını yeniden düzenlesin. Bu ders programlarını bu mutlak biçimiyle götürmekle bir yere gelemeyiz.

Bundan sonra ikinci mesele, "acaba bu 4 yılı ne yapalım, 4 yıl yeterli midir?" Eylül ayı içinde hukuk fakültesi dekanları İstanbul'da toplandılar. Ben de hukukçu YÖK üyelerinden biri olarak çalışma grubuna başkanlık ettim; çünkü böyle bir toplantının yapılmasını Yüksek Öğretim Kurulu Genel Kurulu istemişti. Genel Kurul'un o isteğine uyararak biz bu toplantıyı akdettik, fevkalade verimli ve üretken bir toplantı oldu; fakat geldik, bu ders programlarında, orada bile kilitlendik. O itibarla orada başka öneriler geldi, "birinci yıl ekleyelim" önerisi geldi, "4 yılın başına bir alt yapı olarak bir birinci yılı yapalım; felsefe, matematik, sosyoloji, mantık ve benzeri bir şeyler okutalım." Öğrencinin bu pasif öğrenci olma inadını veya yapısını kırmadan, aktif hale sokamazsanız, onu da ezberleyip gelecek. Yani felsefeyi öğrenmeyecek, sosyolojiyi öğrenmeyecek, mantığı mantığına ulaşmayacak; sınav hedefli ezberleyecek, alacak, verecek, "hadi allahısmarladık" diyecek, bu boşuna gitmiş bir yıl olacak. Tabii bu dersleri de kim verecek? Lise hocaları verecekse bir türlü, bizden birileri verecekse başka problem.

İkinci öneri, "4 yılın sonuna bir yıl ekleyelim" dediler. Olabilir; fakat orada bir tespit daha çıktı ve bazı dekanlarımız bunu çok güzel ifade ettiler, dediler ki "Öğrenciler fakülteyi lise mezuniyetiyle avukatlık yargı mesleği arasındaki bir köprü olarak görüyorlar. Aşılması, geçilmesi gereken bir köprü olarak gördü mü, bu iş değişir zaten. O itibarla artı bir beşinci yıl istemiyorlar." Tabii bunun Türkiye'de çok ciddi ekonomik yanı da var. O itibarla bu artı eksi yıl meselesinin de ciddi tartışılması lazım.

Biraz öğretim üyelerinden söz edelim: Öğretim üyeleri konusunda da sayısal olarak giderek menfi bir çizgi var; kaynak hızla üreyemiyor, sayısal olarak artamıyor, bilakis çok ciddi bir eksilme var. Unutmayın ki biz eski doktor asistanları yardımcı doçent diye öğretim üyesi yaptık, şimdiki öğretim üyesi sayısındaki bir yere gelinmişse bu suretle gelindi. Eski

SAİT GÜRAN'IN
KONUŞMASI

usule göre doktor asistanı yardımcı doçent sayısını düşerseniz, nereden nereye geldiğimiz daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkıyor. O halde bir kıt kaynak meselesiyle karşı karşıyayız. Bu kıt kaynak meselesi, öğretim üyesinin daha artan öğretme ihtiyacı var, yeni hukuk fakülteleri açıldığı için. O itibarla öğretim üyesi daha fazla derse koşuyor, derse koşarken başka görevleri yapamıyor.

Tabii bu sayısalın yanında, öğretim üyesi açısından başka bir problemimiz var; bu da part time meselesi. İki olay birlikte cereyan ediyor: Bir taraftan iş piyasası nitelikli, bilgili, donanımlı hukukçuya daha fazla ihtiyaç duyuyor; öteki taraftan öğretim üyesini cezbeden bütün unsurlar, maaş dahil giderek negatife yazınca, bu ikisi birleşiyor ve öğretim üyesini dışarıya daha çok cezbeden bir olgu karşımıza çıkıyor. Bu olgunun öğretime yansıyan tarafı, öğretim üyesi giderek daha az saatini öğretime tahsis ediyor. Bu da öğretimin etkinliğini düşüren bir olay olarak karşımıza çıkıyor.

Bütün bunlar tespitler; bu bir taraftaki menfi tespitler. Müsaade ederseniz bir tarafta da benim için çok önem taşıyan bir müspet tespiti yapayım: Geçenlerde bir vesile oldu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mezunları Derneği'nin bir toplantısında Amerika'da yüksek lisans yapmış veya hukuk fakültelerinde bir ziyaretçi öğrenci olarak gitmiş gelmiş gençlerle konuştuk. Bunlar bizim gençler, deminden beri eleştirdiğimiz genç; okumadan dersliğe geliyor, hocayı dinliyor... Bu çocuk Amerika'ya gidiyor ve Amerika'da yüksek lisans yaparken veya hukuk fakültesinde Amerikalı çocuklarla beraber okurken bambaşka bir tip oluyor. Ne oluyor; derse okuyarak geliyor. Hem de nasıl geliyor; haftada aşağı yukarı ortalama üç ders için 250-300 sayfa okuyarak geliyor. Okumadığı zaman ne oluyor; dersten hiçbir şey anlamıyor, hazırlanamıyor ve çakıyor. Ama okuyor, derste soru soruluyor, cevap veriyor; tartışma grupları kuruluyor, içine giriyor, fevkalade başarıyla burada performans sergiliyor, bu işten keyif alıyor ve mastırını da cebine koyuyor, geliyor. Bu kim? Demin konuşmanın başında eleştirdiğim öğrenci.

Peki okuma tembeli olan aynı öğrenci, okuma çalışkanı nasıl oluyor? Çok basit; sistem çalıştırıyor. Sistem ona göre kurgulanmış ki aynen Shakespeare-Hamlet tabiri "*To be or not*

to be!" Tabii tasfiye mekanizması da işliyor, yani yapmayı sistem 1: sınıftan atıyor; 1'de atmadı, 2'de atıyor, öyle alıp da 8 sene fiilen götürmüyor. O halde katılmak zorunda olan ve katılmayı bir süre sonra zevk olarak gören bir öğrenci tipi ortaya çıktı. Peki bu öğrenci çıkıyor da ne oluyor? Bunun bütün fiziksel altyapısı ve sairesi temin edildikten sonra odak noktası neresi? Bu sistemin temel direği öğretim üyesi. Bu öğrenci bu hale kendi kendine gelmiyor, sistem getiriyor. Sistemi kim işletiyor? Öğretim üyesi işletiyor. Öğretim üyesi işlettiği için, bu sistem çalışıyor.

O itibarla biz ne yapabiliriz? En azından şu takriri hiçbir şey yapamıyorsa, pratik çalışmalar zemininde aktif bir biçime getireceğiz. Bunun için iki şart var: Öğrenci de çalışacak, öğretim üyesi de çalışacak, biri çalışmazsa hiçbir şey olmaz. Dışarıdaki bu demin verdiğim burada çalışmaya uzak öğrenciyi çalışmanın içine çekip ona keyif aldırın sistemdeki kilit noktası madem öğretim üyesi, o halde bizim meslektaşlarımız burada büyük rolü üstlenecek ve bu değişikliği yapacak.

Yönetim konusuna gelince; yönetim benim için ikincil bir konu, birincil konu bu anlattıklarım. Bunu çözersek, mesele zaten olur biter. "Yönetim ne olmalı?" meselesine gelince, onu da eğer sorular kısmında sorulur ise, cevaplandırmak üzere burada bırakıyorum.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Değerli meslektaşlarım, sanıyorum başta hocamla ilgili olarak söylediklerime siz de katıldınız. Gerçi süreye tam uymadı, ama onun dışında söylediklerim aynen geçerli oldu. Çok teşekkür ederiz hocam.

TARTIŞMA

Hemen sözü hocamızın dile getirdiği konuları tartışacak olan ve değerlendirecek olan Haluk Konuralp arkadaşşıma veriyorum.

Doç. Dr. Haluk KONURALP: Teşekkür ederim.

Prof. Güran'ın açıklamalarını ilgiyle dinledik. Daha önce yazılı metni inceleme imkânı bulduğum için, ben de bazı tespitlerde bulundum.

Hocamın hukuk fakültelerindeki tespitlerini ben kendime göre -ki az önce kendileri de dile getirdiler- 4 başlıkta incele-

TARTIŞMA

diğimi söyleyebilirim: Öğretim yöntemi, öğrenciler, ders programı ve öğretim üyeleri. Aynı sırayla, yani bu başlıkla ben de bu konudaki görüş ve tespitlerimi arz edeceğim.

Tabii belki de en önemli konu, öğretim yöntemi. Öğretim yöntemi konusunda Prof. Güran, egemen olan, hatta artık geleneksel olan takrir yöntemine birtakım eleştiriler yönelttiler, bu eleştirilere katılmamak mümkün değil. Takrir yönteminin temel gerekçesi, büyük bir olasılıkla öğretim mesleğinde çalışanlar için öğrenci sayısının çokluğu olarak ileri sürülebilir, sürdürülmektedir de. Ancak bu, az önce sözü edildiği gibi, yalnız bir takrir yönteminin veya sadece bir takrir yönteminin varlığının sürdürülmesinin gerekçesi olmamalıdır. Her şeyden önce çeşitli vesilelerle az sayıda öğrenci gruplarına ders verme imkânı bulan hukuk öğretim üyelerinin -ki bu lisansüstü çalışmalar yahut bazı seçimler dersler olabilir- hiç değilse bu tür derslerde takrir yönteminden olabildiğince uzaklaşması gerektiğini düşünüyorum. Hatta çok sayıdaki öğrencilerin bulunduğu ders saatlerinde de bu yöntemden, yani az sayıda öğrenciyle ders yapmaktan elde edilebilecek bazı deneyimlerden yararlanılabilir.

Belki takrir yöntemi, terk edilmesi gereken bir yöntem değil, ama mutlaka başka unsurlarla desteklenen, az önce isabetli bir biçimde belirtildiği gibi zaten pasif olan öğrenciyi daha da pasifleştiren ve dinleyici haline getiren bir yöntem olmaktan mutlaka çıkarılmalıdır ve bu yönde şunu düşünüyorum: Bu takrir yönteminin kaçınılmazlığının nedeni sistem, düzen yahut üniversite değil, bu biraz daha öğretimde bireysel tercihin bir sonucu zannediyorum.

Sayın Güran'ın öğretim yöntemi konusundaki ikinci tespiti ders kitabı konusunda. Ders kitabı konusu aslında gerçekten son derece ciddi bir konu. Öncelikle bu konuda şu noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum: Aslında ders kitabı denilen kitabın ortak bir tanımı yok. Yani nedir ders kitabı; çok genel olarak şöyle söylenebilir: "*Derste öğretim üyesinin tavsiye ettiği bir kitap.*" Ama acaba o mu? Yarı kaleme alınış tarzı itibarıyla. Benim görebildiğim, aslında ders kitabının ortak bir tanımı yok. Ders kitaplarının bu anlamda aynı amaçlara hizmet ettiği de söylenemez.

Burada birkaç nokta üzerinde durmak istiyorum: Ders kitabı olarak kaleme alınacak bir kitabın kaç sömestr veya haftada kaç saat okutulacağına mutlaka gözetilerek kaleme alınması gerektiğini düşünüyorum. Oysa belli sayıda bugün ya da geçmişte ders kitabı olarak kullanılmış ya da kullanılmakta olan kitaplara bakıldığında, bu kaygıdan uzak bir şekilde, daha ziyade hukukun sistematiğine göre son derece değerli eserler biçiminde oluşturuldukları gözüküyor. Ama ders kitabı deyince -ben de bir anlamda hocamı tamamlayayım- "silebus"lar genellikle zaten bu bölümlenmeleri gösterirler. Bu bakımdan kitapların kaleme alınması, hatta cilt sayısı, sayfa adedi ve saire gibi belki biraz maddi görülebilecek hususların önemli olduğunu zannediyorum. Ayrıca burada yine konular ya da bölümler kaleme alınırken, alt bölümler belirlenirken, madem ki ilkesel olarak öğrencinin önceden okuyup hazırlanması da tavsiye ediliyor ve benimsenmesi gerekiyor; o zaman bu ders malzemesinin aslını oluşturacak ders kitabının da yine hazırlanırken ne kadarlık bölümünün -yani konuların tasnifi- hangi sürede kavranıp, olgunlaştırılabileceği de göz önüne alınmalı.

Bu böyle olmadığı takdirde ne oluyor? Gerçekten yaygınlaşan bir fotokopi hizmetleri ortaya çıkıyor. Özellikle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin civarındaki işyerlerinin, yani kampusa paralel iki sokaktaki işyerlerinin çoğunluğu fotokopidir -bir bakkal var, böyle ufak tefek birkaç yer daha var- geniş bir müşteri kesimi elde etmişlerdir ve bir anlamda bu az önce ders kitabıyla ilgili sözünü ettiğim hususları onlar kendileri amatörce düşe kalka da yapmaktadırlar. Yani fotokopiler sadece belli bir içeriği vermekte kalmıyor, kendilerine göre hafta, bölüm, alt bölüm gibi birtakım düzenlemelerle bunları pazarlıyorlar, bunları kolayca elde etmek mümkün.

Kitap konusuyla ilgili bir noktaya daha temas etmek istiyorum: Aslında ders kitabı bir anlamda kaçınılmaz bir şeydir. Sorun ders kitabının kendisinde değil, asıl sorun bunun tek kitap olmasında veya o hale gelmesindedir. Çünkü son derece değerli birçok hukuki çalışma, yani birçok kitap, ders kitapları dışındaki kitaplar son derece az sayıda basılırlar ve bunlar ancak mezun olacak okuyucuları beklerler. Yani öğrenci, son derece değerli, önemli, hatta zaruri bazı bilgileri içeren çok değerli çalışmalarla öğrenciliğinde kısmen bile olsa tanışma fırsatı

TARTIŞMA

bulamaz, bunlar -monografiler, çeşitli çalışmalar- müstakbel okuyucularının mezuniyetini beklerler rafta. Peki mezuniyet sonrası bizim bu tür eserlere yaklaşımımız nasıl; genellikle sorsalsal boyutta, yani hangi konuda bir sıkıntımız oluyorsa, o sayfası açılır, ondan sonra da bakılmaz. Bu mezuniyet sonrası meslek içi eğitimde normaldir, ama öğrencilerin bir şekilde hukuk alanında, okudukları o ders konusunda ders kitabı dışındaki kaynaklardan da haberdar olmaları, onlara ellerini sürmeleri ve hatta onları okuyup hazırlamaları çalışmaları gerekir.

Öğrenci profili meselesi... Sayın hocamın bildirisinden bir cümle aldım, onu aktaracağım müsaadenizle: İlk hedef sınavdır. Bu hedef öğrenci kesimi için böyle. Ben bu tek hedefe sabitleme olgusunun üç gerekçesinden söz etmek istiyorum, aslında herkesin bildiği bir konuyu burada hukuk öğretimine ve oradan hukukçuluğa nasıl yansıdığı konusunda bilgi vermek istiyorum. Birincisi, bu tek hedefe, sınav hedefine kilitlenme olgusunun birinci gerekçesi, aslında Türkiye'deki lise eğitimi ve onun tamamlayıcısı ve devamı niteliğindeki üniversiteye hazırlık kursudur. Öğrencilerin tek hedefinin sınav kazanmak olduğu bu dönem içinde kendilerini gayet ikna edici sayısal ve bilimsel yöntemlerle izah edilmektedir. Yani bir öğrenci 15 yaşlarından başlayarak zaten asli fonksiyonunun ve hedefinin bu sınavı veya bazı sınavları kazanmak olduğu konusunda eğitiliyor. Sadece sınava hazırlanmıyor, düşünsel olarak amacın bir sınav kazanmak olduğu kendisine ikna edici yöntemle öğretiliyor. Öğrenci fakülteye geldiği zaman, bu müktesep hedefini korumaya devam ediyor. Hukuk fakültesi öğrencileri de diğer bütün öğrenciler gibi bu sınava kilitlenme durumundan kolay kolay kurtulamıyorlar. Dolayısıyla bu noktada gerçeği görüp, bunu tespit etmemiz gerekiyor.

İkinci nokta, yine sınavla yetinmenin veya ilk hedef sınavdır anlayışının ikinci gerekçesi, bence hukuk öğrencileri arasındaki bir ortak beklenti. Bu, birçok konunun mezuniyet sonrasında, özellikle avukatlık ve hâkimlik stajı sırasında öğrenileceği konusundaki bir beklentiden kaynaklanıyor. Yani öğrenci, birinci sınıftan itibaren, bilhassa bazı teorik konularla karşılaştığı zaman, bir beklenti içerisine giriyor. Yani nasıl olsa asıl pratikte olan şeyler ileride öğrenilecek. Oysa bunun böyle olmadığını hepimiz biliyoruz. Tabii ki ileride öğrenilecek bazı

şeyler var, ama onlar belli bir düzeydeki hukuk bilgisinin oturmasından, olgunlaşmasından sonra öğrenilebilecek, belki de bazı mesleki teknikler. Ama sınava hedefli çalışma yönteminin zannediyorum ikinci gerekçesi de bu. Nihayet üçüncü ve son gerekçe; bu ise son derece yoğun olan ders programı. Hukuk öğrencileri, emsali lisans öğrencilerine göre hem içerik, hem kapsam bakımından son derece ağır ve yoğun bir ders programıyla başa çıkmak zorunda ve bu başa çıkmanın bir yolu da sınavları esas hedef olarak koymak, yoksa bunun bedeli ağır.

Buradan kısaca, biraz da süratlenerek, sayın Güran hocamın üçüncü başlığını ders programı konusuna geçiyorum. Gerçekten hukuk fakültelerindeki ders programının ağırlığından az önce genel hatlarıyla söz ettim. Öteden beri sözü edilen bir konudur. Ancak galiba buradaki temel çözüm, az önce sayın konuşmacının da söz ettiği gibi, hukuk fakültelerinde tıpkı ya da aynı öğretim programı değil, olsa olsa aynı amaca yönelik bir öğretim, yani ders programının ortaya konulması, benimsenmesidir. Aksi halde ciddi problemlerle karşılaşılacaktır. Bundan şimdi burada söz etmek, yani ayrıntılarından söz etmek istemiyorum, sürem doluyor zaten. Şöyle düşünmek, yalın biçimde ifade etmek belki de en doğrusu: Her hukuk fakültesi, kendi müktesebatına, akademik kadrosuna, o kişilerin kendi eğilimlerine göre, tabii ki bilimsel çerçeve içinde ve asgari gereklilikleri taşıyarak kendi programını kendi belirlemeli ve ilerideki mezun profili yıllara göre birbirinden farklı da olabilmeli. Artık 3'le, 5'le değil, 30'lu sayılarla konuşuyoruz hukuk fakülteleri bakımından; açık olan şudur: Fakültelerimizin hepsinde aynı programı uygulamak zaten mümkün değil, gerekli de değil.

Ayrıca burada programla ilgili bir şey söylemek istiyorum: Biraz da öğrenciye ne okumak istediği konusunda biraz seçim hakkı tanınmalıdır. Yani lise mezunu öğrenci, veteriner, hukukçu ya da mühendis olma konusunda eğer başarılıysa, karar verebiliyorsa, biraz da hukuk fakültesinde öğrenimini sürdürürken -meslek içinde uzmanlaşma demiyorum; çünkü lisans düzeyinde uzmanlaşma olacağına inanmıyorum- meslek içinde yönelimine başlangıç olabilecek tercihleri yapabilmeli, yani bazı hukuk derslerini gerekirse okumamalı. Bunun eksikliğini ileride hissedecek olursa veya bunu önceden öngörürse, ona göre hazırlanacaktır.

TARTIŞMA

Öğretim kadrosu konusunda da bir iki cümleyle görüşlerimi söyleyeyim: Hocam, yeterli öğretim üyesi bulunamaması, 2547 sayılı Kanun'un 40. maddesine göre görevlendirmeler ve kısmi statüde çalışan öğretim üyeleriyle ilgili bazı tespitlerden söz etti. Bu noktada şunu tespit etmek gerektiğini duyuyorum: Bir kere öğretim kadrosu açısından dönülemez bir noktaya girilmiştir. Dolayısıyla elde ne varsa, tabii bundan sonra artırılarak olabildiği ölçüde elde ne varsa, öğretim faaliyetine bu şekilde devam edilecektir. Hocam, tebliğinde bilhassa yardımcı doçentlerden de söz etmiş. Daha ilginç bir sayısal analiz yapılsa; hukuk fakültelerinin önemli bir bölümünde derslerin çoğunluğunun bu meslektaşlarımız tarafından verildiği görülmektedir. Yarı bu gerçeği tespit edip, öğretim üyesi yetiştirme sürecini hızlandırmaktan başka çare yoktur.

Saygılarımı sunuyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Konuralp'e teşekkür ediyorum.

Efendim, izninizle bir hususa değineceğim: Sayın hocam ve sayın Konuralp, hukuk öğretiminin önemli konularını gayet güzel dile getirdiler. Her iki konuşmacı da *"hukuk fakültelerinde programlar tıpatıp aynı olmasın; Kaçınılmaz olarak her hukuk fakültesinde okutulması gereken dersler dışında fakülteler kendilerine göre programını yapabilsinler"* dedi. Bu, özde doğru, yalnız çok tehlikeli de buluyorum. Haklı olarak öğretim üyesi kıtlığını dile getirdiler, hem sayı olarak; nitelik üzerinde fazla durulmadı, ama yardımcı doçentlik için söylenmeye çalışıldı. O ayrı sorun, öğretim üyesine iş veya mevcut ne varsa, bu ders şeklinde bir programa da dönüşmemeli. Neden? En azından meslek birliklerinin mesleğe kabulde birinci derecede etkili olamadığı ülkemizde aynı sıfatla mezun veriyor fakülteler. Pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi, bizde de zorunlu olarak, meslek birlikleri, mesleğe kabulde birinci derecede, etkili ve yetkili olmadıkları sürece -ki o ülkelerde fakültelerin ders programlarını da o birlikler gösterir, *"bu programı okutursanız, ben mezununuzu bünyeme alırım"* der- biz o düzeye gelmediğimiz sürece, fakültelere de özde doğru olmakla birlikte, cazip görünse de *"programlarınızı siz dilediğiniz gibi düzenleyin"* dersek, tam bir kargaşa çıkabilir.

Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı): Efendim, konuşmacılara katkıları için belgelerini verelim, ondan sonra soru cevap kısmına devam edelim.

Efendim, çok teşekkür ediyoruz.

(Konuşmacılara katkılarından dolayı belgeleri verildi)

Oturum Başkanı: Efendim, izninizle bu oturumun tartışmasına geçelim. Efendim, tartışma için, katkı için 10 dakikalık süremiz var.

Buyurun.

Av. Sami KAHRAMAN (Ankara Barosu): Uzunca bir süredir Ankara Barosu nezdindeki staj eğitim programı ve Türkiye Barolar Birliği nezdindeki staj eğitim programıyla uğraşıyoruz. Staj çalışmaları, eğitim çalışmaları sırasında pek çok fakülteden 600'ün üzerinde müracaatlar oluyor ve bunlar Ankara Barosu'nda eğitim görüyor. Ankara Barosu, son 10 yıllık uygulama içerisinde bir de stajyerin standardı problemiyle karşı karşıya kaldı. Sizin ilave ettiğiniz probleme ben de bu bakımdan yaklaşmak istiyorum; stajyerin standardı bozuldu. Ankara ve İstanbul hukuk fakültelerinin mezunlarında iyi kötü bir standart var, geçmişe nazaran pratik çalışma, olayları uygulamaya koyma yönünden de problemler olmakla beraber; ama bir Konya Hukuk Fakültesi'yle, bir Dicle Hukuk Fakültesi'yle mukayese edildiği zaman, problem giderek büyüyor. Yani baroların huzuruna stajyerler, aynı bilgi, aynı nosyon ve aynı dünya görüşü çerçevesi içerisinde gelmiyorlar. Dolayısıyla öğrencinin belli bir standarda kavuşturulabilmesi için, asgari hukuk nosyonunun verilebilmesi için yapılabilecek olan çalışmalar var mıdır? Bu konuda özellikle YÖK'teki göreviniz dolayısıyla bilgi edinmek istedim.

Prof. Dr. Sait GÜRAN: Tespitiniz doğru, yani yaptığınız tespit doğru; fakat bunu önleyecek fazla bir şey de yok. YÖK'te hukuk fakültelerini öyle bir ortak payda altında toplayacak herhangi bir çalışma yok. Dekanlar çalışması yapıldı, ortaya çok güzel bir rapor çıktı, YÖK'e iletili. Dilerim önümüzdeki genel kurulda bu raporu Başkan gündeme getirir ve orada tartışılır. Zaten onun ötesinde yapılacak bir şey de yok; çünkü bütün bu konular, üniversitelerin kendi çapında çözülüyor. Hele vakıf üniversiteleri üzerinde YÖK'ün herhangi bir denetimi de yok, "öyle yap, böyle yap" diye. Ders programlarına da YÖK fazla müdahale etmiyor, onu da bir prensip olarak edindi.

Söyle söyleyeyim: Temel dersler, formasyon derslerinde

TARTIŞMA

mutlaka herkes buna uyacak. Yani bizim o farklılık olsun dediğimiz alan, daha ziyade öğrenciye belli donanımı kazandıran dersler, formasyon dersleri olacak. Dersi koysanız bile, çok özür dilerim, yani beş parmak birbirine benzemiyor misali, değişik donanumdaki öğretim üyeleri tarafından öğretildiği için, ister istemez bu fark doğuyor. Onu da gidermek mümkün değil.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın hocam.

Efendim, zamanımız sınırlı. Kendi görüşlerini bu çalışmaya katkı yapmak amacıyla açıklayacak meslektaşlarımız, lütfen çok kısa açıklasınlar. Soru varsa, zaten soruyu da mümkünse çok kısa düzenleyelim. Çok sayıda söz isteyen var, maalesef herkese söz veremiyorum.

Buyurun.

Salondan: Efendim, tespitlerin hepsinin doğru olduğunda hepimiz müttefikiz. Ancak ben, Goethe'nin bir sözünü burada hatırlatarak bir sonuca varmanın kolaylaştırılması için bir fikir vereceğim: Goethe der ki *"Her uygulamanın çoktan bir teori olduğunu bilmek çok yüce bir şey olurdu."* Bu nedenle hukuk uygulamaya yöneliktir, ama teoriden vazgeçmek mümkün değildir. Uygulamanın ampirik, birbirinden farklılıklarını birleştirecek olan teoridir. Takrir sistemi, bu itibarla sadece hukukun değil, bilimin niteliği gereğidir. Uygulama, teori olmadan olmaz. O halde bütün bu karmaşaya bir ışık tutmak üzere derim ki hukukun esasları adalet bilimidir; birleştirici olan, sistem getirici olan, yaratıcı olan odur. O halde hukuk tahsilinde adalet problemlerinin nerede yoğunlaştığını saptayıp, ağırlığı o noktaya verirsek, iyi bir hukukçunun yetiştirilebilmesi için bir imkânı sağlamış olacağız kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben teşekkür ederim. Hocamın sorusu yok, katkısı vardı.

Buyurun.

Bilal KARTAL: Sait hocama teşekkür ediyorum. Ben *"hocam"* diyorum; çünkü üniversiteye başladığım zaman, Sait hoca yeni asistandı. Genç asistan demiyorum; çünkü halen genç, hakikaten o zaman da böyleydi, saçları yine döküktü, hiçbir şey de değişmemiş.

Hocam söze başlarken şöyle bir şey söylediler: “İyi öğrenci, iyi öğretim üyesi, iyi ders, iyi fiziki alan.” Doğru, zaten bunlar varsa zannediyorum fazla bir şey kalmıyor, ama bunlar nasıl olacak, yani bu sayılan 4 olgu hangi durumda ortaya çıkacak? Tartışmanın esası da bu. İyi öğrenci gelmiyor tabii, o doğru. Örneğin ben bilmiyorum, eğer bir bilgi noksanlığım varsa lütfen tamamlasınlar; mesela ortaöğretimde sosyoloji derslerinin, felsefenin, mantığın olmadığını öğrendiğim zaman, inanın tüylerim ürpermişti. Sosyoloji okumayan, mantık okumayan, felsefe okumayan bir öğrenci, hukuk fakültesinde veya yaşamında ne yapabilir? Bunu hepimiz kendimize sormamız lazım, bunun nedenleri üzerinde durmamız lazım.

Ben şöyle düşünüyorum: Ben de aynı sıralardan geldim, Değerli hocamla aynı sıralardaydık; fakat bir erozyon var ve çok ağır, çok hızlı bir erozyon var. Mesela bizim kendilerinin zamanında, bizim zamanımızda bir öğrencinin gidip de hocaya, “hocam, nereye soracaksınız, acaba nedir?” diye böyle bir şey aklımıza gelmezdi. Bir hocanın bir öğrenciyi koruyabileceği veya şu veya bu şekilde yanında yer alacağı hiçbir zaman aklımıza gelmezdi, böyle bir şeyin olduğunu da hiçbir öğrenci için düşünmezdik. Ancak bugün bunların hepsi değişmiştir.

Yine hocam, “sorulara yanıt verilmiyor, sessiz” diyor. Bu da toplumun bugüne kadar getirdiği bir yapıdan geliyor; öğrenci konuşmuyor. Belki konuşsa başka bir şey söyleyecek veya bir yanlış veya başına iş açacak bir durumla karşılaşacak diye bunu sürdürmüyor.

Tabii diğer konularla ilgili fazla bir şey söyleyemem, ama hukukla ilgili ders sayısının arttırılmasına karşıyım. Hukuk eğitimi, bir yerde biraz önceki konuşmacının da söylediği gibi mutlaka teori olmalıdır, yani teorinin olmadığı yerde uygulamayı sağlayamazsınız. Çok pratik olursunuz, pratik de bir yerde işin kolayına kaçmak anlamına gelir. Bu bakımdan teori de ancak hukukun temel derslerinden edinilebilir; örneğin bu eşya hukukudur, borçlar hukukudur, idare hukukudur ve saire... Kalkıp trafikle ilgili bir ders vermeniz bana göre son derece yanlış. Trafığı siz diğer ana derslerin içerisinde veya belki son zamanlardaki -muhakkak ki özel bir ders olarak konulabilir- çevre hukuku son derece gelişmiştir, bunu alabilirsiniz. Ama bunların sayısını arttırmanın doğru bir yaklaşım olmadığını söylüyorum.

TARTIŞMA

Bir de sayın Konuralp, "tek hedef sınav" dedi. Sınav önemli, ama sınav bir sonuçtur, bir amaç olmamalıdır. Sınavı bir amaç olarak kabul ettiğimiz zaman, o öğrencinin iyi yetişmesi mümkün değil, bir yerde bir Makyavel felsefesi gibi ne yapıp yapıp o not alma yollarını seçecek ve belki de kendisini yanlış yollara götürecektir.

Bir de şöyle bir şey vardır: Biz bir yerde işin içindeyiz, mesleğin içindeyiz. Çok zayıf bir yetişme tarzı var: Bir defa öğrenci kompozisyon bilmiyor, bir olayın anlatımını bilmiyor. Yani yargıç olmuş, karar veriyor; onun başlangıç, gelişme, sonuç bölümünü, birbiriyle bağlantı kuramıyor. Bu da şunu gösteriyor: Öğrenci öncelikle lisede, ortaöğretimde zayıf yetişiyor; işin temeli bu zaten. Ondan sonra hukuk fakültelerinde sadece takrir yöntemiyle bir eğitim; halbuki öğrenciye zaman zaman bir konu verilecek, bunu yazıp getirecek, anlatacak. Ama hoca da bunu okuyacak, hocanın da bu konuda zamanı olması lazım ve buna zaman ayırması lazım.

Başka konular da var, ama zaman kısıtlı.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Başkan. Tabii ki hepimizin katkıda bulunacağı pek çok konu var, ama zaman sınırlı.

Buyurun Arif bey.

Salondan: Fakültelerimizde hukuk öğretimi, anlatılıyor hepsi; ne kadar hukuk fakültesi var, ne kadar öğretim üyemiz var? Staj veren barolar, bu meseleyi gayet acı şekilde yaşıyor.

Oturum Başkanı: Samsun'da öğretime başlayacakmış hocam, öyle bir haber aldım, hukuk Fakültesi. Biliyorsunuz değil mi, 6-7 yıl önce kurulmuştu, fakat öğrenci almıyordu, önümüzdeki yıl Samsun'da da başlanacağını duydum.

Buyurun.

Turgut ERHALLI (İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı): Ben başta hocam Sait Güran'a çok teşekkür ederim, kendisinin kaliteli hukuk fakültesi oluşumuna ilişkin öngördüğü yapısal unsurları paylaşıyorum. Ancak bir iki noktada kendi görüşlerimi kısaca açıklamak istiyorum, o da

şu: Bizim öncelikle çuvaldızı kendimize batırmamız gerekirse, öğretim üyeleri olarak, örneğin Türkiye’de hukuk öğretiminde esas aldığımız, eğitimde esas aldığımız kaynakları göz önünde tutacak olursak, burada büyük ölçüde bir kişisellik tekelinin ön planda olduğunu görürüz. Hatta buna hepimiz tanık olmuşuzdur; bazı hocalarımızın bunu büyük ölçüde bir iktidar tekel haline getirmeye yönelik taktikleri de sınavlara yansır. Dolayısıyla tabii bu aşılmak zorunda, kendi açımızdan aşılmak zorunda.

Mesela Türkiye’de bir “*quiet-book*” türü, bir “*quiet end materials*” türü hukuk kitabının kaleme alınması, sayın Güran’ın ifade ettiği anlamda ve sayın Konuralp’ın da desteklediği çerçevede büyük ölçüde ışık tutucu olacaktır. Silebus yöntemi de evet, tabii ki biz bunu Bilgi Üniversitesi’nde büyük ölçüde gerçekleştiriyoruz örneğin; haftalık ders programlarında hangi dersin işleneceği konusunda kendim de dahil olmak üzere bellidir, bir yarı yılda ve ders yılı öncesinde bellidir.

Öte yandan ikinci bir konu, zannediyorum çok büyük önem taşıyor hukukta; çözüm, yani ihtilaf çözümü kavramı. Bu, bugün sadece pozitivist bir biçimde yasalar çerçevesinde bir çözümün ötesine geçti. Örneğin Amerikan hukuk okullarında, hukuk fakültelerine paralel olarak alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini işleyen merkezler ve hukuk öğretiminde buna paralel derslerin konulması; burada sadece yasalar çerçevesinde değil, belki disiplinlerarası bir yaklaşımla öğrencinin o “*legal reasing*” denilen temellendirme, muhakeme bilincini bileğici bir yaklaşım ortaya konulmaktadır; siyaset bilimi, psikoloji gibi bilim dallarının katkısıyla. Bu da hukuk öğretiminde çok önemlidir düşüncesindeyim.

Üçüncü bir konu, hukuku kendi toplumsallığı içinde kavrama meselesi. Hukuku kendi toplumsallığı içerisinde kavrama meselesi; örneğin bir borçlar hukuku kavramı, borçlar hukukunda bir sözleşme kavramı çerçevesinde iki kişi arasında, iki birey arasındaki sözleşmeyle, bir bireyle... Fakat toplumsallığı içinde hukukun hukuksal ilişkiyi ortaya koyması, zannediyorum ki öğrencinin daha önceki sözünü ettiğimiz problem merkezli veya uyuşmazlık çözümü merkezli bir hukuk öğretiminde en önemli unsurlardan birisi olsa gerek.

TARTIŞMA

Bir diğer husus da Türkiye hukuk öğretiminde yine öğretim kadrosuna yönelik benim gözlemim, bir mehzaz tutkusudur. Türkiye'nin resepsiyon mazisi, Cumhuriyet'in ilk döneminde dikkate değer ve önemsenmesi gereken bir reformdur. Ancak bugün artık sadece yani Türkiye Hukuku'nun üzerinde bir Medeni Kanun için sadece İsviçre hukukçularının mehzaz oluşturması veya bir Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda sadece Almanya'nın bir model olması, âdeta farazi bir üst norm niteliği taşıması da herhalde söz konusu değildir. Dolayısıyla öyle zannediyorum ki öğretim kadrosunun da bu noktada esnekliği ve gerçekten dünyadaki hukuki gelişmeyi göz önünde tutması büyük önem taşıyor.

Çok teşekkürler, tanıdığınız süre için.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Efendim, usul hakkında söz isteyip süreye isyan eden meslektaşımıza da başkanlık yetkisini kullanarak, affınıza sığınarak iki dakikalık söz veriyorum.

Bu arada hemen şunu söyleyeyim: Sanıyorum bu tebliğler ve tartışmalar basılacak, bu konuda katkıda bulunmak isteyen meslektaşlarımız -tabii yönetim uygun görürse- yazılı olarak sunarlarsa, onu da sanıyorum değerlendirecekler.

Buyurun efendim.

Salondan: Sayın Başkanım, ben bir tespitin tutanaklara geçmesi için bu soruyu soruyorum, çok kısa: Ben eski bir politikacıyım, ama bizim zamanımızda böyle dernek kurar gibi üniversite ve fakülte kurulmuyordu ve ben, parlamentoda çalıştığım sürece böyle bir günaha parmak kaldırmadım, çünkü gelmedi.

Sayın konuşmacılar, hukuk eğitiminin yetersizliğinin sebeplerini çok güzel arz ettiler; öğrenci kitap, öğretim görevlisi azlığı ve saire... Peki acaba siyasetçilerin ve siyasi iktidarların bu konuda kabahati yok mu; buna değinilmedi. Fakülte kuruyorlar, başına ziraat mühendisi bir dekan atıyorlar. Ben bu hususun tespit olarak zapta geçmesi için bu suali soruyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Buyurun.

Salondan: Sayın meslektaşlar; bir iki nokta açıklık kazansın diye söylüyorum: Hukuk fakültelerine, hele bu puan değişikliğinden itibaren –eşit ağırlık– fevkalade kaliteli öğrenci gelmeye başladı, bunu bilin, meslek giderek cazibe kazanıyor. Ben uluslararası ilişkiler bölümünde ders veren bir hocayım, hukuk dersini gördükten sonra bu çocuklar pişman oluyor, “*biz bu puanlarla hukuk fakültesine girerdik, niye girmedik?*” “*Niye?*” diyorum; “*bize ‘hukuk ezberdir’ diye öğrettiler, gitmedik*” diyorlar. Bütün bunların yıkılması lazım.

İkincisi, yalnız toplama baktığınız zaman, sistem iyi öğrencinin aleyhine işliyor. Biz iyi öğrencinin beklediği ve istediğini veremiyoruz, mecburen ortalamaya göre verince aşağı çekiyoruz; bunun aşılması lazım. Onun dışında ben takrir metodunu reddetmedim, bilakis savunanlardanım. Ancak salt takrirle bu iş yürümüyor, artık öğrenciyi de aktif biçimde devreye soktugumuz ve interaktif hale getireceğimiz birtakım unsurları içine sokalım, yoksa bu iş böyle pasif bir öğrenci kesimiyle devam edip gidecek.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ederim hocam.

Konuşmacılara ve değerli görüşleriyle katkıda bulunan siz meslektaşlarıma teşekkür ediyorum.

İKİNCİ BİLDİRİ

“AKTİF EĞİTİM
VEYA
PROBLEME DAYALI ÖĞRENİM”

Oturum Başkanı: Değerli dinleyenler; süre konusundaki sıkıntıyı görüyorsunuz. Ama bu kez 11.20, en geç 12.20'de oturumu kapatacağım. Hakan Pekcanıtez'e, tebliğ sahibine 25 dakika, tartışmacılara 20 dakika, kalan süreyi de sizlere sunmak istiyorum ve bu şekilde en geç 12.20'de, mümkünse biraz daha önce, oturumu bitireceğiz.

Buyurun hocam.

Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı): Teşekkür ederim.

HAKAN
PEKCANİTEZ'İN
KONUŞMASI

Öncelikle şunu belirtmek istiyorum: Benim anlatacağım aktif eğitim veya probleme dayalı öğrenim, ben bundan hep probleme dayalı öğrenim olarak söz edeceğim; çünkü aktif eğitim denildiğinde, bu çok farklı da anlaşılabilir ki benim anlatacağım aktif eğitimle ilgili olmayan hususlar dahi buna dahil edilerek eğitimin aktif olduğundan söz ediliyor.

Aktif eğitim, öğrencinin herhangi bir şekilde parmak kaldırması ya da söz alması ya da tartışması değil. Bu nedenle aktif eğitim denildiği zaman, bazen fakültelerde -ki bunları zaman zaman duydum- *"ben öğrencileri hep aktif hale getiririm; nitekim ders anlatırken 'değil mi çocuklar?' diye sorarım, böylelikle onlar aktif hale gelirler"* diyen öğretim üyesi, aktif eğitimi bu şekilde anlayanlar da var. Belki bunu daha anlatmak için, probleme dayalı öğrenim dersek, kolay anlatmak mümkün olabilir diye düşünüyorum. Bunu söylerken, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi olarak biz, bir alternatif öğretim uygulamaya başladık.

Hemen söyleyeyim: Klasik eğitimin yanlış olduğu, kötü olduğu iddiasında değiliz. Böyle düşündüğüm zaman, belki *"yumurtadan çıkmış, kabuğunu beğenmiyor"* şeklinde bir iddiayla karşılayabilirim; çünkü ben klasik bir eğitimde yetiştim. Ancak öyle bir dönem geldi ki fotokopi çıktı, mertlik bozuldu. Bugün büyük şehirlerin merkezlerinde öğrenciyi abone yapan fotokopi merkezleri var. Mesela bir İdeal Fotokopi, Ankara'da herkes biliyor artık. İdeal Fotokopi, öğrencileri abone yapıyor. Her ay, öğrenci tüm derslerle ilgili notlar evine gönderiliyor, bunları alıyor, hazırlanıyor, oturduğu yerden çalışıyor ve başarılı oluyor.

HAKAN
PEKCANİTEZ'İN
KONUŞMASI

Ben, Hukuk Fakültesi Dekanı olduğum zaman, mevcut sistemin olumsuzluklarını görerek, "*Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi olarak nasıl bir eğitim uygulayabiliriz?*" diye hepimiz seferber olduk. Yaklaşık 3 ay boyunca herkes, bulabildiği tüm materyalleri getirdi ve bir tartışma başladı. Her gün öğleden sonra bir araya gelerek, bu eğitimin daha farklı nasıl olabileceği konusunda akıl yürütmeye başladık. Bu arada mezun olan öğrencilerden bazı tespitler aldık.

Hukuk fakültelerinde aşırı bir öğrenci sayısı var. Öyle ki eğer bu öğrenciler devam etmeye kalksalar, öğrencilerin oturacağı yerler yok. Oturan öğrencilere şunu söylüyorum: "*Şu anda oturmayı gelmeyen arkadaşlarınıza borçlusunuz.*" Eğer onlara gelmeye kalkışsa, hiçbir hukuk fakültesinde öğrencilerin oturabileceği yer yok. Bizim öğrenciyi oturtabileceğimiz sınıflarımız 200 kişi, aldığımız öğrenci sayısı 250 ve kalan öğrencilerle birlikte her sınıfta 400 kişinin olduğunu düşünün; öğrencinin fiziken devam etmesi olanağı yok, öğrenci bu nedenle derse devam etmiyor. Derse devam etmeyen öğrenciler, bakıyorlar ki derse devam etmedikleri halde başarılı olabiliyorlar. Neden? Çünkü senede bir kez bir sınava giriyor, eğer 50' nin üzerinde not alırsa kendisini başarılı sayıyoruz ve biz de onları öyle kabul ediyoruz. Senede bir kez, yani sınav döneminden önce 15 gün çalışarak, toplam 4 yıl boyunca hesaplıyorsanız, belki de birkaç ay çalışarak hukuk fakültesi mezunu olabiliyor.

Fotokopi, ders kitaplarının yerini aldı. Bir fakir öğrenciye burs verilmesini sağladık, arkasından dedim ki "*sana mutlaka kitap da temin edelim.*" "*hocam, ben kitap istemiyorum*" dedi, 4. sınıfa gelmiş. "*Niye?*" dedim. "*Kitap benim kafamı karıştırıyor*" dedi ve 4. sınıfa kadar gelmiş. İnanın, mezun olanların büyük bir çoğunluğunun artık kitabı yok. Öğrenci, kanun kullanmıyor, böyle bir şey elinde değil, kanunu hiç okumuyor. Gerekçesi; "*eski dil, ben bunu anlamıyorum*" diyor ve bu gerekçeyi söyleyen, 4. sınıfa gelmiş öğrenci.

Pratik çalışmalar – gerek Sait Güran hocam, gerekse sevgili Haluk Konuralp arkadaşım, bu konuda zaten olumsuzlukları anlattıkları için bunları kısaca söylüyorum– 400 kişilik sınıfta yapılıyor ve sınıfın sözcüleri var, sadece onlar konuşuyor. Diğer öğrenciler, elinde kâğıt kalem yazıyorlar. Bunu da şunun için yapıyorlar: "*Sınavda pratik çalışmada çözülen sorular sorula-*

bilir." Zaten hoca da diyor ki "sınav sorularını hep pratik çalışmada sorduğum sorulardan soruyorum." O yüzden öğrenci için pratik çalışmalar, sınav sorularının çözümü gibi algılanıyor. Dolayısıyla hukuk öğrencisi belliyor, öğrenmiyor. Bellemek zorunda; çünkü o cilt cilt kitabı oturup 15 günde öğrenmeyi ancak bellemele sağlayabilir, bunun için öğrenmesi mümkün değil. Bakın, bir kimse ne kadar çabuk, ne kadar kısa sürede öğrenmişse, o kadar çabuk unutuyor tabii ki. O zaman bu kadar çabuk unutacaksa, o 3 cilt kitabı okumasına ne gerek var?

Öğrenci soru sormuyor ve soru sormadan, tartışmadan, analitik düşünceyi öğrenmeden mezun oluyor. Sınav sistemi de öğrenciyi zaten devama teşvik etmiyor; bir ara sınav, bir de final sınavı. Ara sınava iki gün, final sınavına da 5 gün çalışıyor. "Bunları nereden çıkarıyor?" diyorsanız, hepsinin anket çalışmalarını yaptık, oradan bunları söylüyorum. Senede bir kez sınav, bütün yılaait bilgileri bir kez sorabiliyorsunuz ve öğrenci başarılı oluyor veya olmuyor.

Öğrenci, öğretim üyesini değerlendiremiyor, bunun karşılıklı olması lazım. Biz öğrenciyi değerlendiriyoruz, ama öğrenci bizi değerlendirmiyor; "sınıfta fıkra mı anlatıyor kitabını açıp okuyor mu, yoksa başka şeylerle mi daha çok ilgileniyor?" Eğer öğrenci, öğretim üyesini değerlendirmeye başlıyorsa, bence silahların eşitliği orada başlar.

Kısacası diğer olumsuzları da değerlendirdiğimizde şöyle bir tablo tespit ettik: Öğrencilerin %60'ı derse devam etmeden mezun oluyor, %80'i hiç soru sormadan mezun oluyor. Öğrencilerin yüzden 80'den fazlası bir kez bile üniversitede kütüphaneye girmemiş, nasıl araştırma yapılacağı konusunda hiçbir bilgi sahibi değil ve büyük bir çoğunluğu da sadece belli dönemlerde çalışarak başarılı olduğunu itiraf ediyor. Sistem, tek taraflı bilgi aktarmaya ve belletmeye dayanan bir sistem. Soru sormaktan, görüşlerini açıklamaktan korkan, tartışmayan, sadece kendisine anlatılan bilgilerle yetinen, bunun dışında hiçbir bilgiyi araştırmaya ihtiyaç duymayan bir öğrenci. Kütüphane yok; bütün fakültelere bakın, hiçbirisinin düzgün bir kütüphanesi yok. Halbuki liseden mezun olan kişi, artık pedagojik eğitim ilkeleriyle değil, antropojik eğitim ilkeleriyle; yani antropojik, daha yetişkin, daha büyük kişilere yönelik bir eğitimle söz konusu olabilir. Bu yüzden yetişkin olan kişi,

HAKAN
PEKCANITEZ'İN
KONUŞMASI

öğrenme sürecine katılmalıdır. Yetişkin olan kişi, sosyal rolünü ve yeteneklerini gerçekleştirmeli, geliştirmelidir. Ona uygun bir öğretim ortamı hazırlanmalı, öğretilecek konunun ayrıntısı yapılaştırılmalı ve basitten karmaşığa doğru bir program hazırlanmalı ve en önemlisi de bilgiler bütünleştirilmelidir. Biz, hukuk eğitimini şöyle bir sorguladığımızda birçok şeyin bütünleşmeden öğretildiğini tespit ettik. Bir kusur hem ceza hukukunda, hem özel hukukta, bir illiyet hem ceza hukukunda, hem özel hukukta; hatta muhakeme hukuku, idari yargı, ceza yargısı ve medeni yargı bütünselleştirilmeden, bağımsız, birbirinden ayrı dersler gibi okutuluyor. Halbuki muhakeme hukuku tek.

Bütün bu tartışmalar, bizi probleme dayalı öğrenimin ne olduğunu araştırmamıza neden oldu. Bu konuda bizim şansımız; Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 97'den itibaren uygulanan bir aktif eğitim programı vardı. Bunu izledik, takip ettik ve üç ay aktif eğitimi nasıl yapabileceğimiz konusunda eğitim aldık. Bu eğitimden sonra oturduk, "hukuk eğitimini nasıl hazırlayabiliriz" değerlendirdik ve şimdi sunacağım bir sistemi tespit ettik. Hemen şunu söyleyeyim: Bu sistem kalıcı değil; sürekli eleştirilen, sürekli değişen ve sürekli herkesin sahip çıktığı bir sistem. Bu, öğrenci merkezli bir sistem; bu sistemi öğrenci de eleştiriyor, öğrenci de katılıyor ve öğrenci bu sisteme sahip çıkıyor. Biz, burada öncelikle teorik derslerin sayısını azalttık, kaldırmadık. Teorik derslerimiz devam ediyor, ama 5 saat olan medeni hukuku 2 saate ya da 3 saate indirdik. Sadece çok önemli konuları, öğrencinin dinlemesi gereken konuları buraya hasrettik. Ama öğrencinin kendisinin araştırabileceği, bundan zevk aldığı ve karşısına her zaman çıkabilecek ve araştırma konusunda da özeneceği konuları probleme dayalı öğrenim konuları olarak ayırdık. Bunları duvarlara astık, sonra bunları birbiriyle bütünleştirdik. Roma hukuku, medeni hukuk, anayasa hukuku ve iktisat konularını 6 ana grup altında topladık ve 6 tane senaryo olarak hazırlamaya koyulduk.

Probleme dayalı öğrenim süresinde bu senaryolar son derece önemli. Bunların tümüne ya da bütününe modül demeyi de tercih ettik, modül diyoruz. Bu modül sisteminde öğrencinin o yıl öğrendiği bütün dersleri birlikte değerlendirebileceği olayları hazırladık. Bu, size bir örnek olarak gösterebileceğim yak-

laşık 40-50 sayfadan oluşan, hatta bazıları 60-70 sayfayı bulan bir modül çalışması. Bu iki türlü hazırlanıyor: Bir yönlendirici için, bir de öğrenci için. Ancak bu probleme dayalı öğrenimi hazırlayabilmek için, öncelikle fiziki bir ortamı hazırlamamız gerekiyordu. Bunun için 15'er kişilik küçük sınıflar hazırladık; büyük sınıfları böldük, 15 kişilik sınıflar ve bu sınıflarda öğrencilerin bir portmantosu, küçük bir kütüphanesi ve bir de çay yapabileceği bir su ısıtıcısı var, aynı zamanda çay, kahve gibi şeylerimiz var burada. Öğrenci burayı çok sıcak olarak hissediyor ve biz, pazartesi ve perşembe günleri haftada 3'er saat öğrencilerle bu sınıflarda bir araya geliyoruz. Ancak bu öğrencilerin her birinin yönlendirici dediğimiz bir eğiticile birlikte çalışması söz konusu.

Dikkat ederseniz, adı yönlendirici; çünkü bu kişiler bir şey anlatmıyor. Biz o yüzden eğitilirken konuşmamayı öğrendik. Sınıfa girdiğimiz zaman bir alışkanlığımız var, senelerin alışkanlığı; *"hemen biz lafa girip, biz bir şeyler anlatalım."* Bu eğitimde katılmamayı, susmayı, çok kısa zamanlarda, çok kısa bir müdahaleyle bu görevimizi yapmayı öğrendik. Belki yönlendirici olarak 3 saatlik oturumda sadece 10 dakika konuşabiliyorum ya da konuşma hakkına sahibim.

Bu hazırlanan senaryolar öğrencilere dağıtılıyor. Öğrenciye dağıtılan senaryoda bir olay var: Öğrenci, bu olayı okuyor. Ancak başlangıçta tabii ki öğrenciyle birbirimizi tanımak, birbirimize ilişkin bazı yönleri öğrenmek son derece önemli; öğrenci ilk önce kendini tanıtıyor, biz kendimizi tanıtıyoruz, sıcak bir ortamda ilk önce o modülün konusu üzerine akıl yürütüyoruz. Mesela diyelim ki ilk modülümüz hukuk devleti; *"öğrenci hukuk devleti hakkında neler biliyor?"* Ondan sonra bazı sözcüklerle tartışmaya başlıyoruz; yok kanun, yap kanun ne demek, *"Anayasa bir defa delinmekle bir şey olmaz"* ne anlıyor bundan veya hukuk devletini nerede duymuş, ne şekilde değerlendiriyor? Buna ıdıandıktan sonra kendisine bir olay veriyoruz. Öğrenci olayı okuduktan sonra -soru yok ama- analitik düşünmeye başlıyor, hipotez üretmeye başlıyor ve bu olayı değerlendiriyor.

İşte bu değerlendirmede -her sınıfımızda yine bir tahta var- çözümü gereken olayları yazmaya başlıyorlar, alt alta çözümü gereken olaylar yazılıyor. Bunlar bazen çok soru olarak karşımıza çıkıyor. Sonra bunları belirledikten sonra tekrardan

HAKAN
PEKCANİTEZ'İN
KONUŞMASI

gözden geçiriyorlar ve bu olaydaki çözümü gereken problemleri onlar buluyorlar. Ancak henüz 1. sınıftaki bir öğrencinin zaman zaman miras hukukuyla ilgili bir problemi de tespit ettiğini görürsek, onun minder dışı olduğunu söylüyoruz ve o soruyu şimdilik araştırmamaları gerektiğini belirtiyoruz.

Sorular pazartesi günü tespit edildikten sonra -ki bu iki saat, üç saat devam ediyor ve hemen söyleyeyim, probleme dayalı öğrenme oturumlarında teneffüs yok, zil yok, öğrenci her şeyi belirliyor, onlar kuralları koyuyorlar ve bundan son derece de mutlu oluyorlar; bazen beş saat biz bir oturumda bulunuyoruz, bazen üç saat devam ediyor bu- öğrenci perşembe gününe kadar kütüphaneye gidiyor.

Ancak bu sistemi gerçekleştirebilmeniz için çok iyi bir kütüphaneniz olması lazım. Bizim şu anda Türkiye'de yayımlanmış tüm kitaplar, Türkçe kitaplar kütüphanemizde mevcut, bunu üç senedir yapabiliyoruz. Her sene normal bütçenin dışında 10 milyar liralık Türkçe kitap, 20 milyar liralık da yabancı kitap alabilme imkânımız var ve ders kitaplarının en az 5 tane kütüphanede bulunması gerekiyor. Öğrenci kütüphanede bu soruların cevaplarını araştırıyor ve bulduğu cevapları perşembe günü gelip yine birlikte oturuyoruz, kendileri çözüyorlar.

Bu sistemde tek tip kitap yok, her öğrenci farklı kitaptan farklı şeylere ulaşıyor. İnanın, mesela ötenaziyi işlerken, Ceza Kanunu Tasarısı'ndaki ötenaziyle ilgili düzenlemeyi öğrenci bize getiriyor. Biz hukuk devletiyle ilgili araştırmalar yaparken, öğrencinin daha birinci sınıfta bizim dahi henüz ulaşmada zorluk çektiğimiz bazı bilgileri bize getirdiğini görüyoruz. Yani şunu söyleyeyim: Gelen öğrenci çok kaliteli; gelen öğrenciye fırsat verdiğiniz zaman, son derece güzel şeyler yapıyorlar ve gelen öğrenci, benim öğrenciliğimden de çok daha iyi bir şekilde geliyor. Başlangıçta konuşmuyordu, başlangıçta tedirgindi, başlangıçta ürkekti. Ancak üç ayın sonunda bambaşka bir öğrenci gördük; katılma konusunda âdeta yarış ediyor, konuşma konusunda yarış ediyor. Öğrenci bunları yaparken, birbirini dinlemeyi öğreniyor, birbirinin görüşüne saygı göstermeyi öğreniyor. İlk oturum hukuk devleti ve gelen öğrencilerin bir kısmı hukuk devleti konusunda Türkiye'yi inanılmaz bir şekilde eleştirdiler; faşist olduğunu, militarist olduğunu, insan haklarına saygı duymadığını söylediler. Farklı görüşte olan

öğrenciler de vardı ve herkes birbirini dinledi. Sonra o masanın etrafındaki öğrenciler şunu gördüler: O masanın etrafındaki herkes hukuk devletinin gerçekleşmesini istiyorlar ve onlar iki ay sonra hepsi birbiriyle dost oldular. Dışarı çıktık, onlarla kartopu oynadık; dışarı çıktık, onlarla birlikte yemek yedik ve arkadaşlıkları hâlâ devam ediyor.

Perşembe günü bu cevapları verdikten sonra, öğrenciye yeni bir modül dağıtıyoruz. Orada da aynı şekilde soruları tespit ediyor, bu sefer pazartesi gününe kadar kütüphaneye gidiyor. Kütüphanemiz saat 22.00'a kadar açık ve bu süre içinde sürekli araştırıyor, bir taraftan da tabii ki öğlene kadar olan teorik dersleri izliyor. Teorik dersler, bu modüllere onları hazırlayan altyapıyı veren şekilde kurgulanmış durumda ve öğrenci devam mecburiyeti var. Size fırsat bulursam istatistikleri vermek istiyorum; öğrencinin devamı %98. Benim sınıfımda devam etmeyen iki öğrenci var; birisi hukuku bırakan, öbürü de Göztepe'de oynayan profesyonel bir futbolcu. Bu profesyonel futbolcu da %80'i dolduruyor, diğeri bıraktı zaten. Ama diğer öğrencilerin devamı %98, öğrenci geliyor ve bundan son derece mutlu.

Biz bu sistemde olumlu olumsuz anket çalışması yapıyoruz. Öğrenciye sürekli soru soruyoruz; bizden memnun mu, kütüphaneden memnun mu, sistemden memnun mu, aksayan ne gibi yönler söz konusu ve buna göre kendimizi geliştirmeye çalışıyoruz.

Bütün bu probleme dayalı öğretimin sonunda öğrencilerden aldığımız olumlu ya da olumsuz bazı değerlendirmeler var. Öğrenci ilk günden itibaren kanun kullanmaya başladı ve hiçbir öğrenci artık elinde kanun maddesi olmadan konuşmuyor. Öğrenci ilk başta hazırladığı şeyleri okuyordu, artık okumuyor; çünkü kendini ifade etmeyi öğrendi, başlangıçtaki o ürkekliği attı, kendisine daha fazla güvenmeye başladı. İnanın etik duygularının geliştiğini görüyoruz ve demokrasi kültürünün geliştiğini görüyoruz. Biz bu öğrenciler 4. sınıfa geldiği zaman farklı olacağına inanıyoruz ve alternatif bir sistemin yaratıldığını göreceğimize inanıyoruz.

Ancak bizim çok önemli sıkıntılarımız var; birincisi öğrenci sayımız. Öğrenci sayımız eğer hâlâ 250'de kalırsa, biz bu sistemi yürütmekte büyük bir sıkıntı çekeceğiz; çünkü bizim sayımız

HAKAN
PEKCANİTEZ'İN
KONUŞMASI

250 öğrenciyi aktif metotla öğretebilmek değil. Ancak hiçbir şey bizi bu sistemden vazgeçirmeyecek. Öğretim üyeleri içinde bir tek kişi dahi bu sistemin yanlış olduğunu söyleyemiyor. Başlangıçta hepimiz muhafazakârdık, hepimiz çekingendik, ama bu sisteme başladıktan sonra farklı düşünmeye başladık. Öğrenci sisteme kendisi sahip çıkıyor. Yazın birinci sınıf öğrenciler geldiler, dediler ki *"yeni gelen arkadaşlarımıza yardımcı olmak istiyoruz ve onlara bizim çektiğimiz sıkıntıları çekmemeleri için destek olacağız."* Benimle birlikte 15 gün öğrenciye aktif eğitim konusunda destek verdiler, bilgi verdiler ve onları aydınlatmaya çalıştılar.

Bu arada da şunu söyleyeyim: Bütün bu PDÖ oturumlarının sonunda, 6 oturumun sonunda öğrenciye küçük bir ara sınav yapıyoruz. Ancak öğrenci, notu sadece ara sınavıyla almıyor; her dönem öğrenci bir araştırma getiriyor bana, araştırma yapıyor kütüphanede ve yaptığı araştırmayı gelip bana anlatıyor, tartışıyor. Bunun yanında öğrencinin katılımını değerlendiriyorum. Bir anket formum var; öğrencinin her araştırması, katılımı, sözlü ifadelerini değerlendirip, öğrenciye ben de not veriyorum. Öğrenci sadece sınavdan aldığı notla başarılı olmuyor, devamlı çalışıyor, devamlı çalıştığı için de başarısı artıyor. Geçen seneki 1. sınıfların başarısı %96'ydı ve öğrencinin 80'in üzerinde ortalaması olduğu takdirde muaf olması söz konusu, geçen sene 78 öğrenci muaf oldu. Çıtayı ne kadar yükseltirseniz, öğrenci daha çok çalışıyor; eğer 50'de bıraksaydık, bu başarı oranı bizde %60'tı. Dolayısıyla not sistemi biraz karmaşık; eğer tepegözü kullanabilseydim, bunu belki size şeklen gösterebilirdim. Ancak şunu söyleyeyim: Sadece yazılı sınavlarla öğrenciyi artık değerlendirmiyoruz ve öğrenci bir kere başarısız olursa, telafi edebileceği daha pek çok sınavı var, pek çok olanağı var; ödev hazırlıyor, araştırma yapıyor.

Kısacası probleme dayalı öğrenim sistemi, öğrenciye bilgiye nasıl ulaşılabileceğini öğreten bir sistem, araştırma yapmayı öğreten bir sistem, analitik düşüncüyü öğreten bir sistem, tartışmayı öğreten bir sistem, konuşmayı öğreten bir sistem, sorgulamayı öğreten bir sistem, daha özgür düşünmeyi öğreten bir sistem, kendine güveni sağlayan bir sistem ve bana göre daha farklı bir hukukçunun yetişmesini sağlayan bir sistem. Vaktim olmadığı için, maalesef olumlu ya da olumsuz yönleri açıklama fırsatı bulamıyorum, ama bir şeyi söyleyeyim: Gelirken öğrencilere

bir anket yapmıştık, öğrenci memnuniyetini almak üzere; şu anda bir ve 2. sınıftaki öğrencilerin %94'ü aktif eğitimden memnun. Bu çok önemli, çok yüksek bir sayı ve bu memnuniyetleri devam ettiği sürece bu sistem de devam edecektir.

Bir şey daha söylemek istiyorum: Sistem hiç kimsenin malı değil, hepimiz bu sistemin içindeyiz ve hepimiz sahip çıkıyoruz ve bu sistemde hiç kimse kendi sorusunu kendi sormuyor. PDÖ oturumları sonunda ortak soru hazırlarken, her PDÖ oturumunun sonunda biz yine bir araya gelip, o oturumlarda neler yaptığımızı birbirimizle görüşüyoruz. Öğrenci de her PDÖ oturumunun sonunda geri bildirimde bulunuyor ve bu geri bildirimlerde beni de eleştiriyor, arkadaşını da; çünkü konuşmayan arkadaşı ona zarar veriyor, konuşmadığı için o kadar kısmını eksik öğrendiğini biliyor ve bana not verirken de şunu söyleyeyim: Öğrenci kadar objektif not veren yok. Bana 5 veren bir öğrenci varken, diğeri 1 vermiyor, o da 4 veriyor ve de 3 veriyor.

Bütün bunlar, bu sistem içinde öğrenciye bu öğrenme konusunda yetkiler verdiğiniz zaman, araştırma yollarını sunduğunuz zaman, onu cesaretlendirdiğiniz zaman, onların çok şey yapabildiğini gördük. Açıkçası ben, asistan olduğumda ne kadar heyecan duyuyorum isem, bu sistem içinde de aynı heyecanı duyuyorum. Bütün umudum, bu sistemin Türkiye'ye yaygınlaşabilmesi; en azından belki aktif olan probleme dayalı öğrenimin gerçekleşmesine dahi interaktif denilebilen bu takrir metoduyla aktif metot arasında kalan bir sistemin Türkiye'de uygulanabilmesi. Biz pratik çalışmaları küçük sınıflarda yapardık. İşte Sait Güran hocam, idare hukukunda sınıftımdaydı. Ama biz 30 kişiydik veya 35 kişi; çünkü siz sınıfları 4'e bölediniz. Yine Ansay hocamı hatırlıyorum, Dokuz Eylül'e derse geldiğinde, öğrenciler dediler ki "*çok ilginç bir ders anlatması var.*" Çünkü hocam, ilk önce bir olayı verip, olayı öğrencilere düşündürüp, ondan sonra dersi anlatıyordu, sizin ders anlatmanız çok ilgi çekmişti ve bu, öğrenciye daha güzel dinleme fırsatını veriyor.

Ancak siz kitabınızı naklediyorsanız, öğrenci haklı olarak gelmiyor; çünkü diyor ki "*ben okuma yazma biliyorum, benim okuyup aynen anlayabileceğim şey varken niye gideyim, üstelik saatlerce soğukta, yer bulabilmek korkusuyla, endişesiyle?*" O yüzden

TARTIŞMA

öğrenci biraz daha kendisinin öğrenme konusunda aktif hale getirilmesini istiyor. Bunu sağladığımız zaman da gerçekten başarılı bir profil görebiliyoruz, farklı bir öğrenci yakalayabiliyoruz diye düşünüyorum.

Hepinize çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, sevgili Hakan, bilgisini heyecanı, inancıyla birleştirdi, yeteneğini de kullandı, herkesi probleme dayalı eğitim konusunda bir havaya getirdi, umutlandırdı, bunun çok güzel bir model olduğunu gayet güzel anlattı. Ben aksi görüşte olduğum için bunları söylemiyorum, ama tabii üzerinde düşüneceğiz, değerli tartışmacılar belki de olumsuz yönlerini anlatacaklar bize.

Yalnız bir iki hususa değinmek istiyorum: Değerli Sait hocam, bizim mezunlarımızın Amerika'da değiştiğini, sistemin onları değiştirdiğini söylemişti. İzmir'de de mezun olmadan değiştiğini görüyoruz hocam, öğreniyoruz. İkincisi, tabii Hakan arkadaşım, mevcut klasik sistem diye nitelendirdiği diğer fakültelerde uygulanan modelde bazı eksikliklerden söz etti. Örneğin *"öğrenci de öğretim üyesini değerlendirmeli"* dedi. Bu klasik sistemde de bunu uygulayan fakültelerimiz var. Örneğin Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, Ankara Üniversitesi'nde 4-5 yıldır bu değerlendirme yapılır, ODTÜ'de belki daha eskiden beri yapılır.

Hakan hocam, kütüphanenin olmadığı da bir vesileyle söyledi. Kütüphane konusunda da *"bütün fakültelerin eksikliği var"* demek doğru değil, ama bu yeni modelde, sundukları modelde tabii kütüphane sınıfın içinde, ihtiyaç olduğu ölçüde, onu sanıyorum vurgulamak istediler. Tıp fakültelerinde, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde de bu metot bu yıl uygulanmaya başlandı. Öğretim üyelerinde, öğrencilerde ve velilerde tek endişe şudur, ortak endişe diyeyim: *"Ortak sınavlara giriyor çocuklar, acaba bu metotla yetişenler, bu merkezi sınavla da örneğin TUS sınavında veya örneğin hâkimlik giriş sınavında ne derece başarılı olacaklar, bir düş kırıklığı yaşayabilirler mi?"* endişesi var. Diğer noktalara sanıyorum değerli tartışmacılar değinecekler.

Ben sözü sayın Mustafa Kıcalıoğlu'na vermek istiyorum, bir uygulamacı olarak neler söyleyecek; dinleyelim.

Mustafa KICALIOĞLU (Yargıtay üyesi): Sayın Başkanım, değerli izleyiciler; hepimizi saygıyla selamlıyorum.

Ben, aslında neden kaliteli bir hukukçu yetişmesi gerektiğini biraz da günün küreselleşme, bilgi toplumu bağlamında alıp getirmek istiyordum. Ancak bana gelene kadar çok saygıdeğer bilim adamları, bu konulara değindiler. Ben istiyorum ki bunlar sadece basılacak eserde kalsın; izninizle hocalarımızı -hocalarım sakın yanlış anlamasın, bizi buraya getiren hocalarımızdır- yaşamın gerçeğiyle biraz daha yüz yüze getireyim. Burada genç kardeşlerimi görüyorum, onların da moralini bozmak istemiyorum, ama biraz sonra kapıdan çıkarken herkesin kafasında bazı sorularla buradan çıkmasını istiyorum, bu nedenle beni bağışlayın.

Ben bir sosyal bilimciydim; hukuk da sosyal bilim, ama önce sosyal bilimlerin bir başka dalında öğretim yaptım ve bir yıl öğretmenlik yaptım. Eğitimciliğim öyle çok değil, çok kısa, ama eğitimin temel üç kaynağı olduğunu biliyorum: 1. Aile, 2. Okul, 3. Toplum, çevre, bu kaynaklardan aldığımız bilgilerle eğitiliyoruz. Eğitimin temeli öğretimdir, hukuk eğitiminin temeli de hukuk bilgisidir. O konuya da bir cümleyle değineyim: Gerçekten aileler olarak, toplum olarak ilköğretim ve lise döneminde çocuklarımızı bir yarışa soktuk -Anadolu lisesini kazanmak, en iyi fakülteleri kazanmak için- bir nevi yarış atı haline getirdik. Tabii burada sadece bilim adamlarını, sadece eğitimcileri değil, toplum olarak kendimizi de eleştirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Aktif eğitim, etkin katılım ilkesine dayanan etkileşimli eğitim. Sayın Hakan Pekcanıtez hocamla ben bir yıl da beraber bir komisyonda çalıştım; kendisi gerçekten çalışkan, çok özgün bir eseri var, ben onu önceden inceleme olanağı buldum. Keşke hepsini anlatabilseydi, kendisine hayranım, kutluyorum. Son derece de heyecanlandım, Dokuz Eylül Üniversitesi'ndeki bu uygulamadan dolayı heyecan da duydum; keşke çağdaş toplumun aradığı, yani günümüzde olması gereken, hukukçuların hepsi bu eğitimden geçebilse diye düşünüyorum.

Ancak bir de içinde bulunduğumuz toplumun gerçeği var. Bu gerçekler karşısında Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde uygulanan probleme dayalı öğretimin olumlu

TARTIŞMA

yönlerini bir iki cümleyle söyleyeyim: Aktarma yolu yerine, araştırarak, düşünerek ve tartışarak konular öğrenildiği için, öğrenme kalıcı olmaktadır. Kendi kendilerine nasıl öğreneceklerini, araştırmayı, akıl yürütmeyi, muhakeme etmeyi, gerçekten bir hukukçu gibi düşünebilmeyi öğrenmeye başlamaktadırlar. Aktif olarak derslere katıldıkları için kendilerini ifade etme ve anlatma, bir genç için son derece önemlidir; bir gencin kendini ifade edebilmesi, anlatabilmesi, ona son derece güzel bir rahatlama da verir. Belki de bizim öğrencilik dönemi-mizdeki yaşadığımız büyük toplumsal sıkıntıların temelinde bize kendimizi anlatma ve ifade etme fırsatının verilmemesinin yattığını düşünüyorum.

Tabii ki aktif olarak katıldıkları için, düzgün konuşma ve öğrenme ve muhakeme etme yeteneği kazanıyorlar, bu da ideal hukukçuda olması gereken özellik. Kural ve bilgileri bizzat yaşamda uygulayabiliyorlar, örnek problemleri çözmede öğrendiklerini kullanabiliyorlar. Yine grup çalışması içinde ilişki kurma, arkadaşlık edinme, hoşgörü, paylaşma ve saire... Ben sosyalleşmenin temelini paylaşmada görüyorum. Üniversiter eğitim sadece bir bilgi yükleme değildir, sosyalleşmedir. Bizim de tabii dönemimizde birtakım eksikler vardı, ama biz ekmeği paylaşmayı, aldığımız burstan ay sonunda kalan parayı paylaşmayı üniversite öğreniminde öğrendik. Biraz sonra çok kısa bir örnek vereceğim, orada üniversite öğrencisinin bugün hangi koşulda yetiştiğini biraz daha açacağım, hocam tabii izin verirse. Tabii ki bir canlılık oluyor ve bu da hem öğrencileri hoşnut kılıyor, hem öğretmenleri; çünkü onlar birlikte bir şey üretiyorlar, bir konuyu çözüyorlar, problemi çözüyorlar. Ancak burada bir tek -Konuralp hocamın da belirttiği gibi- lisans düzeyinde uzmanlaşma olmaz, öğrenciler kendi eğilimine göre istediği derse daha ağırlık veriyor; oysa hukuk bir bütündür.

Şimdi bu sistemin olumsuz yönlerine değineceğim, sanırım Hakan hocam beni hoşgörüle karşılayacak: Türkiye’de en az öğrencisi olan hukuk fakültesi, bu yıl açılan, Ankara’da olan bir fakülte, sanırım onun öğrencisi 50; onun dışında öğrenci sayısı 100, 150, 200, benim mezun olduğum Ankara Hukuk Fakültesi 500.500 öğrencisi olan bir fakültede hocamın belirttiği gibi 15-20 kişilik sınıfları nerede bulacağız, o fiziki koşulları nerede bulacağız, tabii soru olarak bırakıyorum. Yine temel hukuk bilgi ve

kavramlarında -ben ayrıntılı gördüğüm için- soruları hazırlamak, örnek olay ve senaryo yazmak o kadar kolay değil.

Tabii ki bu probleme dayalı öğretim, yani aktif öğretim, varolan ağırlığı varolan hukuka ve yaşayan mahkeme kararlarına vermiş. Oysa hukukçu, sadece varolan hukuku değil, ideal hukuku, geçmiş hukuku da bilmek zorunda ki biraz önce değerli Başkanımın belirttiği gibi -benim konumda vardı, çok ayrıntılı- köklü bir mantık, sosyoloji, felsefesi olmayan bir hukukçuyu ben de düşünemiyorum. Hatta ben çok sevinerek burada söylüyorum: Son yıllarda seçmede matematik bölümü ve Türkçe bölümü mezunlarından hukukçu seçilmesine gerçekten ülkem adına, çocuklarım adına da seviniyorum, yani güzellik diye niteliyorum. Bunda katkısı olan üniversite hocalarımıza, daha doğrusu bunu da kimler planladıysa, onlara da ayrıca derin saygılarımı sunuyorum.

Hakan hocam hoş görsün, sosyal olaylar hiç birbirine benzemez; 10 tane boşanma davasını yan yana getirdiğimizde, her birinin kendine özgü çok değişik, bir cümlelik farklı bir özelliği vardır. Eğer öğrencilerimizi örnek olaylarla yetiştirirsek, bazen önlerine gelen somut olayda da *"nasıl olsa örnek olaylarda sonuç böyle olacaktır, bu sonuca varırım"* diye bir yanlış çıkarıma giderler diye düşünüyorum ve bundan da korkuyorum.

Öyleyse ne yapmalıyız? Burada karma sistemi savunuyorum; çünkü bugünkü ülkemiz gerçekleri içinde aktif metodun olmasını canı gönülden istiyorum, çağdaş hukukçu yetiştirdiğine katılıyorum; ama dediğim gibi fiziksel bina koşulları, öğretim üyesi koşulları bakımından böyle bir olanağı yaratmamız mümkün değil, bana göre -hocam hoş görsün- şu anda Türkiye gerçekleri karşısında biraz ütöpik. Yeni hukuk fakülteleri -belki YÖK üyesi sayın Başkan da diyecek ki *"kolay mı?"*- açılmamalı, varolan hukuk fakülteleri rehabilite edilmeli, öğretim üyelerinin özlük hakları yeniden düzenlenmeli. Bugün ekonomik sıkıntı içinde olan bir öğretim üyesinin ben bilim üreteceğini ve sınıfında öğrencisine faydalı olabileceğini düşünemiyorum, inanamıyorum.

Hocalarım belirtti; -yine 27 yıllık bir uygulayıcı da olarak, kararlarımı yazarken de deneyimlerime dayanak- hukuk fakültelerindeki ders programları daraltılmalı; ama kolaydan zora,

TARTIŞMA

karmaşığa doğru. Bir de bazı konular var ki bunlar birlikte ele alınmadıkça, birlikte öğretilmedikçe, bir sonraki aşamadaki dersi öğrenme olanağımız yoktur. Bu sınır içinde bir program yapılması daha uygun olur diye düşünüyorum.

Hakan hocam, liselerden son derece öğrencilerin iyi geldiğini söylüyor, ama ben buna da katılamıyorum. Gerçekten hukukçu için gerekli olan o temel sosyoloji, psikoloji, mantık, felsefe, matematik, yani matematiğin aritmetiksel, istatistiki yönlerinde, ama bunun 1/2'sini de temel yabancı dili ayırmak koşuluyla bir hazırlık sınıfı; bu son sınıfta da olabilir, ama yabancı dile de -bugün genç kardeşlerim var, kara kara düşünüyorlar, "biz avukat olarak ne yapacağız?" diye- ağırlık verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi size belirteyim, yaşamın acı gerçeğine doğru geliyorum; iki örnek olay anlatacağım: Ben, benim geleceğe dönük karma sistemde şu anda -ki yarınki önemli bir konu, ona fazla girmeyeceğim, aslında burada çok yer vermiştim- Türkiye Bilimler Akademisi'nde iki yıllık bir eğitim... Biz bunu hukukçu olarak düşünmeyiz; avukat, hâkim, savcı, hepsi aynı düzeyde, orada ayrımsız bir eğitime tabi tutulmalıdırlar. Zaten tüm hukuk öğrencilerinde "biz bir sınıfı geçelim, diplomayı alalım, stajda nasıl olsa bunu öğreniriz" diye düşünme var. O nedenle orada son derece yaşama da dönük, daha doğrusu uygulamaya dönük iki yıllık bir eğitimle bu konunun aşılacağını düşünüyorum. Tabii yarın arkadaşlarımız o konuya değinecek, orada kendi düşüncelerimizi söyleme fırsatı bulacağız.

Ben, pratik kurlara ağırlık verilsin diyorum, ama yaşamımdan kısa bir örnek var: Bir bilim akademisyeninin kızı benim kızımın arkadaşı olduğu için, çok yakın... 4 yıllık hukuk fakültesi öğrenimi sırasında "dersler nasıl gidiyor kızım? "iyi gidiyor" Başka hiçbir şey sormadı bana. Bitirdi; bir gün telefon etti yeğenim, "Baba, Pınar'la sana geleceğiz." "Gelin tabii, ikinci kattayım" dedi. O zaman Ankara'da 15. Asliye Hukuk hâkimiydim. Dedi ki "nerede?" tarif ettim. "Adliye nerede?" dedi? Evet, Ankara'da okumuş o arkadaşımızın kızı; Bahçelievler'de ev kiralamıştı babası, bir de eczacılıkta okuyan kız kardeşi vardı ve zaman zaman dolmuşla -o zaman Ankara Adliyesi'nin altında Adliye Sarayı diye yazmıyordu- o büyük binanın yanından geçtiği halde, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne de gelip gittiği halde

merak etmemiş. İşte onu diyorum; acaba gençleri biz sorumluluk duygusuyla yetiştiremiyor muyuz, aile olarak görevimizi yapamıyor muyuz, toplum olarak yapamıyor muyuz?

O kız arkadaşımızı bana getirdiklerindeki o heyecanlarını fiilen anlatmıyorum, ama odacımla onu komisyon odasına gönderdiğimde şunu vurgulayayım: *"Bırak gel"* dedim, telefon ettim. Kapıdan benim mübaşirim çıkarken, *"nereye gidiyorsun, ben de seninle geleceğim."* *"Yok"* demiş, *"sen savcı beye gideceksin, artık staja başlayacaksın."* Yani bu çok uç bir olay. Ben bunu aramızda bulunan Erzurumluoğlu hocama anlattım, komşumuzdu, beraber yürüyorduk. *"O zaman ne yapalım?"* dedik ve biz şöyle bir çözüm bulduk: Hocam medeni hukuk dersleri okutuyordu. Öğrenci sayısı 100 olduğu için, dedim ki *"Nisan ayında, bizim salonlarımız da büyük, iki gruba ayıralım. Ben o gün örnek dosyaları koyayım."* Daha çok medeni hukukla ilgili boşanma, nafaka davaları vardı, tanıklı vardı, karar vardı, velayet vardı; nafaka, tazminat vardı, örnekler seçerek. Biz bunu üç yıl uyguladık ve o uygulama sonunda -hocam burada- önce öğrencilerimizi uyardık, *"siz bu salonda yoksunuz; çünkü etkilenir taraflar, tanıklar, bittiğinde sizinle enine boyuna tartışacağız"* diye söyledik. Gerçekten hocam da oradaydı, çocuklar son derece sessiz izlediler. Ama bitti, kapı kapandı, *"mübaşir"* dediğim anda hepsi ayağa kalktı -hocam da biliyor- *"böyle mi"* fiilen, dün da söylediler. Çocuklar sanki o filmlerdeki gibi yargılama bekliyorlardı sanırım, onu görmeyince heyecanlandılar. Sanırım ondan sonra derslerde hocama sorular ve yaklaşımları da farklı oldu.

Efendim elimde 21 Aralık 2002 tarihinde idari yargıda yapılan hâkim adayları var. Benim amacım, sakın yanlış anlamayın, burada Türkiye'deki hukuk fakültelerinin kıyaslamasını yapmak değil, zaten öyle bir bilgi vermeyeceğim, ama başarı seviyesi bakımından. Gerçekçi olalım, biz bu toplumun insanıyız; şuradaki hukukçu gençlerin durumuna bir bakalım. Efendim, idari yargıda imtihana girenlerin tümü 6.627, o diğer 4 bin küsuratını atıyorum, onlar hukukçu dışında olanlar, hukuk fakültesi mezunu 2 bin 741 ve ÖSYM yaptı. Bugüne kadar, 30 yıllık dönem içinde ÖSYM'nin aldığı sonuçların bilimselliğine itiraz edecek içinizde arkadaş yoktur, yani mevcutların en iyisidir. ÖSYM 100 üzerinden soru sorup puanlama yaptığında,

TARTIŞMA

70 barajını aşan 500 kişi olsaydı -bakanlık yetkililerinden bu bilgiyi aldım- 500 kişi mülakata gelecekti. Maalesef 70 puan sınırını aşan 71 kişi. Ben o diğer kısmını ayırıyorum, bu hukukçu bölümüne geliyorum: Hukukçular adına sevindirici bir taraf var: Hukukçu olmayan sadece 4 tane aday, idari yargı imtihanını kazanmıştır, 67 tanesi hukukçudur. Evet, 2 bin 741 hukuk fakültesi mezununun başarı oranı 2,44. yani 70 puan barajını aşan 2,44 oranında. Yani Hakan hocama haksızlık etmeyeyim, ama temelden çok bilgili, kültürlü, genel kültürlü geldiğini sanmıyorum.

Bir acı gerçeği söyleyeceğim, fazla soru sorulmasın, elimde var: Şu anda mevcut 16 hukuk fakültesi kaynağından mezunlar girmiş, 6' sından kazanan var, 10 tanesinin başarı oranı sıfır.

Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim, Mustafa bey.

Bugün konuşmacıların hepsi heyecanlı ve gerçekten çok iyi hazırlanmış durumdalar, zaten birikimleri de var. Ancak zaman kısa, üzgünüm, ben de istediklerini söyleyemedikleri için çok sıkıntı duyuyorum.

Mustafa bey "*yeni hukuk fakülteleri açılmasın.*" dedi, bana bir atıfta bulundu; onun için bir cümleyle söyleyeceğim: Tabii YÖK'ü kastediyorlarsa, ben orada üyeyim. İkincisi, YÖK zaten hep olumsuz görüş bildiriyor, genelde olumsuz bildiriyor. Ancak kanun koyucu, "*görüş aldım, ben doğrusunu bilirim*" deyip bu kararları veriyor. Bu kararları niye veriyor, bunun detayına girecek vaktimiz de yok, onu daha başka bir oturumda tartışırız.

Sözü Saba Özmen arkadaşşıma, meslektaşşıma veriyorum.

Buyurun.

Saba ÖZMEN: Değerli konuklar; kendi hukuk sistemiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde davalı biri olarak, bu eğitimin sancılarını yüreğimde hisseden biri olarak söyleyeceğim sadece birkaç nokta var.

Hukuk eğitiminde mükemmelliği arıyoruz; tabii bu öğretim açısından olduğunda, bir de bunun muhatabını düşündüğümüzde, ben imkânsız olmasa da çok güç olduğunu söylemek

istiyorum. Yapılan araştırmalar 8 çeşit zekâ saptamış -Tony Buza'nın çoklu zekâ araştırmaları- ve insanların üç çeşit algılamaya göre ayrıldıklarını gösteriyor: Göz algılaması, kulak algılaması ve dokunma algılaması. Bu nedenle evlilikte bile ortaya çıkan bazı sorunların temelinde bu yatıyor. Eşi sevgiyle dokunup gözüyle belli ettiği halde, kulak algılaması güçlü bir eş, daima "seni seviyorum" lafını bekliyor, bu söylenmediği için de mutsuz olabiliyor. Bu açıdan hukuk fakültelerine seçimde Yüksek Öğretim Kurumu'nun yaptığı sınavın ne derece başarılı olduğu da tartışmalı; ben burada hukuk fakültesine seçimde başarılı olmadığına inanıyorum.

Öğrencilerle ilk diyalogumda ben bir soru yöneltiyorum: "Türkiye'de hukukun doğru işlediğine inanıyor musunuz?" İnanın, 2. sınıftaki öğrencilerin hiçbiri parmak kaldırmıyor. Bu konuda acı gerçeği sizlere de tavsiye ediyorum; yapın, bu sonucu göreceksiniz. Ben öğrenciye yapılan eleştirilerin hiçbirini kabul etmiyorum; onlar ne de olsa Özallı yılların çocukları. "Benim memurum işini bilir" sloganını "benim öğrencim işi bilir" mesajıyla almışlar, kendilerinden ne istenirse vermeye çalışıyorlar; ezberci bir ders verirseniz, onun gereğini de yapmakta çok mahirler. Bu nedenle takrir şeklindeki derslerin biraz da bazı söylemlerle küçümsendiğini söylemeyeyim, ama sanki öneminin azaltılmasına başlandığını görüyorum. Şu an hepimizin yaşantısında bir ustadan ders almanın mutluluğu vardır. Ben yaşayanlardan örnek vermiyorum, çok başarılıları var, ama bir Paul Koşeker öğrencisi, Kudre Taiter'den Roma hukuku almanın mutluluğunu her zaman yaşadım ve bu edindiğim temellerin benim yaşantımda ne kadar önemli olduğunu gördüm, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden de mezun olmaktan mutluyum.

Teorisiz hukuk olmayacağına göre -zaten Hakan hocamın da bahsettiği gibi saatlerini azalttıklarını söylediler- takrirden, yani konferans sisteminden vazgeçilemeyeceğini görüyoruz. Bu konuda pratik kurların önemi, bazı hukuk fakülteleri gözlemlendiğinde, yapılmayarak dahi ortaya çıktığına göre, gittikçe önemi azalmaya başlamıştı. Kendilerinin bu sistemini, pratik kurları kurumsallaştırma yolundaki çabalarından dolayı kutluyorum. Gerçekten eğer altyapınız ve öğretim üyesi sayınız müsaitse, bu sistemin mükemmelliğinde sorgulanacak bir olumsuzluk gerçekten göremiyorum.

TARTIŞMA

Bu konuda sizlere bir soru yöneltmek istiyorum: Gençken hukuk dehası olanı, hatırlayan var mı? Ben hiç hatırlamıyorum; fizikte kimyada gerçekten gençken deha olan insanlar, icat yapmış kişiler görebilirsiniz, ama hukukta bu mümkün değil. O nedenle hukuk fakültelerinin öğretim üyesi sayısı yeterli olmadığından -ben biraz ağır tabir kullanmak istiyorum- cılığını çıkartacak şekilde açılmış hukuk fakültelerinin yarattığı sakıncayı daha görmüyoruz. Ama madem açıldılar, ben bir noktada teselli buluyorum: İleride mübaşirlerimizi ve mahkeme kalemlerinde çalışan kişileri bu sayede hukuk fakültesi mezunlarından istihdam etmeye başlarsak, belki bu fazla sayıda açılmış hukuk fakültesinin yararını göreceğimize inanabiliyorum.

Mezuniyet sonrası öğrencilerimizi, bu hukuka inanmayan öğrencilerimizi idealist yetiştirdiğimizde, hemen gözlediğim bir olgu da var: Hiçbir bilim dalının öğrencileri, mezun olduktan sonra öğretim üyelerine antipatisi bizdeki kadar dönmüyor arkadaşlar. Yani hukuk fakültesi mezunu öğrenci, mezun olduğu arenada karşılaştıkları karşısında bize antipati olarak dönen bir duyguyla geliyor. Buna da hiç şaşırıyorum; çünkü daha ilk günden staja başladığında "*teori başka, pratik başka*" şeklinde söylenen söylemlerle onların nasıl bir arenada oldukları kendilerine hatırlatıyorlar. Öğrenmeleri gereken bir hukuk da gelişmiş, içtihat hukuku; yani olan hukuk değil, verilen bazı kararlarla siz neyi öğretirseniz öğretin, onun tamamen aksi yönde gelişmiş içtihat hukukuyla karşılaşabiliyorlar.

Burada bazı Yargıtay kararları var, sadece bir tanesine değinmek istiyorum, kendi dergilerinden basılmış: Örneğin biz öğrencimize hak düşürücü sürenin itiraz olduğunu öğretiriz. "*Hak düşürüşü süre itirazdır, bunu taraflar ileri sürmese de hâkim resen göz önüne alır*" bilgisi hepimizin hafızasında yer alan bir hukuk fakültesi bilgisi- Yargıtay kararı elimde; hak düşürücü süreyi ileri süren tarafın hakkın kötüye kullanıldığı yolunda mahkeme kararıyla bu savı reddedilmiş bulunmakta. İşte bu içtihat hukukuyla karşılaştıklarında bu ikilemde öğrencilerimizin antipati duygularını anlayabiliyorum.

Biraz önce Hakan hocam, Tuğrul beyin İzmir'de verdiği derslerde bir saptaması oldu. Eğer kitaplar gibi yavan olursanız, takrir verme yönteminin hiçbir amacı olmayacağını söy-

lemek istiyorum. Yani özellikle genç meslektaşlarım, mesleğe başladıklarında bu yanılığa düşerler; okuttukları kitaptaki bir bilgiyi derste anlatmazlarsa komplekse kapılırlar, “nasıl eksik anlattım, hataya düştüm...” Yani bunun yıllar ilerledikçe beyhude olduğunu şimdiden onlara söyleyeceğim. Dersler kitaplar gibi tündengelim yöntemiyle anlatılmamalıdır, tümevarım yoluyla anlatılmalıdır. Bu konuda önce örnek olay, yani interaktif metodu derse de tümevarım yöntemiyle taşınacak olursa, ders amacına ulaşacaktır. Zaten öğrenciler, materyal olarak kitabı tekrar eden derslerin -tabii ki öğrenci çok pratiktir ve çok zekiler- kendilerine bir şey katmadığının tavrını derse girmeyerek gösterirler. Derslerinizde farklı olabilirsiniz.

Bir Baki Kuru anısı anlatmak istiyorum: Emekli olan bir hâkim, Baki hocaya “Sayın hocam, meğerse kanunda ne maddeler varmış; emekli olduktan sonra bir okuma fırsatı buldum, uygulanacak ne maddeler varmış” demiş. Evet, bizim imtihanlarımız ezbere dayanan sorularla sorulursa, yarattığımız öğrenciler ve sonraki mesleki yaşantısında da böyle; çünkü gerçekten dile de getirildi; öğrenci kanun eline almamış... Bu yüzden biz başarıyla uyguluyoruz, imtihanlar pratik kur şeklinde, hayattan alınmış olaylar olarak. Kanun serbest yapılacak olursa, medeni hukuk dersleri için özellikle uygulamada, ben hiç olmazsa Dokuz Eylül gibi altyapısı olmaması sonucu çok sayıda öğrenciyle sancı çeken fakültelerde o yaşanan olumsuzlukların ve sancıların bu yolda aşılabileceğine inanıyorum.

Bu sürede söyleyebileceklerim bu , sabrınız için sağ olun.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim Saba Özmen.

Efendim, yoğun ısrarlar var, istekler var, biliyorum. Sadece iki dinleyiciye ikişer dakika söz veriyorum. Söz, iki dakikayı da Hakan hocaya vereceğim!

Buyurun.

Salondan: Genç bir mezun ve mastır öğrencisiyken benzer bir toplantı vardı, o toplantıyı izledim. Ben de 95’te mastır-doktora amaçlı Almanya’ya gittim, yeni mezun oldum, geldim, şu anda Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde öğretim görevlisi olarak çalışıyorum; 3 ay önce kürsünün önündeydim, 3 aydır kürsünün arkasındayım. Benim gördüğüm eksikliklerden birincisi, burada öğrenci yok, bir iki tane. 1994’te Ankara Hu-

TARTIŞMA

kuk'ta büyük bir tesadüf, yine Çetin beyi dinlemiştim, Çetin beyle yan yana oturuyoruz. O zaman genç bir mezun olarak Çetin beye bir soru yöneltmiştim, şimdi size yönelteceğim.

Ben o zaman eleştirirken *"duyarlı toplum, bilinçli gençlik"* diye başladım. Ama burada kürsünün arkasına geçince şunu söyleyeyim: Sorumlu bir öğretim görevlisi lazım bize. Biz, konuları -Hakan hocama çok teşekkür ediyorum, ilk kez farklı bir şey dinledim- aynı şeyleri tekrar ettik. Özellikle Mustafa bey, Yargıtay'ın bütün üyelerinin Çetin beyin *"Yargı Kararı'nda Gerekeçe"* diye hem makalesinin hepsini tek tek okuyup ezberlemeleri gerektiğini düşünüyorum.

Bunun dışında, şunu söylemek istiyorum: Almanya'da da 8 yıl bulunduğum için, oradaki buradaki öğrencileri, bizim kendi öğrencilik yıllarımız ve uluslararası bir enstitüde çalıştığım da Japonya'dan Amerika'ya kadar doktora çalışması yapan herkesi tanıma fırsatına eriştim. Öğrenci bir hamur olarak sizin elinize geliyor. Ama siz ilk günde öğrencinin kişiliğiyle oynar veya onu sadece beceriksiz, bir şey bilmeyen, yetersiz geldiğini düşünürseniz, başta o öğrenciyi kaybedersiniz. Bunun yerine benim özellikle üzerinde durmak istediğim husus şu: Ben bir yıl Almanca dil kursundan sonra mastır, ondan sonra doktora yaptım, tezimi yazdım ve 1900'lü yıllarda yazılmış kanun kitaplarını okuyarak yazdım bunu, ama Türkiye'de hukuk fakültesinde hâlâ mevzuatı kullanamıyorum. Bunun sebebi, hukuk fakültesinde 1. sınıftan itibaren normalde alameti farikası olan Almanya'da o büyük mevzuat kitapları taşınırken, hukuk fakültesindeki öğrenciler, kanuna ellerine alacakları bir ateş gibi yaklaşıyorlar; çünkü hocalar o izlenimi veriyor. Hiçbir zaman *"Kanunu alın, sınavda serbesttir, istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Derste lütfen kanun açarak sıkılmadan okuyun, anlamıyorsanız öğrenirsiniz, sözlüğü yanınızda eksik etmeyin"* diye konuşan bir hoca duymadım.

Bunun dışında ikinci bir şey, ifrattan tevhide düşerken de şunu söyleyeceğim: Şu anda bütün internet sayfalarına girin, özel üniversitelerin hepsinde hiç okutmadıkları halde, derslerinin ismi İngilizce veriliyor. Yani bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu? Yani okutmadıkları halde, modaymış gibi, derslerin ismini İngilizce koyuyorlar.

Onun yanında sadece şeyi söylemek istiyorum: “*Kemiyet arttıkça keyfiyet düşer*” diye bir eski sözümüz var. Hakan hocamızın çalışmasının bence çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Teoriyle birlikte dikkat ederseniz, Hakan hocam sorunu çözüp orada bir metot tahlili yaptırdı; yani olay ezberletmedi, anladığım kadarıyla o. Bence çok doğru olan bu, öğrenciye metot vermek, yoksa olay ezberletmek değil; sınavda da, pratik çalışmalarda da öğrenciye metot ağırlıklı olması gerekir.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Buyurun hocam.

Prof. Dr. Tuğrul ANSAY: Sayın Başkan, pek büyük bir katkı olmayacak. Yalnız bana sataşıldı, daha doğrusu iki kere ismim geçti. O nedenle şunu belirtmek istiyorum: Öğretim üyesi, fedakâr bir insan olmak zorundadır, eğer mesleğini sevmiyorsa başarılı olamaz. Biz, zamanımızda mesleğe sadık olarak bu işe girdik ve yararlı olmak için elimizden gelen çabayı sarf ettik. Ancak sadece öğretim üyesinin özverili olması yetmiyor, burada bir kapasite sorunu var. Eğer siz 400-500 öğrenci alırsanız, öğretim üyesi ne kadar çaba sarf ederse etsin, başarıya ulaşamaz.

Sayın Pekcanitez’in teşebbüsünü takdirle karşılıyorum. Buna benzer bir çalışmayı biz Ankara Hukuk Fakültesi’nde yapmıştık, tamamen isteğe bağlı olarak. Öğretim üyesi arkadaşlara da bunu söyledik: “*Biz kocaman sınıflarda öğrencilerle diyalog kuramıyoruz, istediğimiz metodu uygulayamıyoruz. İsteyenler için biz ayrı bir grup çalışması yapalım, öğretim üyelerinden de isteyenler buna katılsın.*” 12 kadar arkadaşımız katıldı, ondan sonra öğrencilere duyurduk; onlardan da 100 kadar istekli çıktı, onları 10-15’er kişilik gruplara ayırdık. Sizin söylediğiniz sisteme benzer bir sistemle o öğrencileri yetiştirmeye çalıştık. Ama sizin maneviyatınızı kırmak istemem, bir tepkiyle karşılaşıyorsunuz; çünkü öğretim üyenize ağır bir yük ekliyorsunuz. Devletin verdiği para az, ondan “*şu işi de yap, bu işi yap*” dersiniz, bir süre sonra yavaş yavaş çekiliyorlar, iş sulanıyor.

Teşekkür ederim efendim.

Oturum Başkanı: Hocam, çok teşekkür ederim.

TARTIŞMA

Buyurun.

Mustafa KICALIOĞLU: Başkent Üniversitesi'nin genç akademisyenini kutlarım. Ancak ben yine söylüyorum: Ülkenin koşulları, içinde bulunduğumuz gerçek. Biz bugün tasfiyeci metodu uyguladığımızda, başarılı olamayan o gençleri sokağa attığımızda bu toplum kaldırabilir mi? Biz henüz sanayi toplumu olmamışız, tarım toplumu, biz daha ulus devlet olma yolunda uğraş veren bir ülkedeyiz. Ben söylüyorum, aktif metoda canı gönülden katılıyorum, ama ülkenin koşulları bu diyorum. Ben hiçbir zaman gelen genç kardeşlerimi küçümsediğim için değil, bir örnek olarak, yakınım olduğu için verdim. Ben hep o gençlere moral verdim; *"siz çok büyük bir anahtarla geldiniz, hiç korkmayın"* diye; kanunları kullanmayı öğretmeye çalıştım, onlara bilgi veremedim. Yoksa bilmiyorum, *"Yargıtay üyeleri de okusun..."* Çetin bey benim çok saygı duyduğum biridir, görüşleri çok güzeldir; ama Yargıtay'ın içinde bulunduğu koşulları da bilmiyor. Başkent Üniversitesi'ndeki genç kardeşim, öğrencilerine sorsun bakalım, kaç tanesi adliyeği görmüş?

Saygılar sunarım.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Hakan hoca, buyurun.

Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ: Sağ olun sayın Başkan.

Sayın Ansay hocama sadece iltifat edebilirim; sataşmak haddim değil, öğrencilerimizin takdirini aktarmak istedim.

Söylemek istediğim şu: Probleme dayalı öğrenim sistemi, hiçbir zaman kalıcı değil; sürekli eleştirildiği için, biz de bu sistemi hep değiştiriyoruz. Senaryoların sonunda öğrenciden geri bildirim alıyoruz ve öğrenci, geri bildirimde senaryonun, okuduğu olayın olumsuz taraflarını bize anlatıyor, bu bizim için önemli bir eleştiri. İkincisi, biz her senaryo sonunda kendi aramızda yönlendiriciler bir araya geliyoruz, kendi aramızda senaryoyu eleştiriyoruz ve görüyoruz ki zaman zaman senaryolarda hata yapmışız, öğrenciye bulamayacağı şeyleri sormuşuz veya öğrencilerin farklı düşüneceğini önceden görememişiz. Dolayısıyla bu sistem hep kendisini yeniliyor, yenilediği için de bence zamana, koşullara göre iyiyi bulma konusunda en fazla şansı olan bir sistem.

Mustafa bey karma sistemden söz etti; biz zaten karma sistem uyguluyoruz, biz teorik derslerden vazgeçmedik, teorik derslere eskiden olduğu gibi devam ediyoruz. Sadece teorik derslerin içinden öğrencinin uygulayabileceği ve araştırmakta zevk alacağı ve tartışabileceği konuları birbiriyle ilişki halinde onları çözümü için bırakıyoruz. Bu çözümün de sadece tek başına ceza hukuku değil; çünkü bir trafik kazası düşünün, trafik kazası söz konusu olduğu zaman, burada çözümü gereken ceza hukuku problemi var, tazminat problemi var, başka birtakım problemler, borçlar hukukuna ilişkin problemler var, çevre hukukuna ilişkin problemler var. İşte bilgi sarmalı denilen, bilgilerin bir arada değerlendirilmesini öğrenciye öğretiyoruz. Öğrenci ihtiyati tedbiri biliyor, ama nerede kullanacağını bilmiyorsa, bu çok önemli silah onun bilgisine sunulmakla kalıyor. Yoksa bunu kullanma konusunda eğer alışkanlık sahibi değilse, onun pek fazla işine yaramıyor.

Hocamın son söylediği şey çok önemli, bizi de korkutan o; fazla çalışmayı gerektiren bir sistem, herkes yoruluyor. Öğrenci şikâyetçi, bana diyor ki *"Ben öğrenci olarak gelmeden önce resimler görmüştüm; çimenler üzerine oturmuş, uzanmış öğrenciler, üniversiteyi de böyle bir 'özgür bir ortam' zannediyordum. Ama hiç böyle şeyler bulamadım. Sabahtan akşama kadar kütüphanede-yim. Ben bıktım bu sistemden, bu sistemi istemiyorum."* Biz de o zaman diyoruz ki *"hukuk basit bir eğitim değil. Dilerseniz başka -isim vermeyeyim şimdi- bölümlere gidin, orada daha kolay; çünkü bizim okulumuzun önünde çimenler var, onların önünde hiç hukuk öğrencisi yok. Siz onlara özeniyorsanız, onların okuduğu bölümü tercih edeceksiniz; ama hukuk istiyorsanız, hukuk zor bir eğitim, buna katlanacaksınız."*

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, tebliğ sunan değerli hocalarımıza ve bu tebliğleri tartışarak, katkıda bulunarak değerlendiren değerli meslektaşlarıma ve siz değerli dinleyicilere teşekkür ediyorum. Sanıyorum bu oturum yararlı oldu, ama süre yeterli olmadı. Katılarınızı yazılı olarak da verebileceğinizi düzenleyiciler bize bildirdiler. Konuşamayan meslektaşlarıma bu hususu bir daha duyurur, hepinize saygılar sunar, iyi günler dilerim.

İKİNCİ OTURUM

“DÜNYA HUKUK ÖĞRETİMİ VE HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tuğrul ARAT
(Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Oturum Başkanı: Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlemiş olduğu çalışmada ikinci gün öğleden sonra toplantısını açıyorum.

Bu toplantıda yabancı konuklarımız, kendi ülkelerindeki hukuk eğitimiyle ilgili açıklamalarda bulunacaklar. Önce kendilerini dinleyeceğiz, daha sonra bir aramız olacak, 15.30 civarında; aradan sonra da salondan alınacak soruları yine konuklarımızla beraber tartışarak cevaplandırmaya çalışacağız.

Bu çerçevede şunu belirtmek istiyorum: Ben de özellikle Türkiye Barolar Birliği'ne çok teşekkür ederim. Hukuk eğitimi, çok konuşulan ve çok az değişiklikler yapılan bir konudur. İnsanlar eğitimi genellikle hep değiştirmeye çalışırlar. Fakat sonuçta çok fazla bir şey de değiştiremezler. Dolayısıyla bu konu her zaman cazibesini kendisinde saklayan bir konudur. Biz de yıllardan beri Ankara Hukuk Fakültesi olarak kendimizi yenilemek için gayretler gösteririz; fakat ne öğretim üyelerini, ne öğrencileri, ne de kamuyu memnun edebiliriz. Bütün buna rağmen yine de görevimizi yaptığımızı zannediyorum. Bugün Ankara Hukuk Fakültesi'nin aldığı sonuçlar gösteriyor ki şu anda en azından tatmin edici bir eğitim düzeyini tutturmuş durumdadır.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki hukuk durmuyor; insanlık geliyor, insanlık geliştikçe toplumlar geliyor, toplumlar geliştikçe de hem ulusal boyutlarda, hem de uluslararası boyutta hukuk geliyor, hukuk anlayışı geliyor. Hukuka dayalı toplum hayatı anlayışını vazgeçilmez bir yaşama tarzı olarak benimseyen toplumlar da tabiatıyla kendi hayatlarındaki değişikliği hukuki değişikliklere bağlayarak gerçekleştirmek kararlılığında oluyorlar; Türk toplumu da böyle bir toplumdur. Tabii hukuk sistemimizin, hukuk uygulamamızın, hukuk eğitimimizin eleştirilecek birçok yanı var. Ancak yine de kararlılığı belirgindir, değişmeyecek bir kararlılıktır; Türkiye'de hukukun üstünlüğüne dayalı bir hukuk sistemi anlayışı içinde kendi toplumsal yaşamını sürdürmek kararlılığı içindedir. Böyle olunca da dünyada buna dayalı olarak gerçekleşen değişiklikler, ister istemez Türkiye'yi de etkileyecektir.

Son zamanlarda görülüyor ki çok önemli değişiklikler var; teknolojinin getirdiği değişiklikler toplumsal ilişkileri değiştiriyor; toplumsal ilişkilerdeki değişiklikler de hukuk

anlayışlarını değiştiriyor. Dolayısıyla bu değişiklik Türkiye'ye de yansımaktadır. Bugün baktığımız zaman, Avrupa'da -ki Türkiye de Avrupa'nın vazgeçilmez bir parçasıdır- hem hukuktaki gelişmeler, hem hukuk eğitiminde birtakım değişimler ele yeniden alınmakta, gerçekleştirilmektedir. Gerçekten son dönemlerde benim misafir olarak bulunduğum gerek Almanya'da, gerek Fransa'da, gerek Belçika'da bütün üniversitelerin hukuk fakültelerinde bir değişim çalışmasının gerçekleşmekte olduğunu görüyorum. Bu gösteriyor ki Avrupa Hukuku ve buna dayalı olarak Avrupa hukuk eğitimi, değişik ülkelerin değerlendirmelerine göre değişmektedir.

Bu değişikliği Türkiye de takip etmek durumundadır, dolayısıyla bugün konuklarımızdan çok şeyler öğrenebiliriz, değişik ülkelerin değişik tecrübelerini bize yansıtacaklardır. Ama tabii bu demek değildir ki Türkiye belli bir modeli alarak, onu kopya etmek suretiyle kendi hukukunu ve eğitim sistemini biçimlendirecektir. Hayır, bunlardan yararlanacaktır, kendi toplumsal şartlarını da değerlendirerek kendi hukuk eğitimine ve hukuk sistemine kendisi yeniden revize edecektir. Ben reform kelimesini kullanmayı sevmiyorum, buna bir renovasyon denilebilir, bir yeni yenilenme, daha iyiye doğru gelişme denilebilir. Ama mutlak olarak şu da bir gerçektir ki bu değişiklik günümüzde Türkiye için bir ihtiyaçtır.

Hemen şunu da belirtiyim: Ben hukuk eğitiminde değişikliğin tek başına soyut olarak yapılabileceği kanaatinde değilim. Hukuk sistemindeki değişiklikler, hukuk uygulamasındaki değişiklikler, hukuk düzenindeki değişiklikler, hukuk eğitiminde değişiklikleri zorlamalıdır, hukuk mesleğindeki değişiklikler de hukuk eğitimindeki değişiklikleri etkilemelidir. Dolayısıyla hukuk yapısı, hukuk mesleği ve hukuk eğitimi, birbiriyle etkileşim içinde değişim göstermelidir; bunlardan bir tanesinde değişiklik, diğerinde değişmezlik olmayacağı gibi, birisinde mutlaka bir değişiklik yapılmak suretiyle dengeleri bozmak da olmaz. Eğer bir değişiklik yapılacaksa, hukuk sistemi, hukuk mesleği ve hukuk eğitimi birbirine bağlı şartlar içinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle öyle görülüyor ki bu değişim, hukukumuzdaki yeni gelişmeler, hukuk mesleğimizin de girişiyse, uygulama şartları itibariyle hâkimlik, savcılık, avukatlık olarak yeniden değerlendirilmesinin mesleki şartları itibariyle

ve bunlara dayalı olarak da hukuk eğitiminin de yeniden değerlendirilmesini gerektirmelidir.

Hukuk eğitiminde yenileme, yeniden düzenleme yapılabilmesi için, fakülteler hangi hukukçu yetiştirme amacı taşıyor, bunu önce tayin etmek lazım. Hangi hukukçu, nasıl bir hukukçu yetiştirmek amacı taşıdığını belirlememiz için de hukuk mesleği neyi gerektiriyor, bunu belirlememiz lazım. *"Hukuk mesleğinin şartları nelerdir?"* sorusunu doğru cevaplandırabilmemiz için de *"hukuk sistemi, bizim nasıl bir hukukçu olmamızı gerektiriyor?"* bunu belirlememiz lazım. Bu bakımdan bu üçünü birlikte değerlendirmenin en uygun yol olduğuna inanıyorum.

Başkanlığın verdiği imkânı sonuna kadar kullanarak yaptığım korsan tebliğ sonrasında şimdi sağımdan başlayarak, sağımdaki konuşmacıdan başlayarak değerli konuşmacılara 20-30 dakika arasında konuşmak üzere söz vereceğim. Daha sonra bu bittikten sonra da dediğim gibi bir ara olacak, aradan sonra da tartışmaları birlikte yürüteceğiz. İlk konuşmacımız, en sağında oturan konuşmacı, sanıyorum Alman hukuk eğitimiyle ilgili bizi aydınlatacaklar; Prof. Dr. Hans Heiner Kuhne.

Buyurunuz.

Prof. Dr. Hans HEINER KUHNE (Trier Üniversitesi)

HANS HEINER
KUHNE'NİN
KONUŞMASI

I. Almanya'da hukuk öğretimi, yüzyıl aşkın bir süredir ister yargıç ister savcı olsun, isterse mesleğini avukat olarak icra etsin bütün hukukçular için birleşik bir eğitim amaçlıyor. İçeriğe gelince, hedef her zaman, genel bilgi sahibi ve hukuki yöntemleri derinlemesine anlayan, o sayede çok çeşitli hukuki metinlerin herhangi bir bilinmeyen bölümünü, eğitimin parçası olmuş bölümler kadar yetkiyle ele alabilecek hukukçular üretmektir. Kısacası; ayrıntıları ezberleyerek öğrenmekten çok hukukun yapı ve yöntemlerine ve onun yorumuna nüfuz etmek Alman hukuk öğretimine yol gösteren ana düşüncelerdir.

II. Hukuk öğretimi iki bölüme ayrılır. Birinci bölüm en az yedi yarıyıllık bir üniversite öğrenimidir. Üniversiteye girmenin ön koşulu, on üç yıllık okul eğitiminden sonra düzenlenen bir lise sınavı olan *"Abitur"* dur.

HANS HEINER
KUHNE'NİN
KONUŞMASI

Üniversite öğrenimi, Adalet Bakanlığı'nca, ilgili hukuk fakültelerinin öğretim üyeleriyle iş birliği halinde eyalet düzeyinde örgütlenen birinci eyalet sınavıyla sona erer. Bu sınav sekiz yazılı çalışma ile özel hukuk, ceza hukuku, kamu hukuku ve seçmeli bir dersten soruların geldiği aşağı yukarı beş saatlik bir yazılı sınavdan oluşur.

Başarısızlık oranı aşağı yukarı %25'i bulur. Bu oran, sınavı ancak iki kez girilebileceği göz önünde tutulursa epey yüksektir. Dolayısıyla ikinci başarısızlık, adayı sonsuza dek ve Almanya'nın her tarafında ileri düzeyde hukuk eğitimi ya da mesleğe katılmanın dışında bırakır. Bu bağlamda şunu belirtmek yerinde olur: Fıili süresi, ortalama olarak dokuz yarıyıl kadar olan üniversite öğrenimi sırasında neredeyse %50'lik bir okuldan ayrılma oranı söz konusudur.

Birinci eyalet sınavını başarıyla tamamlamış olanlar, daha sonra hukuk öğretiminin ikinci evresine girerler. Bu evre Adalet Bakanlığı'nın yönetimi altındadır. Bu evrede "Referendar" diye anılan adaylar, genç bir yargıcin maaşının aşağı yukarı dörtte birini bulan mütevazı bir maaş alırlar. "Referendar" hukuk mesleğinin çeşitli alanlarında bir iş başında eğitimden geçer. Adaylar, eyalet mahkemesi düzeyinde bir özel hukuk yargıcı ve bir ceza hukuku yargıcıyla, bir savcıyla, bir bölge mahkemesi yargıcıyla, özel hukuk alanında bir yüksek mahkeme yargıcıyla, kamu yönetiminde, son ve önemli olarak da, mesleğini icra eden bir avukatla birlikte çalışırlar. "Referendar" aynı zamanda, ilgili alanlardaki eğitimi destekleyici derslere katılmak zorundadır.

Bu evre iki yıl sürer ve ikinci eyalet sınavıyla sona erer. Bu evrede de sekiz yazılı çalışma yapmak gerekir. Sözlü, birinci eyalet sınavının konularına ek olarak, belirli bir davada bir iddianame ya da mahkeme kararı hazırlayıp sunma ödevini içerir. Sınav kurulu, çoğunlukla uygulamacılar ve bazı öğretim üyelerinden oluşur. Birinci eyalet sınavındaki oran tersinedir.

Başarısızlık oranı, birinci eyalet sınavındakinden daha düşük, %15 dolayındadır. İkinci evre sırasında okuldan ayrılma yok gibidir.

Bu evrede de sınava ancak iki kez girilebilir. İkinci eyalet sınavında başarısız olanlar, sigorta şirketlerinde, hatta bazen

bankalarda iş bulabilirler. Ama tam yetkili birer hukukçu olmayacakları için yargıçlık, savcılık ya da avukatlık görevleri onlara açık değildir.

HANS HEINER
KUHNE'NİN
KONUŞMASI

İkinci eyalet sınavını başarmış olanlar işlerini seçme hakkına sahip olurlar. Pek doğal olarak, sınavlarda aldıkları not, özellikle gelir ve toplumsal saygınlık açısından geleceği çok parlak olan mevkilerdeki şansları bakımından tanımlayıcıdır.

III. Genel Görünüm: Mevcut sistem uzun süredir sorgulanıyor. Bu bağlamda en güçlü argüman eğitimin uzun sürmesi ve özellikle ikinci evrede pahalı olmasıdır. O yüzden aşağı yukarı dört yılda bir, ikinci evreyi yeniden yapılandırıp maliyetlerin yükünü kaydırma yolunda bir siyasal inisiyatif görülür. Almanya'da hukuk öğretiminin niteliğinin bozulmasına yol açacağı için bu çabaları uygun bulamayız.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Şimdi bir diğer konuşmacıya geçiyoruz; komşumuz ülkeden bir konuşmacı, Prof. Antonis Pantelis, Yunanistan hukuk eğitimi üzerine bize açıklamada bulunacak.

Prof. Dr. Antonis PANTELİS: Teşekkür ederim, sayın Başkan. Her şeyden önce bu davet için çok teşekkür ederim. Son zamanlarda çok sayıda Türk meslektaşımız Atina'ya, gerek üniversiteye, hukuk fakültesine gerek Avrupa Kamu Hukuku Merkezi'ne geldi. Daha çok sayıda Türk meslektaşımızın yakında geleceğini umuyoruz.

ANTONIS
PANTELİS'İN
KONUŞMASI

Burada eski bir dostumla, Prof. Flogaitis ile, bir araya gelmem gerekiyordu. Ama kendisi son anda gelemedi. Dolayısıyla Yunan hukuk öğretimi sistemini size benim açıklamam gerekecek.

Önce geçmiş konusunda biraz fikir vereyim. Hukuk fakültesinin kuruluşundan, yani 1837'den 1930'a kadar hukuk öğreniminin süresi dört yıldır; bugün olduğu gibi. Ama bir tek sınav vardı, o da dört yılın sonunda. Bu sınav çok çok zordu ve bir tek günde yapılırdı. Aday önce bir profesörün çalışma odasına, ardından karşıdaki bir başka profesörün çalışma odasına gider, günün sonunda da profesörler adaylara sonuçları açıklarlardı. Öyle bir sınavdı ki bu, bugün öğrencilerimize anlattığımız vakit ağlamaklı olabilirler. Bu usul 1930'a kadar

ANTONİS
PANTELİS'İN
KONUŞMASI

sürdü. 1930' da bir değişim oldu. Her yılın sonunda sınavlar yapılmaya başladı. Öğrenim süresinin sonunda da sözlü bir sınav vardı, ama aynı gün değil. Farklı tarihlerde yapılan bir sınavdı ve aday birçok kez kendini ortaya koyabiliyordu. 1982' de, sosyalistlerin seçimlerdeki zaferinin ardından bütün Yunan üniversitelerinde, o arada hukuk fakültesinde yeni bir sisteme geçildi. Bütün dersler bir yarıyıl sürüyor. Mezun olmak için 30 zorunlu, 10 da seçmeli ders var, yani 40. Sözlü sınav ise kalktı. Ama hukuk fakültesi, kurtarabileceğini kurtarmak için "sentez" diye bir uygulamaya geçti. Bu, hukuk öğreniminin son yarıyılında, yani 8. yarıyılıda verilen ve hukuk öğretiminin esas konularını kapsayan bir ders. Üç tane sentez var: Medeni hukuk sentezi, ceza hukuku sentezi ve kamu hukuku sentezi. Bunlar eski sözlü sınavın yerini tutuyor; ama yalnız kamu hukukunda öğrenciler sözlü sınava tabi tutuluyorlar.

Hukuk Fakültesi bir de, işleri biraz kolaylaştırmak için "seminerler" başlattı. Seminerler dört yıllık öğrenim süresinin sonunda, çok sınırlı sayıda, azami 20 öğrencinin katıldığı küçük çalışma gruplarıdır. Buralarda öğrencilere hukuki öngörü kazandırılıyor.

Şunu söylememiz gerekiyor: Bugün, 20. yüzyılın başında bilinmeyen çok sayıda ders var. "Avrupa Hukuku" var, "Çevre Hukuku" var, "Uluslararası Borsalar Hukuku" var, "Uluslararası Ceza Hukuku" var, "Tıp Hukuku" var, "Sosyal Güvenlik Hukuku" var vb. Elbette bu dersler gerçekten zorunlu derslerdir. Zorunlu derslere gelince, bu konuda ciddi bir sorun var. Genç bir öğrenci genel ceza hukuku ya da medeni hukukun genel ilkeleri gibi önemli bir hukuk dalının önemini bir yarıyıl içinde gerçekten anlayıp iyice öğrenemez. Bu imkânsızdır. Gelgelelim yasa böyle. Bizde yalnız yarıyıllık dersler var. Öğrenim süresinin sonundaki "sentezler" in nedeni de budur.

Ayrıca bizde hukuk dışı bazı dersler var: ekonomi, maliye, sosyoloji, siyaset bilimi ve diplomasi tarihi gibi. Ben bunlara karşı değilim. Bunlar daha geniş bir ufuk sunar ve sanıyorum ki en iyi öğrenciler bunları seçmektedirler.

Erasmus programının en başından bu yana Atina Hukuk Fakültesi çok sayıda yabancı meslektaş ve yabancı hukuk fakültesiyle ilişkiler kurdu. Başlangıçta her öğrenci, bir yarıyılı ya da bir yılını ülke dışında geçirmek istiyordu. Erasmus

burslarına akın ediliyordu. Oysa bugün yılda 120' den fazla Erasmus bursumuz olmasına karşılık yalnız altmış ile yetmiş öğrenci yurt dışına gidiyor. Geriye kalanın parası ise Brüksel'e geri dönüyor.

1982 tarihli Yasa'dan bu yana hukuk fakülteleri doktora dersleri örgütlüyor. O tarihten önce derecesi olan herkes bir profesörle birlikte tez hazırlayabiliyor, tezin başarılı olması halinde de fakültemizin doktoru olabiliyordu. Günümüzde Fransa'daki doktora veya *Magister* ya da master gibi dersler örgütlüyoruz ve bu derslere büyük bir talep var. Örneğin kamu hukukunda 35 öğrencimiz var; aday sayısı ise 200. Bu öğrencileri seçmek için bir sınav yapıyoruz. Sınava adayların hepsi gelmiyor. Örneğin bu yıl 202 adaydan sınava katılan öğrenci sayısı 126 oldu. Bunlardan 41'ini programa aldık; çünkü son altı öğrenci, 35. olan öğrenci ile aynı notu almıştı.

Lisansüstü dersler bir yıl sürüyor. İki tane yıllık zorunlu dersimiz var: Anayasa hukuku ve idare hukuku. Ayrıca her biri birer yarıyıl süren 10 tane seçmeli dersimiz var. Her öğrenci iki tane seçmeli ders almak zorunda. Bunun ardından, başarılı olmaları halinde öğrenciler, küçük bir tez hazırlamak zorundalar. Bu bir doktora tezi değil; diyelim ki yetmiş sayfalık küçük bir tez.

Şunu söylemek isterim ki bu alanda çok iyiyiz, hatta fazla iyiyiz. Birçokları programı terk ettiler; ama kamu hukuku lisansüstü derslerimizin başlamasından bu yana gerçekten başarısız olanların sayısı sadece iki. Birçokları ise programı terk etti.

Bu öğrenciler sadece iki kez sınava girebiliyorlar. İkinci kez de başarısız bulursak öğrenci her şeyi kaybediyor. O yüzden öğrenciler sınava gelmiyorlar ya da bir buçuk yıl sonra gelirlerse onlara Fransızların deyişiyle *passable* not veriyoruz. Bundan sonra bir doktora tezi hazırlayabiliyorlar. Ama bana sorarsanız bu lisansüstü ders nihayetinde normal bir dersin yerini tutmaktadır. Ben 20. yüzyıl başlarının iyi bir derecesi ile bugünün ortalama doktoru arasında bir fark görmüyorum. Ama şunu diyebilirsiniz: Her üniversitede, her yerde aynı şey görülebilir.

Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Pantelis'e teşekkür ederim.

FRÉDÉRIQUE
DREIFUSS-NETTER'İN
KONUŞMASI

Fransız hukuk eğitimiyle ilgili olarak bilgi vermek üzere Profesör Frédérique Dreifuss Netter'i davet ediyorum.

Prof. Dr. Frédérique DREIFUSS-NETTER (Renée Descartes Üniversitesi): Fransız hukuk öğretiminin ana özelliklerini gözden geçirdikten sonra, önemli görünen bazı konuları ayrıntılarıyla anlatacağım.

Fransa'da hukuk eğitimi, mali kaynakları Fransız hükümetince sağlanıp Eğitim Bakanlığı'nın gözetimi altında bulunan hukuk fakültelerine özgü bir görevdir. Bu olguyu vurgulamak gerekir; çünkü özel kesim ya da kamu yönetiminde en yüksek mevkiler, Fransız üniversitelerinin eski öğrencileri tarafından değil, bir bölümü resmi, bir bölümü özel olan Polytechnique, HEC, Siyasal İncelemeler Enstitüsü, ("Sciences po") Ecole nationale d'administration gibi "Grande Ecole"lerin öğrencileri tarafından işgal edilir. Bunlar, hazırlık okulları ile genel sınavları içeren çok rekabetçi bir öğretim programından geçen en iyi lise öğrencileri tarafından şiddetle arzulanan okullardır. Ancak bu okulların hiçbiri hukuk öğretimine ayrılmamıştır.

Hukuk fakültelerinin hukuk eğitimi üzerindeki tekeli büyük bir güçtür. Bunun karşılığı, herhangi bir giriş standardı koymalarının yasaklanmış olmasıdır. Gerçekten, hukuk fakültesinde derslere devam etmek için yerine getirilmesi gereken tek zorunluluk lise diplomasını, yani *Baccalauréat*'ı almış olmaktan ibarettir. Öğrenciler, belirli sınırlar (yani coğrafi tahditler) içerisinde olsa da, lise notları ya da gitmiş oldukları lise tipi ne olursa olsun, istedikleri fakülteye yazılmakta serbesttirler. Öğretim programı, mütevazı başvuru masrafları ya da sosyal güvenlik dışında bedavadır.

Hukuk fakültesini başarıyla bitiren hukuk öğrencilerinin çoğu lisenin ya edebiyat ya da iktisat bölümünden gelir. Bu öğrencilerden bazıları da fen bölümünden çıkarlar. (Hukuk; sistemli, mantıksal bir zihin gerektiren bir disiplin olduğu için bu öğrenciler hukuk fakültesinde genellikle iyi notlar alırlar.)

Fransa'da hukuk öğretiminin önündeki önemli bir engel, üniversitenin başvuru sahipleri arasında bir seçme yapamayıdır. Bunun sonucu olarak aşırı kalabalık ve çeşitli olan, en gözde öğrencilerin, temel hukuki düşünce tarzını kavrayamayan, hatta zaman zaman gerek yazılı gerek sözlü olarak

kendilerini doğru bir şekilde ifade etmekten âciz oldukları açığa çıkan öğrencilerle yan yana oturdukları sınıflarla karşı karşıya kalıyoruz.

Aslında, hukuk fakültelerinin, başvuranlar arasında bir seçme yapması yasaklanmış olabilir; ama sistem, öğrenciler arasında, okul bitirme sınavı sonuçlarına dayalı olarak bir seçmeyi gene de yapar. Sonuç olarak Fransız eğitim sistemi iki yüzlüdür... ve bu durum, hayatlarının dört ya da beş yılını başarısız bir şekilde hukuk fakültesinde geçirdikten sonra bazı öğrencilerin, nasıl olup da, bir derece bile alamadan hukuk fakültesini bıraktıklarını açıklar.

Şimdiki öğretim programı üç döneme ayrılır. İlki ile ikincisi temel eğitimidir; üçüncü dönem ise doktorayla biter.

Birinci adım, ilk iki öğrenim yılının ardından verilen ve birinci dönem (120 kredi) sayılan "DEUG" (genel eğitim derecesi)dir.

"Lisans" (180 kredi) üçüncü yılın sonunda, "Maitrise" (240 kredi) dördüncü yılın sonunda elde edilir. Lisans artı "maitrise" ikinci dönemi oluşturur.

Pratikte bu dört yıl, hukuk fakültesini bitirmek için gereklidir. DEUG'yi, hatta bazen lisans'ı tamamladıktan sonra hukuk fakültesini bırakan öğrenciler, çoğunlukla "stricto sensu" hukuk mesleğinde çalışmak istemezler. Genellikle devlet memuru olmak üzere çeşitli sınavlara girer veya sigorta ya da bankacılık firmalarının, memur olarak işe alınırlar.

Fransa'da yalnız "Maitrise" derecesi hukuk eğitimine devam olanağı verir. (yargıç, avukat olmak üzere) Ama o zaman bile öğrenci, sözü edilen hukuk eğitimine girmek için özgül bir sınav almak zorundadır.

Birçok öğrenci lisansüstü öğretimin birinci yılına ya da üçüncü döneme devam etmek için başvurur. Teorik olarak iki tip lisansüstü öğretim arasında seçim yapabilirler.

DEA: Öğretimin çoğunlukla hukuk teorisi üzerinde odaklaştığı bu tipe öğrenciye hukuki araştırma teknikleri öğretilir. DEA, geleneksel olarak maitrise ile doktora arasındaki geçiştir. Ancak pek çok öğrenci, tez yazmak hiç akıllarında olmasa bile sırf, meslek eğitimine girmeden ya da iş başvurusunda bulun-

FRÉDÉRIQUE
DREIFUSS-NETTER'İN
KONUŞMASI

madan önce bir yıl daha okumak için, DEA'ya devam etmek üzere başvurur.

DESS: Burada öğretim çoğunlukla hukukun pratik yönleri üzerinde odaklaşır. Öğrenci ile profesyoneller (ya da adliyeyle bağlantılı işler yapan şirketler) arasında yakın temas kurulur. Yıl içinde bir staj dönemi zorunludur.

DEA'dan sonra çok az sayıda öğrenci, üçüncü dönemlerinin ardından "*hukuk doktoru*" unvanı veren doktora çalışmaları için başvuruda bulunur.

Bu dereceyi kazanmak için, bir tez yazmak gerekir. (Bunun yazılışı en az dört yıl sürer) Ne var ki doktora, araştırma ve öğretimde uzmanlaşmak isteyenler için zorunludur.

Fransız hukuk fakülteleri, öğretimin konusuyla ilgili olarak belirli bir özerklikten yararlandığı için, öğretim programının ilkeleri üzerinde odaklaşmak istiyoruz. Dolayısıyla bunlar bir hukuk fakültesinden ötekine değişkenlik gösterebilir.

İlk iki yıl (yani DEUG) hukuk öğrencilerine Fransız hukuk kültürünün temellerini vermeyi amaçlar.

İlk yıllarda öğrencilere hukukun temel ilkelerinin yanı sıra medeni hukuk, anayasa hukuku, hukuk tarihi ve temel iktisat öğretilir. Paris Üniversitesi V'de öğrenciler, ayrıca bir yabancı dil ve bilgisayar bilimleri dersi almak zorundadırlar.

İkinci yıl genellikle, dört yılın en zoru olarak kabul edilir. Bu aşamada öğrenciden, ilk yıl tanıştığı konuları daha derinlemesine çalışması istenir. Öğrenciler, bu yılda, her ikisinin yaklaşımı eşit derecede soyut olan iki temel ders almak zorundadırlar: Birisi "*droit civil des obligations*" (borçlar hukuku ve haksız fiiller hukuku) öbürü "*droit administratif*"tir. (idare hukuku)

Lisans yılı temel bilgiyi güçlendirme, ayrıca ceza hukuku, iş hukuku, anonim şirketler yasası, vergi yasası, devletler genel hukuku... gibi daha teknik konularla tanışma fırsatı sağlar.

Uzmanlaşma doğrultusunda ilk adım dördüncü yıl (*Maitrise*) sırasında atılır. Bu yılda öğrencilere çok sayıda tercih hakkı verilir. Örneğin Paris V'de öğrenciler, aşağıdaki "*maitrise*" türleri arasında seçim yapabilirler:

- İdare hukuku,

- Devletler Genel ve AB Hukuku,
- Ticaret Hukuku,
- Adliye.

"Üçüncü dönem" dereceleri son derece çeşitlidir. Öğrenciler, her yerden (Fransa'nın tümünden, hatta ülke dışından) başvuruda bulunurlar. İstedikleri uzmanlaşma ya da diplomanın saygınlığına bağlı olarak şu ya da bu programa başvururlar. Yalnız 30 öğrenci alınabilecek bir yere 400'ü aşkın başvuru olması seyrek bir durum değildir.

Paris V'de 4 DEA ile 15 DESS'nin verildiği çeşitli alanlar arasında şunlar yer alır:

- İdare Hukuku,
- Uluslararası Ticaret Hukuku,
- Sözleşmeler Hukuku,
- Finans ve Bankacılık,
- Sağlık Yasası,
- E-iş,
- Noterlik Çalışmaları.

Fransa'da öğretim teknikleri hâlâ gelenekseldir. Profesörler, derslerini bir amfide verirler. Öğrenciler hep not tutarlar.

Ancak derslere ek olarak haftada üç saat, küçük gruplar halinde, öğretim yardımcıları tarafından yönetilen seminerlere katılmak zorundadırlar. Öğretim yardımcısı, öğrencilerini yıl içinde değerlendirerek onları dönem sonu sınavlarına (bunlar mütalaa yazmak ya da mahkeme kararlarını yorumlamaktan ibarettir) hazırlar.

Öğretim yılı ekim ayı başında başlar. Birinci yarıyıl Noel tatiline kadar sürer. Öğrenciler ilk sınavlarına ocak ayında girerler. İkinci yarıyıl şubat başında başlayıp mayıs ortasına kadar sürer. (Elbette öğrenciler paskalya tatiline çıkarlar) İkinci yarıyıl sınavları haziran ayındadır.

Üçüncü dönem dışında, ocakta ya da haziranda başarısız olanlara son bir şans vermek için üçüncü bir dizi sınav Eylül başında yapılır.

Öğretim yılının şimdi ve yakın zamanlarda olduğu gibi iki yarıyıla ayrılması ve bunun beraberinde getirdiği, öğrencileri her yarıyılın sonunda değerlendirme yükümlülüğü, Fransız

FRÉDÉRIQUE
DREIFUSS-NETTER'İN
KONUŞMASI

hükümetinin eğitim sistemini öteki AB ülkelerinininkiyle uyumlu hale getirme çabalarının sonucudur.

Aynı amaçla derslere "kredi" (ECTS) cinsinden birer eş değer verilir bunlar, "üniteler" halinde sınıflandırıldı.

Fransa'da zorunlu ortalama not her konu ya da ünite için 10/20'dir. Ancak her yıl, bazı notların başka bazı notları ödünleyebileceğini hesaba katmak gerekir.

Bu koşulların birleşmesi sistemi son derece karmaşık hale getirir, her sınav jürisinin iyi bir hesap makinesiyle donatılmasını gerekli kılar!

Öğrenciler, ertesi yıl derslere devam etmek için, gerekli asgari krediyi elde etmek zorundadırlar. Bu ilkenin istisnası pek azdır.

1998 Sorbon Deklarasyonu ile 1999 Bolonya Deklarasyonu'nun ardından AB ülkeleri, AB öğrencilerinin AB sınırları içerisinde hareketliliğini kolaylaştırmak üzere, öğretim programlarını uyumlaştırmayı kabul etti.

2002'de Fransız hükümeti "Avrupa Yüksek Öğretim Alanı"nı Fransa'ya aktarmayı amaçlayan bir dizi yönetmelik çıkardı.

Bugünkü öğretim programının tersine hukuk öğrenimi üç bölümlü bir öğretim programı (3 yıl lisans, 5 yıl yüksek lisans, 8 yıl doktora) halinde örgütlenecek. Hukuk dereceleri krediye dayalı olacak. (Lisans için 180, yüksek lisans için 300 kredi)

Krediler her yarıyıl dağıtılacak; böylece bir yarıyılı bir başka Avrupa ülkesinde okumak mümkün olacak.

Yeni yasanın uygulanışında iki tip yüksek lisans söz konusu: Az çok eski DEA ve DESS ile eşleşen araştırma yüksek lisansı ve mesleki yüksek lisans.

Fransız sistemini bekleyen başlıca zorluk bugünkü MAITRISE'nin, (4 yıl) resmi bir derece olarak ortadan kalkmasının öngörülmesi (3-5-8) buna karşılık öğrencilerin temel hukuki becerileri öğrenmeleri için dört yıl ya da 240 kredinin optimum sayılmasıdır.

Acaba bu reform, öğretim programının sistemli olarak 5 yıla yayılması (bizdeki DEA ya da DESS'ye denk) ile mi sonuç-

lanacak? Bu sorunun cevabı, büyük ölçüde hukuk öğretimin- den sorumlu hukuk fakülteleri ile hukuk öğrencilerinin pratik eğitiminden sorumlu meslek mensupları arasındaki (önümüz- deki dönemde yapılacak olan) tartışmaya bağlı olacak.

Emin olabileceğimiz bir tek şey var: 2003 yılında yalnız öğretim ve araştırma değil, bu yeni ve karmaşık yönetmelikler de bizi fazlasıyla yoracak.

Oturum Başkanı: Sayın konuşmacıya teşekkür ederiz.

Aslında bugünlerde hukuk fakültelerimizin de problemi haline gelmiş olan, bir türlü algılayamadığımız bir sistem var. ECTS sistemi, Europing Credit Transfer Systems bugünlerde bu gerçekten hatta bazı hocalarımız arasında kavga konusu bile olmaya başladı. Bize o kadar zorlu bir sistem gibi geldi. Çünkü biz de bu sisteme geçme çalışmalarını başlatıyoruz. Bugünlerde bize Allah gönderdi, Doktor Julian Lonbay'ı. Doktor Julian Lonbay şimdi ümit ederim ki bizi tatmin edecek kadar, bu ECTS sistemi hakkında bilgi verecek. Şimdiden kendisine teşekkür ederim.

Buyurun Doktor Lonbay.

Dr. Julian LONBAY: Çok teşekkür ederim. Hukuk öğretimi, eğitimi ve hukuk uygulaması bence bir devrimin eşiğinde. Bu bakımdan Türkiye Barolar Birliği'ne, Ankara Hukuk Fakültesi'ne ve öteki hukuk fakültelerine bizi bir araya getirdikleri için teşekkür ederim.

Önce kısaca Birleşik Krallık'taki (bundan sonra İngiltere) hukuk öğretimi, daha sonra Avrupa çapında hukuk öğretimleri arasındaki farklılıklar üzerinde durmak istiyorum. Bu konularda çok kısa konuşacağım. Daha çok da ortaklıklar ve bizi gitgide birbirimize daha çok yaklaştıran etkenleri vurgulamak istiyorum. Bu ortaklık etkenleri çok güçlüdür ve çok iyi yönlendirilmemektedir. Hukuk fakülteleri, birlikte davranacak olurlarsa bu etkenleri önemli ölçüde etkileyebilir.

İngiltere'yi ve "solicitor"ların (mahkeme huzuruna çıkmayan avukat) nasıl eğitildiğini görmek için haritaya bakalım. Siyah çizgi geleneksel yolu gösteriyor. Hukuk öğretimi -ki İngiltere'de üç yıldır- akademik derece, daha sonra, çok önemli olan ve bir yıl süren bir hukuk uygulaması dersi: Bu, iş

FRÉDÉRIQUE
DREIFUSS-NETTER'İN
KONUŞMASI

JULIAN LONBAY'IN
KONUŞMASI

JULIAN LONBAY'IN
KONUŞMASI

yeri hesapları, finansman, iş idaresi gibi çok pratik konuların öğretildiği bir mesleki eğitim dersidir. Ardından bir hukuk bürosuyla yapılan iki yıllık bir eğitim sözleşmesi gelir. Burada, deyim yerindeyse bir ustanın yanında mesleğin incelikleri öğrenilir. Bunu bir de bir mesleki beceriler dersi izler.

Kırmızı çizgi muhtemelen pek bilinmeyen bir mesleğe giriş yolunu gösteriyor. Biz, İngiltere'de, hukuk mesleğini icra edenlerin hukukçu olmaları gerektiği konusunda ısrarlı değilizdir. Bu kırmızı çizgi de tarih, sanat, fen vb. gibi hukuk dışında bir akademik derecesi olanların izleyecekleri yolu gösteriyor. Onların bir yıllık bir dönüşme dersinden geçmeleri yeter. Sonra siyah çizgi üzerindeki yerlerini alırlar: Hukuk uygulaması dersi, eğitim sözleşmesi vb. Mavi hatla işaret edilen son bir yol da, üniversite mezunu olmayanlar için hukuk mesleğinin yolunu gösterir. Bir hukuk bürosunda uzun yıllar çalışmış kimseler de, bir sınavdan geçerek hukukçu olabilirler.

Esas konumuza gelecek olursak, farklılıklar nelerdir? Hukuk düzenlerimiz, anayasalar, eğitim rejimlerimiz, çeşitli meslekler arasında (en az elli değişik hukuk mesleği söz konusu) bir sürü farklılıklar var. Bunların bir kısmını daha önce dinledik. Avrupa'nın her yerinde mesleğini icra etmek isteyen birisinin en az yüz yıl öğrenim görmesi gerekir. Bu ise gülünçtür; sınır ötesi çalışan bir hukukçu olmak istiyorsanız.

Yapısal farklılıklar konusunda birkaç örnek vereyim. İngiltere'de, *mega-lawyering* diye söz ettiğimiz firmalar dünyanın en büyük hukuk bürolarıdır. Clifford Chance'ta çalışan hukukçu sayısı herhalde üç bine yaklaşıyordur. Öte yandan tek başına çalışan hukukçular da hâlâ mevcut. Hukuk mesleği çeşitli faaliyetleri tekeli altında bulundurur. Tekel durumları, Fransa'da olduğu gibi, hukukla ilgili herhangi bir şeyi yapmak için hukukçu olmanız gereken ve hemen her şeyi kapsayan tekellerden İngiltere'deki gibi çok dar tekellere kadar uzanır: İngiltere'de vasiyetname ve veraset tasdiki alanında hukukçuların tekeli vardır. İngiltere'de esas tekeli mesleki unvan üzerindeki tekeldir. İngiltere'de herkes hukuki görüş bildirebilir; ama ancak sınavlarını vermiş olanlar kendilerini *solicitor* ya da *barrister* (avukat) diye adlandırabilirler. Tekel faaliyetlerden çok unvanlar üzerindedir. Deyim yerindeyse en eli açık tekeli eksikliği İskandinavyalılardadır. Onlar, hukukçuların düzen-

lenmesi işini tüketiciyi koruma yasasına bırakmışlardır. Herkes hukuki görüş bildirebilir, herkes mahkemeye çıkabilir; tüketici olarak haklarınızı gözetmeniz yeter. Ulusal yasalar ve mesleki tüzükler bu farklılıkları pekiştirir.

Mesleki uygulamalar ve eğitimler arasında bunca farklılık varken sınır ötesi bir hukuk pratiğini nasıl ortaya çıkarabiliriz? Bu yönde etkili olan hatırı sayılır güçler vardır. Avrupa topluluklarının bir sonucu olarak çok sayıda ortak kuralımız var. Avrupa Topluluğu'nun temel direklerinden biri, bildiğiniz gibi "*ortak dış ve güvenlik politikası*"nın yanı sıra şimdi de ceza hukukudur. Bu iki temel direk bu alanlarda muazzam bir ortak kurallar yığını yarattı: Ceza hukuku, Avrupa tevkif müzekeresi vb. gibi. Bu alanlardaki kurallarımızda şimdi geniş ortaklıklar bulunuyor. Bazı profesörler çalışma grupları halinde şu soruyu cevaplandırmaya çalışıyorlar: Bir sözleşme aslında ne demektir? Bunu yansız olan, ülkelere özgü olmayan bir şekilde tanımlayabilir miyiz? Bu gibi kavramları ele alan ve bu malzemenin karşılaştırmalı, yani ulusal açıdan özgül olmayan bir şekilde okutulmasını sağlayan yeni ders kitapları da çıkıyor. Bunları Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde, örnekler başka ülkelerden olmak üzere kullanmak mümkün. Bu yeni bir eğilim, henüz çok yaygın değil. Bu konuya birazdan döneceğiz.

Nihayet "*tek pazar*" kurallarımız var. Bunlar Birlik'in ticari kurallarıdır. Bunlar serbest meslek sahiplerininin serbest dolaşımını, sınır ötesinde faaliyet göstermelerini sağlıyor. Hukukçular, artık herhangi bir ülkede, niteliklilikleri herhangi bir ön değerlendirmeye tabi tutulmaksızın çalışabiliyorlar.

Aynı şekilde hukuk öğrenimi görmek isteyenler de ülke değiştirebiliyorlar. Öğrenime İngiltere'de başlamak, oradan Fransa'ya geçmek, sonra da İtalya'da derece almak artık mümkün.

Tek pazar kurallarıyla ilgili bir başka etken eğitim hizmet sağlayıcılığının serbest dolaşımıdır. Çok sayıda ihraç edilmiş eğitim hizmet sağlayıcısı var. Görünen o ki bu alanda Yunanistan ve Portekiz başta gelen alıcı ülkeler. Buraları, resmi eğitimin, insanların istediklerine ayak uyduramamış olduğu ülkeler. Yunanistan'da gayri resmi, uluslararası eğitim kurumlarında okuyan 30.000 öğrenci var. Elbette eğitim hizmetini sağ-

JULIAN LONBAY'IN
KONUŞMASI

layanlar, Birlik kuralları uyarınca serbestçe dolaşabilirler. Sorun şurada: Dilini ya da standartlarını korumak isteyen ülkeler bu konuda ne yapacak? Burada denklik ve kalite kontrolüyle ilgili sorunlar var ki bunlara birazdan değineceğim.

Bir başka ortaklık şu: Avrupa'nun her tarafında çok benzer bir insan hakları temeline sahibiz. Bu alanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne dayanıyoruz. AET Avrupa Adalet Divanı'nun kendisi insan hakları ilkeleri geliştirmiş bulunuyor. Ayrıca, Nice'te kabul edilmiş olan bir Avrupa İnsan Hakları Şartı var. Bunun bir anayasaya dönüşeceğini umuyoruz. Dolayısıyla insan haklarının Avrupa'nun her tarafında aynı ya da benzer şekilde öğretileceği bir duruma yaklaşmaktayız.

Nihayet bir başka ortaklığımız, meslektaşımın benden önce belirtmiş olduğu Sorbon-Bologna sürecidir. Bu ortaklığın harekete geçiricisi nedir? Görüyoruz ki Avrupa Topluluğu kurumları serbest dolaşım kurallarıyla her çeşit fırsatı yaratıyorlar; ancak bu kurumlar, eğitimin içeriğini yasa yoluyla belirleme olanağından yoksun kılınmıştır. Eğitim ilk antlaşmada yer almıyordu. Maastricht Antlaşması'nda eklenmişti. Eklendiği zaman da kesin bir şart koşulmuş, üye devletlerin eğitim sistemlerine ve içeriklerine karışılmayacağı hüküm altına alınmıştı. Kaliteye katkıda bulunulabilir; ama içeriğe müdahale edilemez. Gene de Avrupa Birliği, eğitimin içeriği konusundaki bu yetkisizliğine karşın, parasal kaynaklar yoluyla son derece etkili olmaktan geri kalmadı. Avrupa Birliği'ni para yatırmaktan alıkoyacak hiçbir şey yoktur. Geleneksel olarak kaynak yetersizliği çeken üniversiteler ise bu paralara el koydu. Tamamen merkantilist bir anlayışla, demek istemiyorum; ama bu paralar sınır ötesi bağlar kurmamıza yardımcı oldu. Ünlü Erasmus programı, şimdiki Sokrates programı, "Avrupa kredi transfer sistemi" hep bu sürecin aşamalarıdır. Erasmus programı çerçevesinde sınır ötesi eğitim görmüş öğrencilerin sayısı 1 milyonu geçti. Bu yılda aşağı yukarı 120 bin öğrenci eder. Bu, yalnız hukuku değil, bütün disiplinleri kapsayan bir rakam.

"Avrupa kredi transfer sistemi" (AKTS) konusunda çok şey söyleyecek değilim. Oturum başkanının talebi üzerine birkaç noktayı belirtmekle yetineyim. Bu uygulamanın üç temel ögesi var. Birinci olarak, öğrencilere yabancı ülkelerdeki öğrenimleri konusunda erişilebilir bilgi sunar. Bu bilgi bir "öğrenim anlaş-

ması" içinde verilir ki bu öğrenci ile öğrencinin geldiği ve ev sahibi üniversite arasında yapılan bir anlaşmadır. Dolayısıyla öğretim programı ya da yıllık planın ne olduğu baştan bellidir. İkinci öge, öğrencilere verilen pratik bilgilerdir. Bunlar, parasal kaynakların yanı sıra barınma, derslerin nerede verileceği kimler tarafından verileceği gibi bilgilerdir. Son olarak öğrencilerin başarılarını kaydeden bir transkript söz konusudur. Amaç şeffaflığı kolaylaştırmak ve kredi transfer sistemine yardımcı olmaktır. AB sisteminde yıllık kredi sayısı 60'tır. Batı Avrupa ülkelerinin birçoğu hukuk öğreniminde AKTS'yi benimsemiştir. İngiltere olarak biz bu uygulamanın dışındayız; çünkü bizde 120 kredi söz konusu. Öte yandan biz krediden çok öğrenimin sonuçlarına yoğunlaşıyor, "Öğrenci ne kadar öğrenim görmüş?" diye sormaktansa "Öğrenci ne biliyor, ne yapabiliyor?" diye sormayı tercih ediyoruz. Ama bu başka bir hikâye.

Yani AKTS hukuk öğreniminde ortak bir biçim halini aldı. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu, hukuk öğrenimlerini gözden geçirirlerken AKTS'yi temel olarak aldı. Örneğin Polonya'da kamuya ait 15 hukuk fakültesinden 13'ünde halen bu sistem uygulanıyor.

AB'nin paraca desteklemeye başladığı bir başka uygulama "e-öğrenim"dir. Bu, desteklenmesi gereken bir kalem olarak Lizbon Kongresi'nden beri gündemde ve bu alandaki parasal kaynaklar arttı. Bu konuda birazdan birkaç şey daha söyleyeceğim.

Slaytta görmekte olduğunuz yönerge konusunda bir şeyler söyleyeyim. 89/48 sayılı Yönerge hakkında bilginiz var mı? Diplomaların karşılıklı tanınmasıyla ilgili bu yönerge son derece etkili oldu; çünkü bu yönerge, baroların birbirlerinin sistemlerini kavramak zorunda olmasını öngörüyor. Çünkü bunun anlamı Alman bir "Rechtsanwalt"ın İrlanda'ya gelip "Ben barrister olmak istiyorum." diyebileceği olmasıdır. Bu konuda bir fıkra anlatayım: İsveçli bir kırkayağın ayakları ağrıyormuş. Her nasılsa bir Avrupa Komisyonu üyesine rastlayıp ondan ağrıyan ayakları için çare sormuş. Komisyon üyesi "Bir Alman kurbağası olmayı denesene." diye cevap vermiş. "Bunun bana ne faydası olur?" diye sormuş kırkayak. Komisyon üyesinin cevabı şu olmuş: "Kurbağa olursan sadece iki bacağı olur. Kırk ayak yerine yalnız iki ayağın ağrır. Sorununun çoğu çözülmüş olur."

JULIAN LONBAY'IN
KONUŞMASI

Kırkayağın buna aklı yatmış. "Peki nasıl kurbağa olurum?" diye sormuş. Cevap: "Biz ona karışmayız. Biz yalnız yasaları çıkarırız." Bu mevzuatı çıkarırlar, bunun nasıl işleyeceğini biliyor değillerdir. Mevzuatı çıkarırlar; sonrasına karışmazlar.

Bunun iyi tarafı hukukçuları bir araya gelmeye zorlamasıdır. Pekâlâ, bana bir *Rechtsanwalt* gönderiyorsunuz. Bunlar ne okumuştur, yaptıklarının bizim hukukçularımızın yaptıklarıyla benzerliği nedir? Karşılıklı tanınma yönergelerinin sonucu şu oldu: Yerel düzeyde mesleğe giriyor, yerel unvanınızı kullanıyor ve ev sahibi ülkenin düzenleyici kurallarına tabi oluyorsunuz. Bir başka deyişle bir İngiliz "*solicitor*"ın yaptığı her şeyi, bir kez mesleğe girince siz de yapabiliyorsunuz.

Meslektaşımın demin açıklamaya başladığı Sorbon-Bolonya süreci AB'nin tümüyle dışında yürütülüyor. Çünkü AB eğitimin içeriğine müdahale edemez. O yüzden Avrupa eğitim bakanları, ister istemez AB forumunun tamamen dışında, önce Sorbon'da, daha sonra Bolonya'da toplanarak bu süreci başlattılar. Bu, süregelen bir süreç ve çok büyük bir etkisi var. Bir sonraki genel kurul toplantısı bu yılın sonunda Berlin'de yapılacak. Üniversite kesimleri, öğrenciler ve bakanlar tam anlamıyla işin içindeler. Başlı başına hukuk fakülteleri işin içinde değil. Başkan olduğum Avrupa Hukuk Fakülteleri Birliği, bu sürecin etkileriyle ilgili düşüncelerini Berlin Konferansı'na sundu. Bunları Berlin Konferansı'nın ağ sayfasında bulabilirsiniz.

Dört büyük batılı devletle başlayan bu süreç şimdi 33 Avrupa ülkesini içeriyor. İzleme grupları uluslar üstü eğitim, kalite kontrolü gibi sorunlarla kökünden ilgileniyor. Ana amaçlar "Avrupa yüksek öğretim alanı" nı yaratmak, öğrenci hareketliliğini kolaylaştırmak, nitelikliliklerin aktarılabilirliğini iyileştirmek, demin açıkladığımız AKTS gibi var olan mekanizmaları kullanmaktır. Kullanılan önemli araçlardan biri de "*diploma eki*"dir. Bunun işlevi tek yapraklık bir belge olan X gibi bir derecenin ne anlama geldiğini, nasıl elde edildiğini açıklayan bilgilerle donatılması, böylece gelecekteki işverenlerin bunları bilebilmelerinin sağlanmasıdır.

Bir başka amaç Avrupa'daki eğitimin rekabet gücünü artırmaktır. Bölge dışından öğrencileri çekmekte Amerika Birleşik Devletleri'nin çok gerisindeyiz; hatta Avustralya'nın bile

gerisindeyiz. Geri kalışımızın sebeplerinden birinin sistemler ve dereceler arasındaki muazzam farklılıklar, dolayısıyla yabancı öğrencilerin bir Alman ya da Fransız akademik derecesi almanın ne anlama geldiğini tam olarak kavramakta zorluk çekmeleridir.

Nihayet Bolonya, istihdamı, yani işverenler tarafından tercih edilmeyi (employability) kolaylaştırmak istiyor. Üniversitelerin çıktısı, yani üç yıllık yeni derece emek piyasasında doğrudan doğruya işe yaramalıdır. Hukukta bu ilke nasıl işleyecek? Bolonya'yı uygulama araçları yüksek öğretimi lisans ve lisansüstü evrelere ayırmaktır.

Hukuk öğreniminde Avrupa ülkelerinin çoğunda derece almak için üç yıldan uzun bir süre gereklidir. Sanıyorum ki en uzun süre Avusturya'dadır; altı, belki şimdi beş yıl. Bolonya bildirisi der ki Altı yıl olamaz; üç yıl olmalı. Daha uzun bir süre isterseniz bunu bölmeli, bir yüksek lisans derecesi ihdas etmelisiniz. Avusturya Eğitim Bakanı sonbaharda bu doğrultuda değişiklikler önerdi. Buna Avusturya'da neredeyse bir devrim gözüyle bakılıyor. Birdenbire öğretim programının üç yılı kayboluyor. Birinci dönemi yüksek lisans derecesinin izlemesi artık zorunlu. Bu, Avrupa hukuk fakülteleri açısından bir fırsattır. Bu sayede birinci dönemde ulusal hukuk eğitimi verebilir, Uluslararası hukuk öğretimini ikinci evreye bırakabiliriz. Bu demektir ki hukuk öğreniminize bir ülkede başlayıp lisansını alabilir, sonra bir başka ülkede öğreniminizi tamamlayabilirsiniz. Durum böyleyse o ikinci ülkede hukuk piyasasına girebilmeniz gerekir. Bu yapısal değişiklikler bir dizi ülkede şimdiden yürürlüğe girdi. Norveç, Belçika, Almanya, bildiğim kadarıyla Fransa bunlar arasında. İngiltere'de üç yıllık bir ilk derece zaten uygulanmakta. O yüzden fazla bir değişiklik yapmaya ihtiyacımız yok

Bu slayt ise ELFA ile ilgili. Dinleyiciler ELFA'nın ne olduğunu bilmeyebilirler. Bu, 1995-96'da kurulmuş yeni bir örgüt. Avrupa'nın her tarafından 160 hukuk fakültesi bu örgüte üye. ELFA forumlarında tartıştığımız konulardan biri Sorbon-Bolonya'nın hukuk öğrenimi üzerindeki etkisi oldu. Bir de Avrupa sınır ötesi elektronik öğrenimiyle ilgilenen bir çalışma grubumuz var. Bunun başında Giessen Üniversitesi'nden bir meslektaşımız var. Halen Avrupa Hukuku'yla ilgili ve başka üyelerin de kulla-

JULIAN LONBAY'IN
KONUŞMASI

nabileceği ortak bir modül hazırlığı üzerinde çalışmaktayız.

Bolonya sürecine dönmek gerekirse, bu birinci derece, hukuki mesleklere girişi nasıl sağlayacaktır? Çoğu ülkelerde geleneksel mesleklere girmeyi sağlaması söz konusu değildir. Ama para-legal işlere ve devlet memurluğu gibi başka hizmetlere girmeyi mümkün kılacaktır.

ELFA ile ilgili malzemeyi fuayede bulabilirsiniz. ELFA olarak başlıca ilgi alanımız bu Bolonya sürecini hukuk öğrenimini iyileştirmek ve öğrencilere yardımcı olmak için bir fırsat olarak nasıl kullanacağımızdır.

Son söyleyeceklerim meslek birlikleriyle ilgili olacak: Avrupa Birliği Barolar Konseyi CCBE ve Avrupa Barolar Federasyonu; FBE. Bu iki birlik uzun bir süreden beri mevcut. CCBE ulusal baroları temsil ediyor. FBE ise bölgesel barolardan oluşur. Bu iki kuruluşun hukuk öğrenimiyle ilgilenmesinin esas nedeni AET kurallarına göre, herhangi bir ülkede eğitim görmüş bir hukukçunun sizin ülkenize yerleşebilmesidir. Örneğin İtalya'nın bugünlerde en büyük kaygılarından birisi hukuk mezunlarının söz gelimi İspanya'ya gitmeleri, orada derecelerinin tanınmasını sağlayıp, üniversiteye belirli bir ücret ödeyerek hukukçu olmaları, sonra da İtalya'ya dönüp "*Lütfen beni hukukçu olarak kabul ve tasdik edin.*" demeleridir. Böylece İtalyan standartlarına göre üç dört yıllık eğitimden kurtulmuş oluyorlar. İtalya bu konuda kaygılı. Alman ve Avusturyalı hukukçular aynı şeyi Liechtenstein'da yapıyorlar. Eğer sistemde, deyim yerindeyse "*zayıf halkalar*" varsa bu durum hukukçuların bütününe ilgilendirir. Bu yüzden kaliteli hukuk öğretimiyle, sürekli hukuk öğretimiyle ilgileniyor, bu konuda karar tasarıları çıkarıyorlar. Herhangi bir şeyi hayata geçirme güçleri yok; ama karar tasarıları çıkarıyorlar. Şu anda da sürekli hukuk öğretimi konusunda ilke ve tavsiyeler üzerinde çalışıyorlar.

Avrupa düzeyindeki kurumların hukuk öğretimi üzerinde büyük bir etkileri var. Bu kurumlar, ben bu konuşmada onlar üzerinde yoğunlaşmış olsam da, AT ile AB'den ibaret değil. Avrupa Konseyi'nin de büyük bir etkisi var. Diplomaların tanınması konusundaki 1997 tarihli Lizbon Anlaşması çok önemlidir. Elbette Konsey'in insan hakları yanı da önemlidir. UNESCO ile OECD de hukuk öğretimiyle ilgili çalışmalara katkılarda

bulundu. AB dışında kalan ulusal hükümetlerin de Sorbon-Bologna süreci üzerinde büyük etkisi olduğunu görmekteyiz. Bu talihsiz bir durum. Talihsiz diyorum; çünkü eğitim bakanları birdenbire kaybolup bir yerlerde toplanıyorlar. Sonra çıkagelip "Yasalar değişti." diyorlar. Bu ne Avrupa düzeyinde ne de yerel düzeyde herhangi bir siyasal sürece tekabül ediyor. Hiçbir siyasal süreç söz konusu değil. Schengen konusunda da aynı şeyler yaşandı. Bu durumun artık içselleştirilmiş olduğunu düşünmek herhalde yanlış olmaz. Eğitim bakanlarının çalışmalarının da gelecekte içselleştirilmesini umalım.

Hukuk fakültelerinin kendilerinin bu konularda söylecekleri olmalı. Biz iyi örgütlenmiş durumda değiliz. Gelecek toplantılarımıza Türkiye katılacak olursa bunu çok olumlu karşılıyoruz. Bizde 160 hukuk fakültesi var. Sanıyorum 300-400 kadar hukuk fakültesi olmalı. Biz yeni bir kuruluşuz. Yardıma ihtiyacımız var, katılımınıza ihtiyacımız var.

Nihayet öğrencilerin, bireylerin etkisinin çok büyük olduğunu belirtmekte yarar görüyorum. Çeşitli üye ülkelerden ve bunun ötesinde, üye olmayan ülkelerden öğrencilere ders vermenin çok zevkli bir şey olduğunu söylemeliyim. Sınıfta yabancı öğrenci bulunması her öğretim üyesi için çok yararlı bir şeydir. Yabancı öğrenciler canlı oluyor, farklı bir bakış açıları oluyor; bu da hukuk öğretimi ortamını alabildiğine zenginleştiriyor.

Sözlerimi burada bitiriyorum. Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Konuşmacıya teşekkür ederim.

Profesör Geringer'in izniyle bir ara vereceğiz. Profesör Geringer aradan sonra konuşacak. Daha sonra da tartışmaya geçeceğiz. Bir çay hak ettik zannediyorum, buyurun efendim.

Oturum Başkanı: Çok değerli konuşmacı Mister Axel Gehringer konuşmasını yapacak.

Buyurun sayın Gehringer.

AXEL
GEHRINGER'İN
KONUŞMASI

Axel GEHRINGER: Birçok gözlemci, Amerika Birleşik Devletleri'nde, yasal açıdan bağlayıcı bir örnek bir hukuk öğretimi sistemi bulunmadığını öğrendiğinde şaşırır. Hukuk öğrencilerinin eğitimiyle ilgili standartları saptayıp tüzük ve yönetmelikleri çıkarmanın yasama organının değil de, hukuk fakültelerinin, mahkemelerin ve hukuk mesleğinin işi olması gerektiği, Amerika Birleşik Devletleri'nde, neredeyse genel kabul gören bir görüştür.

Ne var ki hukuk mesleğinin ülke çapındaki örgütü olan Amerikan Barolar Birliği (ABA) bir örnekliği az çok sağlamaya çalışır. Daha 1921 yılında ABA, *hukuk fakültelerinin onanması ve denkliği için standartları* benimsemeye başladı. Bu standartlar, neredeyse bütün eyaletlerin temyiz mahkemelerince ve baroya girişlerden sorumlu öteki kurumlarca kabul edildi.

Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Bakanlığı, ABA'nın "*Hukuk Öğretimi ve Baroya Girişler*" bölümü'ne "*hukuk fakültelerinin denkliği için ulusal düzeyde tanınmış bir kurum*" statüsü verdi.

ABA'nın hukuk fakültelerinin onanması ve denkliği için standartları, örneğin hukuk öğretimi programıyla uğraşır ya da öğretim kuruluşuyla ilgili standartları koyar.

Bugün, ABA'ca denkliği onaylanmış bir hukuk fakültesini bitirme, 50 eyalet ile ABD yönetim bölgelerinin hepsinde baro sınavına girişin ön koşuludur. Denkliği onaylanmamış hukuk fakültelerinin mezunları, genel bir kural olarak ancak, kendi hukuk fakültelerinin bulunduğu eyalette baro sınavına girebilirler.

2002 Ağustosunu itibarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde, ABA'ca denkliği onaylanmış 187 tane hukuk fakültesi vardı. Bunların çoğu, hukuk öğretiminin niteliğini de yükseltmeye çalışan bir örgüt olan Amerikan Hukuk Fakülteleri Birliği (AALS)'nin birer üyesidir. AALS çabalarını, esas olarak programla ilgili özelliklere yöneltir. Ayrıca hukuk profesörleri ile öteki öğretim görevlilerinin sürekli eğitimiyle ilgilenir. Burada ABA'ca denkliği onaylanmış 187 hukuk fakültesininin 109 tanesi özel kurumlar, geri kalanı kamu kurumlarıydı.

Hukuk fakültesine giriş, üç ile dört yıllık bir üniversite lisans eğitiminin başarıyla tamamlanması sonunda elde edilmiş bir lisans derecesini gerektirir. Üniversiteler arasında var

olan nitelik ve not sistemleri farklılıkları yüzünden Amerikan hukuk öğretiminin merkezi sorunlarından biri, hukuk fakültesine giriş için nesnel ölçütler bulmaktır. Hukuk fakültelerinin çoğu, başvuru sahibinin Hukuk Fakültesi Giriş Testi (LSAT) adlı standartlaştırılmış bir testi almasını zorunlu tutar.

Bu test, 30 yıl önce, özgül notlar vermek yerine "geçer-geçmez" not sistemine geçen üniversitelerin gittikçe arttığı bir sırada geliştirildi. Geçer-geçmez notunun yaygın olarak kullanılır hale gelmemesine karşın LSAT, hukuk fakültesinde öğrenci başarımının iyi bir ön kestiricisi olarak kaldı. Günümüzde LSAT puanı, üniversite not ortalamasının yanı sıra, hukuk fakültelerince giriş sürecinde göz önünde bulundurulmuş etkenlerdir.

LSAT, beş bölümden oluşan çoktan seçmeli bir test olup bunların ikisi mantıksal usa vurma bölümleri, biri tahlili usa vurma bölümü, biri, okuduğunu kavrama bölümü, biri de deneysel bölümdür. Ayrıca bütün adaylar, bir kompozisyon yazmak zorundadırlar. LSAT, Hukuk Fakültesi Giriş Konseyi'nce yılda dört kez düzenlenir.

Verilen temel hukuk derecesi Juris Doctor (JD) diye anılır. Bu derece, genel bir kural olarak, üç yıl (demek ki 6 yarıyıl) hukuk okumayı gerektirir.

Bazı hukuk fakülteleri "yarım gün okula giden öğrenciler" kabul eder. Yarım gün okula giden öğrenciler zorunlu birinci yıl derslerini 18 ile 24 ayda alabilirler. Yarım gün programdan yararlananlar, esas olarak çocuklu kadınlar ve çalışan kimselerdir.

Bazı üniversitelerde hukuk öğrencileri, örneğin hukuk ve iş idaresinde (JD/MBA) ya da hukuk ve kamu yönetiminde (JD/MPA) olmak üzere, birleştirilmiş dereceler elde edebilirler. Bu programlar genellikle dört yıl sürer. Süreleri, ek iş yükü, yüksek maliyetleri ve iş olanaklarının belirsizliği yüzünden, birleştirilmiş derece programları, pratikte önemli bir rol oynamaz.

JD derecesi diye anılan temel dereceye ek olarak çok sayıda Amerikan hukuk fakültesi, "Magister Legum" ya da hukuk uzmanlığı (LLM) veren bir yıllık lisansüstü programlar sunar. Bu program, belirli bir alanda (örneğin iş hukuku, vergi hukuku ya da kamu yönetimi) uzmanlaşmak isteyen ya da hoca olmayı planlayan genç hukukçular için tasarlanır.

AXEL
GEHRINGER'İN
KONUŞMASI

Görece daha az saygın sayılan hukuk fakültelerinin mezunları, temel hukuk derecelerini "parlatmak" için çoğu kez lisansüstü derece programlarından birine yazılırlar.

LLM derecesi almak isteyen hukukçular, genel bir kural olarak, bir yarıyıl da 20 ile 24 saatlik lisansüstü ders, seminer ya da araştırma ve kompozisyon almak zorundadır. Ayrıca bu öğrencilerden, yayımlanabilir nitelikte bir tez istenmesi olağandır. Ne var ki Birleşik Amerikalı LLM öğrencilerinin sayısı görece azdır. LLM öğrencilerinin çoğu yabancı öğrenciler olup özellikle görece saygın hukuk fakülteleri, özellikle yabancı hukukçulara yönelik programlar hazırlar.

Bir dizi Amerikan hukuk fakültesi, hukuk bilimleri doktoru (S.JD) derecesi veren programlar sunar. Doktora programı, başta akademik alanda olanlar ya da akademik alana girmeyi düşünenler olmak üzere seçkin öğrencilere hukukun uzmanlaşma alanlarında ileri düzeyde inceleme ve geniş kapsamlı araştırma fırsatı sağlar.

Doktora derecesi adayları, genellikle, bir yıl süreyle bilfiil okulda hazır bulunup en az dört yarıyıl saatlik ders ve seminerlere yazılırlar. Ancak adaylar, ders zorunluluklarından muaf tutulabilirler. Adaylar, "S.JD" derecesi için okulda hazır bulunma yükümlülüğünün tamamlanmasını izleyen dört ile beş yıl içerisinde, yayımlanabilir biçimde bir yazılı tezi başarıyla bitirmek ve tezin konusu ya da ilgili öğrenim dalları üzerine bir sözlü sınavdan geçmek zorundadırlar.

Ne var ki "S.JD" öğrencilerinin sayısı çok azdır.

Amerikan hukuk fakültelerinin öğretim kurulları, tam gün çalışan öğretim üyeleri ile yardımcı öğretim üyelerinden oluşur.

Amerikan hukuk fakültelerinin sunduğu dersler, alabileceğine çeşitli olup "Havacılık Hukuku"ndan "Risk Sermayesi ve Teknoloji Alışverişleri" gibi derslere kadar uzanır. Bu, ancak, bir hukuk fakültesinde genellikle haftada iki ya da üç saat ders veren yardımcı öğretim üyeleri sayesinde mümkün olur. Bunlar, hukuk fakültelerinin dışında yapmakta oldukları iş sayesinde büyük bir tecrübeyi dersliklere taşırlar. Bu yardımcı öğretim üyeleri olmasaydı, çoğu hukuk fakültelerinin bunca çok çeşitli dersler sunması mümkün olmazdı.

Hukuk fakültesi öğretim programı yürütme ya da yasama organınca düzenlenmez. Öğretim programı, hukuk fakültesinin sorumlu olduğu başlıca konudur. Yönetmelik yokluğu, yürütmenin de, yasama organının da hukuk öğretiminin içeriğine karışmaması gerektiği ve hukuk fakülteleri arasındaki rekabetin bir örnek standartlar ve idari yönetmeliklerden daha iyi olduğu inancına dayanır.

Buna uygun olarak, hukuk derecelerinin hangi koşullarda verileceği kararı, hukuk fakültelerine aittir. Verilen derslerden hangilerinin zorunlu dersler, hangilerinin seçmeli dersler olduğunu da hukuk fakültesi kararlaştırır.

Geçen 30 yıl içinde, hukuk fakültelerinde aranan koşul ve standartlar sürekli olarak yükseltildi. Bugün hukuk fakültesinin çoğu, 90 yarıyıl saat (kredi denilir) alınmasını ister. Sonuç olarak öğrenciler, okulu bitirmek için, her dönem haftada 15 saat derslere devam etmek zorundadırlar.

Amerikan hukuk fakültelerinde öğrenciler, hangi dersleri alacaklarına karar vermekte oldukça serbesttirler. Ne var ki bazı dersler zorunludur ve bu tür derslerin sayısı, son 30 yıl içinde, sürekli olarak artmıştır. Sözleşme hukuku, (%100) haksız fiil hukuku, (%100) eşya hukuku, (%98,8) ceza hukuku, (%98,9) medeni usul hukuku, (%98,3) ve anayasa hukuku (%88,5) genellikle zorunlu dersler arasında yer alır. ABA'ca denkliği onaylanmış hukuk fakültelerinin %80,5'i, öğrencilerinin "Mesleki Sorumluluk" dersini almalarını istemekteydi.

Delil hukuku (%46) anonim şirketler hukuku (%28,2) ve vergi hukuku, ABA'ca denkliği onaylanmış hukuk fakültesinin yarısından azında zorunlu derslerdir. Gerek baro sınavı gerek pratik açısından taşıdıkları büyük önemden dolayı hukuk öğrencilerinin çoğunluğu bu dersleri zaten alır. Dolayısıyla bu dersler fiiliyatta birer zorunlu derstir. Aynı şey ticaret hukuku, ticari muameleler gibi dersler için geçerlidir.

Resmen zorunlu olmasalar bile, yaygın olarak alınmakta olan dersler arasında iş ortaklıkları hukuku, hukukçular için muhasebe, gelir ve kurumlar vergisi, sermaye piyasası hukuku, idare hukuku, arazi hukuku, iflas hukuku ve terekeyi düzenleme planı vardır.

AXEL
GEHRINGER'İN
KONUŞMASI

Seçmeli dersler arasında devletler genel hukuku, hukuk tarihi, hukuk felsefesi, hukuk ve muhasebe ve menkul değerler mevzuatı vardır. Son yıllarda seçmeli derslerin sayısı, %20 arttı. Ayrımcılık ve hukuk (artış oranı %70) fikri mülkiyet (artış oranı yaklaşık %60) ve çocuk hukuku (%57 artış) gibi alanlarda artış fazlasıyla yüksek oldu. Buna karşılık sosyal mevzuatla ilgili dersler gitgide önemini yitirdi.

Almanya'daki "Referendariat" gibi bir hukuk stajının olmayışı nedeniyle "Yargı Uygulamaları", "Müvekkille Görüşme ve Danışmanlık", "Müzakere", "Alternatif İhtilef Çözüm Yolları", "Dava Becerileri", "Eğitim Mahkemeleri" ve "Klinikler" gibi dersler, önemli birer rol oynar. Bu dersler, genellikle tecrübeli uygulamacılar (yargıçlar, avukatlar) tarafından verilir.

Amerikan hukuk fakültelerinde sınıflar oldukça küçüktür. Öğrenci-öğretmen oranı yaklaşık 1/15'tir. (tam gün çalışanların yanı sıra yardımcı öğretim üyeleri değerlendirildiğinde)

30 ile 40 kişilik görece küçük sınıflar sayesinde hocalar, sınıfa takrir etme yerine Sokrat'ın öğrencilerle tartışmaya dayalı tüme varım yöntemini kullanabilirler. Bu yöntem, ortalama sınıf büyüklüğünden genellikle çok daha geniş olan birinci sınıflarda özellikle yararlı olmuştur. Geleneksel Avrupalı anlamda "takrir" pek görülmez. Ne var ki "öğretim" hukuk fakültesinin ikinci ve üçüncü yılında daha önemli bir rol oynar.

Amerikan hukuk fakültelerini diğer hukuk fakültelerinden ayırt eden şeylerden biri, öğrencilerin ve öğretim üyelerinin içinde buldukları rekabetçi ortamdır. Hukuk fakültesinin özellikle birinci yılında bulgusal (Sokratçı) öğretim yöntemi, sınavta rekabetçi bir ortam yaratır. Bunun çeşitli sebepleri vardır:

1. Öğretim üyesi ile öğrenciler ve öğrencilerin kendi arasındaki tartışmalar, öğrenciler arasında bir tür düşünsel rekabete yol açar. Sırası gelmişken, hiçbir Amerikalı öğrenci, başka öğrencileri, onların ödevlerini vb. eleştirmekten çekinmez.

2. Hiçbir öğrenci, hazırlıklı olmadığı bir sırada öğretim üyesinin kendisine soru sorması gibi tedirgin edici bir durumdan hoşlanmaz. Bazen öğretim üyesi, tek bir öğrenciyi aşağı yukarı 20 dakika süreyle sorgular ve sırf öğrenci iyi hazırlanmamış diye bundan vazgeçmez. Bu, özellikle yabancı öğrenciler için çetin bir durum olup sözlü sınava benzetilebilir. O yüzden hu-

kuk öğrencileri, derslere iyi hazırlanmak zorundadırlar; genellikle, iyi hazırlanmaya çalışırlar da. Hazırlık ve gözden geçirme Amerikan hukuk öğretiminin ayrılmaz birer parçasıdır.

3. Sözlü katılma dönem sonu notu açısından da önemlidir. Dönem sonu notu kısmen sınıf içindeki sözlü katılmayla belirlenir.

4. Öğrenciler arasındaki rekabetin bir başka sebebi, "eğri" denilen uygulamadır. Her bir dersin daha başlangıcında hukuk fakültesi, dersin sonunda öğrencilerin yüzde kaçının A, A- B+ vb. alacağını belirler.

5. Hukuk hocalarının çoğu, sınıfa, düzenli olarak devam edilmesini zorunlu tutar. Hocaların çoğu, bir de, öğrencilerin ödevleri okumalarını ister. Devam ve ders hazırlığı kuralları, öğrencilere derslerin birinci haftası sırasında hatırlatılarak öğretim görevlilerinin çoğu tarafından sıkı sıkıya uygulanır. Kurallara uymayıp, öğrencinin dönem sonu sınavına sokulmaması, dolayısıyla o dersten kredi almamasıyla sonuçlanabilir.

Ne var ki Amerikan hukuk fakültelerinde ortam öğretim üyeleri için de rekabetçidir.

Öğrencilerin baro sınavındaki başarımı, hocaların sınavtaki başarımını ölçmekte önemli bir araçtır; çünkü eyalet baro sınav kurulları, sınavı okullara ve derslere göre tek tek değerlendirir. Sonuçlar, hukuk fakültelerine bildirilip daha sonra yayımlanır. Amerikan hukuk fakülteleri arasındaki rekabet göz önünde tutulursa baro sınav değerlendirmelerinin öğretim üzerindeki etkileri küçümsenmemelidir.

Rekabetçi atmosfer, her dönemin sonunda öğretim üyelerinin öğrenciler tarafından değerlendirilmesine de yansır. Öğretim üyelerinin değerlendirilmesi, Öğrenci Barosunca yapılır. Değerlendirme için gerekli araçlar (örneğin kâğıt ve bilgisayarlar) çoğu kez hukuk fakültesi ya da üniversite merkez yönetimince sağlanır. Öğretim üyelerinin değerlendirmesinin en yaygın biçimi kapsamlı bir soru kâğıdıdır. (Adların saklanması nedeniyle bu yöntem sakıncasız değildir.)

Öğretim üyelerinin öğrencilerce değerlendirilmesinin belirli bir etkisi vardır. Nitekim örneğin bir öğretim üyesinin, kadrolu olarak atanması söz konusu olduğunda öğrenci de-

AXEL
GEHRINGER'İN
KONUŞMASI

ğerlendirmeleri zaman zaman dikkate alınır. Bazı dekanlar, yıllık maaş artışları konusunda öğrenci değerlendirmelerini göz önünde tutarlar.

Bir kural olarak öğrenci her dersin sonunda sınava girer. Buna karşılık yarıyıl ortası sınavları pek yaygın değildir.

Bazı hukuk hocaları nesnel test (yani çoktan seçmeli sınavlar) vermekle birlikte öğretim üyelerinin çoğu kompozisyon tipi sınavları tercih eder. Bu sınavlarda ağırlık, yarıyıl boyunca derste işlenmiş malzemede olur.

Amerikan hukuk öğretiminin amaçları, çoğu Avrupa ülkesinde hukuk öğretiminin amaçlarından farklıdır. Amerikan hukuk fakülteleri, öğrencilere "bir hukukçu/avukat gibi düşünme"yi öğretmeyi amaçlar. Öğrencilerin çoğu kez "bu davada müvekkilimize ne tavsiye ederdiniz", "bu şirketin hukuk danışmanı olarak ne yapardınız", "hangi hukuki yapıyı tercih ederdiniz?" gibi sorunları çözmelerinin istendiği sınavlar bu amacı yansıtır.

Genel olarak öğrenciler, karmaşık ve karışık sorunları gerek hukuki gerek olgusal sonuçları açısından tahlil etmeyi öğrenirler. Açıktır ki bu yaklaşımın, sorunları, bunların temelini oluşturan olgulara göre ayırt etmeyi öngören içtihat hukuku yöntemiyle bir ilişkisi vardır.

Mahkeme içtihatlarına dayanan hukuk yöntemi nedeniyle maddi hukuk, hep usul hukuku bağlamı içinde ele alınır; öyle ki maddi hukuk ile usul hukuku el ele gider. Karar verme sürecinin tahlili çoğu kez fiili kararın kendisinden daha önemlidir. O yüzden öğretim üyeleri derslerinde çoğu kez hukuki bir soruna cevap vermezler. Öğrencilerinin, sorunları tartışıp, bunlar üzerine düşünmelerini isterler. Öğrencilerinin durumun ya siyah ya beyaz değil, pek çok kez ancak bunların arasında bir şey olduğunu anlamalarını isterler. Öğrenciler, hukuku olduğu gibi kabul etmekle yetinmek yerine, hukuk üzerine düşünmeye zorlanırlar.

Öğretim programları, hukuk bilimi ve yöntemi eğitimini, toplumda hukukun rolünü anlatmayı ve mesleki sorunların ele alınmasında pratik tecrübeyi birleştirmeye çalışır. Ayrıca hukukçuların sorumluluğunu ve toplumun başka kesimleriyle olan ilişkilerini araştırırlar.

Özellikle saygın hukuk fakültelerinde, öğrencilerin belli bir eyaletin hukukunu öğrenmeleri yerine dersler, eyaletlerce değiştirilerek benimsenmiş olan örnek yasalara (Model Acts) dayanır. Ayrıca yasa değişikliklerine (Restatements of Law) sık sık gönderme yapılır.

Öğrencilere, bir hukukçu gibi düşünüp konuşmanın ne demek olduğunu öğretme amacı, öğrencinin, hukukçu, yargıç ve yasa koyucu gibi okuyup yazmayı ve öğrenmekte olan şey üzerine şahsen düşünmeyi, hukuk ve hakkaniyet, olgular ve kurallar, maddi hukuk ve yargılama usulleri üzerine kendi adına konuşmayı öğrenmesini gerektirir. Öğrenciler, hukukçu, yargıç ve yasa koyucuların hangi muhakeme kalıplarını kullanabileceklerini, belirli sonuçları elde etmek için hangi muhakemeleri kullandıklarını öğrenirler.

Hukuki muhayyile ve yaratıcılık, çoğu zaman özgül maddi hukuk ve usul hukuku kurallarının bilgisinden daha önemli sayılır. Bazı Avrupalı gözlemciler, örneğin Kıta Avrupası'ndaki bazı hukuk eğitimi sistemlerine kıyasla Amerikan hukuk öğretiminde "teori"nin daha az vurgulanıyor olabileceği saptamasında bulunmuşlardır. Ne var ki hukukun teorik temellerini araştırma amacının Amerikan hukuk eğitiminin ereklerinden biri olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Temel erek, hukukçuları "gerçek dünya"ya, mahkeme salonuna hazırlamaktır. İletişim ve müzakere becerilerinin yanında hukuki araştırma ve kompozisyonun Amerikalı hukuk öğrencilerinin yaşamında Avrupalı arkadaşlarından daha önemli bir rol oynamasının nedeni budur.

Bu bağlamda, hukukun disiplinler arası yönlerinin Amerikan hukuk eğitiminin önemli bir parçası olduğunu da belirtmek gerekir. Hukuk ile iktisat arasındaki etkileşimi en açık şekilde vurgulayan akım Şikago, hukuk ve iktisat okuludur. Eleştirel hukuk incelemelerini destekleyenler geleneksel algı ve düşüncelere meydan okuyorlar. Hukukta feminizm bilincinin yükselişi ve siyahlar ile Latin Amerika asıllıların hukuki çalışmalarının artan önemi de hukuk eğitimi ve hukuk fakülteleri öğretim programlarını etkiledi.

Amerika Birleşik Devletleri'nde hukuk eğitimi son derece pahalıdır. Öğrenciler, sınıfların küçük olması uğruna yüksek bir bedel öderler. Özel hukuk fakültelerinde öğrenim ücretleri

AXEL
GEHRINGER'IN
KONUŞMASI

20.000 ile 35.000 ABD dolarını bulur. Eyalet hukuk fakültele-
rinde öğrenim ücreti, çoğu kez çok daha düşüktür.

Genel bir kural olarak JD derecesi, baro sınavına girmenin ön koşuludur. ABA, Amerika'dan birinci derece hukuk diploması almamış adayların baro sınavına kabul edilmemeleri gerektiğini defalarca belirtmiştir. Gene de bazı eyaletler (örneğin New York) işlevsel olarak JD derecesiyle karşılaştırılabilir bir hukuk derecesine ve Amerika'da kazanılmış bir lisansüstü hukuk derecesine sahip olmaları halinde, yabancı ülkelerde öğrenim görmüş hukuk mezunlarının baro sınavına girmelerine izin verir. Örneğin New York'ta, örf ve âdet hukuku kurallarının uygulandığı ülkelere gelen hukukçuların baro sınavına alınmaları için LLM koşulu aranmazken, örf ve âdet hukuku kurallarının uygulanmadığı ülkelere gelen hukukçuların sınava alınmaları için LLM derecesi zorunludur.

Tecrübe göstermektedir ki yabancı hukukçuların baro sınavını başarmaları olasılığı çok azdır. Baroya alınan yabancı hukukçuların ancak pek azı, fiilen ABD'de kalıp, sürekli olarak avukatlık yapmaya karar verir. Yabancı avukatların çoğu, sonunda ülkelerine dönerek Amerikan hukukuyla ilgili bilgilerini orada kullanır.

Temel hukuk öğretimlerini Amerika Birleşik Devletleri dışında almış olan yabancı hukukçuların görece küçük bir bölümü, New York, Washington DC, Atlanta, Şikago ya da Kuzey Amerika'daki öteki büyük kentlerdeki büyük hukuk bürolarına girer.

Baro sınavı hukukçular için en zor mesleki engeldir. Amerika'daki gibi, hukuk öğretiminin yapısı, örgütlenişi, içeriği ve süresiyle ilgili temel kararların özel kesime bırakıldığı bir sistemin, hukukçuluk yapanların belirli asgari standartları karşılamalarını sağlaması gerekir.

Bugün bütün eyaletler, baroya girişin ön koşulu olarak, baro sınavının başarıyla tamamlanmasını zorunlu tutar. Bazı eyaletler hukukçuları "talep üzerine" baroya alır. Bunun anlamı, bir kardeş eyaletin barosuna, usulüne uygun olarak girmiş bir hukukçunun, yerel baro sınavına girmeden alınabileceğidir.

Baro sınavı, iki bölümden oluşan yazılı bir sınavdır. İlk günün konusu, adayın girmek istediği yargı bölgesinin eyalet

hukukudur. İkinci gün, "Çok Eyaletli Baro Sınavı" denilen bölüm yapılır. Sözleşmeler, haksız fiiller, delil, arazi hukuku, anayasa hukuku ve ceza hukukuna ayrılan bu bölüm aynı gün her yargı bölgesinde aynı içerikle düzenlenir. Çoktan seçmeli sorular, belli bir eyalette uygulanan herhangi bir aykırı yerel görüşe değil de, genel olarak kabul edilmiş görüşe göre yanıtlanmalıdır. Bundan başka adaylar, farklı bir zamanda düzenlenen bir mesleki sorumluluk sınavını vermek zorundadırlar.

AXEL
GEHRINGER'İN
KONUŞMASI

Amerika Birleşik Devletleri'nde hukuk öğretimi, mükemmel öğrenci öğretmen oranları sayesinde kısadır, pahalıdır, etkindir.

Tahlil ve iletişim becerilerini vurgular ve maddi hukuku usul hukuku bağlamı içine yerleştirir.

Eğitim, son derece rekabetçi bir ortam içinde gerek öğrenciler gerek hocalar için özendiriciler sağlar. Öğrencilerden, sıkı çalışmaya hazır olmalarını bekler.

Öğrencilerin çoğunun çok yargı bölgesi bir tek pazarda avukatlık yapacağı ve hukuk fakülteleri arasında rekabetin sağlıklı bir şey olduğu varsayımına dayanır.

Oturum Başkanı: Sayın Gehringer'in bir özelliği daha var, onu da ben söyleyeyim. Kendisi aslında Alman. Fakat Amerika'da New York Barosu sınavlarını kazanmak gibi bir başarıyı elde etmiş bir Avrupalı. O bakımdan tabii verdiği bilgi daha analitik, karşılaştırma açısından da daha da yararlı oluyor. Amerika'da *examination*'ları kazanmak o kadar kolay bir şey değil. Bir Avrupalı olarak ek bir başarı kazanmış.

TARTIŞMA

Artık sıra sizlerde sorularınızla konuşmacıları eğer yönlendirirseniz tartışma daha renkli hale gelebilir.

Buyurun efendim.

Av. Adil GİRAY ÇELİK (Denizli Barosu): Sayın konuşmacıların hepsi konuşma içeriklerinde sınav ve özellikle bir kısım konuşmacılar da avukatlık öncesi sınavdan bahsettiler. Kıta Avrupası'nda hukuk eğitiminden sonraki avukatlık mesleğinin en kapsamlı eğitiminin Fransa'da olduğunu biliyoruz. Avukatlık okulu olduğunu biliyoruz ve sanırım bize ulaşan bilgiler yanlış değilse bir yıl. Burada sınav konusunun ülkemizde çok yeni bir

TARTIŞMA

kurum olduğunu düşünerek sayın konuşmacıların hepsinden şunu öğrenmek istiyoruz.

Avukatlık öncesinde sınav konusu dünyada üç türlü olarak yapılmakta. Bir, staja başlarken; iki avukatlık stajından bir süre sonra; üç, stajın bitiminde. Bu, sayın konuşmacıların ülkelerinde nasıl yapılmaktadır? Bir de Avukatlık Yasa Tasarısı hazırlanırken dünyada avukatlık sınavında özellikle bu sınavın yapılmasında yine farklı yöntemler izlenmekte. Bunlardan biri tamamen bakanlığın, diğeri bizim ülkemizde olduğu gibi tamamen Barolar Birliği'nin, bir diğeri de bakanlık, Barolar Birliği ve üniversitelerin içinde bulunduğu bir sınav komisyonunca yapılmakta. Sayın konuşmacıları, bu değerli konuşmacıları burada bulmuşken bu konuda lütfederlerse, bilgi verirlerse çok memnun olacağız. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Herhalde her sorudan sonra cevap verme imkânı olacak; bu soru genel olarak soruldu. İsteyen her konuşmacı cevap verebilir. Ben soruyu toparlayacak olursam, yanlıştım varsa lütfen beni düzeltin. Baroya giriş sınavları hakkında bilgi istiyorsunuz. Konuşmacı her ülkede baroya giriş sınavları hakkında bilgi istiyor. İki bu sınavları hangi otorite uyguluyor? O konuda bilgi istiyor. Yani Adalet Bakanlığı mı, baroların kendisi mi, yoksa üniversiteler mi? Her ülke hakkında baroya giriş sınavları.

Av. Adil Giray ÇELİK: Özellikle Fransa'nın Kıta Avrupası'nda çok önemli bir yeri var. Meslek öncesi eğitim, o konuda lütfeder de kısa bir açıklama yaparlarsa çok mutlu olacağız.

Buyurun.

Frédérique Dreifuss-NETTER: Elbette ben, en iyi bildiğim bölüm olan akademik bölüm üzerine yoğunlaştım. Ama tabii bunun arkası da var. Hukuk fakülteleri öğrencileri baro sınavına hazırlar. Bu sınava "maîtrise" in, yani dördüncü yılın sonunda, girebilirsiniz. Çoğu öğrenciler bir yıl daha DEA ya da DESS'ye devam etmeyi tercih ederler. Bunu yaptıkları takdirde baro sınavının bazı bölümlerinden muaf tutulurlar ki bu onlar için çok cazip bir şeydir. Baro sınavı üniversitelerce değil, yerel barolarca düzenlenir. Özür dilerim, ilk baro sınavı üniversite ve hukuk fakültelerince düzenlenir. Ancak daha sonra öğrenciler "baro okulu" adı verilen okulda bir yıl geçirmek zorundadırlar.

Bu yılın altı ayı, derslerin yerel avukatlar tarafından verildiği ve pratik konulara yöneldiği akademik bir bölümden oluşur. Bir ayı mahkemede, birkaç haftayı da bir büroda geçirirler. Altı ayı ise stajyer avukat olarak bir hukuk bürosunda çalışarak geçirirler. Ardından baro okulu bir sınav daha düzenler. Bu sınav birincisi kadar zor değildir. Bu sınavın jürisinde hukukçuların yanında, üniversitelerden çağrılmış profesörler de yer alırlar. Bu sınavın sonunda öğrenciler *avocat stagiaire* olurlar; henüz tam hukukçu değillerdir. Ama mahkeme önüne çıkabilirler. Cevap sizi tatmin etti mi?

Oturum Başkanı: Bu ne kadar sürer?

Frédérique Dreifuss-NETTER: Ne kadar mı sürer? Eskiden üç yıl sürerdi. Hâlâ öyle mi, emin değilim.

Oturum Başkanı: Sayın konuşmacıdan bir eklemeyi de ben rica edeceğim. Bu sınav avukatlık için, hâkim ve savcı olmak için aynı yol mu takip ediliyor? Hâkim ve savcı olmak için de aynı yol mu takip ediliyor?

Frédérique Dreifuss-NETTER: Yargıç ya da savcı olmak isteyenler, devletin düzenlediği bir sınava girerler. Bu ulusal bir sınavdır. Her yıl aşağı yukarı yüz aday kabul edilir. Bu sınav Fransa'nın güneybatısındaki Bordeaux'da, "*Ecole nationale de la magistrature*"de düzenlenir. Yargıçların neredeyse hepsi bu okuldan çıkar. Bazı avukatlar ise birkaç yıllık pratikten sonra yargıç olabilirler. İki meslek arasında bir köprü vardır.

Oturum Başkanı: Ben tekrar söyleyeyim. Fransa'yı öğrendik. Salondan bütün konuşmacıların aynı şekilde kendi ülkelerinin hem avukatlık girişi için, yani avukatlık mesleğine giriş için, hem de hâkim ve savcılık mesleğine giriş için takip edilen giriş şartları ve prosedürü konusunda bilgi verilmesi isteniliyor. Profesör KUHNE sizden başlayabilir miyim? Bütün ülkeler.

Prof. Dr. Hans Heiner KUHNE: Almanya'da biz avukatlar, yargıçlar ve savcılar arasında mesleğe giriş bakımından ayırım yapmayız. Hepsini için son engel bir devlet sınavıdır. Sonra tercih onlara aittir. Dolayısıyla baro sınavı diye bir şey yoktur. Sınav kuruluna katılım konusuna gelince, burada öğretim üyeler, yargıçlar, savcılar, avukatlık yapan hukukçular ve üst düzey yöneticiler yer alırlar. Bunların seçilme kuralları eyaletten eya-

TARTIŞMA

lete az çok değişir; ama çoğunlukla ilgili Adalet Bakanlığı'nca, hukuk fakültelerinin tavsiyeleri göz önünde tutularak yapılan bir seçim söz konusudur.

Oturum Başkanı: Bakın, bazı yerlerde Profesör KUHNE'in söylediği hususu vurgulayayım. Üç meslek için de aynı tarz burada geçerli. Birinci devlet sınavından sonra okul bitirmiş oluyor. Ondan sonra belli bir süre tatbikatta avukat yanında çalışmak üzere, hukukçu yanında veya kendisini hazırlamak suretiyle bekliyor. Ortalama iki yıl sonra ikinci devlet sınavına giriyor, onu kazanırsa artık baro examination'ı diye ayrıca bir şey yok. Yani baro sınavı diye bir şey yok. Orada ikinci devlet sınavını kazanan avukat da olabilir, hâkim de olabilir, savcı da oluyor. İkinci devlet sınavı yalnız üniversiteler tarafından değil, daha geniş bir panel tarafından yapılıyor. Hani hâkimler, savcılar, noterler, avukatların da katıldığı bir jüri önünde yapılıyor.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Oldukça zor bir sınav, en az beş saat süren, sonuçta iddia-name veya bir mahkeme kararı yazılmasıyla sonuçlanıyor.

Oturum Başkanı: Acaba İngiltere hakkında...

Julian LONBAY: İngiltere'yi anlatmak çok uzun sürebilir. Birleşik Krallık'ta altı ana hukuk mesleği vardır. İskoçya'da *advocate*'lar ve *solicitor*'lar, Kuzey İrlanda, İngiltere ve Galler'de *solicitor*'lar ile *barrister*'lar vardır. Bunların üstünde de tabii yargıçlar yer alırlar. Geleneksel olarak, hukuk derecesi vermek için okutulması gereken dersleri tamamen hukuk fakülteleri kararlaştırır. Bu konuya hükümetler de, meslek mensupları da karışamazlar. Ancak "*de facto*" bir durum var. Meslek mensuplarının hoşuna gidecek şeyleri öğretmezsek onlar, bizim vereceğimiz dereceleri tanımazlar. Bir başka deyişle bizim verdiğimiz dereceleri "*nitelikli hukuk derecesi (qualifying law degree)*" olarak tanımazlar. Bu diplomanın kapsayacağı dersler nasıl kararlaştırılıyor? Baro ve hukuk kurumu, birlikte ve hukuk fakültelerine danışarak, hukuk derecesinin neleri içermesi gerektiğini belirler. Şu anda yedi tane temel ders var. Ama bilgi teknolojisi becerileri, temel aritmetik beceriler, araştırma becerileri de, bizim öğrencilere kazandırmaya çalıştığımız özellikler arasında.

Herhangi bir diplomanız yoksa, daha önce de söyledim, gene avukat olabilirsiniz. O zaman sınavdan geçmeniz gerekir. Bu, *solicitor* ve *barrister*'lar için ayrı bir sınav olarak düzenlenir.

Nitelikli hukuk diplomanız varsa bir avukatlık dersi almanız gerekir. Bu bir yıl sürer. Buraya giriş seçimle olur. Bir başka deyişle, bu dersi herkes alamaz. Bu dersi kimlerin verebileceğiyle ilgili ölçütler de baro ve hukuk kurumunca saptanır. Demek ki meslek okullarını denetlemek meslek mensuplarının elindedir. Eğitimin üniversitelerce verilmesine karşın bu eğitimin büyük bölümü "*College of Law*" adı verilen bir kuruluşça verilir. Bu baro ile hukuk kurumunun birlikte yönettiği bir eğitim kurumudur. Eğitimin bu aşamasında başlıca hizmet sağlayıcı bu kurumdur. Bu okulda pratik beceriler de öğrenilir: "*Müzakere nasıl yapılır, müvekkillerle ilişki nasıl olmalıdır?*" gibi. Bu dersi tamamladığınızda, "*solicitor*" olmak için bir öğrenim sözleşmesi yapmanız gerekir. Bunun süresi de iki yıldır. Bu süre içinde öğrenmeniz gereken şeyler, deyim yerindeyse "*patron*"un, ustanın sorumluluğundadır. Öğrenim sözleşmesinin ortalarında da bir mesleki beceriler dersi vardır.

Yargıç olmaya gelince, gerek *solicitor*'lar gerek *barrister*'lar yargıç olabilirler. Normal olarak, yargıç olarak seçilebilmek on beş yıllık bir tecrübeyi gerektirir. Yargıçların bu anlamda özel bir eğitimleri yoktur. Pratikten gelirler, o kadar. Son zamanlarda yargıçlar için dersler düzenleyen bir Yargı İncelemeleri Kurulu oluşturuldu. Bir örnek vermek gerekirse, son zamanlarda İngiltere'de, bir insan hakları yasası olmaksızın İnsan Hakları Sözleşmesi'ni içselleştirmiş bulunuyoruz. Bunun yürürlüğe girişi, yargıçların gerekli eğitimi görebilmeleri için bir buçuk yıl ertelendi. İskoçya ve Kuzey İrlanda'yı ayrıca açıklayacak değilim. Buralarda da benzer ama farklı usuller uygulanır.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim efendim.

Amerika Birleşik Devletleri hakkında Mister Gehringer başta anlattı; ama yeniden dinlemek istiyorsanız.

Axel GEHRINGER: Amerika Birleşik Devletleri'nde baro sınavına hukuk fakültesinden hemen sonra girilir. Yani başka ülkelerde olduğu gibi bir hukuk stajı yoktur. Hukuk fakültesinden sonra bu sınava hazırlık süresi normal olarak on saattir. Başka ülkelerle kıyaslandığında gerçekten kısa bir

TARTIŞMA

süre. Baro sınavına öğrencileri birtakım özel kurumlar hazırlar. BarBri, öğrencileri baro sınavına hazırlamaya çıkan ünlü bir özel şirkettir. Belki de şu açıdan bakmak doğru olur: Eğitim o kadar pahalıdır ki öğrencileri birkaç yıllık bir öğrenimden daha geçmeye zorlamak mümkün değildir.

Sınavı düzenleyen eyalet baro sınav kuruludur. Bu sınav hukuk fakültesindeki sınavlardan oldukça farklıdır. Fakülte- de birtakım derslerin içeriği ya da belirli hukuki sorunların tartışılması sınav konusu olurken baro sınavında gerçekten hukuku bilmeniz gerekir. Birinci gün, hangi eyalette sınava giriyorsanız o eyaletin yasalarını (bu aşağı yukarı 20 konu eder) çok eyaletli sınavın yapıldığı ikinci gün ise yargı çevrelerinin çoğunluğunda geçerli olan genel konuları.

Yargıç olmaya gelince, her eyalette durum farklıdır; ama hukuk fakültesinin hemen ardından yargıç olunamaz. Öncelikle tecrübeli bir hukukçu olmanız gerekir ve yargıç olmak için özel bir sınav söz konusu değildir. Aynı durum savcılar için de geçerlidir. Öte yandan, yargıç olmak için tecrübeli bir hukukçu olmak gerektiğine göre, baro sınavını başarmadan yargıç olmak diye bir şey olamaz.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, bildiğiniz gibi bazı yargıçlar seçimle göreve gelir. Yani burada bir dereceye kadar siyasal bir karar söz konusudur. Bazı eyaletlerde, nasıl birinin bu görevin üstesinden gelebileceğini saptamaya çalışan örgütlenmeler görülür. Ama bu soruya genel bir cevap verilemez.

Oturum Başkanı: Amerika'da önce belli bir süre avukatlık yapmadan hâkim olmak mümkün olmadığı için ayrıca bir sınava gerek olmuyor. Zaten baro sınavını almış oluyor.

Av. Memduh TEKELİOĞLU (Ankara Barosu): Hocam bir soru sorabilir miyim? Bütün panelistlere sorar mısınız? Ülkelerinde kaç tane hukuk fakültesi var.

Salondan: Sayın Başkan ben de aynı konuya ilişkin sorduktum. Türkiye'de bir hukukçu enflasyonu var. Bu ülkelerde de herkes hukuk fakültesine rahatlıkla girebiliyorsa bu enflasyonu önlemek için ne tür önlemleri var? Amerika'dan sayın konuşmacı açıkladı. Barolar Birliği'nin sınavı kabul edeceği, fakültelerin ayrı olduğunu, belge verdiğini -ben öyle anladım- açıkladı. Ancak Kıta Avrupası ülkelerinde -zaten İngiltere'de

bir farklılık da olduğunu öğrendik- hukuk fakültesi açmanın, hukuk fakültesine girmenin bir sınırlaması, planlaması var mı? Barolar her hukuk fakültesinden mezun olanı sınavlara kabul ediyor mu?

Oturum Başkanı: Bütün konuşmacılara arkadaşlarımla sorduğu soruyu ben bir kere daha, genel ifadeye sokayım. Birinci soru, her konuşmacı kendi ülkesinde kaç tane hukuk fakültesi olduğunu söyleyebilir mi? İkincisi, hukuk fakültesine giriş sınırlandırılmış mıdır? Yani bir sınavla mı girilmektedir? Yoksa herkes hukuk fakültesine istediği gibi girebilir mi? Eğer varsa bir kontenjanı var mı?

Almanya'dan Profesör KUHNE...

Prof. Dr. Hans Heiner KUHNE: Almanya'da, kesin rakamı bilmiyorum ama, 33 ile 36 hukuk fakültesi olsa gerek. Bu, yeniden birleşmeden sonraki sayı. Hukukçu enflasyonuna gelince, bu sorundan büsbütün habersiz değiliz. Ama sorun Almanya'da çok ağır boyutlarda değil. Çünkü geçilmesi gereken iki sınav o kadar zor ve okul bırakma oranı o kadar yüksek ki Almanya'da bir hukukçu bolluğundan söz edilemez. ve bugüne kadar bu sınavları ortalama notla başarmış herkes kolayca iş bulmuştur. İş bulma, sınavı yeni başarmış olanlar için yavaş yavaş zorlaşmaya başlıyor. Bunlar bir süre işsiz kalabiliyorlar. Ama günümüzdeki durum pek fena sayılmaz. Ortalamanın üzerinde not alanlar için iş bulmak çok kolaydır. Hele üst düzey bir hukukçuysanız, istediğiniz işi siz seçersiniz. Bu durumun üniversiteler için belirli bir zorluk yarattığını da söylemeliyim. Kürsüye yeni birini alacak o arkadaşın tezinin çok iyi olması gerekir. Oysa çok iyiye piyasadan, uluslararası hukuk bürolarından vb. çok sayıda iyi teklif almış demektir. Nitekim son yıllarda üç öğrencim bana "Sizinle birlikte olmak isterim. En iyisi sizi akşam yemeğine davet edeyim." dedi.

Oturum Başkanı: Bakalım Yunanistan'da ne kadar? Ben hemen söyleyeyim: Bana sorsalardı ben bilemeyecektim. Ama umarım misafirlerimizin hepsi biliyorlardır.

Buyurun Profesör Pantelis.

Antolis PANTELİS: Yunanistan'da üç tane hukuk fakültesi var. Ama hukukçu enflasyonu da var. Yalnız Atina'da yılda yüz öğrenci mezun ediyoruz. İki tane daha fakülte var. Bunlar

TARTIŞMA

da toplam bin hukukçu mezun ediyor. Her hükümet, gençlerin üniversitede bulunmasını tercih eder, kahvehanede değil. Bu çok daha az pahalı. Böylece her ülkede üniversiteler kuruyorlar. Günümüzde ana babaların da gücü buna yetiyor ve iyi bir eğitim alacaklarını umuyorlar. Öte yandan baro üyesi olmak için girilen sınavı esas olarak baro denetler. Sınav komitesi ise bir sonraki seçimlerin ardından da aynı görevde kalmak ister. Dolayısıyla düzeyin düşmesi demokrasinin kaçınılmaz bedelidir. Çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Ben bir hususu eklemek istiyorum. Amerika Birleşik Devletleri'nde restriction yok; ama Amerika Birleşik Devletleri'nde hukuk okumak zaten çok pahalı. Çünkü bir yüksekokul bitirdikten sonra gideceksiniz ve üç sene daha okuyacaksınız ve okul masrafları da çok yüksek. Dolayısıyla, herkes hukuk fakültesi, özellikle bu kredilendirilmiş hukuk fakültelerini okumak cesaretini gösteremiyor. Gösterenler de tabii açık rekabet esasına göre kazanıyor.

Frédérique Dreifuss-NETTER: Ben bu soruyu bekliyordum. O yüzden, ülkeden ayrılmadan önce duruma baktım. Kaç tane hukuk fakültemiz olduğunu öğrenmek çok kolay bir iş olmadı. Kesin bir rakam elimde yok, ama Fransız Antilleri ya da Tahiti gibi denizaşırı topraklarda da hukuk fakülteleri bulunduğu göz önünde tutulursa bu rakam ellinin üstündedir.

İkinci soruya gelince, çok önemli bir soruna değindiğiniz. Çünkü baro sınavında aday sayısı sınırlaması yoktur. Yerine getirilmesi gereken tek koşul da sınavda ortalama notu almaktır. Dolayısıyla sonuçlar fakülteler ve bölgeler arasında bir hayli farklılaşır. Söz gelimi Paris'te bizimki gibi çok küçük, öğrenci sayısı oldukça mütevazı hukuk fakülteleri olduğu gibi Paris I ya da Paris II gibi belki üç-dört bin öğrencinin okuduğu hukuk fakülteleri de var. Bu rakamlar birinci sınıf öğrencilerinin sayısı. Dolayısıyla dört ya da beş yılın sonunda bu çocukların çoğu baro sınavına başvuruyor. Çünkü hem yargıç sınavı çok zordur, hem de devlet yargıç sayısını düzenlemektedir. Yargıçlar, *Ecole nationale de la magistrature*'e öğrenci olarak girdiklerinde bile devletçe atanmış olurlar. Avukatlar için ise sınır yoktur. O yüzden öğrencilerin çoğu baro sınavına girer, başarılı olur,

ardından da büyük bir iktisadi sorunla karşılaşır. Özellikle kiralarm çok yüksek olduğu Paris gibi bir yerde bu genç avukatların önemli bir bölümü, yazıhanesini paylaşacakları bir babaları ya da amcaları yoksa asgari ücret düzeyinin altında bir gelirle yetinmek zorunda kahr.

Julian LONBAY: Birleşik Krallık'ta hukuk fakültelerinin sayısı elliyi aşkındır. Seksenli yıllarm sonları, doksanlı yıllarm başlarında yeni birçok üniversite açıldı. Birleşik Krallık'ta hukuk fakültelerine, seçerek öğrenci alınır. Şu anda Birmingham'da hukuk fakültesine giriş için koyduğumuz şart tıpla aynıdır ve çok yüksektir. Yani yirmi ya da otuz adaydan ancak biri alınır. Hukukçu sayısı ile ilgili birinci denetim budur. Öte yandan, bir kez hukuk fakültesine girdiniz mi, bitirme olasılığınız çok yüksektir. Bu açıdan okuldan ayrılma oranları etkindir.

İkinci engel ya da denetim noktası, hukuk fakültesinden sonra tamamlanması gereken hukuk uygulaması dersi ya da baro meslek okuludur. Buralara giriş de sınırlıdır ve öğrenciler, üniversitedeki başarılarına göre seçilerek alınırlar. "Solicitor" olmak isteyenler bu okullardan kaçamazlar; meğerki Almanya ya da başka bir ülkeden geliyor olsunlar.

Girişte üçüncü denetim noktası, mesleki uygulama dersini bitirdikten sonra bir öğrenim sözleşmesi bulma zorunluluğudur. Öğrenim sözleşmesi olanağını vermek zorunlu değildir. Durgunluk olduğunda hukuk büroları işe aldıkları kimselerin sayısını azaltır.

İngiltere'de aşağı yukarı 100 bin "solicitor", 10 bin kadar da "barrister" vardır. Öğrenci sayısı ise giriş noktasındaki denetimler yüzünden görece sınırlıdır.

Axel GEHRİNGER: Amerika Birleşik Devletleri'nde, daha önce belirttiğim gibi 187 tane ABA'ca denkliği tanınmış hukuk fakültesi vardır. Amerikan Barosu hukuk fakültelerine denklik verir. Belli standartlara uyarsanız kendi hukuk fakültenizi açabilirsiniz. Bundan başka kısıtlama yoktur. Girişe gelince, "hukuk fakültesi giriş testi" denilen bir sınav vardır. Bu standartlaştırılmış bir testtir. Hukuk fakültesine girmenin ön koşuludur. Çoktan seçmeli bir testtir: Mantıki muhakeme, tahlili muhakeme gibi şeyler. Dolayısıyla hukuk fakültesine girişte

TARTIŞMA

çok sayıda kısıtlama söz konusu değildir. Öyle sanıyorum ki Amerika Birleşik Devletleri için tipik olduğu üzere rekabete inanırlar. Hukuk ve avukatlık alanlarında rekabetin sağlıklı bir şey olup olmadığını söylemek çok zor olsa da rekabete inanırlar ve eğitime ya da mesleğe girişte kısıtlama fikrine karşıdırlar. Yalnız New York Eyaleti'nde yüz binden fazla hukukçu vardır. Bunların hepsi avukatlık yapmaz. Aralarında başka ülkelerden gelip de baro sınavını yeni vermiş, henüz bu eyalette avukatlık yapmayan hukukçular da vardır. Çok sayıda avukat olduğu için yeterince para kazanamayan avukatlar da vardır. Bu bir risktir. Ama normal olan, ne kadar iyiyse o kadar başarılı olmanızdır. En azından, olması gereken budur. Buna inanıyorsanız avukatlığa girişi kısıtlamazsınız.

Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU: Sağ olun sayın Başkan.

Benim sorum daha çok hukuk fakültelerindeki ders programlarına ilişkin olacak. Türkiye'de hukuk fakültesi ders programı olarak tek diploma esasına dayanıyor. Fransa'da ise kamu hukuku bölümü ve özel hukuk bölümü şeklinde bir ayırım var. Acaba diğer ülkelerde, Almanya'da, Yunanistan'da, İngiltere'de, Amerika'da bu şekilde diplomalar Türkiye'de olduğu gibi tek diploma esaslı mı söz konusu? Yoksa Fransa'da olduğu gibi kamu hukuku, özel hukuk bölümü ayırımı var mı? Belki Fransa'ya yönelik olarak sayın Dreyfus Netter'e sorulabilir. Fransa'da bu iki diploma esaslı bazen gündeme geliyor mu? Yoksa artık tamamen kabul edilmiş bir kural mıdır? Çok yararlı addolunan bir sistem midir?

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Yine bütün konuşmacılara bir soru geldi. Kendi ülkelerinde hukuk fakültesi eğitiminde bölümler var mı? Örneğin, Fransa'da kamu hukuku, özel hukuk ayırımı var diye biliyoruz, tabii ek bilgi verebilirler. Diğer ülkelerde de böyle ayırım var mı? Yoksa tek diploma mı veriliyor? Hukuk diploması tek mi, yoksa özel hukuk diploması ayrı, kamu hukuku diploması ayrı şeklinde mi?

Buyurun efendim.

Hans Heiner KUHNE: Diploma açısından bir ayırım yoktur. Ama avukatlık yapan hukukçular için ileri düzeyde eğitim ve aile hukuku, idare hukuku ya da başka herhangi bir alanda uzmanlaşma imkânı vardır. Bu uzmanlaşma size bir diploma vermez; sadece adınızın altında "iş hukuku uzmanı" gibi açıklayıcı bir not bulunması ayrıcalığını sağlar. Resmi diplomalarda herhangi bir uzmanlık ayırımı yoktur.

Antolis PANTELİS: Yunanistan'da böyle bir ayırım yoktur. Her öğrenci, istediği dersleri, seçmeli ders olarak seçebilir.

Frédérique Dreifuss-NETTER: Özel hukuk ile kamu hukuku arasındaki ayırım Fransa'da çok kesindir. Fransa'daki hukuk fakültelerinin bazılarında özel hukuk binanın bir yüzünde, kamu hukuku binanın öbür yüzünde yer alır. Ama paradoksal olarak bu resmi bir ayırım değildir. Bizde özel bir kamu hukuku ya da özel hukuk diploması yoktur. Bu ayırım sadece *maîtrise* içinde bir seçmedir. Bazı öğrenciler ana öğrenim alanı olarak özel hukuku, bazıları kamu hukukunu seçerler. Tek farklılık öğretim üyesi olmak istediğinizde ortaya çıkar. Çünkü *aggrégation* adı verilen resmi öğretim üyeliği sınavı kamu hukuku ile özel hukuk arasında ayırım gözetir. Resmi bir ayırımın söz konusu olduğu tek yer burasıdır.

Julian LONBAY: Birleşik Krallık'ta üniversiteler, istedikleri dersleri vermekte serbesttir. Bunun anlamı hukukta da bir sürü ilginç karma diploma verilmekte oluşudur. Birmingham Üniversitesi'nde Alman hukuku, Fransız hukuku, ticaret hukuku ve siyasal bilgilerin karışımı olan diplomalar vermekteyiz. Başka üniversitelerde başka karışımlar söz konusu. Hukukun kimyayla, hukukun psikolojiyle birleştiği diplomalar biliyorum. Bu, üniversitenin isteğine bağlıdır.

Mesleki açıdan bakıldığında, nitelikli bir hukuk diplomanız olduğu sürece işverenler, öğrencinin ekstra tecrübeler edinmiş olmasından memnun kalır. Hatta, konuşmamda değinmiş olduğum gibi, hukukçu olmak için hukuk diplomasına da gerek yoktur. Bu durumda yapmanız gereken bir yıllık bir dönüşüm dersi almaktan ibarettir. Bu tür öğrenciler büyük hukuk bürolarınca el üstünde tutulurlar. Dolayısıyla üniversite profesörleri bazen "Biz bir işe yarıyor muyuz?" diye kaygılanmaktan kendilerini alamazlar. Gene de çoğu üniversite profesörleri, hukukun

TARTIŞMA

kendi içinde ilginç bir disiplin olduğunu, o yüzden de hukuk mesleğine sıkı sıkıya bağlanmaması gerektiğini düşünürler. Sarıyorum Birleşik Krallık'ta, hukuk fakültesi bitirenlerden hukuk mesleğine girenlerin oranı %50'dir.

Axel GEHRİNGER: ABD'de farklı diplomalar söz konusu değildir. Temel derece JD olmakla birlikte öğrenciler hukuk fakültesi sırasında uzmanlaşabilirler. Hepsi bu kadar.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Zamanımız geçiyor. Dolayısıyla, sınırlamak durumundayım. Şu anda söz almak isteyenler 8 kişi, o suretle buradan başlayalım.

Buyurun, sayın Dekanımız söz istedi.

Dekan: Efendim, çok teşekkür ediyorum. Şimdiye kadar hep genellikle avukat arkadaşlar sordu, ben de sesimi çıkarmadım. Çok haklılar zaten, onların sordukları benim de merak ettiğim konulardı. Ben biraz daha akademik bir soru yöneltiyorum. Çünkü hukuk fakülteleri dekanları çalışma grubunu çok ilgilendiren bir konuya işaret etmek istiyorum; burada üç tane de aynı çalışma grubunda bulunan arkadaşlarım var, onlar da bilmek isteyeceklerdir.

Acaba konuşmacılara sorabilir miyiz? Örneğin, Fransa'da bütün hukuk fakültelerinde tek tip zorunlu ders mi okutulmaktadır? Yoksa üniversiteler, fakülteler zorunlu dersleri kendileri kararlaştırabilirler mi? İkincisi, seçimlik dersleri koyarken barolarla, Adalet Bakanlığı'yla yani diğer hukuki çevrelerle ilişkiye girip onların da fikirlerini aldıktan sonra mı seçimlik dersleri kararlaştırıp koyuyorlar, yoksa tamamen fakültenin kendi takdirine mi kalıyor? Bu hususları merak ediyorum efendim. Tabii avukatlar için çok önemli değil; ama bizim için çok önemli bir konu.

Teşekkür ederim.

Julian LONBAY: Birleşik Krallık'ta tek tip bir öğretim programı yoktur. Mezunlarının otomatik olarak kabul edilmelerini isteyen hukuk fakülteleri nitelikli hukuk derecesi verir. Öğrenciler bu diplomanın kapsadığı dersleri izlemek zorunda değildirler. Ama o zaman baro sınavından muaf olmazlar. Ama çoğu hukuk fakültesi nitelikli hukuk derecesi verir ve bunun

kapsamında anayasa hukuku gibi, gerekli olduğu konusunda hepimizin mutabık olduğu dersler yer alır. Seçmeli derslere gelince, bu da, öğrencilere tanınmış bir özgürlüktür. Seçmeli derslerin neler olacağına da hukuk fakülteleri karar verir. Bu aralar hukuk fakülteleri üzerindeki baskının bir bölümü, Kalite Güvence Ajansı adı verilen, yeni kurulmuş bir kurumdan gelmektedir. Bunlar, bütün disiplinler için olduğu gibi hukuk için de bir dizi kıstas saptadılar. Bu kıstaslar, hukuk öğrencileri için asgari öğrenim standartlarının ne olması gerektiğini tanımlıyor. Bu kıstaslar, araştırma becerileri, muhakeme ve tartışma yeteneği vb. cinsinden tanımlanıyor. Yaklaşık sekiz sayfalık bir tanımlama bu. Üç ayrı tanımlama söz konusu: biri işverenler, biri öğrenciler, biri de üniversiteler için. Böylece üniversite hukuk fakülteleri için asgari düzeyler tanımlanmış oluyor. Bunlar üniversiteleri denetlemeye de hazırlanıyor. Hükümet kendilerine denetim için yetecek parayı vermiş değil. Üniversiteler de denetlenmeye karşı çıkıyor. İleride bu şekilde denetlenecek olmamız ihtimal dâhilinde olmakla birlikte bu henüz başlamış değil.

Axel GEHRINGER: ABD'de hukuk fakülteleri hukuk diplomasının içeriğini oluşturan dersleri belirlemekte, öğrenciler ise istedikleri dersleri seçmekte serbesttirler. Normal olarak birkaç tane zorunlu ders vardır: Sözleşmeler, haksız fiiller, ceza hukuku ve anayasa hukuku gibi. Bunlar baro sınavında da sorulan derslerdir. Dolayısıyla bunların öğretilmesi kesinlikle zorunludur. Sonuç olarak öğrenciler, kendi ihtiyaçlarına, hukuk bürolarının taleplerine ya da başka bir kıstasa göre uzmanlaşmakta görece özgürdürler.

Frédérique Dreifuss-NETTER: Bu sorunun cevabı Fransa bağlamında son derece karışıktır. Biliyorsunuz, bizde her şey için merkeziyetçi bir sistem vardır. Son zamanlarda belli bir özerklik kazandık. Ancak bu özerklik bize son derece bürokratik ve teknik bir yönetmelik aracılığıyla verildi. Bir çerçevemiz var. Bu çerçeve içinde belirli bir hareket alanımız var ve hukuk dışında bazı disiplinlere de yer verebiliriz. Elbette müzikoloji ya da matematik gibi şeyler okutmamız söz konusu değil; ancak iktisat ya da metodoloji gibi konular hakkında fikir vermeye çalışıyoruz. Fransız Eğitim Bakanlığı'nca dayatılan yönetmeliği uygulamakta serbestiz. Bir önceki reformu uyguladığımızda

TARTIŞMA

fakültede komiteler kurulmuş, bu komiteler sistemi biçimlendirmek için saatlerce çalışmak zorunda kalmışlardı. Sonuç olarak uygulama son derece karışık.

Antolis PANTELİS: Yunan Anayasası üniversitelerde öz yönetimi güvence altına alır. Hukuk fakülteleri öğretimin içeriğini istedikleri gibi kararlaştırabilir.

Hans Hainer KUHNE: Almanya'da seçmeli ve zorunlu alanlar hükümetçe kararlaştırılır. Ancak burada çok gevşek bir isimlendirme, dolayısıyla geniş bir hareket serbestisi vardır.

Av. Mustafa Erkan TAN (Ankara Barosu): Hocam, benim birinci sorum söz konusu baro sınavlarını geçemeyenlerin, yani avukat, hâkim veya savcı olamayanların statüsü ne oluyor? İkinci sorum bütün konuşmacılara; avukat yazıhanelerinin belli bir standardı var mı? Üçüncüsü de yerel mahkeme hâkimlerinin Yargıtay veya Anayasa Mahkemesi gibi yüksek mahkemeleri seçimde özel bir prosedür var mı?

Teşekkür ederim.

Hans Hainer KUHNE: Yargıçlar Adalet Bakanlığı'na atanır. Bakanlık bir yargıçlar kuruluna danışır. Federal yargıçlara gelince, bu konuda prosedür biraz daha karışık ve siyasi. Eyalet düzeyinde işe fazla siyaset karışmaz.

Sınavı kazanamayanlar Almanya'da oldukça kötü durumda kalırlar. Bu mutlak bir sistemdir. Sınavı kazanamayanlar sigorta şirketleri ya da bankalar gibi yerlerde çalışabilirlerse de buralarda fazla çalışma olanağı yoktur. İki eyalet sınavında da başarılı olamayanlar için söylenebilecek şey, bunların hiçbir şekilde ve hiçbir alanda, hukukçu olarak çalışamayacaklarıdır. O kadar.

Antolis PANTELİS: Baro sınavının çok kolay olduğunu söylemiştim. Sınavı kazanamayanın hukukçu olmaması toplum için daha iyi olur. Yunanistan'da yargıçların kariyeri bakımından Kıta Avrupası sistemini uyguluyoruz.

Julian LONBAY: Birleşik Krallık'ta yüksek yargıçlar lordlar kamarası başkanı ve adalet bakanı (Lord Chancellor) tarafından atanırlar. Bu sürecin nasıl işlediği konusunda birtakım kaygılar oluştu. Bu işlerin dumanlı koridorlarda yapıldığı rivayet edilir. Bu kaygıları karşılamak için şimdi, başkana yar-

dımcı olacak bir komite oluşturuldu. "Solicitor"lar, şeffaflıktan uzak saydıkları bu sistemi desteklemeyi reddediyorlar. Ama yargıçların kimlerin yargıç olacakları konusunda geniş bir söz hakkının olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak azınlıktaki ırklardan, kadınlardan yargıç olanların sayısı çok az. Ama bu konularda şimdi bir iyileşme görmekteyiz. Yargıçlık başvuruyla olmaz. İngiltere'de yüksek yargıç sayısı çok az, statüleri çok yüksektir.

Axel GERİNGER: Amerika'da baro sınavını kazanamayanlar sınava tekrar girebilirler. Ayrıca New York'taki gibi, zor sayılan bir sınavı başaramayanlar Washington gibi görece kolay bir eyalette sınava girebilirler. Hiçbir eyalette baro sınavını kazanamayanlar başka bir iş aramak zorunda kalırlar - danışmanlık ya da onun gibi.

Yüksek yargıçlar konusuna gelince, bunlar bazen seçilirler. Genel bir cevap verebilecek durumda değilim.

Oturum Başkanı: Bütün arkadaşlara söylüyorum. Konuşmacılar ikaz ediyorlar, zamanın geçtiğini söylüyor. Sorunuz çok kısa ise sorun. Sadece çok kısa ise cevap vereceğiz. Çünkü zaman geçti. Biz herkesi tatmin edelim diye kaldık; ama artık zaman çok geçti. Dolayısıyla, çok kısa ise lütfen, yoksa kesmek zorunda kalırım.

Buyurun efendim.

Av. Adil DEMİR (Denizli Barosu Başkanı): Efendim, konumuza biraz uzak; ama önemli olduğu için hemen kısaca soracağım. Fiilen avukatlık yapanların sağlık güvencesi nasıl sağlanıyor ve emeklilikleri hangi kurumca sağlanıyor? İsteyen konuşmacılarımız cevap verebilir.

Hans Heiner KUHNE: Almanya'da bunlar özel birer müteşebbistirler. Dolayısıyla kendi başlarının çaresine bakmak zorundadırlar. Ama bu işler odalarca örgütlenmektedir. Ücretlerinin bir kısmını sigortaya yatırırılar; sigorta ise meslek odasıdır. Sağlık sigortası buna dahil değildir. Bu, bireysel olarak halledilir.

Antolis PANTELİS: Yunanistan'da avukatlara, noterlere ve icra memurlarına emeklilik ödemesi yapan özel bir kurum vardır. Sağlık vb. sigortalar için de başka bir kurum vardır.

TARTIŞMA

Frédérique Dreifuss-NETTER: Fransa'da avukatlar sosyal sigorta ve emeklilik için kendileri ödeme yaparlar. Bu tabii zorunlu değildir.

Julian LONBAY: Sanırım İngiltere'deki durum Fransa'ya benziyor. Bu sorunun halledilmesi avukatlara kalmıştır.

Axel GEHRINGER: Aynı durum ABD'de de geçerli.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Hakan PEKCANITEZ (Dokuz Eylül Üniversitesi): Ben kısa bir soru sormak istiyorum. Lisans eğitimlerinde tez sınavı uygulaması var mı? Var veya yok, kendileri bu test sorularını öğrencinin bilgisini değerlendirme konusunda lisans eğitiminde nasıl değerlendiriyorlar?

Antolis PANTELİS: Yasa uyarınca sınavların sorumluluğu öğretim üyesine aittir. Çoktan seçmeli test çok nadir uygulanır.

Frédérique Dreifuss-NETTER: Temel derslerde öğrenciler yazılı ödevler hazırlarlar. Geleneksel sınavlar ise ya bir davanın yorumlanmasından ya da yazılı bir istişare hazırlamaktan ibarettir. Daha az önemli konularda yapılan sözlü sınavlarda ise soruları öğretim üyesi istediği gibi sorar.

Julian LONBAY: Durum Birleşik Krallık çapında değişiklik gösterse de sınav süreci üniversitelerin denetimindedir. İngiltere ve Gallerde tipik uygulama "dıştan sınavcılar" dır. Hukuk profesörlerinin çoğu herhangi bir zamanda ve bir yerlerde dıştan sınavcılık yapmıştır. Bunun anlamı, sorulan soruları denetlemek, ders malzemesine bakmak, soruların gerçekçi olup olmadığını incelemektir. Yazılı ödevler hazırlandığında ya kâğıtlar, ya kâğıtlardan bir örneklem, ya da içeriden sınavcılarının ne not vereceklerini belirlemekte zorlandıkları kâğıtlar dıştan sınavcıya gönderilir. Dıştan sınavcılar bütün öğrencilerin değerlendirildikleri final sınavlarının sınav kurullarında da yer alırlar. Haksız bir durum olduğunu düşündüklerinde ya da sınav süreciyle ilgili yorumlarını rektöre ya da dekana iletirler. Yani dışarıdan yapılan bir inceleme söz konusudur. Ama bu üniversitelerin kendileri içerisindeki bir uygulamadır. Son zamanlarda baro bu sürece katılmak istediğini bildirdi. Kendilerine buna çok sıcak bakmadığımızı bildirdik. Yani hukuk fakültelerinde bir miktar dış gözetim var.

Sizin sorunuza konu olan lisansüstü öğrencilerine gelince, yazılı bir araştırma tezi hazırlamaktaysalar bu tez, üniversitenin içinden ve daha önemli olarak dıştan bir sınavcı tarafından değerlendirilir.

Salondan: Bu konuda karar yetkisi öğretim üyesine aittir. Çoktan seçmeli sınavlar belki daha nesnel oluyordur. Ama çoğunlukla kompozisyon türü sınavlar yapılır.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Prof. Dr. Cevdet ATAY (Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Mersin): Şimdiye kadar bütün sorular hukuk fakültesindeki eğitim, avukatlığın bilgi ölçümü üzerine oldu. Gerek avukatlıkta gerek hâkimliğe girişte etik değerlerin ölçümü bu ülkelerde nasıl yapılıyor? Yargıçların denetimi mümkün mü ve yargıçlar üzerinde uygulanan disiplin yönetimi ne ölçüde etkili? Özellikle Amerika bağlamında bir soru sormak istiyorum: Amerika'da federe devletlerdeki meclislerin seçimde etkisi olduğunu biliyorum. Ayrıca seçim de söz konusu; bu durum siyasetin etkisini getirmeyecek mi? Dolayısıyla, kararlarında, yargıç bağımsızlığında rolü olmayacak mı? Bu konuda herkese ve özellikle Amerika'yı anlatan arkadaşşa soru sormak istiyorum. Teşekkür ederim.

Axel GEHRINGER: Daha hukuk fakültesi düzeyinde "mesleki sorumluluk" diye bir ders alınır. Baroya girdiğinizde de "mesleki sorumluluk" diye bir sınavdan geçersiniz. Yargıçların belli bir siyasal ön yargıyla seçilip seçilmedikleri sorusuna gelince, benim bu konuda değerlendirme yapmam zor. Doğru, yargıçların seçilmeleri benim için bir sorundur. Yargıçların yerel toplumca seçilmeleri, belki para harcanarak sonuçların etkilenmesi bence iyi bir fikir değil. Rüşvet demesek bile, kampanya gibi bir şey örgütleyerek daha kolay yargıç olunması, bana doğru gelmiyor. Gene de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki geleneksel sistemin, ön yargılı yargıçlardan kaynaklanan bir sorunu olduğuna inanmıyorum. Çok nesnel olduklarını ve bir kez mahkeme salonuna girince kararlarını siyasal geçmişlerine göre ya da seçilmeleri için para harcamış partiye göre verdiklerini düşünüyorum. Benim kişisel kanım bu ve size daha fazla bir şey veremem.

Özdemir ÖZOK: Hocam, ben soru sormayacağım. İzin

TARTIŞMA

verirseniz arkadaşımın da rica edeceğim. Gerçekten değerli konuklarımıza, özellikle çağrımıza yanıt vererek gerçekten uzunca bir yolculuktan sonra bizlerle birlikte oldukları için kendilerine çok teşekkür ediyoruz.

Saat 14.00'ten bu yana gerçekten son derece yararlı, son derece faydalı ve bizim hukuk anlamında görüş açımızı açacak güzel düşünceler bize aktardılar. O nedenle ben değerli konuklarımızı daha fazla yormak istemiyorum. Arkadaşlarımdan da, salondan da izin verilirse sorunun bu anlamda kesilmesini rica ediyorum ve izninizle kendilerine birkaç şey ileterek bizi onurlandırdıkları için teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Ben değerli konuklarımızın yorgun olduğunu görerek bu müdahaleyi yapmıştım; ama tabii ki takdir ve değerlendirme size aittir. Ben özetle şunu söyleyeceğim sayın hocam: Başta siz olmak üzere değerli konuklarımıza bize verdiğiniz katkılardan dolayı çok teşekkür ediyoruz. Hepimizin amacı bir hukukçu olarak hem ülkemizde hem uluslararası dünyada barışın, güvenliğin, esenliğin egemen olmasını diliyor ve arz ediyoruz. Bu düşüncelerle Atatürk ve arkadaşlarının açtığı çağdaş yolda yürümeye devam ediyoruz. Ülkemizde çağdaş değerlerin, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve tüm bunların egemen olduğu hukuk devletinin bütün kurum ve kurallarıyla gerçekleşeceği bir hukuk devletinin gerçekleşmesi için Türkiye Barolar Birliği, Türkiye baroları ve Türk avukatları sadece Türkiye için değil, tüm dünya için bunun gerekli ve zorunlu olduğuna inanan bir anlayışla mutlak ve mutlak hem ülkemizde, hem dünyada evrensel hukukun öne çıkmasını diliyor, değerli konuklarımıza bu manada, bu anlamda bize katkı verdikleri için teşekkür ediyoruz. Bu ve benzeri etkinliklerde ileride birlikte olmak dileğiyle ve ülkemizde güzel anlar geçirmeleri dileğiyle, umuduyla kendilerine şahsım ve örgütüm adına sonsuz teşekkür ediyorum.

Çok teşekkür ediyorum. Ben bunun için söz almıştım. Teşekkür ediyorum sayın hocam. (Alkışlar)

Antolis PANTELİS: Çok teşekkür ederim, sayın Başkan. Sizi en kısa zamanda Atina'da, Kamu Hukuku Merkezi'nde görmeyi umuyorum.

Oturum Başkanı: Böylece uzun bir panelin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Sayın Başkan gerçi konuklarımıza teşekkür etti; ama ben de dinleyicilere ve ayrıca çok uzun bir süreden beri tercümeyle çok başarıyla götüren, simultane tercüme yapan arkadaşlarıma da ayrıca çok teşekkür ediyorum, saygılarımı da sunuyorum, onlar da çok ağır bir iş yaptılar, kendilerine teşekkür ediyoruz. (Alkışlar)

TARTIŞMA

Bugünkü toplantıyı kapatıyorum. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Katılımcılara belgeleri verilecek. (Alkışlar)

ÜÇÜNCÜ GÜN

11 OCAK 2003, Cumartesi

BİRİNCİ OTURUM

“MESLEĞE YÖNELİK EĞİTİM”

Oturum Başkanı: Av. Ayhan EROL
(TBB Disiplin Kurulu Başkanı)

BİRİNCİ BİLDİRİ

“AVUKATLIK STAJI VE STAJYERİN EĞİTİMİ”

Oturum Başkanı: Sayın konuklar, değerli meslektaşlarım; *"Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi"* konulu uluslararası toplantının üçüncü gününde birlikteyiz.

Toplantının birinci ve ikinci gününde hukuk öğretiminin, Türkiye'de ve diğer bazı ülkelerdeki sorunlarını tartıştık.

Bu sabahki oturumumuzun konusu *"Mesleğe Yönelik Eğitim"*dir. Bu oturumda avukat stajyerlerinin ve adli ve idari yargıda görev alacak hâkim ve savcı adaylarının eğitimi konuşacağız.

Oturum programını kısaca anımsatmak istiyorum. Üç bildiri sunulacak. Bu bildirilerin birincisi avukat stajyerlerle ilgili bildiridir. Bu bildiriye sunacak olan arkadaşımız Ankara Barosu Başkanı sayın Av. Semih Güner, tartışmacı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden ve Türkiye Barolar Birliği delegesi sayın Prof. Dr. Haluk Burcuoğlu'dur.

İkinci bildiri, *"Adli Yargıda Hâkim ve Savcı Adaylarının Eğitimi ve Adalet Akademisi"*. Bu bildiri, Adalet Bakanlığı Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi Başkanı sayın Hâkim Fatma Çamlıbel tarafından sunulacak ve bunun tartışmasını da Ankara Barosu avukatlarından arkadaşımız Ahmet Akgül yapacaklardır.

Üçüncü bildiri, *"İdari Yargıda Hâkim ve Savcı Adaylarının Eğitimi"* Sunuşu Darüştay üyesi ve Genel Sekreteri Salih Er yapacaklar. Tartışmacılığını Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden sayın Prof. Dr. Zehra Odyakmaz yapacaktır.

Efendim, ben sözü ilk bildiri sunması için Semih Güner'e veriyorum.

Yalnız bundan önce başka bir şey daha hatırlatmak istiyorum. Programı da incelediğiniz zaman görmüş olduğunuz gibi, bu sabahki program oldukça sıkışıktır. Üç bildiri, üç tartışma yapılacaktır ve bunu 12.00 ile 12.30 arasına sıkıştırılması gerekmektedir. Ben, şahsen konuşmacılardan söyleyecekleri şeyleri mümkün olduğu kadar özet olarak aktarmalarını bekliyorum. Arada mutlaka bir fırsat yaratmaya çalışacağız, tartışmalara da yer vereceğiz. Birinci bildiriden sonra dikkatin dağılması için, 15 dakikalık ara vereceğiz ve ondan sonra iki bildiri sunulacak.

Buyurun sayın Semih Güner.

Av. Semih GÜNER (Ankara Barosu Başkanı): Teşekkür ediyorum sayın Başkan.

Değerli başkanlarım, değerli meslektaşlarım, değerli konuklar; benim konumu "*Avukatlık Stajı ve Stajyerinin Eğitimi*" Sunumumda yazılı metni sizlere ulaştırma imkânı bulduğum için, metinden ayrılıyorum ve ağırlıklı olarak bir staj modeli sunmaya çalışacağım.

Ancak, öncesinde avukatlığın günümüzdeki konumuna değinmek istiyorum. Avukatlık, binlerce yıllık geçmişi olan bir meslektir ve başlangıcında yakın akrabaların, bireye hukuksal yardım sunduğu bir meslek olarak karşımıza çıkıyor. Süreç içinde ücret ekleniyor ve günümüzdeki konumuna geliyor. Özellikle Fransız İhtilali'nden sonra kurumlaşmaya başladığını da eklemek istiyorum.

Bugün için avukatlar, iki farklı işleri aynı anda yürütüyorlar. Bunların görünürde somut olanı, bireye ücreti karşılığında bağımsız bir işyeri olan kişinin hukuksal yardım sunmasıdır. Ancak, bu buzdağının üst kısmı gibidir, altındaki hizmet çok daha önemlidir. Orada da toplumda hukuk yollarının egemen olması için, toplumda yaşayan bireylerin evinde, işinde huzur içinde yaşabilmeleri için ve o ülkede hukukun varolduğunu hissedebilmeleri için zorunlu olduğu hizmettir. Umuyorum, bunu Sait hocamla seneye tartışacağız. Ben, bunun kamusal hizmet olduğunu düşünüyorum.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Av. Semih GÜNER: Tamam, hocam katkılarınız bizim için çok değerlidir.

Günümüzdeki avukatlık anlayışı, bu bakış açısıyla sürüp gidiyor. Bundan sonra ne olacağı şimdilik belirsiz. Eğer, Amerikan modeli yerleşecek olursa, yaşantımıza farklı tanımlar girecektir. Ama ülkemizde en azından daha bir 10 yıl bu anlayış sürüp gidecek gibi gözüküyor. Esasen normatif düzenlemelerimiz de bunu öngörüyor.

Avukatlık, bağımsızlık temeline dayanan -altını çizmemiz gereken kavram bu- kamusal hizmet sayılan, aynı zamanda serbest meslek faaliyeti olarak kabul edilen bir mesleki faaliyet-

tir. Bunun yasada tanımı yok. Ben, şu anda sübjektif anlamda tanım yapıyorum. Bu tanım içinde *"belki avukatın üstlendiği görevi de dikkate almak, amaçtan da yararlanarak, yasal düzenlemelerimizi de ortaya koyarak hukuki ilişkilerinin düzenlenmesinde, hukuki konu ve uyumsuzlukların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesinde, hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasında yargının koyucu ögesi bağımsız savunma adına görev yapan kişi"* diyoruz.

Avukatlıkta öğretimin önemi, zaten bu kurultayımızın temel amacı budur. Çok değerli akademisyenler, uygulamanın içinde olan değerli hocalarımız, meslektaşlarımız bu konuda katkıda bulundular. Ben, haddimi aşmamak için, avukatlık mesleğinin olması gereken hukuk eğitimine hiç girmek istemiyorum. Ancak, izin verirseniz, bir Baro Başkanı olarak ve hasbelkader üniversite avukatlık hukukuyla ilgili çalışmalara katılan bir meslektaşınız olarak, gözlemleri sadece satırbaşlarıyla sizlerle paylaşmak istiyorum.

Yeterli üniterite ve birikimde öğretim elemanlığı eksikliğini görüyorum. Bir anda 33 hukuk fakültesine dağılan öğretim elemanı ve o nedenle yetersizlikler karşımıza çıkıyor. Belki süreç içinde yavaş yavaş geçilseydi, buralar da hazırlanabilirdi diye düşünüyorum. *"Mutlaka, sınıflar az sayıda öğrenciden oluşmalı"* diyoruz. Aksi halde, özellikle dün sabahki oturumda hocalarımız çok güzel belirttiler, sayın Gürhan çok güzel değindi, hiç söz almadan fakülteyi bitiren, nasıl olacaksa savunma mesleğinin temsilcileri göreve veya staja başlıyorlar. Yine, hocalarımda birleştiler, iletmekte sakınca görmüyorum. Uygulama, yani somut olay uygulaması, soyut kuralla birlikte verilmeli diye düşünüyorum. Bunlar yapılırken, avukatın veya hukukçunun genelinde araştırma kimliği hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Hakan hocamızın getirdiği modelde, tabii olumsuzluklarını da bir yana bırakırsak, zannediyorum bu ön plana çıkıyordu.

Bu böyle devam ederse ne olacak... Bu böyle devam ederse, uzun süre staj kurulu başkanlığı yapmış bir meslektaşınız olarak ilave etmek istiyorum ki önümüze vizyonu olmayan, fotokopilerle yetinen, okuma alışkanlığını yitirmiş bir hukukçu profili gelecek ve siz bunlara istediğiniz kadar avukatlık staj eğitimi verin, istediğiniz kadar yargıçlık staj eğitimi verin, bir

SEMİH GÜNER'İN
KONUŞMASI

yere gitmeziz mümkün değildir. Avukat, sorgulayan, düşünen, üreten kimsedir, fotokopiyle bu gerçekleşmez.

Bugünkü konumuz staj eğitimidir. Meslek içi eğitimi de var. Avukatlık mesleğinde eğitimi iki boyutlu olarak düşünmemiz gerekiyor. Bu, birbirinden ayrılması mümkün olmayan etle tırnak gibi bir olgudur. Biz, bugün staj eğitimini tartışacağız. Ancak, satır başlarıyla değinmek istediğim, bundan sonraki bir toplantının konusu olmasını da ayrıca diliyorum, o da meslek içi eğitimidir. Size yansıtmaya çalıştığım veriler, 2002 yılında yaptığımız anket sonuçlarıdır. Meslektaşlarımıza uyguladığımız anketlerden elde ettiğimiz verilere göre, meslek içi eğitimin yararları karşımıza şöyle çıkıyor: Meslektaşlar arası güven ve dayanışmanın en üst düzeye ulaşması için meslek içi eğitim iyi bir araçtır. Yargının kurucunun ögesi bağımsız savunma temsilcilerinin daha birikimli ve güçlü olmaları için meslek içi eğitime gerek, zorunluluk var. Avukatlar arası ortak kültürün yaratılması için, meslek içi eğitim gereklidir. Ahlak kurallarının ya da meslek etiğinin yerleşmesi, benimsenmesi, tartışmaya açılması için, mesleki eğitimde ısrar etmemiz gerekiyor. Meslektaşlarımızın karşılaştıkları sorunları ve bunlara karşı ürettikleri çözümleri, eğitime katılan diğer meslektaşlarıyla paylaşarak, oradan ortak davranış modellerine ulaşmak için meslek içi eğitim şarttır. Savunma mesleğinin daha güçlü, bilinçli ve güncel bilgilerle yapılabilmesi için meslek içi eğitim şarttır. Son olarak, bugün ulusal sınırlar içinde ulusal egemenlik kavramıyla örtüşen bir biçimde tekel hakkı ortamında yaptığımız mesleğimizi, ben gireceğimize inanmıyorum, ama eğer girersek, Avrupa Birliği kurallarıyla yapacak kişiler bizleriz. Orada da serbest dolaşım etkindir. Biz, o serbest dolaşım içinde hizmet vereceksek, eğitim yine şarttır.

Mesleki eğitimi ilgili görüşlerime hemen geçmek istiyorum. Eğer, avukatlık stajına dönersek, stajın bir amacı olmalıdır. Bu amacı, Avukatlık Kanunu Yönetmeliği'nin yapımı sırasında değerli meslektaşım Bülent Akçamete'yle çok tartıştık, yazımı yaparken barolardan gelen önerileri de masaya yatırmıştık ve şöyle bir tanıma ulaştık: Ben güzel bir tanım olduğunu düşünüyorum, eleştirirseniz sevinirim. Stajyerin eğitiminde amaç nedir? Hukuk bilgilerini, bilimsel verilerden ayrılmaksızın ve bilim yöntemlerini kullanarak somut olaya uygulayabilen...

Eğer, teorik bilgiyi fakültede aldığımızı düşünürsek, burada somut olayları uygulama yeterliliğimizi artırmamız gerekir ve bunu bilimsel kurularla yapmamız şarttır. Yargılama sürecince, yargılama faaliyetini ve yönetimine karar oluşumunda etkin bir biçimde katılabilen, mahkemede nerede duracağını bilmeyen, ne zaman söz alacağını bilmeyen, savunduğu kişinin hakkı yargıç tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan uygulamayla gasp edildiğinde gerekli tepkiyi nerede koyacağını bilmeyen bir avukat tipi yaratmak istemiyorsak, hak arama özgürlüğünün yaşama geçmesi için uğraş veren, avukatlığı sadece para kazanma amacıyla yapılan bir meslek olmadığını, paranın avukatlıkta araç olduğunu genç beyinlere aktarmak için, insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkesinden ayrılmayan bağımsız, özgür avukatlar yetişmesini istiyorsak, staj eğitimini çok ciddiye almamız gerekiyor. Yönetmeliğimizin 1. maddesinde, 74 baroya ve Barolar Birliğimi'ne bu direktifi veriyor.

Staj eğitiminde hedef koymamız lazım. Biraz önce amaçla bu tanımı yaptık, ama hedef koymamız ve o staj eğitiminde bu hedefi yakalamak için de, programlar yapmamız lazım. Programa geçmeden önce, "bu ilkeler neler olmalıdır?" diye tartışmak istiyorum. Birinci temel hedef, demokratik, laik, sosyal düşünceyi ön plana çıkaran bir eğitim olmalıdır. Avukatlık, hiç duraksamadan, demokratik ülkede yapılabilecek mesleklerin başında gelmektedir. Ülke demokratik değilse, ülke laik hukuk kurallarıyla yönetilen bir ülke değilse, orada avukatlık olmaz. Orada olsa olsa, bizim 1924 öncesindeki vekillik, dava vekilliği, benzeri adlarla değerlendirebileceğimiz mesleki faaliyet olur. Onun için laik bir hukuk düzeni avukatlık için şarttır. Hemen eklemek istiyorum, gerek demokrasiye, gerek özgür düşünceyi, gerek laikliği yaşama geçirdiği için, çağdaş bir yaşam modeli yaşattığı için Atatürk Devrim ve İlkeleri olmadan bu olmaz. Bizim hepsinin başında, somut olarak biraz önce saydığım ilkeleri yaşama geçiren o altın kurallara sıkı sıkıya, yaşamımızın her kesitinde olduğu gibi, özellikle avukatlık staj eğitiminde de sahip çıkmamız gerekiyor.

Eğer, bir başka ilkeyi gündeme getirirsek, hukuk bilgilerini somut olaylara uygulayabilme yetenekleri geliştirilmeli, yargılamaya ve kararın oluşumuna etkin bir biçimde katılma

SEMİH GÜNER'İN
KONUŞMASI

hedeflenmelidir. Burada da şunu belirtmek istiyorum: Biz, staj eğitiminde teorik bilgiye girdiğimiz takdirde, bir bataklığa saplanırız ve orada uzaklaşacağız, bunda zorunluluk var. Gerçi, uygulamanın içinden gelen meslektaşlarımı, bana şimdi hayretle bakıyorlar, "33 fakülteden gelen, standardı olmayan stajyerlerle nasıl ortak kavramlarda buluşacaksınız?" diye. Bu biraz sihirbazlığı gerektiriyor, altını çizmek istiyorum. Hukukun en temel kavramlarını dahi 4 yıllık süreçte öğrenememiş, benimseyememiş veya özümseyememiş genç meslektaşlarımda, ortak çizgiyi yakalamak çok güçtür. Ama şunu düşünüyorum: Staj eğitimini veren borada, yoğunluk hangi fakültedeysen, o fakültedeki eğitim düzeyini ele alarak işe oradan başlamak lazım. Ankara'ysa ve Ankara Hukuk Fakültesi veya Başkent, Çankaya, diğerleri baz alınmalı diye düşünüyorum. Biz, teorik bilgileri bir yana bırakacağız. Ancak, teorik bilgilerin yaşama geçmesi için, neler yapmak gerekir... Yorum, mantık metotları ve avukat gibi düşünme yeteneklerini ön plana çıkararak bu staj yapmamız gerekiyor. Burada bizim konumuz ne... 4667 sayılı Yasa'dan önce avukat yargılamaya yardımcı olan kişiydi. Faruk hocam, şerhinde bunu çok güzel eleştirmekteydi ve aynen katılıyorum. Bu konumdan çıktık, şimdi yargılamanın kurucu üyesi olarak yargılamaya katılan kişiyiz. Değerli savcım, değerli yargıcım ne yapıyorsa, avukat da onu yapıyor. Bu kâğıt üzerinde yazıyor tamam, ama bu bilicine ulaşmak lazım. Bu bilince ulaşmak için ne yapmak lazım... Roman yazar gibi dilekçe yazmamak lazım, hukuksal dayanaklarını oturtmak lazım. Meslek ilke ve kurallarına bağlı, hukukun üstünlüğüne inanan, insan haklarına saygılı avukatların yetişmesi amaçlanmalıdır. Okuduğunuzu varsayıyorum, önümdeki not bunları hemen geçmemi gerektiriyor, sizinle paylaşamayacağım özür diliyorum.

Staj nasıl yapılıyor? Bugünkü anlayışa göre, staj baronun yanında yapılıyor. Bunun başka hiçbir düşünce şekli yok. Baronun verdiği eğitim doğrultusunda staj yapılıyor veya yapılması gerekiyor. Ancak, iki alt bölümümüz var; mahkemelerde ve avukat yanında yapılan staj. Gerek Avukatlık Yasası, gerek Staj Yönetmeliği önceliği baronun staj eğitim programına vermektedir. Avukat meslektaşım da, sayın yargıcım da, stajyeri baronun eğitim planına, programına göre yönlendirmek durumundadır. Eğer, yasayı, yönetmeliği uygulayacaksa, "Efendim, benimki

önceliklidir, burada oturacaksın, baronun stajı beni ilgilendirmez" deme şansına sahip değildir. Burada hem yargıçlardan, hem de meslektaşlarımızdan sıkıntılar yaşıyoruz. Onun için görüşümü sizlere böyle arz ediyorum. Tartışmaya açık bir konudur.

Oturum Başkanı: Efendim, süreniz bitti.

Av. Semih GÜNER: Bir model arz edecektim. Onu arz etmek şansına sahip değilim, o model iki dakikada olmaz. "*Barolarımız için nasıl bir staj eğitimi yapılabilir?"* diye düşünmüştüm, ama özür diliyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, dinlemeyi hepimiz istiyoruz, ama bugün üç bildiri ve tartışma var. Biz, bunu belirli bir süreye sığdırmak zorundayız.

Salondan: (Anlaşılamayan konuşmalar.)

Oturum Başkanı: Tamam, efendim devam edelim. Saat 2'de de, 3'te de bitebilir, yani ben toplantıya bir yere kadar hâkim olabilirim.

Av. Semih GÜNER: Evet, bir modelden bahsettim. Yürürlükteki kurallar ve barolarımızdaki uygulamaları da göz önüne alarak sizinle paylaşmak istiyorum.

1 yıllık staj eğitiminde, iki temel nokta olması gerekiyor; eğitim etkinlikleri, sosyal ve kültürel etkinlikler. Önce eğitim etkinlikleriyle devam edelim. Eğitimin, bugünkü yönetmeliğe göre iki boyutu var. Birincisi, toplu yapılan, stajyerlerin bir araya gelerek, 1 yıl boyunca yapılan eğitimidir. İkincisi, yine yönetmeliğimize göre stajyerin bireysel çalışmasıyla ortaya çıkaracağı, adı "*bireysel çalışma raporu*" olan, uygulamada genellikle "*tez*" denilen, bir mahkeme kararını veya bir konuyu araştırıp rapor halinde sunması olayıdır.

Toplu eğitim, bazı alt başlıkları içeriyor. İki çok yoğundur. Bunlardan biri, seçilen bir modele göre, seminerler veya bir konu dahilinde sunulan eğitim programıdır. Stajyeriniz nedir, eğitime katkıda bulunacak meslektaşlarımız nelerdir, akademisyenlerin yardımını almak için üniversiteye baronun yakınlığı nedir, bütçeniz nedir... Burada baronuzun olanaklarını önünüze koyacaksınız ve olanaklarınızla neyi vermek istiyorsanız onu vereceksiniz. Burada bir standardımız var; 60 saat. Bu eğitimin yönetmeliğe göre 60 saati doldurması gerekiyor.

TARTIŞMA

60 saati siz belirleyeceksiniz. Benim eski bir staj kurulu başkanı olarak, sizlere önerim, stajyer arkadaşlarımızın beklentilerini saptayıp, anket uygulayarak neyi arzu ettiklerini saptayın. Usule yönelik çalışma olabilir, eksik olan teorik konular olabilir, ama teoriye girmemekte de büyük yarar var.

Hemen ikincisine geçiyorum. Burada Avukatlık Hukuku ve meslek kurallarının eğitimini yapmamız gerekiyor ve bunun süresi 60 saattir. Burada da iki yöntem var. Bunlardan birincisi, bugün artık fakültelerde bilimsel disiplin içinde okutulmaya başlanan avukatlık hukuku formatını alabilirsiniz veyahut bir kıyıya bırakırsınız, meslek kurallarını önünüze alırsınız, madde 1'den başlarsınız, 55. maddeye kadar gidersiniz. Hangisini uygun görüyorsanız, hangisi sizin için daha pratik geliyorsa, bunu uygulamamız gerekiyor, ama mutlaka uygulamamız gerekiyor.

Bundan sonra, bilgisayar ve lisan eğitimini daha fazla zamanınızı almamak için başlık olarak geçiyorum.

Bence, en önemli olan, toplum önünde konuşma, etkili iletişim ve bununla ilgili çağdaş bilgileri mutlaka, ama mutlaka stajyere iletmek durumundasınız. Neden?... Hocamdan çok yararlandım, tekrar değinmek istiyorum. Önünüzde, hiç konuşmadan, hiç söz almadan 4 yıllık eğitim sürecini bitiren, tamamlayan bir meslektaş bir aday var. Avukatlık, sözle yapılan bir meslektir. Yerine göre savunacaksınız. Bu nasıl olacak... Toplum önünde heyecanlanıp konuşamayan avukatlarla değil, tam tersi onun için bu olanaklardan yararlanmamız gerekiyor. Nasıl olacak... Örneğin, sevgili Başkan İsa bey, Mersin'de "yok" demeyin. Artık bunların profesyonelleri var, siz programı yaptığınız takdirde, biz Ankara'dan o...

Oturum Başkanı: Sayın Semih Güler, lütfen efendim bitiriyor musunuz?

Av. Semih GÜNER: Bir iki cümle var, bundan sonrasına bildirimde bakabilirsiniz. Çok teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Burcuoğlu, söz sizin.

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi): Değerli arkadaşlar, değerli meslektaşlarım; hukuk fakültesi birinci sınıf amfisinde mikro-

fon kullanmıyorum, bu küçük salonda mikrofon kullanmak bana yakışmaz diye düşünüyorum, ama istek üzerine kullanacağım. (Gülüşmeler)

Değerli meslektaşım Baro Başkanı sayın Semih Güner'in tebliğini büyük bir dikkatle ve keyifle okudum. Keşke, Semih Güner'in bütün söyledikleri olabilse, Sadece Türkiye'de değil, dünyada olabilse, ama ben yeryüzünde böyle bir örnek var mıdır; bilmiyorum, bilgilerim dahilinde değil. Değerli üstadım, ideali çizmiş. İnşallah, bir gün biz de, yakın, ya da uzak bir tarihte buralara ulaşırız.

Ben, daha realist bir yaklaşımda olmamız gerektiğine inanıyorum. Bir defa şunun altını özellikle çizmek istiyorum: Avukatlığın kamusal hizmet yönü, hiç kuşkusuz var. Hatta, ben "*kamusal hizmet*" de demiyorum, kutsal hizmet yönü var. Adaletin kendisi kutsaldır. Buradan ucundan kıyısından geçerseniz, o kutsallık içinde olursunuz. Ancak, "*kamusal*" lafı, beni büyük ölçüde rahatsız ediyor. Ben, aynı zamanda avukatım, cüppesi çantasında dolaşan bir avukatım. Ben, burada avukat sıfatıyla bulunduğumu da söylüyorum. Şu anda hocalığı bir kenara bırakalım. "*Kamusal hizmettir*" dediğiniz zaman, hep şundan korkuyorum: Hepimiz biliyoruz, 13. Hukuk Dairesi'ni ki Yargıtay'ın en çok sevdiğim dairesidir, beni tanıyanlar da bunu çok iyi bilir, bu son kanundan önce, avukatlık sözleşmeleriyle ilişkin içtihadını lütfen hatırlayınız. Avukatlık kutsal meslek olduğu içindir ki avukat aç kalmak durumundaydı. Geçerli sözleşme yapma şansınız yoktu. Bizi sevdiklerinden, kamu hizmetine ağırlık verdiklerinden; biz o durumlara düşmüştük. Hayal görmeyelim, biz bir meslek icra ediyoruz. Yaptığımız meslek, hiç kuşkusuz kutsaldır, ama bu meslekten karnımızı doyurmak zorundayız. Burada hiç uçmayalım, hele hele mesleğe yeni başlayacak bir arkadaşım ve belki onun arkasındaki bütün ailesi, bu memlekette "*benim oğlum veya kızım avukat oldu, bundan sonra biz de rahat edeceğiz*" diye düşünüyorsa ki düşünmek de zorunda zaten, ekonomik şartlar malum. Şu halde, bu "*kamusal hizmet yönüne evet, ama*" diye karşı çıkmak istiyorum.

İkincisi, avukatlıkta öğretim konusuna geleyim. Tekrar söylüyorum, hasbelkader öğretim üyesi olmuş bulunuyor ve en büyük övüncüm de, uygulamanın da içinde olduğum için,

TARTIŞMA

galiba Semih beyin genel çizgilerini çizdiği eğitime yakın bir eğitim veren hocalardan biri olmam. Çünkü geçen sene zannediyorum, hâkimlik sınavında ilk defa İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi birinciliği aldı ve o çocukları ben mezun etmiştim. Açıkçası, bundan da onur duyuyorum. Ayakları yerde ders yapmak, zaten her zamanki kuralımdır. Hiçbir zaman uçmadım. Çünkü bana göre de hukuk öğretimi mutlaka ve mutlaka bir şeye yaramalıdır. Hiçbir şeyde kullanmayacağınız, Almanya'dan aldığınız falanca teoriyi anlatmayın, hatta yasaklanmalı diye düşünüyorum. Gayet açık yüreklilikle söylüyorum, Bunları bir kenara bırakalım. Hukuk eğitiminde standartlaşma var mı, yok mu, olabilir mi... Yine hiç kimse hayal görmesin, 20 seneden önce böyle bir şey imkân ve ihtimal yok zaten. Bu da devletin politikasıdır. Yalnız, devletin bu kötü politikasından, lütfen öğrencileri suçlamayalım ve şunu da aklımıza getirmeyelim: *"Hukuk fakültesi mezunları, çok affedersiniz bir şey bilmiyorlar, o zaman biz stajda bunların burnundan getirelim"* düşüncesi de süper yanlıştır ve zaten buna hakkımız da yoktur.

Geliyorum staj eğitimine kızım da daha yeni avukatlık ruhsatını aldı. Bu staj sınavıyla ilgili, sağ olsun sayın Barolar Birliği Başkanı beni de görevlendirmişti, biz de o işlerle uğraştık. Sonra staj bitirme sınavları ertelendi. Ben, staj bitirme sınavlarının ertelenmiş olmasının, hepimiz için bir şans olduğuna inanıyorum. Lütfen dikkat ediniz, *"staj bitirme sınavı olmasın"* lafı ağzımdan çıkmıyor. Çünkü siz böyle hiç hazırlık yapmadan kanunu yürürlüğe sokacaksınız, ondan sonra sınav yapacaksınız ki böyle bir sınav olmazdı, olamazdı ve olmamalıydı zaten. Ertelenmesi iyi de oldu. Sayın Barolar Birliği Başkanı da bilir, ben kendisine onu da söyledim. Doğru dürüst bir hazırlık yapmadık. Oturalım 1 sene mi gerekiyor, 2 sene mi, 3 sene mi?... Şu anda önümüzde zaman da var. Bir program yapalım, hepimiz de taşın altına elimizi sokalım ve ona göre bir staj eğitimi öngörelim ve yapalım.

Hemen şunun da altını çizmek istiyorum: Eğer, staj bizim bugüne kadar alışageldiğimiz staj ise, bırakın staj bitirme sınavını staja da karşıyım, hiç gerek yok. Mezun olan arkadaşım gelsin ruhsatını sayın Özdemir Özok'tan alsın. Hiç olmazsa bilgileri tazedir. Kimse kendini kandırmasın, staj diye ne yapıyoruz, şimdiye kadar stajyerimize ne verdik... Şu anda avukat

sıfatıyla konuşuyorum. Yanımızdaki stajyerlere ne verdik... Bu çocuklara mahkemeler ne verdi... Hepimiz bilmiyor muyuz... "Kardeşim, seninle uğraşacak zamanımız yok, burada sandalye bile yok, gelme" demediler mi?...

Efendim.

Salondan: Siz ne verdiniz?

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Ben de bir şey veremedim, onu söylüyorum, ben açık yürekliyim. Ben, bunu eleştiriyorum, bu eleştirileri kendimden soyutlayarak yapmıyorum, yanlış anlaşılmasın. Ama eğer, staj buysa, bırakın sınavı, stajı da kaldıralım. Gayet açık yüreklilikle söylüyorum, 1 sene boşa geçiyor. Nasıl yapacağız?... Semih üstadım kalın çizgilerini çizdi; keşke, yapabilesek. Şuna inanıyorum: Öncelikle bu işe inananlar ki hepimiz inanmak zorundayız, taşın altına elini sokacak, bir araya geleceğiz, yani bütün baro başkanları bir araya gelecek. Bu işle ilgili olan Barolar Birliği burada, seçsinler. Oturulacak bir program yapılmaya gayret edilecek ve program çerçevesinde staj eğitim yapılacaktır. Çünkü, bugün ne kadar staj eğitim merkezi varsa, o kadar farklı staj eğitimi var. Lütfen dikkat, sonunda çocukları sınava sokacaksınız ve İstanbul usulü sınav, Ankara usulü sınav, Antalya usulü sınav, Diyarbakır usulü sınav yok! Değerli üstadım konuşmasında belirtti, her baro staj eğitimini düzenlerken, bakacak çevresine orada ne var? Atıyorum, Antalya Barosu, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi var. O Akdeniz Üniversitesi'ndeki eğitimi temel alacak ve ona göre staj eğitim programını düzenleyecek, yanlış anlamadıysam buydu.

Efendim, bakınız, ben tekrar söylüyorum. Staj eğitiminin mutlaka ve mutlaka müşterek bir temele oturtulması lazım veya şunu yapacağız: Bu da bir kahramanlıktır, düşünülebilir bir şeydir. Barolarımıza güveneceğiz, diyeceğiz ki "her baro kendi staj eğitimin verir" O zaman hemen ardına ekleyeceğiz, "kendi sınavını da yapar." Ben, buna da varım, bu da bir yöntemdir.

En sonda söylemek zorunda kaldığım, isterseniz kızın, isterseniz başka şeyler düşünün. Ben, seçmeli ÖSYM tarafından yapılacak bir staj bitirme sınavını içime hiçbir zaman sindirmedim, sindirmeyeceğim ve sindirmem de mümkün değil. Neden sindirmem mümkün değil! Avukatlıkta tek yanıtı kaç tane

TARTIŞMA

olayla karşılaştınız... Var mı öyle tek yanıt? Eğer, her sorunun bir tane yanıtı varsa, bu meslek icra edilir mi? Bu bir defa mesleğe terstir. "A,B,C,D,E" diyeceksiniz, doğru yanıt "E" Böyle bir sınav yaparsınız, "yapamazsınız" demiyorum, ama nasıl yaparsınız? Hemen bir soru örneği vereyim: "Aşağıdakilerden hangisi yasal erginlik yaşıdır? 15, 16, 17, 18, 19. Ceza davasını kim açar?" Cumhuriyet savcısı işaretlenir, çünkü bunun ikili yanıtı yoktur. Peki böyle bir sınav yaparsanız ne yapmış olursunuz... Bana göre hiçbir şey, zahmet etmeyin. Başka bir şey yapmak zorundayız. Ben, avukatlık sınavına, yani staj bitirme sınavına karşı olan birisi değilim, ama çoktan seçmeli avukatlık sınavı veya staj bitirme sınavı benim içime düşmüyor. Hep şu deniliyor: "Efendim, hâkimler ve savcılar da bir sınava giriyorlar." Buyursunlar girsinler, ben yine ayırıyorum. Avukatlık sınavı, ne olursa olsun, en azından şimdilik ve inşallah 100 sene sonra da böyle düşünürüz, eliminasyon sınavı değildir; zaten olmamalıdır. "Efendim, burada sadece 100 kişi avukat olur" bunu söylemeye hakkımız yok. O zaman zaten bu serbest meslek olmaz, başka bir şey olur ve zaten en büyük korkum da budur, buralara geldiğiniz anda avukatlık mesleğini yok edersiniz. O zaman biz ne yapacağız... Hâkimlikte, sınav, eliminasyon olur, bunlar doğaldır, ama bizde bunlar olmamalıdır.

Bir başka olay daha söyleyeyim. Avukatlık sınavının, hâkimlik sınavından da daha ciddi olması gerektiğine inanıyorum. İster istemez çok yönlü bir hukukçu olmak zorundayım. Bizde uzmanlaşma var, ama ne olursa olsun bir avukatın "vallahı, ben bu konudan bir şey anlamıyorum" demesi pek kolay değildir. Bugün işte hasbelkader ben söylüyorum, "bana ceza sormayın, size yazık olur" diye. Bunu yaparken yüzüm de kırmıyor değil. Bu iş kolay değil, onun için bizim sınavımız daha ciddi bir sınav olmalıdır. Bu sınavın yöntemi nasıl olmalı? ÖSYM mi yapmalı? Zaten ÖSYM yaparsa, ister istemez tekrar o çoktan seçmeli test usulüne dönüyoruz. Ben, bunu içime sindiremiyorum. Ben, kendime hep şunu soruyorum: Benim Barolar Birliği gibi güçlü bir kuruluşum var, benim 74 barom var, yani Barolar Birliği bu sınavı kendisi organize edemeyecek mi? Barolar Birliği, atıyorum bu sınavı yapacak 100 meslektaş bulamayacak mı? Ben, gayet açık yüreklilikle, objektif değerlendirebilecek binlerce meslektaşımız olduğuna inanıyorum.

Böylece yine kimse kusura bakmasın, sınav yoluyla da olsa, o kamu sultasından da kurtulmuş oluruz diye düşünüyorum.

Düşüncelerim şimdilik bunlar, tartışmalara tabii ki açıdır.

Teşekkür ederim, sağ olun. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum sayın Burcuoğlu.

Efendim, tartışmalar için 15 dakikalık süremiz var.

Evet, efendim buyurun.

Av. Semih GÜNER: Sayın Burcuoğlu'na çok teşekkür ediyorum. Hakketmediğim sözleri bana sarf ettiler, sağ olun.

Kamusal hizmet boyutunu tartışmak istiyorum. Konuşmanın başında da belirttim, zannederim kendisi de bu konuda önümüzdeki kurultayda katkı vermeye kabul eder.

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: İnşallah.

Av. SEMİH GÜNER: Sınav konusu ağırlıklı olarak geçti. Sunumuma ekleyemediğim bir konuyu ekleyerek, tartışmacının değindiği sınav eleştirisi Barolar Birliğimizin hakketmediği bir eleştiri oldu. Barolar Birliği ve barolarımız, kesinlikle ÖSYM'yi için içine bulaştırma taraftarı olan kişi değildir. Geçmişte yaptılar, 1971'den sonra yıllarca bunu başarıyla yaptılar.

Yasalaşma aşamasında da Barolar Birliği'nin önerisi bu değildi. Yargıtay ve Danıştay, "bizi bu işin içine katmayın" dediği için ve belki gönlümüzden de geçen oydu, ama tamamıyla bunu Barolar Birliği yapacaktı. Fakat, parlamento böyle uygun gördü. Biz, en azında Ankara Barosu adına arz ediyorum, yasa çıktıktan sonra, bunun tartışmacının değindiği biçimde değişmesi için kolları sıvamıştık. Herhalde o çalışmalarımız kaldığı yerden yeniden başlayacak. Yapamamıştım, onu arz ediyorum, önerim şu: Eğitime başlamadan önce, fakülteyi bitirdikten sonra yargıçlar ve savcılarda olduğu gibi sınavın yapılması önerisindeyim. Bunu zorunluluk olarak görüyorum. Burada çoktan seçmeli veya başka bir yöntem hiç önemli değil, ÖSYM'nin yapmasında da sakınca görmüyorum, çünkü orada teorik bilgi ölçülecek. Belli bir teorik bilgiye ulaşmış hukuk mezunları staja başlayabileceklerdir. Ülke gerçeklerine ölçü 50, 100 olur.

TARTIŞMA

Ben, onu önermek için bu programda sizlerle birlikteyim ve şimdi fırsatını bulduğum için teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, ilk soruyu yönelten sayın Çetin Aşçıoğlu' ydu değil mi?

Çetin AŞÇIOĞLU: Ben, sorudan ziyade çok kısa bir açıklamayla katkıda bulunmak istiyorum.

Özellikle sayın Prof. Dr. Haluk Burcuoğlu'nun konuşmasına bir yanıt vermek istiyorum. Bir bilim adamı incelemeyen, Barolar Birliği'nin yapacağı sınavı eleştirmeye hakkı yoktur, incelemelidir. Ben avukat değilim, ama Barolar Birliği'nin nasıl sınav düzenlediği biliyorum. Eğer, bu tamamen ağırlıklı olarak avukat hukukuyla ilgiliydi. Bu sınavda başarılı olamayacak bir hukukçu söz konusu ise, bunun suçunu yasada veyahut başka yerlerde aramaktan ziyade, hukuk öğretiminde aramak gerekir. Öyle tahmin edildiği gibi zor bir sınav değildi. Bunu bilmenizde yarar var. Belki sayın Başkan bunu açıklayacaktır.

Ben, bir konu hakkında açıklama yapmak istiyorum. Yargının bir ayağı avukatlık mesleğidir. Eğer, bu avukatlık kurumu sağlıklı çalışmıyorsa, yargıda ne yaparsanız yapın boşunadır. Bu nedenle, avukatlık kurumunun sorunlarını nerede tehlike çanları çalıyorsa, bunları meslek içi sorgulamak ve sorunları tüm açıklığıyla dile getirmeye mecburuz. Bu bilinç oluşmadıkça, yargıdan sızlanmaları da ortadan kaldıramayız.

Oturum Başkanı: Sayın Aşçıoğlu, sorunuz nedir?

Çetin AŞÇIOĞLU: Efendim, ilave ediyorum soru değil, açıklama yapıyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Aşçıoğlu, burada ya soru soracaksınız veya bir şey sormayacaksınız. Bir yerde bildiri sunmak oluyor efendim.

Çetin AŞÇIOĞLU: Peki efendim soru şeklinde yöneltiyorum.

Zaten genellikle bu toplantıların bu düzenin de usul açısından eleştirmek lazım. Dinleyicilerin bir katkısı olmazsa, toplantının ne önemi var? O da tartışılır.

Oturum Başkanı: Efendim, katkınız soru sormak suretiyle.

Çetin AŞÇIOĞLU: Sayın Başkan, sorumu veriyorum.

Bir meslek kuruluşu var; mali müşavirler meslek kuruluşu. Buraya sınavla giriliyor. 4 yıl mı, 5 yıl mı; kesin olarak bilmiyorum. Bir mali müşavirin yanında çalışma zorunluluğu var. Sonradan da mali müşavir olabilmek için bir sınav var. Sayın konuşmacılara soruyorum, bir avukatlık mesleği mali müşavir mesleğinden daha mı kolaydır? Eğer, böyle düşünülüyorsa, bu mesleği yatırdınız demektir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Buyurun Haluk Burcuoğlu.

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Sayın Aşçıoğlu, galiba ne söylediğimi yeterince duymadı. Ben, "sınava karşıyım" dedim, açık açık altını çiziyorum.

Çetin AŞÇIOĞLU: "Yanlış" dediniz.

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Evet, ben "sınav düzeninin çoktan seçmeli avukatlık sınavını içime sindiremiyorum" dedim, hâlâ da bu görüşteyim, değiştirmiş değilim.

Çetin AŞÇIOĞLU: Sınavın nasıl hazırlandığını biliyor musunuz, araştırdınız mı?

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Hangisini?

Salondan: Barolar Birliği'nin sınav için hazırladığı yazıyı biliyor musunuz?

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Efendim, ben Özdemir beyle defalarca bu konuda bir araya geldim. Hatta, o soruları hazırlamakla görevlendirilen 15 kişiden biri de bendim. Sayın Aşçıoğlu, sonra siz lütfen, "araştırmadan, etmeden böyle bilim adamlığı olmaz" şeklinde eleştiri yapmayız. Benim yaşım da 53, neyin ne olduğunu gayet iyi biliyorum. Onun için yapmayın. Ben, sınava karşı olmadığımı da söyledim. Eğer, çoktan seçmeli sınav yapılacaksa, zorunlu olarak tek yanıtlı sorular sormak zorundayız ve bunun başka yolu da yok. Ben de, bu tek yanıtlı soruların avukatlığa hiçbir yararı olmayacağına inanıyorum. O yüzden "karşıyım" diyorum. Bunu nasıl hazırlarsanız, hazırlayın...

TARTIŞMA

Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı): Değerli konuklar, tartışma gerçekten heyecanlı ve çok güzel geliyor. Aslında ben, sayın Başkanım izin verirse soru sormayacağım. Özellikle sayın Haluk Burcuoğlu hocamızın bana ve Türkiye Barolar Birliği'ne ilişkin atıflarına yanıt vereceğim.

Bu konuda özellikle Çetin Aşçıoğlu'nun duyarlılığına çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten bir yargı bütünlüğü içerisinde, avukatların çok iyi yetişmesi, savunma mesleğine daha yararlı ve verimli katkılarda bulunması konusunda, çok büyük duyarlılıklar gösteriyor, bu konuda kendisine teşekkür ediyoruz.

Değerli konuklar, hepimizin bildiği gibi, sınavın süreci içerisinde, sanıyorum konuşmacıların hiçbiri sınava karşı olduklarını söylemiyorlar. Tabii, yöntem çok önemli, yani sınavda staj sonrası bu genç kardeşlerimizin, arkadaşlarımızın daha yararlı bir biçimde staj yapmaları ve onun dışında belirli bir yöntemle sınanmalarına hiç kimse "hayır" demiyor. Bir kez ÖSYM, yani çok seçmeli sınav usulü, bizden önce çok değerli Barolar Birliği yöneticileri ve bizim tarafımızdan kesinlikle savunulmamış ve önerilmemiştir. Yaklaşık 15-16 yıllık bir süreci olan bu Avukatlık Yasası değişikliği çalışmalarının hiçbir aşamasında da ÖSYM ya da çok seçmeli bir sınav dillendirilmemiştir. Ancak, benim Barolar Birliği Genel Sekreteri olduğu dönemde, Adalet Bakanlığı Komisyonu'ndaki görüşmeler sırasında, Türkiye Barolar Birliği'nin önerdiği, Yargıtay, Danıştay üyelerinden oluşan, Barolar Birliği'nin belirleyeceği akademisyen ve hocalardan da oluşan ve çok deneyimli avukatlardan oluşan bir sınav kurulunun değişik model ve biçimlerle yapacağı sınavı Adalet Komisyonu'ndaki görüşmeler sırasında, benim de orada bulunduğum bir sırada o dönem Parlamento'da bulunan bazı siyasi parti temsilcileri parlamenter arkadaşlarımızın, Türkiye Barolar Birliği'nin demin sayın Semih Güner'in çizdiği ve hiçbir zaman ayrılmayacağı demokratik, laik, sosyal hukuk devleti anlayışı ve tarafsızlığından dolayı, "yahu, Barolar Birliği önyargılı olabilir, sınav sırasında bunun dışında farklı düşünen insanları bir biçimde cezalandırabilir" diye çok net bir şekilde vurgulanarak, bunun Türkiye'de sınanmış ve denenmiş tarafsız bir kurum olan ÖSYM tarafından yapılması önerildi ve hiç karşı çıkılmadan, bütün direncimize karşın Adalet Komisyonunda kabul edildi ve böylelikle bizim için hiç hayal edilmeyen, demin sa-

yın Burcuoğlu'nun söylediği, Semih arkadaşımızın söylediği bütün kötülükleri, eksiklikleri yansıtan ÖSYM sınav biçimi şeklinde yasaya girdi. Biz, hiçbir zaman telaffuz etmedik. Tabii, biz yöneticiydik, bunu uygulamak durumundaydık. Bunun uygulanması konusunda da sayın Haluk hocam çok iyi biliyorlar, kendisiyle İstanbul Adliyesi'nde görüştük. Bütün hocalarımla, sayın Aşçıoğlu da çok yakından bildiği için söylüyor, biz değerli ve birikimli olan uygulamacılar, yani Yargıtay'dan, Danıştay'dan emekli olmuş, değerli Yargıtay ve Danıştay daire başkanları, daire üyesi arkadaşlarımızdan ve gerçekten birikimi olan avukat arkadaşlarımızdan, son derece güzel sınav sorularını hazırlayacak bir komite oluşturduk. Bunların içerisinde sayın Haluk Burcuoğlu da vardı. Biz, bu çalışmalarımızı ÖSYM'ye götürürken, hepinizin bildiği gibi o öğretmen avukatlarımızın bir maddesi vardı. O değişikliğin hemen arkasına bir fıkra eklemekle bana göre yazık edildi, biz bir biçimde onu düzeltirdik. Çok emek verdik, sınavın yapılmaması, gerçekten mesleğimiz için bir eksik olduğuna inanıyorum, ama daha düzeltereğiz.

Bir de sayın Haluk hocamın, stajda tek tip eğitim ve ortak bir staj yönteminin oluşturulması konusunda da, Türkiye Barolar Birliği en kısa sürede bütün barolarımızın katkısıyla, yalnız staj eğitimiyle ilgili değil, CMUK, adli yardım, staj eğitim, Avukatlık Yasası'nın 35/ A maddesine göre uzlaşma kurulları, hakem kurulları gibi konularda, Türkiye Barolar Birliği Türkiye genelinde tek uygulanacak yöntemleri saptayacaktır.

Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Saygılarımı sunuyorum, sağ olun. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz.

Sayın Erzan Erzurumluoğlu buyurun.

Erzan ERZURUMLUOĞLU (Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Başkanı): Semih bey açıklama yaptıktan sonra dediniz ki "çok idealize etti" Sonra kendiniz sınavı o kadar idealize ettiniz ki bu bir çelişki olmadı mı? Sınav hiç yapılmamasından, çok ciddi bir sınav yapılmasına kadar alternatifler ortaya koyarak çok yokuşa sürdünüz gibi geldi. Halbuki dün burada 5 ülkenin temsilcilerini dinledik, hepsi de gelişmiş ülkelerdi. Onların hepsinde sınav olduğunu

TARTIŞMA

gördüm. Örneğin, Almanya gibi sistemin öğrencinin %75'ni elediği bir ülkede Adliye Bakanlığı'nın avukat, savcı, hâkim ayrımı yapmaksızın, merkezi bir sınav yaptığını söylediler. O zaman bir çelişki olmadı mı hocam?

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Vallahi, ben bunu çelişki olarak görmüyorum. Bakınız, sınav yakın tarihte yapılacak. Galiba 1 yılı da geçti, 3 yılı kaldı. Ben şunu söyledim: Bu sınava inanıyorum, ben yürekten inanıyorum, ama bu sınavı mümkün olduğu kadar iyi bir şekilde organize edelim. Biz, bunu yapacak gücteyiz. Semih üstadımın söylediği gibi, bunlar hakikaten bütün dünya için geçerli olabilecek şeyler, zaman içerisinde, belki 25, belki 30 yıl sonra olabilir. Benim söylediğim şey için, ben şöyle düşünüyorum: Biz, 1 yıl ciddi bir çalışma yaparsak, hakikaten övünülebilecek bir sınav düzeni yöntemi de yaratırız.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Ama bakınız, sınav için doğrudan çalışmalar işte bundan sonra daha gönül rahatlığıyla başlayacak, çünkü o 1 yıl içinde sınav yapılacak diye ne olursa olsun bir sınav çabası vardı diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Başka soru yöneltmek isteyen var mı?

Buyurun Sait Deniz.

Sait GÜRAN: Ben önce meslektaşları YÖK'teki bir çalışmadan haberdar etmek istiyorum. Bundan 1-1,5 yıl kadar evvel YÖK'te, hukuk ve tıp fakültelerine bir sınav konulma önerisi getirildi, "*hukuk fakültesi 2. sınıf sonuna bir sınav koyalım*" Bütün hukuk fakültelerini kapsayan, bizim eski bakolori usulü, soru bir merkezden gelecek. Amaç, 2. sınıftaki bu sınıftaki bu sınavda muvaffak olamayan hukuk fakültesi öğrencilerini önlisans vererek hayata göndermekti. Bu reddedildi, hukuk fakülteleri böyle bir şeye eğilim göstermedi. İkinci sınavda, 4. sınıf sonunda hukuk fakültesi bitirme şeklinde getirilecekti. Gene merkezi bir sınav ve bütün öğrenciler, hangi fakülteden çıkarsa çıksın buna girecekti ve bu da reddedildi, istenmedi. Temel gerekçe şuydu: "*Öğrencilerin öğretimi diğerine göre daha yeterli olmayan fakültelere sokuyorsunuz, çocuğa 4 sene yeterli olmayan*

bilgileri veriyorsunuz, sonra yeterli olan fakültenin sınav düzeyine göre sınav yapıyorsunuz, bu çocuk bunu geçemez, bunları cezalandırıyorsunuz” denildi. Ben, şimdi aynı noktayı avukatlık sınavı için getiriyorum. Eğer, avukatlık sınavı olarak hukuk fakültesi mezunlarının farklı düzeylerden geldiğini göz önünde tutarak, hukuk fakültesi mezuniyet sınavı gibi yaparsak, lütfen bunu yapmayalım. O zaman bir yere geliyoruz, bu temel asgari bilgiyi yapan bir sınav olur. Böyle bir sınavda çoktan seçmeli tek cevaplı soru da sorabilirsiniz, “*bakalım, asgari bilgiyi biliyor mu, bilmiyor mu?*” diye. Ama bu avukatlık mesleğine giriş sınavı olmaz. Avukatlık mesleğine giriş sınavı yapıyorsak, o zaman lütfen farklı hukuk fakültelerinden gelen mezunlarımızı, belli bir düzeye çıkaracak bir stajı yapmıyorsak, yapalım, ondan sonra da mesleki yöne olan ağırlıklı olan bir avukatlık sınavı yapalım; bendenizin önerisi bu şekildedir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Bir şey söylemek ister misiniz?

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Hayır, efendim, zaten Sait hocam, benim düşüncelerimi çok daha güzel biçimde yansıttı, kendisine ancak teşekkür ederim, başka bir şey söyleyemem.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Salondan: Efendim, yanlış anlamadıysam, sayın Burcuoğlu'nun konuşmasında iki nokta dikkatimi çekti. Bunlardan biri, avukatlık sınavının Adalet Bakanlığı'nın yaptığı sınavdan daha ciddi olduğu, daha kapsamlı olması konusuydu.

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Evet, bunu söylüyorum.

Salondan: Evet, efendim, ben de katılıyorum.

Ancak, başka bir tartışmanın içerisindeki beyarı da kararım ki “*avukatlık sınavı meslek gruplarının bir eliminasyon ve kotalandırma noktasına gelmemesi lazım*” dedi. Bunu da çok katılıyorum. Ancak, bu konuda görev alan arkadaşlarımızdan birisi olarak bir endişemi sizinle paylaşmak noktasındayım. Acaba, sadece serbest rekabet koşulları içerisinde bu arkadaşlarımızın ruhsatlarını vererek piyasaya çıkartmak, bunları hem kişisel yönden birtakım zararlarla, hem de toplumun hukuka saygınlığı ve beklentileri yönünden birtakım zararlarla karşı karşıya getirmez mi? Burada birtakım sıkıntılar var, barolar görecekler,

TARTIŞMA

yani burada gündeme getirilmiyor. Pek çok baroda yüzlerce şikâyet dosyası olmaya başladı. Sadece serbest koşullar içerisinde iş yapmaları anlamında "ahz, kabz, sulh, ibra, feragat" diye vekaletnameyi veriyorsunuz, ama sonuç iyi çıkmadığı zaman, hem o arkadaşım gerçekten zarar görüyor, hem de toplumun hukuka olan saygınlığı noktasında büyük zararlarımız var. Benim, bu konuda biraz tereddüdüm oldu.

Bir de, başka hadise var. Birkaç yıldan beri üzerinde özellikle duruyoruz, "hukukta" hatta, "yargıda kalite" derken, önce kendi mesleğimizde kalite anlamında bir çalışmanın içerisindeyiz. Peki sınavı yaptık, eleme de yapmadık, başarısız olana da "al ruhsatı" dersek, nasıl telafi ederiz diye bir endişemi var. Sadece onu sormak istedim.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Bir cümlede cevap verebilir miyim?

Değerli meslektaşımla aynı endişeleri taşıyoruz, ama yine bir yanlış anlaşılma olmuş. Ben, "eliminasyon olmasın" derken, "bu sınava giren herkes başarsın" anlamında söylemedim. Hâkimlik sınavında, atıyorum 5 bin kişi sınava giriyor, orada 150 kişi alıyorsunuz. Ben, "böyle bir eliminasyon olmasın" dedim. Tabii ki başarısız olan, o avukatlık ruhsatını alamayacak, belki bir daha staj eğitimi yapmak zorunda kalacak. Aman, orada yanlış anlaşılma istemem, hani ben hâkimlerdeki mesela "ilk 130'u alalım, 131.'yi almayalım anlamında eliminasyon olamaz" dedim. Yoksa, sınav yapıyorsanız, tabii ki bunun bir düzeyi olacak.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Efendim, ancak bir soru alabileceğiz.

Takdir buyurursunuz, öğle tatiline kadar daha iki bildiri ve konuşma var.

Adil Çelik buyurun.

Av. Adil Giray ÇELİK (Denizli Barosu): Efendim, önemli bir husus var. Önce tebliğin konusu stajdı, onun için konuyu biraz stajda yoğunlaştırmak için, Semih üstadıma sormak istiyorum. Kendisi, 35 yıldır özverili bir biçimde bu eğitimin içindedir. Öncelikle stajı bütünleyecek olursak, bu bilimsel ya-

pılan çalışma içerisinde ülkemizde hukuk eğitimi de çok farklı şekilde yapılmaktadır. Örneğin, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde telekonferans yöntemiyle eğitim veriliyor. Sayın hocalarım bunu belirtirken, oradaki hukuk eğitimi alan öğrenciler hocalarının yüzünü dahi görmüyorlar, hatta hocalarının yüzünü görmeden telekonferansla eğitim aldıkları için, biraz daha eğitime motive olmak için, eğitim veren hocanın fotoğrafını kürsüye asıyorlarmış.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Adil Giray ÇELİK: İnternette geçen bir şeyi söylüyorum, yanlışsa düzeltiyorum. O konuda bir üniversite öğrencisi arkadaşımın ismini şu anda hatırlayamıyorum. Telekonferans olduğu söylenmektedir. Sayın üstadım, siz de dolaşıyorsunuz, Anadolu'daki bazı illerde Bursa, İstanbul, Ankara'da çok ciddi bir staj eğitimi yapılıyor. Ancak, çok uzun yıllardır tek staj eğitiminin bile verilmediği Anadolu illerinde böyle bir mükemmel bir eğitim bütünlüğü nasıl sağlanır? Bu konudaki program nasıl yapılır? 500-1000 sayısında bunların eğitimi nasıl yapılır? Bu konuda değerli düşüncelerinizi almak isteriz.

Av. Semih GÜNER: Sayın Giray çok teşekkür ederim.

Hiç ümitsizliğe kapılmıyoruz. Bizim meslek birikimimiz, bu onurlu görevin altından kalkmaya fazlasıyla yetecek kadar var ve hiç telaş etmemize gerek yok. Bütün içtenliğimle arz ediyorum, inanın yeter. *"Baro olarak bu staj eğitimi vereceğim"* kararlılığını gösterin, gerisi biter. Ankara Barosu, İzmir Barosu, birikimi olan barolarımız, Barolar Birliği de başta olmak üzere, size bu konuda her türlü yardımı yapacaktır, buna karar verin yeter. Benim notlarımda, her baroya göre sayısal yoğunluğu neyse, ona göre uygulama yeteneği, şansı var. Burada sıkıntı yok, sıkıntı ilkeli ve kararlı eğitim uygulamasına başlamaktadır. Tabii, şunu kabul edeceğiz: Bu özveri istiyor. İşimizden, eşimizden, çocuklarımızdan, özel yaşamımızdan zamanı çalacağız, alacağız, gerisi çok kolay.

Hemen eklemek istiyorum. Size önermeye çalıştığım model, şu anda Ankara Barosu'nda uygulanan modeldi. Sizlerin dikkatinizi yoğunlaştırmamak için, bir model önerisi olarak size sundum. Ankara Barosu, tebliğdeki modeli aynen uyguluyor.

TARTIŞMA

Bir şey daha eklemek istiyorum. 2002 yılında Roma'da yapılan toplantıda, sizlere arz ettiğim Ankara Barosu'nda uygulanan model, Avrupa barolarına da tavsiye edildi.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Çok teşekkürler.

Sayın konuşmacılara teşekkür ediyorum.

Kusura bakmayın efendim, elinizde program var, daha iki bildiri ve tartışmacı konuşacak, mümkün değil, özür dilerim.

Kısa bir ara veriyoruz.

İKİNCİ BİLDİRİ

"ADLİ YARGIDA
HAKİM VE SAVCI ADAYLARININ EĞİTİMİ
VE
ADALET AKADEMİSİ"

Oturum Başkanı: Efendim, oturumun ikinci bölümüne başlıyoruz.

Tartışmacı sayın Ahmet Akgül gelinceye kadar, bundan önceki oturumda söylediği bazı sözleri açıklama ihtiyacı duyan Adil Giray Çelik arkadaşımıza söz veriyorum.

Adil Giray ÇELİK: Efendim, Akdeniz Üniversitesi'ndeki eğitimi örnekleyerek verdiğim hususun, sayın hocalarımızı üzdüğünü görüyorum. Oradaki örneklemede amacımız, hukuk öğrencilerinin telekonferansla hocalarıyla iletişim kurmalarını iletliyordu. Ancak, oradaki fotoğraf örneği dolaylı gelen bir haberdir, bizzat gözlemimiz olmamıştır. O ifadeden dolayı hocalarımızın kırıldığını görüyorum. Huzurlarınızda sayın hocalarımdan özür diliyorum. Ancak, telekonferansın olduğunu ve onun da bir yöntem olduğunu söylüyorlar. Ben, çok değerli hocalarımdan o kısmıyla ilgili çok özür diliyorum.

Böyle bir olanağı sağladığınız için çok teşekkür ediyorum, sağ olun.

Oturum Başkanı: Efendim, şimdi "Adli Yargıda Savcı ve Hâkim Adaylarının Eğitimi ve Adalet Akademisi" konulu bildirisini sunmak için, sayın hâkim Fatma Çamlıbel'e söz veriyorum.

Fatma ÇAMLİBEL (Adalet Bakanlığı Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi Başkanı): Yüksek Danıştay'ın değerli Başkanı, değerli Başsavcısı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun değerli üyesi, değerli Danıştay üyelerimiz, Türkiye Barolar Birliği'nin sayın Başkanı, değerli misafirler; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

FATMA
ÇAMLİBEL'İN
KONUŞMASI

Hâkim, Savcı Adayları Eğitim Merkezi Başkanlığı gibi zor, onurlu, o derecede de gurur veren bir görevi 2 yıl başkan yardımcılığı, 4 yıldır da başkan olarak sürdürmekteyim.

Bu mutluluğum bir başka sebebi de, halef selef olduğum değerli meslektaşım, benden önceki sayın Başkan'la aynı programı bir arada yürütebilmektir.

Değerli misafirler, Hâkim, Savcı Adayları Eğitim Merkezi, 1985 yılında kurulmuş, 1987 yılında faaliyete geçmiştir. O tarihten bu yana içinde bulunduğumuz dönem de dahil olmak üzere, adli yargı hazırlık döneminde 6.616, son eğitim döneminde 6.388, idari yargı hazırlık döneminde 572, son eğitim

FATMA
ÇAMLIBEL'İN
KONUŞMASI

döneminde de 539 adaya eğitim vermiştir. Türkiye'de adli yargı hâkimlerinin sayısının 10 bin olduğu, idari yargı hâkimlerimizin de 1000 olduğu düşünülürse takdirde, yarımından fazlasının Eğitim Merkezi'nden geçtiğini görüyoruz.

Hâkim, savcı adaylarının eğitimi, 3221 sayılı Kanun'la belirlenmiş ve 2 yıl olarak düzenlenmiştir. 2 yıllık staj eğitiminin 6 ayı Eğitim Merkezi'nde geçmektedir. 6 ay da bölümümüz bir şekilde Eğitim Merkezi'nde geçmektedir. İlk 3 ayı hazırlık eğitim, 18 ay adliye eğitimi, son 3 ay da tekrar Eğitim Merkezi'nde yapılmaktadır. Çoğunlukla Adalet Bakanı katılmamakta, Adalet Bakanlığı Müsteşarlığı Başkanlığı'nda, 2 Yargıtay üyesi, 2 Danıştay üyesi, 2 üniversite hocası, profesör, Eğitim Dairesi Başkanı, Personel Genel Müdürü ve Eğitim Merkezi Başkanı olarak benden oluşmaktadır. Belirlenen dersler ve konferanslar çerçevesinde, adaylarımıza hazırlık ve son eğitimi vermekteyiz. Hâkim adaylarının sadece Eğitim Merkezi'ndeki eğitiminden, Eğitim Merkezi Başkanlığı sorumlu olmaktadır. Bu da 2 yıllık staj eğitiminin, ne yazık ki kısa bir bölümünü teşkil etmektedir. Bizim ulaşamadığımız 18 aylık geniş bir eğitim dilimine ne yazık ki Eğitim Merkezin'deki kadar çok iyi sevk ve organize edilememesinden dolayı, öğretinin de Eğitim Merkezi kadar iyi olmadığını hem adaylarımız, hem de hepimiz tarafından bilinmesi gereken bir gerçektir.

Eğitim Merkezi'nde, adli ve idari yargı hâkim adaylarımızı, mesleğin gerektirdiği onur, tarafsızlık ve adalet duygusuna sahip kişiler olarak yetiştirmek, hâkimlik ve savcılığa hazırlamak, yüksek öğrenimde edinilen bilgilerin uygulamaya yansıtılmasını, yargıyla ilgili görevlerin yerine getirilmesinde adayların mesleki öğretim ve eğitimlerinin yapılmasını sağlamak, adaylara hukuk uygulamasının genel ve temel kavramlarını vermek, adalet hizmetleri ve yargıyla ilgili metinleri yazma, usul ve kurallarını öğretmek ve adayların yetiştirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Hazırlık dönemi eğitiminde, genel olarak hukuk uygulamasının genelde temel kavramları, adalet hizmetleri, yargıyla ilgili tüm yazışma kuralları ve metinlerin yazılması, ceza ve hukuk muameleleri usulü ve ceza kanununun genel hükümleri başta olmak üzere, 25 ders ve konferanslar verilmektedir.

Hâkim, savcı adaylarımıza, dönem başından itibaren gö-

recekleri dersler, bir müfredat halinde kendilerine verilmekte, ayrıca Adalet Bakanlığı Hâkim Savcı Adayları Eğitim Merkezi'nde bu dersler ve kimlerin verileceği de belirtilmektedir. Ayrıca hangi konuları anlatacağı belirli olan hocalarımızın bize verdiği notları da kendilerine ulaştırmaktayız. Eğer, notları okurlarsa, adaylarımız tekrar teoriye dinlemek zorunda kalmadan, sadece uygulamaya yönelik olarak eğitim yapmak mümkün olmaktadır. Umarım, tüm derslerimize gelen öğretim üyeleri, notlarını bize önceden teslim ederse ki bu teknolojinin gelişmesiyle paralel olarak gelişecek bir durumdur, adaylarımız tekrar derste teorinin tekrarını yapmayacak, sadece Yargıtay kararlarını, onamaları, bozmaları ve kendi katkılarını da sınıfta yaşamak tecrübesini elde edeceklerdir.

Eğitim Merkezi'nde, bu teknolojiye paralel olarak eğitim yapıldığını da söylemek istiyorum. Öncelikle bilgisayar dersleri olarak, bilgisayarın kullanımı ve üniversitede yüksek lisans çalışmalarına da devam ederken, Eğitim Merkezi de yatılı bir kuruluş olduğu için, sabaha İnternet ve bilgisayar imkânlarından faydalanmaktadırlar.

Ben, Eğitim Merkezi'nde verilen dersleri çok kısa anlatacağım, çünkü Eğitim Merkezi'nin tabii ki mevcut düzeni yeterli olmadığı için bir Adalet Akademisi Tasarısı gündemdedir. Ağırli daha çok bu Adalet Akademisi üzerine vermek istiyorum.

Ceza Kanunu'nun genel hükümleri, ceza usul kanunlarının, sulh cezalıktan nevatından suçlar, asliye cezalıktan nevatından suçlar, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin konusuna giren suçlar ve kanunumuzda belirtilen Anayasa, hukuk usulü, Medeni Kanun kıymetli evrak, icra tetkik mercinin işlemleri gibi, iş hukukunun ferdi iş hukuku bölümü kişilik hakları, insan hakları, mülteci hukuku, mesleğimizle ilgili Hâkimler ve Savcılar Kanunu, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu, adli tıp ve adli bilimler ve bilgisayar dersleri olmak üzere 25 dersi vermekteyiz. Ayrıca, yine eğitim kurumumuz tarafından belirlenen, Ceza Kanunu'nda Memur ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılama Usulü Hakkındaki Kanun, takibi Adalet Bakanı'nun iznine bağlı suçlar, Uyuşmazlık Mahkemesi'nin işlevi ve görev uyuşmazlığı, Türkiye'de çevre ve ormanın önemi, elektronik imza, İnternetle ilgili yapılan ve yapılması gereken yasal dü-

FATMA
ÇAMLIBEL'İN
KONUŞMASI

zenlemeler, bireysel gelişim ve başarı yolculuğu ve uluslararası sözleşmeler konusunda da konferanslar verilmektedir.

İlk 3 aylık hazırlık eğitimini alıp, 18 aylık adliye stajını tamamlayan hâkim ve savcı adaylarımıza, Eğitim Merkezi'nde tekrar bir arada görmekteyiz. Son eğitim dönemi de, başta belirttiğim gibi 3 ay sürmektedir. Son döneme katılan adaylarımıza ise, 21 aylık staj eğitiminin genel olarak değerlendirilmesinin yanında, hazırlık ve adliyelerdeki staj eğitiminin bütünlüğünün sağlanması ve tamamen uygulamaya yönelik olarak 22 ders vermekteyiz. "Uygulamaya yönelik olarak" diyorum, çünkü cübbe giydirilerek, ilgili daire dosyaları alınarak isimler değiştirilerek, olayları mizansen haline getirilmekte, duruşmada yapılan tüm safahat Eğitim Merkezi'nde işlenmekte, gerektiğinde karar yazmalar denenmekte ve böylece kısmen de olsa aktif eğitime geçmiş bulunuyoruz. Son dönem eğitiminde verilen derslerimiz, yine hazırlık eğitiminde vermediğimiz diğer dersleri kapsamaktadır; Orman Kanunu, adam öldürme cürümleri, müessir fiiller, ilamların infazı, ammenin itimadı aleyhine cürümler, adabı umumi ve nizamı aleyhine cürümler, yine diğer sulh cezalı kalan su ürünleri vesaire kanunlar, mülkiyet hukukundan kaynaklanan davalar kişisel haklardan kaynaklanan davalar, ortaklığın giderilmesi, istisna sözleşmesi ve diğer sözleşme türleri, Kadastro Kanunu, aile hukuku, asliye hukuk ve sulh ceza mahkemelerinde görülen davaların pratik kur şeklinde en çok rastlanılanların görülmesi, Kamulaştırma Kanunu, mal rejimine ilişkin genel hükümler ve edinilmiş mallara katılma rejimi, Avrupa Birliği Hukuku, insan hakları, güzel konuşma diksiyon ve son dönemde tekrar bilgisayar olarak tanımlamak mümkündür. Yine, son dönem eğitiminde belirlenen konferanslar, adli-idare ilişkileri, zararlı akımlar, çevre ve hukuk, Türk Hukuku'nda şirket kurtarma imkânları, hâkimlik mesleğinin önemi ve değeri, Türk dili üzerine incelemeler, çocuk hukuku konularında konferanslar vermekteyiz. Bu konferanslar, gelişen kavramlara ve çağın ihtiyaçlarına göre zaman zaman değişiklik arz etmektedir.

Hâkim, savcı adaylarımızla, üniversite mensubu öğretim üyeleri, yüksek Yargıtay'ın, Danıştay'ın, Ankara Adliyesi'nin ve yüksek Bakanlığın üye ve birinci sınıf hâkim ve savcılarını mesleki tecrübelerini paylaşmaktadırlar. Ayrıca, adaylarımız,

üniversiteler, Ankara Barosu, Yargıtay'ca düzenlenen seminerlere, panellere katılmakta, kendilerine yargımızın duayenleri tarafından konferanslar verilmekte, devlet tiyatrolarımızın değerli sanatçıları tarafından Türkçe'yi doğru ve güzel konuşma diksiyon dersleri almaktadırlar.

Adaylarımız, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme sürecinde, hem Eğitim Merkezi'nde Avrupa Birliği hukuk dersi almakta, hem de Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından verilen 70 saatlik Avrupa Birliği hukuku sertifika programıyla, Ankara Üniversitesi Fikri ve Sınai Haklar Uygulama Merkezi tarafından verilen 30 saatlik fikri ve sınai haklar sertifika programını almaktadırlar. Bu sertifika programları, Ankara Adliyesi stajı esnasında verilmektedir. Bundan sadece Ankara adayları faydalanmaktadır.

Eğitim Merkezi'nin bir amacı da, adaylarımıza bu dersleri vermenin yanı sıra, meslek kültürü ve hâkimlik kimliği kazandırarak, onların örnek kişiler olmalarını sağlamaktır.

Hukuk, toplumun ihtiyaçlarına ve değişmelerine göre sürekli yenilenmek ister. Bu yenilenmeyi, değişmeyi sağlarken temel alınacak güç bilimdir. Adaylarımız, eğitim ve staj merkezlerinde öğrenilenlerle, kendilerini sürekli yenileme gayreti içindedirler. Değerli hâkim ve savcı adaylarımıza, mesleğimiz çok yönlü olmayı bir görev olarak yüklemektedir. Adaylarımız, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü esas alan Cumhuriyet'in gururu ve temelidir. Adalet dairelerinde "*adalet, devletin temelidir*" yazısının önünde karar verirken, adil kararlarıyla devletin temelini güçlendireceklerdir. Mecellede tam karşılığı bulan hâkim, hakim, fehîm, müstakim, metin, mekîn ve emin tarifine uygun bir meslek yaşamı sürdüreceklerdir. Biz, genç savcı ve hâkim adaylarımıza inanıyor ve onlara güveniyoruz.

Efendim, dünya bir değişim içerisinde. Dünyada siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda meydana gelen gelişme ve değişmelere paralel olarak, hukuki sorunların ve uyuşmazlıkların da nitelik ve nicelik yönünden değişim gösterdikleri ve karmaşık bir hal aldıkları görüldüğünden, bu sorunlara ve uyuşmazlıklara çözüm üretmek ve varılan sonuçları uygulamak için yeni bilgiler edinme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde lisans

FATMA
ÇAMLIBEL'İN
KONUŞMASI

düzeyinde öğretim veren hukuk fakültelerinde, temel teorik ve akademik eğitim verilmektedir. Hukuk fakültelerinden mezun olanlar meslek alanlarına göre yaptıkları staj eğitimleriyle, seçtikleri meslek dalında yetiştirilmektedirler. Ancak, bu durumun yeterli olmadığı da görülmektedir.

Hukuk ve adalet alanında görev üstlenen hâkim, savcı, avukat, noter ve diğer adli personele, hukuk fakültelerinde veya diğer eğitim ve öğretim kurumlarında verilen teorik, akademik eğitim ve öğretim yanında, meslek öncesi ve meslek içi eğitimde uzmanlık programları, seminer, sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler düzenlemek yoluyla, yeni bilgilerin kazandırılması, bu meslek mensuplarının daha verimli ve üretken kılacaktır. Bu durum belirtilen imkânları sağlayacak yeni bir eğitim kurumunun kurulması zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Fransa, Almanya, İngiltere, Japonya gibi çeşitli ülkelerde, hukuk ve adalet hizmetlerinde görev alacakların, meslek öncesi ve meslek içi eğitim hizmetlerini yürütmek için "akademi" veya "enstitü" olarak adlandırılan kurumlar kurulmuştur. Ülkemizde de karşılaşılan hukuki sorunlara ve uyuşmazlıklara çözüm üreteceklerin, hukuk ve adalet alanında iyi bir şekilde yetiştirilmelerinde böyle bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu ihtiyaç nedeniyle, adli, idari ve askeri hâkim ve savcılar, avukatlar ve noterler ile adalet hizmetlerinde görev alan yardımcı personele, meslek öncesi ve meslek içi eğitim vermek, yeni bilgiler edinmelerini sağlamak için kurslar açmak, belli alanlarda uzmanlık programları, seminer, sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler düzenlemek, ayrıca hukuk ve adalet alanını ilgilendiren eğitim ve öğretim çalışmaları hakkında ilgili kurum, kuruluş ve kurullara görüş bildirmek, Türk hukuk sistemine ve kanun yapma tekniğine uygun olarak, kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük ve Resmi Gazete'de yayımlanması gereken yönetmelik taslaklarını hazırlamak ve bu konuda teknik yardımlarda bulunmak, hukuk ve adalet alanını ilgilendiren konularda inceleme ve araştırmalar yapmak, dokümantasyon çalışmaları yapmak, hukuk ve adalet alanında uluslararası konferans, kongre çalışmalarına Türk hukukçularının da katılması için ilgililer arasında işbirliği ve koordinasyon teşvik etmek, adli ve idari yargı hâkim ve savcı adaylarının meslek öncesi eğitimlerinin hazırlık ve son eğitim-

lerini ve eğitim sonu sınavlarını yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak üzere Adalet Akademisi Tasarısı, yeni Adalet Bakanı tarafından da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sıraya girmek üzere tekrar canlandırılmıştır.

Bu kanunun bu haliyle oldukça eksik olduğunu düşünmekteyim ve tüm hukukçulardan da bu eksiklerin giderilmesi için, Türkiye'de kanun yapmanın zorluğunu da göz önünde bulundurarak rica etmekteyim. Eğer, akademimiz gerçekleşirse, kanun tasarısı gerçekleşirse, neler yapılacaktır... Adli ve idari yargıdaki Eğitim Merkezi'ndeki süre 3'er aydan 6 aya çıkarılacaktır. Ayrıca, belki adalet hayatımıza ilk defa girecek olan staj mahkemeleri kurulacaktır. Staj mahkemelerinde belirli sayıda iş verilen mahkemelerimiz ve hâkimlerimiz daha çok mesleki bilgilerini ve adayların takibini üstlenecek ve böylece staj yaptıkları mahkemelerde daha fazla sorumluluk alacak olan hâkim, savcı adaylarımızın daha iyi bilgilendirileceği düşünülmektedir. Bu arada yine, bir bütün olarak düşündüğümüz avukatların, noterlerin, askeri hâkimlerin de bir yerde eğitimleri karşılanacaktır. Bunu özellikle belirtmek istiyorum, kanunda talep halinde 3 ay olarak sınırlandırılmış, ama böyle bir sınırlandırmanın da doğru olmadığını düşünüyorum. Bu süresiz olarak yazılıp, gerektiğinde hâkimlerle birlikte o eğitimin çok ciddi olarak alınması gerektiğini düşünüyorum.

Ayrıca, Adalet Akademisi gerçekleşirse, yabancıların da Türkiye'de eğitim imkânı sağlanacaktır.

Adalet Akademisi'nde olmayan hâkim, savcı adaylarının ve diğer hukukçularımızın yurtdışına gitme imkânı da bulunmamaktadır. Bu eksikliğin de giderilmesiyle ufkunun açılacağını düşünmekteyim.

Ayrıca, staj akademilerinin, Türkiye'nin birkaç yerinde değil de, Ankara'da olmasını özellikle temenni ediyorum, çünkü eğer biz Ankara'da hâkim, savcı adaylarımızı Ankara'da toplarsak, Ankara'da 5-6 hukuk fakültesi olduğuna göre, yüksek lisans çalışması yapmak isteyen genç meslektaşlarımıza bir anlaşma yaparak, en azından isteyenlerin yüksek lisans çalışması yapmasını sağlayabiliriz. Yabancı dili, belli bir kurumda, belli bir merkezde daha iyi organize edebiliriz. Hakeza bilgisayarını daha iyi kurslarla takviye edebiliriz diye düşünüyorum.

TARTIŞMA

Bu kadar hızlı okumak zorunda kaldığım için de, Türkiye’de herhalde okuma yarışması olsa bir derece alacağımı düşünüyorum.

Sayın Başkan, umarım vakti aşmadım.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum efendim.

Sayın Akgül buyurun.

Av. Ahmet AKGÜL (Ankara Barosu): Çok değerli konuklar, değerli meslektaşlarım; konuşmamı verilen zaman süresi içinde iki bölümde toplamak istiyorum.

Öncelikle değerli meslektaşım sayın Çamlıbel’in sunuşunun bir bölümünde belirttiği bir tespite katılmak istemiyorum. Eğitim Merkezi, Mecelledeki hâkimleri yetiştirmek için kurulmadı. Aslında Cumhuriyet’in temel niteliklerine uygun bir hâkim yetiştirmek için kuruldu. Kanununun gerekçesinde de bu vardır. O Mecellede sözü geçen hâkimin nitelikleriyle ilgili bölümler, hâkim, fehîm, müstakim, emin, fehîm, mekîn olacak gibi sözler, kulağa çok hoş da geliyor, ama maalesef Osmanlı Devletinin çöküşünü hazırlayan nedenlerden biri de, Mecellede böyle bir tanım olmasına rağmen kadılık sistemi ve yargı düzenidir. Bunu Mecellenin taraftarları da söylemektedir. Ali Himmet Berkin’in, Mecelleyle ilgili kitabının giriş bölümünde bu konuda çok geniş açıklamalar var.

Hâkim, savcı yetiştirme düzenimizin, öncelikle laik bir düzen olduğunda kuşku yoktur. Zaten bu bir anayasal zorunluluktur. Cumhuriyet’in temel niteliklerine uygun hâkim ve savcı yetiştirmek zorundayız; bu tespiti söylemek istiyorum.

Diğer tespitlere katılıyorum. Tabii ki Eğitim Merkezi’yle ilgili verilen ayrıntılarda bir problem yok. Yalnız, Eğitim Merkezi 1987’de kuruldu, 15 yıl faaliyet gösterdi ve artık dönemini tamamladı ki Adalet Bakanlığı dahi Adalet Akademisi Tasarısı hazırladı. Eğitim Merkezi’nden beklenen faydanın sağlandığı söylenemez. Eğer, sağlansaydı aynı yapı sürdürülebilirdi.

Benim, bir de kaygım var, onu da belirtmek istiyorum. Akademi, Tasarısı’yla ilgili görüşlerimi belirtirken de, biraz girmek isterim. “*Acaba, Adalet Akademisi Kanunu çıktıktan son-*

ra, mevcut Eğitim Merkezi'nin tabelası değiştirilip, Türkiye Adalet Akademisi tabelası konulur mu?" diye bir kaygım var. Muhtemelen de öyle olacak, çünkü kanunun geçici maddesinde "2 yıl içinde bina temin ediliyor" diyor. Siyasi iktidarlar diyecekler ki "bina temin edecek, mevcut yapı içinde devam edelim" Bu nedenle bu tasarı konusunda herkesin katkısı vermesi gerekiyor. Öyle anlaşılıyor ki bu tasarı yakında yasalaşacak. Öncelikle fiziki mekânların halledilmesi gerekiyor. Restore edilmiş eski bir adliye binasında ranzalarda yatılı hâkim, savcı adaylarını tutarak bir yere varamayız. Adalet Bakanlığı, ranza sistemini cezaevlerinde terk etti, hâlâ Hâkim, Savcı Adayları Merkezi'nde terk etmedi. Siyasi iktidarlar, bu eğitim konusuna gerekli desteği vermiyor. Siyasi iktidarlar, bakanlıklar, genellikle "eğitimin" derüldüğü zaman, eğitim ve kamp dinlenme tesislerini falan anlıyorlar ve kaynakları daha çok oralara aktarıyorlar; böyle bir eleştirimi de belirtmek isterim.

Öncelikle adli yargı savcı ve hâkim adayları, yargı düzenimizde çok ağırlıklı bir yeri teşkil ediyor. Sıradan bir vatandaşa "hâkim nedir, mahkeme nedir?" diye sorduğunuz zaman, adli yargı mahkemesi ya da adliye hâkimi, savcısı gelir. Kuşkusuz, idari yargının ve askeri yargının da tabii ki çok önemi var, ama hem sayısal olarak, hem de geleneksel olarak adli yargımızın çok özel bir yeri var. Bu nedenle, adli yargı hâkim, savcı adaylarının eğitimi de çok önem taşımaktadır. Nitekim, büyük Atatürk ve kadrosu, başta Mahmut Esat Bozkurt olmak üzere, ilk el attıkları konu bir hâkim okulu açmaktır. Laik bir kurum olarak o zaman ki adıyla "Ankara Adliye Yüksekokulu" diye, bugünkü hukuk fakültesinin halefi olduğu bir okul açılmıştır. Ahmet Mumcu hocamızın bir çalışmasında belirttiği gibi, bu okulun hangi nedenlerle, niçin açıldığı çok güzel açıklanmıştır. İsmet İnönü, Başbakan olarak hukuk fakültesi sınavlarına katılıp, öğrencilere soru sormuştur. Yıldönümü törenleri çok muhteşem yapılmıştır. Devlet, hukuk öğrencilerine özel elbise, şapka almıştır. Hatta, o yüksekokulun ilk dersleri yer bulunmadığı için, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtima Salonu'nda yapılmıştır ve ders notları Meclis'te basılmıştır. Böyle bir anlayışı unutmamamız, bunu tekrar yakalamamız gerekiyor. Bir defa, Atatürk döneminde, Mahmut Esat Bozkurt döneminde, bu konuda çok önemli adımlar atıldığını biliyoruz. Bu tarihi köklerimizi unutmamamız gerekiyor.

TARTIŞMA

Daha sonra zaman içinde stajyer sayısının artması, adliyenin iş yükünün artması, adliye sayısının artması nedeniyle, sıkıntılar başladı. Stajyerler adliyelerde problemler yaşamaya başladı, işte metropol adliyelerde hâkim ve savcılarımız yeterli zamanı ayıramamaya başladı. Küçük ağır ceza merkezlerimizde kıdemsiz hâkimler, stajyerlere bir şey verememeye başladı. Eğitim Merkezi, aslında kanunun genel gerekçesinde de belli olduğu üzere iki nedenle açıldı. Metropol adliyelerdeki stajyerlerin durumunu biraz düzeltmek, çünkü hâkimler iş yoğunluğu nedeniyle gerekli ilgili gösteremiyordu. Küçük ağır ceza merkezlerindeki hâkimler de, stajyere aktaracağı deneyimde değil. Bu nedenle, merkezi örgün 3'er aylık dönemler halinde 6 aylık bir eğitim konuldu. Doğrusu, Eğitim Merkezi, bu konuda günahlarıyla, sevaplarıyla bir işlevi de gördü. Yalnız, sayın Başkanım da söyledi, 10 bin adli, 1.000 idari yargı hâkimi var. Bunun 7 binini Eğitim Merkezi'nden, yani aşağı yukarı 2/3'si geçti, ama düzelen bir şey de yok. Acaba, eğitimin amaçlarını mu iyi belirleyemedik... Çünkü, eğitim şöyle bir işlevi var: Eğitim, insanı sadece ileriye doğru değiştirmez, bazen geriye doğru da değiştirebilir. Bu toplantının birinci gününde konuşan bir Alman bilim adamı dedi ki *"hukuk eğitimi, siyasi iktidara bağımlı koşullar yetiştirebilir"* yani çerçevesi ve kapsamı iyi çizmezseniz, öyle bir hâkim, savcı tipi de yetiştirirsiniz.

28 Şubat süreci öncesini biliyoruz. Neyse ki o günleri görmeyeceğiz inşallah. Bu nedenle, öncelikle eğitimin ilkelelerinin, programının, eğitim verecek kişilerin niteliğinin çok iyi belirlenmesi gerekiyor. Eğitim Merkezi'ne giden hocalarımızın çoğu çok içtenlikli biliyorum, ama bunların seçiminde genellikle bakanlığa yakın olanlar, Eğitim Merkezi Başkanlığı'na yakın olanların şansı oluyor. Nitelikten çok, akreditasyondan çok, böyle seçimler söz konusu oluyor. Bir defa, Adalet Akademisi Tasarısı'yla Eğitim Merkezi'nin kaldırılması, Akademi'nin Adalet Bakanlığı'nun vesayetinden kurtulması son derece isabetli bir gelişmedir; olumlu bir yan olarak onu söyleyeyim.

Zamanı iyi kullanmak bakımından, bazı konuları atlayarak geçmek zorundayım.

Ünlü düşünür Montaigne diyor ki *"eğitimin, insanı bozması yetmez, daha iyiden yana da değiştirmesi gerekir"* yani yanlış bir eğitim insanı bozabilir. Mesela, bu Adalet Akademisi Tasarı-

sr'nda eğitimin ilkeleri belirlenmiş, en büyük eksiklerden biri budur. Nasıl bir eğitim vereceğiz? Nasıl bir hâkim, savcı tipi öngörüyoruz? Hangi amaçlar çerçevesinde eğitim yapacağız? Bunlar belli değil.

Tabii ki meslek öncesi eğitim, özellikle "büyük kariyerler" dediğimiz, önemli meslekler açısından her zaman ilgi konusu olmuştur. Bu toplantıda gördük ki bütün devletler bu hukukçu eğitimi konusuna çok önem veriyorlar. Neden? Sebebi şu: Toplamda belli, önemli meslekler, örneğin tabiplik, hâkimlik, savcılık, avukatlık, subaylık, diplomatlık gibi mesleklerin eğitimleri, toplum tarafından son derece iyi takip edilmektedir, çünkü yaşamsal mesleklerdir. Hele hâkimlik, savcılık mesleğinin anlamını söylemeye gerek yok. Bu nedenle, eğitimin amacının iyi belirlenmesi şarttır. Eğitimsiz meslek mensuplarının, hele önemli mesleklerdeyse, verecekleri zarar çok büyük oluyor tabii. İyi eğitilmişlerin ise, o topluma çok büyük katkıları oluyor. Bir defa, kalite yükseliyor, verim artıyor, etkinlik artıyor, mesleğe duyulan güven artmış oluyor. İyi bir eğitim yapılmadığı zaman, kalite düşüyor, mesleğe güven azalıyor, verimlilik ve etkinlik azalıyor.

Büyük Atatürk, 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Mektebi'ni -bugünkü Hukuk Fakültesi- açarken, yaptığı tarihi söylevinde çok ilginç bir tespit yapmıştır. Genç hukukçulara seslenirken demiştir ki "*köhne, sinmiş olan erbabi hukuk müntesiplerinin, devrimlerin ateşi yavaşlamaya başlar, başlamaz derhal canlanacağını belirtmek isterim*" Zaten bu Hukuk Mektebi'nin amacı olarak, yeni hukukçular, yeni bir hukuk sistemi yaratmak öngörülmüştü. Ama Cumhuriyet hukukçularına verilen bir mesaj var, "*bu konuda duyarlı olun, köhne, sinmiş olan erbabi hukuk aramızdadır, her an ortaya çıkabilirler, bunlar kalplerinde bazı şeyleri saklamaktadırlar, bunu unutmayın*" demiştir. Büyük Atatürk'ün koyduğu böyle bir hedefi de, hiç unutmamamız gerekiyor.

İzinin verirsiniz, Adalet Akademisi Tasarısı'na geçmek istiyorum. 50 maddelik bir tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu ve muhtemelen de yasalaşacak. Türkiye Adalet Akademisi konusu, Yaşar Karayalçın hocamızın 1970'li yıllarda yazdığı bir makaleyle başladı. Yine, Barolar Birliğiyle Ankara Hukuk Fakültesi'nin, Ankara Hukuk Fakültesi'nde yaptığı 1. Hukuk Kongresi'nde bir tebliğ olarak da sunuldu. Çok ilginç

TARTIŞMA

bir rastlantı ki yine Türkiye Barolar Birliği'nin başlattığı bir konu, artık kanunlaşma evresinde yine Barolar Birliği tarafından bir toplantıda gündeme getirildi. Bu nedenle, Türkiye Barolar Birliği'nin Yönetimi'ni, başta Başkanı'nu kutluyoruz. Gerçekten çok isabetli bir iş yapılmıştır.

Kısaca ana başlıklar halinde söylemek gerekirse, bir defa Türkiye Adalet Akademisi kuruluyor. Akademi'nin amacı, hâkim, savcı, avukat, askeri hâkimler dahil ve noter adaylarını yetiştirmektir. Yalnız, adli yargı hâkim ve savcıları için zorunluluk var, askeri yargı hâkim adayları, noterler ve avukatlar açısından talep halinde eğitimi vereceği belirtilmiştir. Bence, bunun zorunlu hale getirilmesi lazım, yani bütün hukukçu adaylarının bir arada yetişmeleri gerekir diye düşünüyorum. Öncelikle hem mesleki dayanışmanın artması bakımından buna ihtiyacımız var, hem de birbirlerinin mesleklerine saygılı olmaları bakımından ihtiyaç var.

Bu tasarıda eksik olan yanlardan biri, mevzuatımızda değişik yerlerde yer alan adaylık hükümlerinin, yine ilgili yasalarda bırakılması, toparlanmamasıdır. Adaylıkla, stajla ilgili bütün hükümlerin, bir defa bu Adalet Akademisi Tasarısı'nın içinde yer alması gerekiyor. Böyle bir düzenleme yapılmadan, yine bölünme sürecektir, düalizm, ikilik devam edecektir. Bir Akademi Başkanlığı var, işte Adalet Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olarak görülmüştür. Şimdiki Eğitim Merkezi, Adalet Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu, yani hiyerarşik yönden doğrudan Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Akademi'nin bir genel kurulu var, bir yönetim kurulu, denetim kurulu var. Yapılan düzenlemeye göre, şimdiki mevcut Eğitim Merkezi de, bu Akademi'nin bir ünitesi haline getirilmiştir.

Bu tasarı, aslında 70 yıllarda Karayalçın hocamız tarafından hazırlanan, o tarihte Hâkimler Kurulu'ndan, barolardan ve bazı kamu kurumlarından görüş alınarak hazırlanmış bir tasarıydı. Aşağı yukarı aynı tasarıya biraz güne uyarlanmış bir biçimdir. Yalnız, böyle bir kurulda genel kurul gibi bir kurul oluşturulmasının doğru olmadığını düşünüyorum. Sanki bir şirket mantığı içinde kurulmuş, genel kurul, yönetim kurulu, denetim kurulu gibi. Kamusal özelliği de olduğuna göre, bunun bir yüksek danışma kurulu ya da bir üst kurul gibi düşünülmesi doğru olurdu.

Akademi'nin görevleri arasında, ana başlıklar halinde eğitim öngörülmüş, eğitim görevi yapacak. Efendim, danışma ve yardım görevi, dokümantasyon görevi, inceleme, araştırma ve yayın görevi var, işbirliği, koordinasyon, mesleki öncesi eğitim ve staj ve diğer görevler gibi 7 ana başlıkta çok önemli görevleri var. Bunları tek tek açıklamaya zamanım yetmez.

Bu Akademi genel kurulunda yine, 10'a yakın bürokrat var. Çoğu Adalet Bakanlığı'nın üst düzey görevlileridir. Yüksek mahkemelerden seçilen bazı üyeler var. Türkiye Barolar Birliği'nden 2 temsilci var. Daha önceki tasarıda 25 kişilik bir genel kurul öngörülüyordu. Bu 25 kişilik genel kurulda Barolar Birliği'nden 4 temsilci varken, şimdiki tasarıda 30 üyeli bir genel kurul ve 2 temsilci öngörülmüştür. Bu sayının neden düşürüldüğünü anlayamadık, çünkü hukukçu eğitiminde ağırlıklı grup avukat adaylarıdır, yani avukat sayımızın 50 bine ulaştığını, hâkim sayımızın 11 bin civarında olduğunu düşünürsek, avukat adaylarının da eğitim göreceği bir kurumda hem genel kurul düşünülüyorsa, hem de yönetimde Türkiye Barolar Birliği'nin etkisinin biraz çoğaltılması gerekir.

Bir de, bazı gelir kaynakları var. Ondan sonra personel yapısı, çalışanların hakları gibi konuları geçiyorum. Bir geçici maddede deniliyor ki *"2 yıl içinde bina ya da arsa temin edilecek"* Bana göre, bu tasarımı bu öldürüyor. Çünkü, mevcut Eğitim Merkezi içinde Gölbaşı'nda 80 dönümlük bir arsa temin edilmişti ve doğal SİT alanında kaldığı için yapılaşma mümkün olmadı ve Eğitim Merkezi, o eski adliye binasında yaşamını sürdürmek zorunda kaldı.

Çok teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ederiz efendim.

Efendim, soru yöneltmek isteyenler var mı?

Çok fazla var, ancak 4 kişiyle sınırlayacağız.

Buyurun.

Mustafa KICALIOĞLU (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi üyesi): Özellikle Ahmet beye teşekkür ediyorum. Gerçekten eleştirel gözle konuyu ele aldı. Hemen sorumu yöneltiyorum. Varolan mülakat uygulaması ve varolan Eğitim Merkezi sistemi, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkesine uyuyor mu?

TARTIŞMA

Eğitim anlayışına Bakanlığın müdahalesi nedir? Oradan gelen stajyerlerin bana yansıttıklarını tam söylemiyorum, yabancılar da var, beri bağışlasın. Oradaki eğitim anlayışına Bakanlığın müdahalesi nedir? Kendisi de geçmişte yöneticidir.

Teşekkür ediyorum, başka bir sorum yok.

Av. Ahmet AKGÜL: Sağ olun sayın Kıcalıoğlu.

Anayasa Mahkemesi, 1988'de hâkim, savcı adaylarıyla ilgili çok enteresan bir karar verdi. Bu kararda, hâkim, savcı adaylığı döneminin de yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkelerine göre düzenlenmesi gerektiğini öngörüldü. Eğitim Merkezi'nde yapılan sözlü sınavı bu nedenle iptal etti. Anayasa Mahkemesi, adaylık döneminde, *"bunlar mesleğin eşiğindedir, bir nitelik tespitidir ve niteliğe ilişkin olduğu için de, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkelerine göre düzenlenmesi, adayların güvenceli bir ortamda olması, güvenceli bir şekil eğitim görmelerini gerekir"* şeklinde öngördü. Çok ilginç bir karar, zamanımız olsa onu da açıklamak isterdim. Anayasa Mahkemesi'nin böyle bir müdahalesi olduğuna göre, Eğitim Merkezi'nde işlerin iyi gitmediği anlaşılıyor. Bakanlar, siyasi iktidarlar değiştikçe, Eğitim Merkezi'ne ilgi maalesef artıyor ve bizim görev yaptığımız dönem de buna dahildir, çünkü biz bunlara hep karşı çıktık. Eğitim işinin özerk bir yapı içinde olması lazım. Bir defa, yüksek mahkemelerin, üniversitelerin, hukuk fakültelerinin, baroların katılması lazım. Mesela, şu anda Eğitim Merkezi öğretim kadrosunda barolardan katılan yok. Sanıyorum, öğretim üyelerinden tek kişi var. Onun dışında çoğunlukta Bakanlık, Ankara Adliyesi, Yargıtay... Tabii ki oradan gelen arkadaşlarımızı biliyoruz, hepsi nitelikli, yetkin insanlar, onlara hiçbir şey demiyorum. Ama programın içeriği belirlenmediği için, serbest ders verme yöntemiyle olursa, işler bazen anılara falan dönüyor. Eğitim Merkezi'nin görevi kanunda da belli, hâkimlik onurunu, tarafsızlığını, adalet duygusunu kazandırmaktır. Yoksa, Orman Kanunu'nu, Mera Kanunu'nu, Kadastro Kanunu'nu falan, kürsüye çıktığı zaman öğrenecektir. Eğitim Merkezi'nin, hukuk fakültelerinin açığını kapatmak gibi bir işlevi olamaz, stajın da olamaz. O zaman işi birbirine karıştırmış oluruz. O zaman bu işi fakültelelere verelim.

Oturum Başkanı: Sayın Zeki Ekmen.

Av. Zeki EKMEK (Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı): Sayın Ahmet Akgül'ün değindiği Adalet Akademisi Yasa Tasarısı'yla ilgili bir şey belirtmek istiyorum.

Efendim, bu Yasa Tasarısı, siz de biliyorsunuz, geçen yasama döneminde hazırlanmış ve Barolar Birliği'ne de bir görüş alınmak üzere bir örneği gönderilmiştir. Barolar Birliği, bunun ilgili görüşünü belirtmişti. Türkiye Barolar Birliği'nin uygun görmesi halinde avukatların veya stajyerlerin de eğitiminin söz konusu olabileceği hükme bağlanmış idi. Ancak, bu belirleme ve görüş, Avukatlık Yasası'nda 10 Mayıs 2001 tarihinde yapılan değişikliklerden önce idi. 10 Mayıs 2001 tarihinde Avukatlık Yasası'nda yapılan değişikliklerle, Türkiye Barolar Birliği'nin maddi olanakları arttığı gibi, barolar staj eğitimi ve meslek içi eğitimi düzenleme konusunda değişik olanakları gündeme geldi. Dolayısıyla, sayın Bakan'la, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu ve baro başkanlarımızla birlikte yaptığımız görüşmede, çok kısa bir süre içerisinde -tahmin ediyorum, perşembe günü- Adalet Komisyonu'na iletilen bu tasarıyla ilgili görüşülmesi gerektiğini, bununla ilgili baroların ve Barolar Birliği'nin görüşünün yeniden belirlenmesi gerektiğini, bu konuda süre verilmesi gerektiğini kendilerine ilettik. Sayın Bakan, zannediyorum bunu uygun gördü. Açık ve net kesinleşmemekle beraber, Türkiye Barolar Birliği ve avukatları, bu Akademi'de yer almayı düşünmüyor gibi bir ağırlıklı görüş olabilir. Yalnız, kesinleşmiş bir görüş değildir, bu tartışılacak, görüşülecektir. Barolar başkanlarımız ve Barolar Birliği Yönetimi tarafından değerlendirilecektir.

Bilgilendirmek istedim teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Bu bir soru değil, Barolar Birliği adına bir açıklamaydı.

İzmir Barosu Başkanı buyurun.

Av. Bahaattin ÖZCAN ACAR (İzmir Barosu Başkanı): Ben, konuşmacılardan sayın Ahmet Akgül'e bir soru yöneltmek istiyorum. Sorum şu: Yanlış anlamadıysam, konuşmacımız avukatların bu akademide zorunlu olarak eğitim görmeleri gerektiğini söyledi; ben, böyle anladım. Bu tasarı kadük olmadan önceki tartışmalarda Zeki bey, benim görüşlerimin büyük bölümünü belirttiler. 2001 yasa değişikliğinden sonra, zaten Türkiye

TARTIŞMA

baroları eğitim meselesine hak ve olanak kazanmış durumda iken ve baroların aynı zamanda savunma mesleğinin bağımsızlığı çok önemli iken, devletin etkisi ve planlaması altında olan akademide bağımsız olarak mesleklerini icra edecek olan avukatların, zorunlu olarak eğitime tabi olmaları bir çelişki değil mi? Dün değişik ülkelerden katılan ve hukuk eğitimi konusunda görüşlerini bildiren yabancı konuşmalardan da açıkladıkları ilkelerden hareketle, dünyada birçok uygar ülkede barolar, hukuk eğitiminin müfredat programlarının belirlenmesinde bile etkili olurken, Türkiye’de bağımsız savunmanın devletin güdümündeki bir akademide zorunlu eğitime tabi tutulması çelişki değil mi? Bunu arz ediyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Efendim, mümkün olduğunca sunucuya soru yöneltmenizi rica ediyorum.

Tuncer Yılmaz buyurun.

Av. Tuncer YILMAZ (Denizli Barosu): Sayın Çamlıbel’e bir soru yöneltmek istiyorum.

Hâkim Savcı Eğitim Merkezi’nde stajlarını tamamladıktan sonra görev alanlarına dönen hâkim ve savcılarımızın çok önemli bir bölümü, avukatlarla olan ilişkilerinde mesleklerinin gereğini gösteren titizliklerin dışında, çok özenli, hatta dikkatli, belki de “*agresif*” diyebileceğimiz birtakım tutum ve davranışları görüyoruz. Küçük yerlerde çalışan arkadaşlarımızın bu tutum ve davranışlarının, kendi kişiliklerinden ve aldıkları eğitimle hemen birtakım bağdaştırmalar yapamadığı düşünerek, bizim gibi tecrübeli yerlere gelmiş avukatlar bu tutum ve davranışları belirli ölçüler içerisinde normal karşılamaya çalışıyor. Ancak, hâkim ve savcılarımızın bu tutum ve davranışlarının, yanımızda staj yapıp fevkalade hassasiyet gösteren saygılı stajyerlerin sonradan bu mesleğe intisap ettikten sonra, diğer hâkim ve savcılar gibi tavırlar sergilediklerini görüyoruz. Baro Başkanlığı dönemimde yaptığım bir araştırmanın sonunda, Hâkim ve Savcı Eğitim Merkezi’nde eğitimcilerin, stajyerleri bu konuda, avukatlara çok ölçülü davranmak zorunda olduklarını, kendilerine asla bu yönlerde ilişki kurmalarına izin vermemelerini, hatta özel yaşamlarında bile birtakım tedbirler

almalarını gerektiğinin, kendilerine söylendiği ve bu konuda bir program uygulandığını tespit ettim. Eğer, sizler bu yönde isim de isteyebilirsiniz, ben bu hâkim ve savcıların isimlerini de değerlendirmeniz bakımından size verebilirim.

Gerçekten, tartışmacı arkadaşımızın söylediği ve birtakım yasal düzenlemelere göre birlikte staj yapma gibi, yeni yapılan yasa değişikliğiyle yargının unsuru haline gelmiş olan avukatların aleyhinde bu tarz bir eğitim veya eğitici olarak katılmış arkadaşlarımızın kişisel düşüncelerinin genç hâkim, savcıların beyinlerine bu şekilde hapsedilmesinin çok ciddi mahsurlarını özellikle küçük yerlerde yaşıyoruz. Sizin azından duymak istediğim olay şudur: 28 genç hâkim ve savcı arkadaşımızdan tespit ettiğim bu eğitim durumunu, gerçekten siz kurum olarak ya da eğitimciler olarak, bu genç hâkim ve savcılara veriyor musunuz?

Bunun ötesinde, genç hâkim ve savcı arkadaşların tecrübesizliklerine rağmen, kamu davalarında hâkim ve savcının pek çok şeyleri müzakere ederek, hatta kararı birlikte hazırlayarak avukatların önünde zabıtlara geçirip karar verme konusundaki hassasiyetiniz konusundaki eğitim çalışmalarınızın ne olduğunu öğrenmek istiyorum.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Buyurun efendim.

Fatma ÇAMLİBEL: Sorunuza cevap vermekle birlikte, şimdi avukat olan sayın meslektaşımın da konuşmalarına kısaca değinmek istiyorum.

Efendim, Hâkim Savcı Adayları Eğitim Merkezi'ndeki ders tespitlerinin Bakanlığın görüşü doğrultusunda yapıldığını kabul etmiyorum. Salı günü Danıştay Başkanlığı'na gittim, işte Danıştay Daire Başkanı Ahmet Çolakoğlu, işte Şevket Apalak, Danıştay'dan iki temsilci olan Mehmet Ünlüçay, Yücel İrmak, bir odaya toplandık ve dedik ki "*son dönem derslerini nasıl belirleyelim?*" Sayın Başkan ve diğer üyelerin görüşleri doğrultusunda tek tek dersler belirlendi. Bunda ne Adalet Bakanlığı'ndan herhangi bir kimse vardı, ne de burada benim başka bir görüşüm oldu. Belki sizin zamanınızda Bakanlığın etkisinde yapıyordunuz, ama biz yapmıyoruz efendim. (Alkışlar)

TARTIŞMA

İkinci konu, ben Mecelle'deki hâkim tarifine uygun bir hâkim olduğum için, burada sizin döneminizle kendi dönemimi karşılaştırmayacağım. Bir müfredat bile olmadığı için, borçlar hukukuna 1 saat ders bile yokken, Yargıtay Kanunu'yla geçirdiğimiz 3 aylık sürenin sonunda, ben gereken müfredatı hazırladım ve gereken eğitimi verdim.

Efendim, hâkim, savcıların avukatlara tavır ve davranışlarına gelince, biz 2 yıllık staj eğitiminin sadece 6 ayında Eğitim Merkezi'nde birlikteyiz. Eğer, bir toplumun her bir birimi, her bir ferdi sorumluluğunun idraki içinde yaşarsa, 23-24 yaşına gelmiş bir insana, *"insanlara karşı nezaketli olmalısınız, saygılı olmalısınız, belli bir mesafe koymalısınız"* derim. Bu avukat da olur, vatandaş da olur, diğer meslek grupları da olur. Bildiğiniz üzere, hâkim ve savcılık gerçekten korunması gereken önemli bir meslektir. Herkese mesafeli olmak zorundasınız. Olmak zorundasınız, yani belli bir kurumu koruyorsunuz. *"Avukatlarla konuşmayın"* demiyoruz.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Oturum Başkanı: Efendim, karşılıklı konuşmayalım.

Salondan: Savcıları, avukatlardan mı koruyorsunuz?

Fatma ÇAMLİBEL: Bu kadar avukatın içinde, ben tek başıma size cevap vereceğim, dinlerseniz ne demek istediğimi anlatacağım.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Oturum Başkanı: Efendim, hâkimler de var, öyle konuşmayın.

Fatma ÇAMLİBEL: Belirli bir mesafe, bütün vatandaşlarınıza karşıdır. *"Aynı bakkala bile defalarca gitmeyin"* diyoruz. *"Ev sahibinize mesafeli davranın, sizi kullanabilir"* diyoruz. Avukatlara da belirli bir nezaket çerçevesi içerisinde...

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Fatma ÇAMLİBEL: Ne diyorsunuz ya?

Oturum Başkanı: Hanımefendi, lütfen sakın konuşun!

Fatma ÇAMLİBEL: Bir dakika, anlatmaya çalışıyorum.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Fatma ÇAMLİBEL: Bakın efendim, yaşanan olaylar disiplin dosyalarında, tetkik hâkimi olarak 5 yıl çalıştım. Nasıl kullanılıyor... Akşam bir yere gidip oturduğunuzda, birlikte sohbet ettiğinizde, vatandaşlara karşı devamlı bir grubun içinde olduğunuz zehabını gösteremezsiniz.

Salondan: Niye efendim?

Fatma ÇAMLİBEL: Gösteremezsin efendim.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Fatma ÇAMLİBEL: Korkmaz, ama biz belli bir mesleği temsil ediyoruz, biz Türk Milleti adına karar veriyoruz.

Salondan: Torbadan çıkmış hâkim istemiyoruz.

Fatma ÇAMLİBEL: Efendim, biz böyle eğitim veriyoruz. Biz, "belli bir mesafe koyun" diyoruz.

Salondan: Bunu kabul ediyor musunuz?

Fatma ÇAMLİBEL: Evet, böyle. (Protesto alkışları)

Oturum Başkanı: Efendim, o zaman sorun kalmadı, sayın konuşmacı "bir mesafe koyun" demişler, tartışacak bir şey kalmadı.

Ben size söz veriyorum, buyurun.

Efendim, izin verin ben idare edeyim.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Oturum Başkanı: Peki efendim buyurun.

Sinem Aydın BÜYÜKÇINAR (Ankara Barosu): Sayın Başkanım çok teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Daha önce söz verdim, size son sözü vereceğim.

Sinem Aydın BÜYÜKÇINAR: Denizli'den gelen meslektaşımızın sorusuna yakın bir soruyu hazırlamıştım, soracaktım.

Oturum Başkanı: Efendim, biz bunun cevabını aldık.

Sinem Aydın BÜYÜKÇINAR: Ama iş şuna döndü: "Yani siz 'avukatlara uzak durun' veya 'avukatlarla iletişime girmeyin'

TARTIŞMA

şeklinde eğitim veriyor musunuz?" noktasına döndü, bence bu yanlış bir noktaya geldi, herkes birbirine giriyor. Biz, verilen derslerden her çalışma gününde, 1 veya 2 veya daha fazla, avukat stajyeriyle ilişki içinde bulunması gereken hâkimlere bu konuda hiçbir eğitim vermediğinizi görüyorum. Biz, bunun eksikliğini çok yaşıyoruz. Hâkimler, sanki bizden farklı üniversitelerden, daha üst düzeyde bir yerlerden mezun olmuşlar gibi, meslektaşlarımıza davranıyorlar. Ayrıca agresif de davranıyorlar. Adil bir sonuca ulaşmak için, bizim hâkimle diyalogumuzun çok iyi olması lazım. Siz, vatandaşlarla ilişkilerine karışabilirsiniz ya da bunlarla ilgili onlara direktifler ya da öneriler getirebilirsiniz, ama avukatlar farklı kişilerdir. Avukat, 1 yıl staj yapar ve yarısını mahkemede hâkimle geçirmek zorundadır. Avukata mahkeme tecrübesi kazandırmak zorunda olan hâkimlere, bir şekilde mesleki diyalogun nasıl olması gerektiği şeklinde bir eğitim veriyor musunuz?

Oturum Başkanı: Efendim, lütfen net bir cevap verin.

Fatma ÇAMLİBEL: Efendim, genel olarak protokol kuralları konusunda, Dışişleri Bakanlığı'ndan büyükelçi düzeyinde, kendi konusunda uzman, yetişmiş insanları davet ediyoruz ve insan ilişkileri konusunda, genel tavır ve davranışlar konusunda bir eğitim veriyoruz. Ayrıca, insanların birbirlerine karşı nasıl davranmaları konusunda, meslektaşlarına, üçüncü şahıslara, avukatlara nasıl davranmaları konusunda da, bu yanı sıra da sunduğum gibi ders veren hocaların yüksek hâkimler olduğunu görüyorsunuz, onların hepsinden rica ediyoruz ki bu insanlara karşı ilişkilerinde olması gerektiği düzeyde tutulsun. Zaten herkes birbirine saygı duymak, nezaketli olmak zorundadır. Asla ve asla "*kırıcı, olumsuz bir tavır içine girin*" denilmez, ama belirli bir mesafenin korunması hepimiz tarafından söylenir, çünkü mesleğimizi koruyup, zarar görmeden bir çalışma hayatı sürdürmek zorundayız.

2802 sayılı Kanun ve 3221 sayılı Kanun çerçevesinde eğitim yapıyoruz. Eğitim kurulunun kimlerden oluştuğunu biraz önce size saydım; 2 Danıştay üyesi, 2 Yargıtay üyesi, 2 üniversite hoca, Personel Genel Müdürü ve Eğitim Dairesi Başkanı. Dikkat ederseniz, Bakanlıktakilerin sayısı daha azdır. Onların belirlediği dersler çerçevesinde dersler veriyoruz. Eğer, şimdiye kadar önümüze böyle bir konuda ders verilmesi gerektiği

söylenseydi, ben bunu eğitim kuruluna götürürdüm. Şimdi de, ilk yapılacak eğitim kurulunda... TARTIŞMA

Salondan: Göreviniz ama.

Oturum Başkanı: Lütfen, müdahale etmeyelim.

Fatma ÇAMLIBEL: Değişik insanlar tarafından idare edilen bir kurumda, demek ki şimdiye kadar bu konu gündeme gelmemiş. Ama bugün gündeme geldi ve ben bunu eğitim kuruluna götürürüm, çünkü derslerimizi eğitim kurulu belirliyor.

Oturum Başkanı: Hanımefendi, anlaşıldı.

Bir söz daha vereceğim ve bitecek, kusura bakmayın.

Buyurun efendim.

Av. Aykut ERGİL (İstanbul Barosu Staj Eğitim Merkezi Başkanı): Hanımefendiye bir sorum var.

Aslında benim soracağım bazı soruları arkadaşlarım sordular ve tartışma konusu oldu. Ben, tekrar oraya girmiyorum. Aşağı yukarı salonda egemen olan bir görüş var. Yargıçlarımızla, avukatlarımız arasındaki ilişki güzel değil, öncelikle bunu belirteyim.

Benim asıl sormak istediğim, insan hakları konusunda Avrupa yargılamasında ülkemiz sık sık tazminata mahkûm oluyor. Duyuyoruz, gazetelerden de okuyoruz, zaman zaman karar örneklerini de takip ediyoruz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, devleti tazminata mahkûm ediyor. Bunların ana sebeplerinden biri de, İnsan Hakları Bildirgesi içindeki adil yargılanma ilkesine uyulmamasıdır. Ben, demin oradan slayttan izlerken, hâkim ve savcılara meslek içi eğitimden söz edildiğini ve verilen 25 ders içinde de bir başlık halinde bunu gördüm. Ama şu kanıya vardım ki ya başarılı olunmuyor ya da bu dersler yeterli değil. Örneğin, biz İstanbul Barosu Staj Eğitim Merkezi'nde, Avrupa Hukuku yanında, insan hakları yargılaması hukuk dersi veriyoruz ve çok başarılı oluyoruz, bu konuyu avukatlara öğretiyoruz. Ben, bu iki konunun, yani meslek içi eğitimde bunun üzerine durulması, hatta adil yargılama yapmayan yargıca rücu konusunun düşünülüp, düşünülmediğini, bir de 25 ders içinde bu bahse ayrılan bölümün

TARTIŞMA

çok önemli, en önemli konulardan biri haline getirilip, üzerinde durulmasını gerekip, gerekmediğini, yani sizin bu konudaki düşüncenizi öğrenmek istiyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz.

Lütfen, mümkün olduğu kadar kısa olsun.

Fatma ÇAMLIBEL: Bu güzel soru için teşekkür ederim.

Belirttiğiniz konu gerçekten hâkim ve savcılarımızın gerek adil yargılama nedeniyle, gerekse de mesleki tecrübesizlikleri veya bilgisizlikleri nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin ne kadar ağır tazminatlarla mahkûm olduğu hepimizi vicdanen ve madden rahatsız etmektedir. Bu konuda ilk defa Eğitim Merkezi'nde dersler vermeye başladık ve Avrupa Birliği Hukuku'nu, insan hakları konusunu daha geniş bir alana yaymak için de, Avrupa Birliği Hukuku Araştırma ve Uygulama Merkezi'yle bir diyaloga girdik ve Ankara'da adliye stajları yaparken, tüm adaylarımıza 70 saatlik paket programlar aldırıyoruz. Ankara stajındayken, bunu çok da uygun bir miktara veriyorlar, 100 milyon lirayı 2 taksitde bölüyorlar ve bu bilgileri alıyoruz. Türkiye'de daha başka alacağımız, bilgileneceğimiz bir mercii varsa, ben çok memnun olurum. O merciyle her zaman hem diyalog kurmaya, hem de birlikte çalışmaya hazırız. İlk eğitim kurulunda da ders olarak 8 saatimiz dolu olduğu için, takdir edersiniz ki benim elimde bölünmüş bir süre, yani hâkim adaylarının saygısızlığını saygılı hale getirmek için ya da avukatların saygısızlığını saygılı hale getirmek baronun nasıl zamanı yoksa, benim de elimde sadece 6 aylık bir zaman var.

Tabii ki Cumhuriyet'in temel ilkelerini, Atatürk'ün ilkelelerini kurmak için, hepimizin güç sarf ettiği ortadadır. Ama hâkimliğin de sakin, ağır başlı, olgun, sabırlı ve Mecelle'de tarife uygun bir şekilde yaşaması için de, hepimiz büyük gayret sarf ediyoruz. Bütün kuruluşlara rica ediyorum, eğer mümkünse, bu insan hakları, adil yargılama konusunda, benim bilmediğim kuruluşlar varsa, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin dışında, gerek bu mektupla öğretim olsun, gerek bilgisayarla öğretim olsun, hepsiyle diyaloga hazırız.

Oturum Başkanı: Efendim, bu bölümü kapatıyorum.

Bir bölüm daha var, lütfen müsaade edin. Bu bölüm bitti, biraz sonra üçüncü bölüme geçiyoruz.

Av. Zeki EKMEK: Arkadaşlar, 3 günlük süren çalışmamızın bu bölümünde, diğer konuşmacılara olduğu gibi, katılımcılara Barolar Birliği tarafından hazırlanan belgelerini vereceğim.

TARTIŞMA

Hâkim adaylarının eğitimi konusunda bize çok açık, güzel ve net bilgiler veren sayın Fatma Çamlıbel'e belgesini veriyorum. (Alkışlar)

Efendim, yine sunuşlarıyla konuya açıklık getiren sayın Av. Ahmet Akgül beyefendiye teşekkür ediyoruz. (Alkışlar)

ÜÇÜNCÜ BİLDİRİ

"ADLİ YARGIDA
HAKİM VE SAVCI ADAYLARININ EĞİTİMİ"

Oturum Başkanı: Efendim, oturumumuzun üçüncü bölümüne geçiyoruz.

Buradaki konu "*İdari Yargıda Hâkim ve Savcı Adaylarının Eğitimi*"

Sunuşu Danıştay üyesi ve Genel Sekreteri sayın Salih Er yapacaklar. Buyurun efendim, söz sizin.

Salih ER (Danıştay üyesi ve Genel Sekreteri): Bildiri iki kuşağın deneyimlerini ve birikimlerini içeriyor. Birincisi, 1982 yılı öncesi Danıştay sınavlarını ve Danıştay hizmet içi eğitimini yaşayan benimle, 1982 sonrası Adalet Bakanlığı Sınavları Eğitim Merkezi stajını ve eğitimini yaşayan ve bildiride benden çok emeği geçen Özlem Karahanoğulları'nın. Birimiz, Siyasal Bilgiler Fakültesi, diğerimiz hukuk fakültesi mezunudur.

SALİH ER'İN
KONUŞMASI

Bildiriyi hazırlarken, öznel ölçütlere değer vermedik, sevgilerimizi nesnel ölçütlerin önüne koymadık, daha nitelikli bir idari yargı özlemini yansıtmaya çalıştık.

Zamanın azlığı nedeniyle açıklamalara yer vermeden, bazı değerlendirmeler ve saptamalarda bulunacağım ve bazı öneriler yapacağım.

Kamu hukuk, bugün evrensel değere ve yaşamsal öneme sahip bazı kavramların gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Bu kavramlar, hukuk devleti, demokrasi ve insan haklarıdır. İnsan haklarının geliştirilmesinde ve hukuk devletinin yerleştirilmesinde, kamu hukukunun özellikle idari yargının önemli işlevi olmuştur. Hukuk devleti ilkesinin olmazsa olmaz koşulu, idarenin yasallığı ve yargısal denetimidir. 5 Mart 1868 tarihinden bu yana, idarenin yargısal denetimi idari yargı tarafından yerine getirilmektedir. 5 Mart 1868 tarihi, Danıştay ve Yargıtay'ın kuruluş tarihinin yanında, adli yargı, idari yargı ayrılığının da başlangıç tarihidir ve 135 yıldır sürmesiyle Türkiye gerçeklerinin, toplum gerçeklerinin en uygun sistem olduğunu ortaya koymuştur.

İdari yargıda, adalet, kamu hizmetinin nitelikle yürütülebilmesi, nitelikli kamu hukukçularının varlığıyla olanaklıdır. Kamu hukukçusu, yalnızca kamu hukuku dalları üzerinde çalışan hukukçuyu değil, bunun ötesinde kendi özgü bir bakışa ve metodolojik yaklaşıma sahip olmayı da gerektirmektedir.

SALİH ER'İN
KONUŞMASI

Kamu hukukçusu, ilgilendiği konuların kapsamı ve niteliği dolayısıyla, konulara çok yönlü ve ayrıntılı bakmak durumundadır. Devleti konu edinen bir disiplinde, siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe gibi devletle ilgili diğer disiplinlerine de bilgisine sahip olmanın ve bunlardan yararlanmanın yararı ortadadır.

Kamu hukukçusunun karşılaştığı sorunlar, çoğunlukla çok yönlü sorunlar olup, yine çoğunlukla otorite özgürlük ve devlet birey karşıtlığını içermektedir. Bu türden sorunların çözümü geniş ve çok boyutlu bir bakışı gerekli kılmaktadır. Gerçekten, kamu hukukçusunun karşılaştığı sorunları çözme yöntemi de, bir özel hukukçudan farklılaşabilmektedir. Özellikle idari yargıda karşılaşılan sorunların önemli bölümü, siyasal seçeneklerin sonucu olan idari kararların, hukuka uygunluk yönünden değerlendirilmesini içermektedir. Bu türden uyumsuzlukların çözümünün güçlüğü ortadadır. Böyle bir davada yargıç, bir yandan siyasal seçeneğin içeriğini denetlemekten kaçınırken, öte yandan hukuka aykırı bir kararın, hukuk ötesi referanslara göndermeyle meşrulaştırılmasına da izin vermemelidir. Bunun için, siyasal tercihin nerede başlayıp, nerede bittiğinin, hukuk ötesi referansların neler olduğunun tam olarak belirlenmesi gerekmektedir ki bu durum siyaset bilimi, sosyoloji gibi disiplinlerin, kamu hukukçusu bakımından önemi ve metodolojik farklılığı karutlamaktadır.

Arulan çerçevede idari yargı açısından kamu hukukçusu eğitimine bakıldığında, fakültelerde verilen anayasa hukuku, idare hukuku ve idari yargılama usulü hukuku gibi derslerin eğitim programlarında ağırlıklı olarak yer alması özel bir önem taşımaktadır. İdari yargıya giren fakülte mezunlarının, idare hukuku ve idari yargılama usulü hukuku derslerinden edindikleri bilgi ve muhakeme yeteneği, mesleki yaşamları boyunca kendileri için zorunlu nitelik taşıdığından alınan derslerin içeriğinin bu gerekliliğe uygun biçimde saptanması gerekir. Bu konuların kuramsal boyutlarının ayrıntı olarak verilmesinin yanında, üç günlük toplantı boyunca yinelenildiği gibi, uygulamalı derslere de önem tanınması idari yargı açısından kaçınılmazdır. İdari yargıların karşılarına çıkan uyuşmazlıkları çözerken, uygulayacakları kuralların neler olduğunu öğrenmelerinin yanında, somut uyuşmazlıkların nasıl çözülebileceğini öğrenmeleri bakımından uygulamalı derslerin önemi büyüktür.

Hukuk fakültelerinde idare hukuku ve idari yargılama usulü hukuku açısından, uygulama derslere genellikle ağırlık verilmekle beraber, bu derslerin kapsamının genişlemesi, gerektiğinde bir varsayımsal yargılamayı da içeren uygulamalara yer verilmesi daha da yer olacaktır. Uygulamalı derslerin hukuk fakültesi dışındaki fakültelerde verilmesi gerekmektedir. Özellikle idari yargılama usulü hukuku bakımından, fakülteadaki derslerde idari yargı mensuplarının katkılarında yararlanılmasının önemi büyüktür. Zira, yargılama hukuku kurallarına ilişkin kuramsal açıklamaların, bu kuralları her gün uygulamak durumunda olan yargıçların vereceği bilgilerle de desteklenmesi ve tamamlanması gerekir. Bu yolla, kuralların anlamının ve vurgulanmasının, öğrencinin zihninde açıklığa kavuşturulmuş olacaktır.

Yine, kamu hukukunda görev alan öğretim elemanlarının, Anayasa Mahkemesi ve idari yargı kararlarını yakından izleyerek, derslerinde öğrenciyi bu kararlarla tanıştırmaları da, kamu hukuku öğretimi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Böylelikle, fakülte öğrencilerin daha meslek yaşamına atılmadan, yargı kararlarını tanınması ve uyuşmazlık çözme süreci yöntemine ilişkin temel bilgileri öğrenmesi mümkün olacaktır.

Kamu hukukçusu açısından belirttiğimiz bu nitelikler, mesleğe alınmada uygulanan sınavların büyük bir titizlik ve duyarlılıkla yapılmasını gerektirmektedir. 1982 yılına gelinceye kadar, sınavlar Danıştay Başkanlığı tarafından yapılmakta idi. Bu dönemlerde Danıştay sık sık sınavlar açmakta ve az sayıda elaman almak yoluyla kadroları doldurmakta, hatta nitelikli elaman bulunmadığı zaman da, kadroları doldurma zorunluluğu yoluna gitmemekteydi.

İkinci bir özellik, yazılı sınavı açtıktan sonra, sözlü sınava girenlere, dosya anlatma yeteneğinin ölçülmesiydi. Bu aynı dosya ölçme yeteneğini 1 yıl sonra yeterlilik sınavında da yinelenen bir yöntemdir. Sözlü sınavda dava dosyası, mesleki bilgisi çok iyi olan bir kişinin iyi dosya hazırlayıp, anlatıp, karar yazmasını ölçmeye yöneliktir. Mesleki bilgisi çok iyi olan her kişinin, dosya anlatıp, değerlendirme yeteneği iyi olmayabilir. Bu özellikler adaylıkta ve sonra meslek yaşamında elbette gelişecektir. Ancak, en azından bu yönlerini geliştirme eğilimi

SALİH ER'İN
KONUŞMASI

bulunmayan kişilerin elenmesi gerekmektedir. Bu yapılmadığı takdirde, idari yargının en temel özelliği olan kurul halinde çalışma olgusu zayıflar. Mesleki olarak yetersiz kişilerin bulunması diğer hâkimlerin omuzlarını daha fazla yük binmesine ve karar vermenin zorlaşmasına neden olur.

1982'den sonra yapılan sınavlarda gördüğümüz bazı eksiklere yer verilmemektedir. Bu durum çok büyük sakıncalara yol açmaktadır. Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız idari yargı düzeninde görev yapmak üzere seçilecek hâkimler, bu yargı sistemini ve sistemin gereklerini yeterince bilmeyen bir kurul tarafından seçilince, aranılan nitelikte kişileri bulmak zor olmaktadır. Sözlü sınav 1982 yılından sonra, adını "mülakat" a bırakmıştır. Yukarıda belirttiğim sözlü sınavın idari yargı açısından artıları, sözlü mülakatla ortadan kaldırılmıştır.

Bu çerçeve içinde, idari yargı mensuplarını hangi kaynaktan karşılayacaktır... 669 sayılı Kanun'la Mekteb-i Âliye'yi bitirmek aranırken, 3546 sayılı Yasa'yla Danıştay Kanunu'nda, Şura-yı Devlet Kanunu'nda hukuk ve iktisat fakültesiyle, siyasal bilgiler okulu mezunlarına yer verilmiş, 1965 yılında bu kapsama iktisadi ve ticari ilimler akademileri ve 1740 sayılı Yasa'yla da idari ilimlerle, iktisadi ve ticari bilimler fakültesi mezunları eklenmiştir. 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 8. maddesiyle, "hukuk veya hukuk bilgisine programlarında yeterince yer veren yükseköğrenim kurumları" ibaresiyle kapsam genişletilmiştir.

Bu kapsamın genişletilmesi ve Danıştay'ın sık sık açtığı sınavda gösterilen duyarlılık ve titizliğinden büyük ölçüde vazgeçilmesi, mezuniyet yapısında idari yargının oluşumunda yaralar açmıştır. Açılan sınavlarda nitelik yerini, niceliğe bırakmıştır. Adalet Bakanlığı'nun bağlı olduğu siyasal partilerin kadrolaşma alanına girmesiyle, idari yargıda dengeler bozulmuştur. Bir sınavda 100, ikinci sınavda 100, üçüncüsünde 300'ü aşkın kişinin mesleğe alınmasıyla, idari yargıya bakış açısının kamu hizmetinin daha verimli yürütülmesine değil, kadrolaşmaya endeksli olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonunda, idari yargıda hukuk fakültelerini bitirenlerin oranı %20'ler düzeyine düşmüştür. Bu oranının, bir yüksek mahkemede ve alt mahkemeler düzeyinde kabullenilmesi mümkün değildir. 1968 yılında, yani Danıştay'ın 100. kuruluş

yıldönümünde hukuk fakültesi mezunlarının oranı %70.44, 1985 yılında %72.72 iken, bu oran 1990 yılında %56.78'e ve 2002 yılında %27.95'e düşmüştür.

Yaşanan bu gelişeler üzerine, Adalet Bakanlığı tarafından yapılan sınavlar test yöntemiyle yapılmaya başlanmış, sorular zorlaştırılarak, hatta özel hukuk ağırlıklı hale getirilerek, bu kez de hukuk fakültesi mezunu olmayanların yazılı sınavı geçememeleri amaçlanmış ve sonuç da bu doğrultuda olmuştur. 21 Aralık 2002 tarihinde yapılan son sınavda da, aynı eğilimin sürdüğü gözlemlenmektedir. 2001 yılı sorularına baktığımızda, idari yargı sınavında olan 180 sorudan, idare hukuku ve idari yargılama hukuku sorularına ayrılan bölüm sadece 25'tir. Öyle anlaşılıyor ki Adalet Bakanlığı idari yargıyı pek sevmiyor.

Buna ilişkin önerimiz, ilgili yasal düzenlemenin değiştirilmesidir. Hukuk fakülteleri dışındaki fakültelerinden, idari yargı hâkim adaylığına girebilmek, bu fakültelerde, özellikle kamu hukukun ve dallarının yer aldığı en az 10 hukuk dalına, ders saati sayısı 20 saatin altında kalmamak üzere programlarında yer vermek ve bu programı hukuk bilgisi içeren kamu yönetimi, sosyal güvenlik, çevre, bütçe ve kamu finansmanı derslerle güçlendirmek, siyaset bilimi, sosyoloji, felsefe gibi devletle ilgili diğer disiplinlerle desteklemek koşulu aranmalıdır. Bu çerçevede çizildiğinde, bugünkü fakültelerin ders programlarına baktığımızda, bu çerçevenin içine hukuk fakülteleri dışında Ankara ve İstanbul siyasal bilgiler fakültelerinin kamu yönetimleri bölümü girmekte, uluslararası ilişkiler bölümü ise yaklaşmaktadır.

Tüm bu anlattıklarımıza baktığımız zaman, asıl olanın hukuk fakültesi mezunu dışındakilerin idari yargıyı kapatmanın değil, mesleğe girmeden önce, mesleği yapabilecek şekilde hukuk eğitiminin almalarını sağlayacak iyi bir kamu hukukçusu yetiştirmenin olduğunu görüyoruz. Kişilerin hâkim adaylığına ve mesleğe giriş sonrasında açıklarını kapatmaları beklemek yanlıştır. Hukuk bilgisi, özellikle kamu hukuk sağlam hâkim adayları ve hâkimleriyle mesleğin niteliklerinin aşındırılmasının önüne geçilmiş olur.

Zaman darlığı nedeniyle, idari yargı hâkimlik stajını geçiyorum. Burada söyleyeceğim, illere ayrılan 6 aylık sürenin çok

SALİH ER'İN
KONUŞMASI

fazla olduğudur. Bunun yeni uygulamada değerlendirilmesi gerekmektedir.

Akademi üzerinde duracağım, çünkü Akademi'nin 4. maddesinde tüzel kişiliğe idari ve mali özerkliğe sahip olması belirtilmiştir ve bu son derece önemli noktadır. Ancak, bu 4. maddeden sonra yer alan maddelerin içeriğine baktığımızda, bu idari özerkliği zedeleyen, hatta aykırı düşen düzenlemele-
rin olduğunu görüyoruz. Danıştay'la tasarının değerlendirilip Adalet Bakanlığı'na gönderildiği ilk evrede, belirtildiği üzere Akademi başkan ve başkan yardımcılarının Bakanlar Kurulu'na atanması, genel sekreterin Bakan tarafından atanması, genel kurulun oluşumunda Bakanlık yetkililerine ağırlık verilmesi, genel kurulun Bakan'ın başkanlığında toplanması, yönetim kurulunda Bakanlık Personel Genel Müdürü'nün bulunması, denetim kurulu üyelerinin Adalet Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından görevlendirilmesi, eğitim merkezi başkan ve başkan yardımcılarının Bakan tarafından atanması idari özerkliğe aykırı düzenlemelerdir. Kamu hizmeti görecek olan Adalet Akademisi, bir yandan tüzel kişiliğe sahip kılınırken, başka bir anlatımla çalışmalarında bağımsız bir biçimde ve kendi organları eliyle karar alma yetkisi tanınırken, öte yandan merkezi idareye belli bir ölçüde yetki alanı bırakılmaktadır. Bu durumda seçilen organlar eliyle yönetim ilkesinden ve idari özerklikten söz etme olanağı kalmamaktadır. İstenilen 4. maddede nitelendirilen kurum ise, sözünü ettiğimiz maddeleri bu niteliğe uygun olarak değiştirmeli, idari vesayet uygulanması gerekli görülürse, vesayet yetkisi özerkliği zedelemeyecek sınırdan tutulmalıdır. O zaman tasarıda belirtilen ilgili olduğu bakanlık, doğal olarak bağlı olduğu bakanlığa dönüşecektir. Yasa Tasarısı, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesiyle yakından ilgili olduğuna göre, özerkli ilkesi daha da önem kazanarak öne çıkmaktadır.

Zaman darlığından meslek içi eğitime değinmeyeceğiz.

O zaman dil konusunda bir noktaya değinerek bitirmek istiyorum. Öğrenilecek bir yabancı dile, dünyadaki gelişmeleri izlemek gerçekten çok büyük önem taşımaktadır. Danıştay, bu konuda 1999 yılından başlayarak dışarıya 20 mensubumuzu göndermiş ve yetişmelerini sağlamıştır. Bugün kendilerinden yararlanılmaktadır. Ama Adalet Bakanlığı'nın katkılarıyla

gerçekleştirilen yabancı dil kurslarında başarılı olan Danıştay mensuplarının yurtdışına gidişleri sağlanmamaktadır. Adalet Bakanlığı, bir yandan Yargıtay mensuplarına bunu sağlamakta, bölge idare ve vergi mahkemesi mensuplarına sağlamakta, ama Danıştay mensuplarımıza bu olanağı kapatmaktadır.

SALİH ER'İN
KONUŞMASI

Hizmet içi eğitim, gerçekten bu baştan başlattığımız fakülte eğitimi staj döneminin bir devamıdır ve önemli bilgiler tutmaktır. Bu konulardaki eksiklik, tüm yargı organlarımızda görülen bir eksiklik. Bunun yasal düzenlemelerle kazandırılması ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Çok teşekkürler sayın Salih Er.

Sayın Prof. Dr. Zehra Odyakmaz'a söz veriyorum.

Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi): Efendim, bildiri "*idari yargıda hâkimlik ve savcılık ayrı bir meslek midir?*" sorusunun cevabının üzerine oturtulmuştur. Bu çok yerinde bir tespitle ortaya konulan sorunun açıklığa kavuşturulması için seçilen konu başlıkları kanaatimizce uygun ve yeterlidir. Bildiri çok güzel, etraflı, emek mahsulü ve ikna edici bir şekilde hazırlanmıştır. Bir hukukçu olarak kendilerine teşekkür ederim. Sistematik ve bilimsel bir inceleme olması bakımında da, başarılarından dolayı kendilerini tebrik ederim.

TARTIŞMA

Efendim, hâkim ve savcı adaylarının sınavı konusunu birkaç başlık halinde incelemek istiyorum. Kadro ihtiyacı tespitini kim yapacak? Sınavı hangi kurum yapacaktır? Sınav jürisi kimlerden ve nasıl oluşturulacaktır? Sınavlar hangi sistemle yapılacaktır? Bildiride belirtilen hususlara, bazı noktalarda görüşlerimi eklemek istiyorum.

Adli yargı gibi, idari yargının da hâkim ve savcı ihtiyacını karşılamak üzere, kadroların münhasıran Adalet Bakanlığı tarafından saptanması uygun değildir. İdari Yargı'nın kadro ihtiyacı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından Danıştay'ın görüşü alınmak suretiyle tespit edilmeli ve her yıl ihtiyaç ilan olunarak kadroların tamamlanması yoluna gidilmelidir.

Mesleği giriş yazılı sınav halen, tamamen Adalet Bakanlığı mensuplarınca oluşan bir kurul tarafından yapılmaktadır. Sınavın ikinci aşaması olan mülakatı da, aynı kurul yapmaktadır.

TARTIŞMA

Doğal olarak, adli yargı için çok uygun sayılabilecek bu heyetin, idari yargıya intisap edecek olanların seçimi bakımından uygun olmadığı aşikârdır.

1982 öncesinde sınavları yalnız Danıştay'ın yapması sistemiyle, 1982 sonrasında sınavları yalnız Adalet Bakanlığı mensuplarının yapmasının mahsurlarını gidermek bakımından telif edici bir yol önermek istiyorum. Kanaatimce, yazılı sınava Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından Adalet Bakanlığı müsteşarının veya seçeceği bir yardımcısının başkanlığında Danıştay, idare mahkemesi temsilcileriyle, üniversite öğretim üyelerinin oluşturacağı bir kurul tarafından idari yargı ve ilgili hukuk ana bilim dalları ağırlıklı yapılmalıdır. Doğru olanı, Adli Yargı Sınav Yönetmeliğiyle, İdari Yargı Sınav Yönetmeliği'nin ayrı ayrı düzenlenmesidir.

Kanaatimizce, sınav sistemi 3 aşamalı olmalıdır. Birinci aşamayı Adalet Bakanlığı ve Danıştay'ın ortaklaşa olarak, üniversite öğretim üyeleriyle birlikte hazırlayacakları sorular arasından test şeklinde ÖSYM yapmalıdır. Bu sınav baraj olmalı, belli düzeyin üstüne çıkanlar yazılı bilim sınavına katılabilmelidir.

İkinci aşama, Danıştay ve üniversite öğretim üyeleri tarafından hazırlanacak sorularla, bir yazılı bilim sınavını şeklinde olmalı ve test sınavını hazırlayan kurul tarafından yapılmalıdır. Bu yazılı bilim sınavı klasik sistem olmalıdır. Yazılı bilim sınavı, hiçbir zaman test usulüyle yapılamaz. Çünkü, test sınavı hiçbir zaman hukuki bilgi ölçmeye elverişli bir sistem değildir. Hele dosya inceleyecek, dosyayı ayrıntılardan ayıklayarak özet çıkartacak, karar yazacak hâkim adayının muhakkak klasik sistemde kompozisyon yazma kabiliyetinin de ölçülmesi gerekir. Yazılı bilim sınavını kazananlar, son aşama olan mülakata girmelidirler. "Mülakat" kelimesini kullanıyorum, çünkü bu son aşama sözlü bilim sınavı niteliğinde olmayacaktır. Mülakatı yapacak olan heyet, yazılı sınavı yapmış olan heyete bir psikologun veya psikiyatrinin iştiraki suretiyle kurulmalıdır. Mesleğe girecek kişide, ileride hâkimlik görevi sırasında sorun yaratabilecek davranış bozuklukları bulunup, bulunmadığı, heyete iştirak ettirilmiş olan konunun uzmanı tarafından daha başlangıçta saptanarak kişinin mesleğe girişi önlenmiş olacaktır.

Sözlü sınav yerine mülakatı öneriyoruz. Aksi takdirde, jüriye sadece psikolog koymak yeterli olmaz. Sözlü sınav adayı başka bazı konularda, mesela hâkimlik niteliğine haiz olup, olmadığını araştırmak bakımından incelemek yapmak imkânı vermez. Bu imkânı ancak kendisine özel genel sorular sormak suretiyle sahip olunabilir. Ayrıca, mülakat yalnız bilgi, psikolojik durum bakımından değil, aynı zamanda adayın Türk Devleti'ne ve Türk Milleti'ne olan bağlılığının, saygısının ve sevgisinin de öğrenileceği bir fonksiyon ifade etmelidir. Halen, bu konuda üzerinde genellikle durulmamaktadır. Halbuki tarih boyunca Türk devletlerini yıkmaya çalışanlar, dıştan başaramayınca, hep içimize sızarak hedefe varma çabasına girmişlerdir.

Bugün de, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, her zaman olduğu gibi yıpratılmaya çalışılmaktadır. Adalet teşkilatımızın içinde milli duyguları kuvvetli, Türklük bilinci güçlü, Türk tarihine saygısı olan hakiki vatan evlatlarına ihtiyacımız vardır. Türklük sevgim, bilimsel objektifliğimden önce gelmektedir. Benim için, her şeyden önce Türk Milleti ve Türkiye Devleti gelir. Hâkim adayı olmak üzere sınava girecek bir gençte, hele idari yargı hâkimi, savcı adayı olacak gençte, ben önce vatan sevgisi, millet sevgisi, devlet saygısı ve Atatürkçülük ilkelerine bağlılık ararım. Özellikle idari yargıda görev yapacak kimsenin kamu hukukunu, kamu yararını göz ardı etmemesi, idareyle fertler arasında dengeyi tesis edecek şekilde karar vermesi, idarenin münhasıran takdir yetkisini kullandığı alana girmemesi gibi, çok tehlikeli, çok hassas konularda karar verecek kimsenin devletine, milletine saygısının ve bağlılığının önemini hatırlatmak istiyorum. Türkiye'yi parçalamak ve bütün devlet teşkilatını birer birer ele geçirmek isteyenlere fırsat vermemek için, mülakatın çok önemli olduğunu düşünmekteyim.

Hangi fakülteleri bitirenler idari yargıda savcı ve hâkim olmak üzere başvurabilmelidirler... Açıkça söylenmese de, halen birbiriyle farklı iki görüşün ileri sürüldüğü inkâr edilemez. Bu noktaya bildiride çok güzel değinilmiştir. İdari eylem ve işlemlerin özelliğiyle, idarenin takdir hakkının yerinde, idari gereklere uygun kullanılıp, kullanılmadığı konusu yalnız hukuk bilgisiyle değil, idarede edinilmiş deneyimin varlığıyla değerlendirilir. Başka bir deyişle, idari mahkeme kararları, yalnız

TARTIŞMA hukuka değil, idari maslahata da uygun olmalıdır. Sırf hukuk fakültelerini mezunlarından oluşan bir idari mahkemenin adli mahkemelerden farkı olmaz ve idari mahkemelerin kuruluş nedenlerine de aykırı olur.

Diğer yandan unutulmamalıdır ki idari rejimin temelinde bireyin korunması yanında, idarenin ve kamu yararının korunması ilkesi de yatar. Yalnız burada önemli olan husus, idari yargı hâkiminin, idari yargı kurallarının esasını oluşturan idare hukuku ve idari yargı hakkında temel bilgilere sahip olmasıdır. Bu nedenle, programlarında hukuk bilgisine yer veren her fakülte mezunları değil de, programlarında idari yargı bakımından diğer yararlı derslerle, idare hukukuna ve idari yargıya ciddi biçimde yer veren fakültelerin, mesela bazı iktisadi idari bilimler fakültelerinin, kamu yönetimi bölümleriyle, maliye bölümlerinden mezun olanlar tercih edilmelidir.

İdari yargıda dava edilen konular, vergiyle, belediyelerle, personelle, çevreyle, şehircilikle, imarla, ihalelerle, telekomünikasyonla, enerjiyle ilgili olup çok çeşitlidir. Bu konuların işlendiği vergi hukuku, mahalli idareler, mahalli idareler maliyesi, personel rejimi, halkla ilişkiler, kamu yönetim, çevre hukuku, şehircilik ve imar hukuku, yeni kurulan bağımsız idari kurumlar olarak ifade ettiğimiz Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu gibi konular, iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin başta kamu yönetim ve maliye bölümleri olmak üzere, çeşitli bölümlerinin müfredat programlarında ders olarak yer almaktadır. Bunların büyük bir kısmı hukuk fakültelerinin programlarında yoktur ve olmaması da doğaldır.

Maalesef, ülkemizde stajlar gerektiği ciddiyetle ele alınmamakta, sadece mevzuatta belirtilen sürelerin doldurulması, stajın tamamlanması için yeterli görülmektedir. Bu bakımdan, yalnız stajla uğraşacak bağımsız bir kurumun varlığının stajdan verimli sonuç alınabilmesinin önkoşulu kanısındayım. Bu görüşümün gerçekleşmesinin uzun vadeye ihtiyaç gösterdiğini biliyorum. Bu bakımdan, sadece kayıtla yetinip, daha fazla üzerinde durmayacağım.

Birkaç noktaya değinerek, bildirim ana görüşlerini paylaştığımı ifadeyle, ilave görüşlerimi belirtmek istiyorum.

Valiliklerde yapılan stajdan, hemen hemen herkes şikâyet etmektedir. Bence, bunun çözümü, valiliklerde geçen sürenin Eğitim Merkezi süresine eklenip, o konularda uzman kişilerin, bizzat Eğitim Merkezi'ne gelerek adaylara ders, konferans veya uygulamalı öğretim metotlarıyla yardımcı olmalarının sağlanması şeklinde olabilir. Sırf staj müfredatı incelendiği takdirde görülecektir ki adaylara araştırma yapma imkânı verilmemektedir. Halbuki hâkim ve savcı gerektiğinde çözümlenmekle yükümlü olduğu konularda araştırma yapabilmek usulüne ve yeteneğine sahip olmalıdır. Bu usul ve yeteneği stajda edinebilir. Ayrıca hâkim ve savcının, toplum sorunları hakkında etraflı bilgi sahibi olmasında yarar vardır. Bu bilgiyi ancak kültür seviyesini yükseltecek eserleri okumakla kazanabilir. Bu nedenle, adaylara okuma zevkinin aşılmasında zorunluluk görmekteyim.

Gerek meslek öncesi eğitimin staj aşamasında, gerek hizmet içi eğitim sırasında, Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi veya onun yerini alması düşünülen Adalet Akademisi'nde bu adaylara, mevcut müfredat programlarına ilaveten, öğretilmesi gereken çok önemli bir husus daha vardır. O da avukatlık mesleğine ve tabii onu icra eden avukatlara saygı gösterilmesi gerektiğidir. Unutulmamalıdır ki avukat, adaleti yerine getirdiği varsayılan sac ayağının hâkim ve savcıyla birlikte üç unsurdan biridir. Avukatlık Kanunu'nun, "*Avukatlığın Mahiyeti*" başlıklı 1. maddesine göre, "*avukatlık, kamu hizmeti ve serbest bir meslektir.*" Değişiklik kanunuyla maddeye eklenen 2. fıkraya göre de, "*avukat, yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil eder.*" Ayrıca avukat, mesleğiyle ilgili her türlü değişikliği, yeniliği mecburen takip etmek durumundadır. Çünkü, müvekkillerinin her çeşit uyumsuzluklarında, kendilerine hukuki yardımla yükümlüdür ve bu bilgileriyle hâkimin ve mahkemenin davayı çözümlemesinde ve dolayısıyla adaletin gerçekleştirilmesinde en büyük yardımcısıdır.

Yine, hatırlatmak isteğim bir husus da, hemen hemen her hâkimin emekli solduktan sonra yapacağı işin, daha doğrusu icra edeceği mesleğin avukatlık olacağıdır. Adliye koridorları artık kendisine daha başka gözükecek, kürsüden indikten sonra kalemlerin, katiplerin davranışlarının ne kadar farklı olduğunu görecek, bazı tutum ve davranış biçimlerinin adalet

TARTIŞMA

mekanizmasına hiç de uymadığını tespit edecektir. O halde, meslek öncesi eğitimde hâkim ve savcı adaylarına, hizmet içi, meslek içi eğitimde de hâkim ve savcılara yalnız kendilerinin değil, maiyetlerindeki mahkeme kalemine ve görevlilere de, avukatlara saygılı davranmayı göstermeli ve buraları bu açıdan da denetlemeleri gerektiği hatırlatılmalıdır. Meslek öncesi eğitimde uygulanmak üzere çıkarılan yönetmelikte, hâkim ve savcılarının avukatlarla ilişkileri üzerinde hiç durulmamıştır. Diğer yandan, bir hâkim, bir avukatla konuşup, selamlaştığında, kendisinin objektifliğini kaybetmeyeceğine dair kendine güveni ve çevreye imajı hem kendisi için, hem de çevresi ve adalet için teminat olacaktır.

Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi Eğitim Kurulu'na, Türkiye Barolar Birliği'nce bir avukat konulması kaydı kanuna eklenmelidir. Adaletin gerçekleştirilmesinde, kamu yararının belirlenip korunmasında hâkim ve savcının yanında en önemli kamu hizmetini yapan, iddia ve savunmanın en önemli unsuru olan avukatın, bu eğitim kurulunda bulunmaması büyük bir eksikliklerdir. Avukat, davacı ve davalıyla devamlı temas halinde bulunması nedeniyle de, toplumun sosyal ve ruhsal yanını en iyi mevkide aksettirebilecek olan kişidir. (Alkışlar)

Hâkimin taraflarla ilişkisi tamamen hizmet çerçevesinde ve resmi bir ilişkiden ibaret olduğu halde, avukatın müvekkilleriyle ilişkisi gerçek amaçlarla ve gerçek hakkı tahakkuk ettirmek şeklinde devamlı bir ilişki olmasıdır. Bu bakımdan, hâkimlerin ve savcılarının adaylığı kabullüğü için girdikleri sınavlardan itibaren meslek öncesi eğitim, staj, hizmet içi eğitim şeklinde düzenlenmiş olan bütün aşamalarda Yargıtay, Danıştay üyeleri, Adalet Bakanlığı temsilcileri ve üniversite öğretim üyeleri yanında, muhakkak bir avukat da görevli olarak bulunmalıdır.

Bildiride "savcı" deyimini yerine, "kanun sözcüsü" deyiminin kullanılması yönünde ileri sürülen görüşe, savcıyla, kanun sözcüsünün kavram olarak çok değişik olması bakımından aynen katılmaktayım. Eğer, "savcı" deyiminde ısrar edilecekse, o zaman savcıyı, gerçek bir savcı haline getirecek yetkilerle donatmak lazım. Danıştay savcılığı, sadece düşünce bildiren ve bir usulü formaliteyi yerine getirmekten ibaret fonksiyon ifa eden görüntüsünden kurtarılmalıdır. Kamu yararının

gerçekleştirilmesi için, Danıştay savcılığı daha aktif hale getirilmelidir. Savcı, idari veya vergi dava dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararlarda temyiz hakkına, temyizen inceleme sonunda verdiği kararlara karşı da genel kurullarda kanun yollarına başvurma hakkına sahip olmalıdır. Ayrıca, idare ve vergi mahkemelerinde de savcılık teşkilatı kurulabilir. Özellikle kamuyu ilgilendiren tüm yerel davalarda, keza kamu yararını ilgilendiren genel konularda kamu adına iptal davası açabilmelidir. Halen kamu yararını ilgilendiren birçok hususlar, ilgililer tarafından iptal davası açılmaması yüzünden takipsiz kalmaktadır.

Savcılığın Danıştay'da kaldırılmasına taraftar olanlar da var. Onlara göre, *"bugünkü haliyle neticeye müessir olmayan, müta-laa bildirmek için arada bir kademe teşkil eden savcılık müessesesi, işi uzatmaktan başka bir rol oynamamaktadır. Bu bakımdan, davasının süratli sonuçlandırılmasını sağlamak için, savcılık tamamen kaldırılmalıdır"* demektedirler. Müessesenin bugünkü hali nedeniyle bu görüşte gerçek payı vardır.

Hizmet içi eğitime geliyorum. Hizmet içi eğitim, sadece yeni gelişmeleri öğrenmekten ibaret değildir. Hizmet içi eğitimde en önemli husus, bir araya gelen hâkim ve savcıların, meslekte karşılaştıkları zorlukları birbirlerine aktarmak suretiyle, birlikte çare aramaları ve bu yolla idari yargının gelişmesine katkıda bulunmaları olacaktır. Bütün hâkimler ve savcılar için, hizmet içi eğitim imkânı bulanamazsa, tetkik hâkimlerinin hizmet içi eğitimleri mutlaka yapılmalıdır. Çünkü, tetkik hâkimleri, idari yargı müessesinin temel taşlarıdır. Artık ülkemizde ayrı ve bağımsız bir idari yargının ve bu yargıya mensup hâkimlerin, savcıların, tetkik hâkimlerin varlığının kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyim. İdari yargı bütün kurallarıyla ve bütün kurumlarıyla tam olarak tesis edilmelidir. Adli yargının vesayetinde bir idari yargı düşünülemez. Aslında Anayasa da, idari yargıyı adli yargıdan ayrı, bağımsız bir kurum olarak düzenlemiştir. Bunun için, mevzuatımızın adli yargı organlarıyla, idari yargıya yön veren hükümlerden ayıklanması, özellikle Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na yapılan atıfların kaldırılarak, kendi has kurallarının konulması ve idari yargıda idari yargı kurallarının egemen kılınması, bir idari rejimden bahsedebilmek için zorunludur kanaatindeyim.

TARTIŞMA

Adli yargı o derecede öndedir ki bildiğimiz bir örnek, bu konuyu hatırlatacaktır sanırım. Avukatlık Kanunu'na göre, avukat sıfatını kazanan kimse, müvekkil veya müvekkilelerini hem adli yargıda, hem de idari yargıda temsil hakkına sahiptir. Buna karşın avukat stajyeri, yalnız adli yargıda staj götür, idari yargıya uğratılmaz. Ümit ederim ki bundan sonra stajyer avukatlara, idari yargıda da staj yapma imkânı sağlanır.

Yine ümit ederim ki bu konularla ilgili bir sonraki toplantımızı bu sorunların tamamının çözümlendiği bir ortamda yaparız ve idari yargının daha özel, bilimsel ve kendine özgü sorunlarıyla uğraşmak imkânını buluruz.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Prof. Dr. Zehra Odyakmaz'a bu güzel konuşması için teşekkürlerimi sunuyorum.

Çok az vaktimiz kaldı, biraz önce bazı genç arkadaşlarımız bana sitem ettiler.

Buyurun.

Av. Uygur ERGİN (Kahramanmaraş Barosu): Hocamız, az önce mülakatta psikologun bulunmasını gerektiği söyledi. Benim kızım psikolojik olarak rahatsız olduğu için şunu belirtceğim: Psikolojik rahatsızlık mülakatta 10 dakikalık bir seyirle pek tespit edilemez. Belki o şeyin 2 yıla yayılması lazım.

İkincisi şu: Eğitim Merkezi çıkışlı hâkim ve savcılar, biz memleketimizde görüyoruz ve hukuka hâkimlik yönünde bir eksiklikleri yok. Yalnız, sanki bir eğitimden geçiyor gibi, yani avukatlara karşı biraz kendilerine gaz veriliyor gibi. (Gülüşmeler) Yani biraz pohpohlanarak oraya geliyorlar. Biz, 20 yaşında fakülteyi bitirdik ve bazen onu kendilerine hatırlatmak lüzumunu hissediyoruz. Şundan dolayı: Sanki biz bu mesleği seçmekle küçüklük duyulacak bir iş yapıyormuşuz havası veriyorlar, yani kabuğundan çıkmış kabuğunu beğenmez havaya giriliyor. Bu nedenle Eğitim Merkezi Müdürü de burada, az önce sunumdaki şeylerinin tamamını izledik, çünkü her iki konuda birbiriyle ilgilidir. Orada konferans verenler içerisinde tek avukata rastlamadık. Oktay Sinaloğlu'na kadar, tamam memnun olduk, onlardan bile şey alınmış. Diksiyon, insan davranışları dersleri alınmış, ama baro temsilcilerinden herhangi biri...

Oturum Başkanı: Sayın meslektaşım, siz burada bundan önceki konuşmacıyı eleştiriyorsunuz.

Sorunuz nedir?

Av. Uygur ERGİN: Soru olarak da şunu belirteceğim: Vergi denetim elemanlarının da, yani bir manada bu seminer içerisinde ele alınması gerekmez miydi? Yani onları da notlama sistemi falan ele alınması gerekmez miydi?

Oturum Başkanı: O, tabii konuşmacıların size vereceği bir cevap değil, ben bunu bir soru olarak telakki etmiyorum.

Var mı efendim?

Lütfen buyurun.

Av. Abdurrahman MAL (Ankara Barosu): Ben, öncelikle Zehra hocama soru yöneltmek istiyorum. Varolan hâkim adaylarını seçmede bir mülakat yöntemi uygulanıyor. Ne şekilde uygulandığı herkes tarafından malum, bunu burada tekrar derç etmeye gerek yok. Yalnız önerilen sistemde getirilen mülakat aşamasında, hocamız milliyetçi bakış açısıyla, resmi ideolojinin ağırlıklı unsur olarak ele alınması gerektiğini söyledi. Pekâlâ, hepimiz de bilmekteyiz ki idari yargı hâkiminin yargıladığı özne, süje idaredir. Taraflardan biri idaredir, biri bireydir. Yapılan iş kamusal bir işlemdir. Yapılan işlemin hukuka aykırılığının giderilmesi ön plana çıkmaktadır. Bu noktadaki görüşlerine katılmamaktayım ve önerilen sistemin yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına fevkalade rahatsızlık getireceği düşüncesindeyim.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Lütfen, kısaca cevap verin efendim.

Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ: Efendim, mülakat üçüncü aşamadır.

Salondan: (Bantta yansımayan konuşmalar)

Av. İsa GÖK (Mersin Barosu Başkanı): Tabii, normalde de olması gereken odur, hâkim bağımsızdır. Cüppeyi giydiği an, bilimsel tavır koymak zorundadır. Orijin olarak, ben esasen Türkmen bir insanım, Türküm, herhangi bir farklılık da yok. Fakat, bildiride çok enteresan satırlar var. Bizim, hukukçu bir

TARTIŞMA

kişiliğimiz var ki ben baromda siyasetin hangi yelpazesinde olursa olsun herkese eşit tavır koyan bir insanım ve her tür siyasi partiye de mesafe eşittir. Bakınız, "adalet teşkilatımızın içinde milli duyguları kuvvetli Türklük bilinci güçlü, Türk tarihine saygısı olan hakiki vatan evlatlarına ihtiyacımız vardır. Türklük sevgim bilimsel objektifliğimden önce gelmektedir, benim için her şeyden önce Türkiye Devleti gelir!" Allah aşkına, bunun ölçüsü ne? Bunun bir metresi yok. Hepimiz, bu ülkenin vatandaşıyız ve saygı duyuyoruz, hiçbir itirazımız yok. Ama tayinleri karşı dava açıyoruz, devletin tasarrufudur. Acaba, tayinlere karşı dava açtığım için, ben şimdi vatan haini miyim? Ciddi bir soru. Bilimsel objektiften uzak tavır koymak ve hâkim olarak bunu yapmak, bu çok radikal bir nokta değil mi hocam?

Oturum Başkanı: Efendim, sorunuz anlaşıldı.

Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ: Efendim, izin verirseniz üç cümleyle cevap vereceğim.

Mülakatı üçüncü aşama olarak önerdim. Birincisi, bir testle bir ön eleme yapılacak. ÖSYM yapacak, ama hazırlayan Danıştay, idare mahkemeleri, üniversite öğretim üyeleri ve Adalet Bakanlığı'dır.

İkincisi, yazılı bilim sınavı olacak. Dünden beri herkes, testin yeterliği olmadığını söylüyor. Yazılı bilim sınavında, kompozisyon yazma yeteneği tespit edilecek.

Üçüncüsü de, artık mülakata gelinmiştir. Mülakatta da, aday özel ve genel bilgiler sorulacak ve hem psikolojik durumu, hem meslek için ne derece yeterli olduğunu, hâkimlik niteliğine haiz olup olmadığı tespit edilecektir. Efendim, Türkiye Devleti'nin hâkimi, Türk Milleti adına karar verir. Savcı da, Cumhuriyet Savcısı'dır. Türkiye, hiçbir mesleğin başına "Cumhuriyet" kelimesi gelmemiştir, ama savcılarımız Türkiye Cumhuriyeti'nin savcısıdır.

Bu kadar efendim, teşekkür ederim.

Harun Çetin TEMEL (Danıştay Başsavcısı): Sayın Odyakmaz'a öncelikle teşekkür ediyorum. Ancak, Cumhuriyet'inden bu yana Danıştay Kurumu'nun yapılanması içinde yer alan, 61, 82 Anayasaları'nda öngörülen ve verdiği düşüncelerle, dairelere kararların sağlıklı çıkmalarına ışık tutan bir müesseseyi

çok kolay kandırdı. Tartışmaya girmemek bakımından şununla yetiniyorum: Gönül arzu ederdi ki bu yargıya varmadan önce bizimle de konuşmuş olsun.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler efendim.

Efendim, şimdi Türkiye Barolar Birliği'nin bu konuda Yönetim Kurulu adına kısa bir açıklaması var.

Sözü Zeki beye veriyorum.

Av. Zeki EKMEN: Ben, sadece açıklayıcı kısa bir bilgi vereceğim.

Sayın Zehra Odyakmaz, avukat stajyerlerinin idare mahkemelerinde de staj görmelerinin gereğini iletiler. Efendim, 2001'de Avukatlık Yasası'nda yapılan değişiklik sonrasında hazırlanan Staj Yönetmeliği'nde, idare mahkemesi bulunan yörelerde avukat adaylarının, stajyerlerinin, stajlarının belli bir bölümünü idare mahkemelerinde görmeleri konusunda da düzenleme yapıldı. Tabii, idare mahkemesi olmayan yerlerde olanaksızlık nedeniyle bunun olması mümkün değildir.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ: Biliyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, oturumu kapatmadan önce, ben de sayın Prof. Zehra Odyakmaz'ın konuşmasında belirttiği bir konu üzerinde, ona katıldığım için kendi düşüncemi belirtmek istiyorum.

Hukuk fakültelerinde ve staj aşamasında öğretilenler, ne kadar mükemmel olursa olsun, iyi bir hâkim, savcı ve avukat olabilmek için, bu bilgilere ilave olarak genel kültürün de geliştirilmesi zorunludur. "Genel kültürün geliştirilmesi" demek, bilime, edebiyata, sanata, felsefeye ve özellikle tarihe ilgi duymakla mümkün olur. Dünyayı etkileyen olayları da izlemek, tabii son derece yararlı sonuçlar getirir. Bu ne demektir? Bu aydın, entelektüel olmak demektir. Gerçek bir aydın olmak, hâkimlerin, savcılarının ve avukatların topluma karşı olan sorumluluklarıdır.

TARTIŞMA

Bu oturumdaki çalışmaların, hâkimlik, savcılık ve avukatlık mesleklerine yeni açılımlar getireceğini ümit ediyorum ve hepinizi teşekkür ederek, oturumu kapatıyorum. (Alkışlar)

Av. Zeki EKMEK: Efendim, sabahtan beri üç oturumu başarıyla yöneten sayın Av. Ayhan Erol'a belgesini veriyorum. Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Efendim, idari yapılanmadaki sorunları çok açık yüreklilikle ortaya koyan sayın Salih Er beyefendiye belgesini veriyorum. Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Efendim, sevgili hocamız Zehra Odyakmaz hanımefendiye, belgesine veriyorum. Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

İKİNCİ OTURUM

AÇIK OTURUM

Oturum Başkanı: Av. Atila SAV
(TBB önceki başkanlarından)

Oturum Başkanı: Değerli katılımcılar, toplantımızın 3. Günü, 2. Oturumunu açıyorum.

Bu oturumda, 3 gündür dinlediğimiz deneyimli, birikimli konuşmacıların ciddi emek, birikim ve çalışma tütünü olan sunuşlarını dinledik, tartışmalarda bulunduk. Bugün son günü, toplantının düzeninden de anlaşılacağı üzere sekiz konuşmacının katılacağı bir ufuk turu yapacağız. Konuşulmuş olan şeyler ya da konuşulması eksik bırakılmış konular varsa, onları değerlendireceğiz. Konuşmacılarımız tümü, hukuk eğitim, hukuk uygulaması alanında son derece deneyimli, birikimli kişilerdir.

Ben izin verirseniz, çok kısa bir hatırlatma ve sunuş yapmak istiyorum.

En başta sayın Erzan Erzurumluoğlu, halen Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Başkanı'dır. Daha önce Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi'nde öğretim üyesi yaptı. 12 Eylül'den sonra YÖK düzeniyle karşı düştükleri için ayrıldı. Bir süre serbestlik avukatlık yaptı. Halen, galiba kaydı devam ediyor. Bu süre içerisinde Ankara Barosu Başkanlığı yaptı. Hukuk uygulamasının bu tarafında da bulundu. Şimdi de Çankaya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapıyor.

Sayın Cevdet Atay, Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Sayın Vecdi Aral, yanılmıyorsam, daha önce İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi idi. Hukuk sosyoloji ve hukuk felsefesi öğretim üyesi idi. Emekli olduktan sonra Kocaeli'ne geçti. Kocaeli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapıyor.

Tuğrul Ansay, 1951 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Bana "söyleme" dedi, ama benden bir sınıf önceydi, gene de söylüyorum. (Gülüşmeler) Ankara Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1983'te emekli olduktan sonra, Almanya'da çalışmaya başladı. Türk-Alman Hukukçuları Derneği Genel Sekreteri, hem de kurucusudur. Bu tür toplantılarda, bize her zaman katkı yapan bir arkadaşı-

mızdır. Uzun süredir Almanya diye, Türk hukukuyla ilgisini kesmiş sanmayınız diye bu eklemeyi yapıyorum.

Solumda sayın Kaboğlu vardı, ama Kaboğlu izin aldı o tarafa geçti. Çünkü, toplantının bir özelliği olacak ona yer vermek için geçti. Sayın Kaboğlu'nu tanıyoruz. Sayın Kaboğlu, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı'dır. TBB İnsan Hakları Merkezi'nde Başkanımızla birlikte çalışıyoruz. Anayasa hukuku ve insan hakları üzerine yayımlanmış 6 yapıtı var. 4 tane de tezgahta takılı eseri varmış, onları da inşallah en kısa zamanda okumak, değerlendirmek fırsatını buluruz.

Sayın Prof. Tanju Gürkan hanımefendi, eğitim fakültesinde öğretim üyesidir. Çok çeşitli alanlarda eğitim konularında çalışıyor. TRT'de ve sanıyorum Milli Eğitim Bakanlığında eğitim birimlerinde çalışıyor. Özgeçmişinden öğrendiğime göre, bir kısmı İngilizce, bir kısmı Türkçe olmak üzere 14 kitabı var. Zaten bugünkü sunuşunu da, doğrudan doğruya eğitimle ilgili, hatta genel eğitimle ilgili olarak yapacak.

Sayın Kâmil Mutluer, Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi'nden mezun olduktan sonra, bir süre orada öğretim üyeliği yaptı, sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Uzun yıllar Eskişehir Üniversitesi İktisadi Ticari İlimler Akademisi'nde görev yaptı. Daha sonra YÖK kurulduktan sonra, YÖK Yürütme Kurulu Başkanvekilliği'nde bulundu. 1987'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce Sayıştay Başkanlığı'na seçildi. Sayıştay Başkanlığı'ndan da emekli olduktan sonra, Çankaya Üniversitesi Rektörlüğü görevini yapıyor. Çok uzun bir yöneticilik ve öğretim üyeliği geçmişi olan bir değerli bir hukukçudur.

Sayın Av. Talay Şenol, Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Almanya'da lisansüstü çalışma yaptı. Daha sonra bir süre hâkim olarak çeşitli yerlerde görev yaptı. Uzun bir süredir, Ankara Barosu'na bağlı serbest avukat olarak çalışıyor. İki dönemdir de Türk Hukuk Kurumu'nun Başkanlığı'nu yapıyor. O da hukuk uygulamasının içinde bir arkadaşımızdır.

İki dönemdir de sanıyorum Türk Hukuk Kurumu'nun başkanlığını yapıyor. Yani o da hukuk uygulamasının içinde bir arkadaşımız. Ben bu toplantıyı düzenleyenlerin toplantıya

bir özel isim koymadıklarından da hareketle; çünkü bana birkaç arkadaşım sordu. "Her toplantının bir konu başlığı var, sizin toplantınızın niye yok" dedi. Ben de dedim ki "herhalde bir son tartışma, bir açık değerlendirme toplantısı yapılacak, konuşmacılar da öyle bir kompozisyon içinde belirlenmiş, bu itibarla bir sonuç şeyi yapalım, bir ufuk turu yapalım."

Yalnız bu arada bir sayın konuşmacımızın özel bir çalışma getirdiğini öğrendim. Sayın Tanju Gürkan "şimdiye kadar eğitim konusunda hep eğitiler, öğretmenler açısından tartışıldı, benim yaptığım bir çalışma var. Öğretilenler, öğrenciler bunu nasıl değerlendiriyor. O konuyla ilgili araştırmamı sunmak istiyorum; onun için özel bir araç ve gereç de sağladılar" dedi. Tanju hanım sunuşunu bitirdikten sonra ben konuşmacılarla da anlaşarak dedim ki "10'ar dakika birinci tur için konuşma hakkı verelim." Aşağı yukarı bu iki saate yakın sürecek. Saat 16.30'da bir 10 dakika, 15 dakika ara verelim, hem herkes bu kadar çok söz yaptıktan sonra dinlensin, hem o dinlenenler bir süzülür belki. İkinci turda da devam eden oturumda da sorular ya da kısa katkılar, çok uzun, korsan bildirimler değil de kısa katkılar yapmak isteyen katılımcılar da olursa onlara da bir olanak tanyalım. Bu suretle üç gün süren "Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi" konulu bu sempozyum, toplantı neyse onu sonuca ulaştırmış olalım. Sanıyorum ki yayımlandığı zaman da bu toplantı okuyuculara güzel bir özet sunacak.

Evet efendim, şimdi izninizle sayın Tanju Gürkan hanımefendiye sunuşunu yapması için söz veriyorum.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. Tanju GÜRKAN: Teşekkür ediyorum.

"Bu kadar hukukçunun içinde bir eğitimcinin işi ne?" diye düşünebilirsiniz. Yalnız biz nerede eğitim, öğretim varsa eğitimciler oradayız diye düşünüyorum. Özellikle de konum olarak, fakülte olarak çok dip dibeyiz. Bir gün önce konuşan arkadaşlarım da söyledi, aramız 50 metre ve devamlı oranın öğrencileriyle de, hem de öğretim üyeleriyle oldukça iç içeyiz. Ben bu toplantıda aslında bu da bir değerlendirme konuşması diye düşünüyorum. Çünkü birinci, ikinci günde özellikle konuşmacılar daha çok öğrencilere dönük bir şeyler söyledik. Ben o nedenle bu toplantının yapılmasından da çok mutluluk

TANJU GÜRKAN'IN
KONUŞMASI

TANJU GÜRKAN'IN
KONUŞMASI

duydum ve katılacağım zaman Ankara Üniversitesi Dekanı sayın Lale Sirmen'e "*Son sınıf öğrencileriyle bir çalışma yapabilir miyim?*" diye rica ettim. Kendisine çok teşekkür borçluyum; bunu çok iyi karşıladı. "*Tabii memnun oluruz*" dedi. Ben de şunu dedim: "*Bir bilim adamı olarak ben yalnız bulduğum doğruları da söylemek zorundayım.*" Kendisi yine dedi ki "*hocam, o doğrular bize yol gösterir.*" Onun için de çok yardımcı oldu.

Yaptığım araştırmada üç temel noktadan hareket ettim. Bir tanesi bir gün önce Sefa beyin (Burada mı? Bilmiyorum) üzerinde durduğu çok kısa konuşma zamanında her insanın tıpkı parmak izi gibi kendine özgü öğrenme biçimleri var. Yani her insan aynı yöntemle ve tekniklerle, aynı yaklaşımlarla öğrenmiyor. Acaba hukuk fakültesi son sınıf öğrencilerinin öğrenme biçimleri ne? Bunu en kaba üçe ayırıyoruz. O gün arkadaşım da "*görsel öğrenenler, işitsel öğrenenler ve bedensel öğrenenler*" diye söyledi. Arkadaşlara bu öğrenme biçimlerini saptamak üzere bununla ilgili Türk öğrencileri, üniversite öğrencilerine denenerek güvenilirliği saptanmış bir araç uyguladım.

İkinci boyutta nitel bir soru kâğıdıyla dört yıllık hukuk fakültesi öğretimleri sırasında yaşadıkları en önemli sorunları belirlemelerini istedim ve o sorunlara yönelik de acaba öğrenciler ne çözüm üretiyorlar, onları bulmaya çalıştım. Üçüncü boyutta da tabii kısa zamanda olduğu için Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin ders programını inceledim ve onların çok kısa bir özeti ni hemen sunmak istiyorum, umarım daha sonra detaylı görebiliriz.

Öğrenme stili olarak ben öğrencilerin kısa bir dökümünü yaptığım zaman baskın öğrenme biçimleri, yani temel olanlar hangileri, onları görelim. Bunların içinde 191 öğrenciye ulaşılabildim. Aslında kayıtlı son sınıf öğrencisi 1.270 idi. Ancak bunların büyük bir çoğunluğu sizlerin de bildiği gibi ders tekrar edenler, yıl tekrar edenler, afa gelenler, aslında o yıl girip ve normal bir biçimde öğretime devam eden toplamı 600 küsur öğrenci. Görsel öğrenenler bu grubun %68'ini oluşturuyordu. İşitsel öğrenenler %16'sını, bedensel öğrenenler ise, yine %16'sını oluşturuyordu. Hemen bir soru yöneltecek olursam sayın dinleyenler, bugüne kadar şu üç gündür hukuk öğretiliyle ilgili aldığımız feedback'lerde acaba daha çok hangi tür öğrenen öğrencilere yönelik öğretim yapıldığını düşünüyoruz?

Evet, işitsel, halbuki görüyoruz ki aslında burada öğrencinin çoğunluğu sadece işitmekle yetinmiyor; bu önemli bir bulgu diye düşünüyorum ve genel olarak da bunun dışında tercih ettikleri ikinci tür öğrenme biçemlerine baktığımızda ise dikkat ederseniz birbirine çok yakın. Yani bu şu anlama geliyor: Biz bu gençlere bedensel yollarla da, yani bizzat katılarak yaptıkları pratik işlerle de işitselle de, görselle de çok şey kazandırabiliriz. Ama işitselde bir yoğunlaşma var. Birtakım tepkisi olan, yani bu oranlar bu grupta çok az çıktı; bu tepkisi olanlara bu yolla öğretim vermek oldukça güç.

Burada devam açısından belki bir fikir verecek. Bu grubun içinde kızlar öğrencilerin hemen hemen iki katıydı. Öğretim elemanlarıyla yaptığım bir iki sohbette dediler ki *"genelde devamlı olan öğrenciler daha çok kız öğrenciler."* Yaşlara göre dağılımlarda daha çok çoğunluğu 20-25 yaş grubuydu. Bunların %68'i normal dediğimiz, yani yıl kaybetmeyen öğrencilerdi. Niçin bunları söylüyorum? Çünkü bunların görüşleri daha sonra öğretime ilişkin sorunları saptamalarda devam eden ve daha çok da bu konuda görüşü olan öğrenciler olduğunu kanıtlama açısından söylemeye çalışıyorum.

Nitel araştırma boyutunda öğrencilere şöyle bir şey sormuştuk: Acaba dört yıl boyunca öğretim üyelerinin çoğunluğu genellikle hangi yöntemleri kullandılar? Tıpkı burada hocalarımızın söylediği gibi öğrencilerin %88'i de *"anlatım kullanıyor"* dedi. Hocaların %24'ü *"örnek olay"* yine %24'e yakını soru-yanıt, %17 problem çözme. Bir de burada esprili bir cevap vardı; ama bunu kantinde yaptığım söyleşi sırasında daha çok belirttiler, burada yazmamışlar, *"ne olur ne olmaz, yazdığımız kâğıtlar kimin eline geçer?"* şüphesi belki. Diyorlardı ki *"Kendi kitabımı satır satır okuyor; ama bu ne yöntemdir, biz bilmiyoruz"* diye bir yanıt da vardı. (Gülüşmeler)

Peki *"sınıfta neler yaptırıyorlar?"* sorusuna, yani *"başvurdukları çalışma türleri neler?"* dediğimizde %86 gibi bir grup *"zaten anlatım yöntemiyle bağlantılı hiçbir şey yapılmıyor"* dediler. %33'ü *"bireysel çalışma yapılıyor"* dedi; ama yanına bir parantez açmışlar. *"Biz kendimiz çalışıyoruz"* demişler. Tabii sınıf içindeki bireysel çalışmadan kastettiğimiz bu değil.

Öğretim sürecinde etkileşim çok önemli. Hem öğrenci öğrenci etkileşimi, hem öğretim üyesi öğrenci etkileşimi; burada

TANJU GÜRKAN'IN
KONUŞMASI

tabii çok acıklı bir durum ortaya çıktı. Öğrenci öğretim elemanı ilişkisine, etkileşimine yarısı "kopuk" diyorlar, zayıfı da uygun görmemişler. %35'i "zayıf" diyor. Kendi aralarındaki etkileşime de %52'si "zayıf" derken, %23'ü de "kopuk" diyor. Ama %13'lük bir öğrenci kendi aralarında yine de bir iletişim kurduklarından söz ediyor. Ama öğrenci öğretim elemanı kopukluğunun çok büyük boyutta olduğu ve bunun üzerinde öğretim sürecinde durulması gerektiğini belirtmek istiyorum.

En önemli sorun ezberci eğitim, hepsinin eğitim; hepsinin üzerinde durmayayım. Dört yıl boyunca uygulamalı çalışmaların çok az olması, derse aktif katılımın sağlanamaması, sınavtaki öğrenci sayısının fazla olması, derslerin teorik olarak işlenmesi, öğretim elemanlarının öğretme heyecanı taşımaması, her yıl alınan ders sayısının fazla olması, her derste ele alınan konuların da fazla olması, öğretim elemanı iletişiminin olmaması, öğretim üyelerinin yöntem zenginliğine, öğretim araç gereçlerine yer vermemesi. Tabii amfilerde ders yapılıyor; bu da önemli bir şikâyetleriydi. Amfilerde ses sisteminin çok kötü olması, bir de rehberlik ve danışmanlık hizmetinin olmaması gibi bir hayli sorun saptadılar.

"Siz ne önerirsiniz, madem bu sorunları yaşadınız, sorunlara çözümlerinizi ne?" demiştim. Kalabalık gruplar halinde öğretim yapılmasına çözüm olarak yıllara yayılarak fakülteye alınan öğrenci sayısının azaltılmasını gösteriyorlar.. Bu yapıncaya kadar da grupların şubelere bölünmesi en fazla 30-40 öğrenciyle öğretimin yapılmasını öneriyorlar.

Öğretim elemanı öğrenci arasındaki iletişimin olmaması sorununa da öğretim elemanlarına iletişim konusunda bir formasyon kazandırılması, eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyor öğrenciler. Her iki grubun katılımını sağlayan fakültenin düzenleyeceği sosyal etkinliklerin de buna katkı getireceği görüşündeler.

Üçüncü sorun olarak teorik bilginin ağırlıklı olması, uygulamalı çalışmaların göz ardı edilmesi idi; bununla ilgili de derslerde değişik çalışmalar yapılması, öğrencinin aktif kılınması, ödevler verilmesi, kurgusal duruşmaların fakültede yapılması, bu bağlamda fakülteye bir duruşma salonu yapılması, her yıl belli bir süre staj zorunluluğu konulması,

mezuniyete kadar beklenmemesi, son iki yılda -bu öneri de vardı- sabah ders, öğleden sonra staj uygulamasına geçilmesi ve uygulamalı derslerin, pratik çalışmaların ve seçimlik bazı derslerde yapılan uygulamaların tüm öğrenciler için zorunlu olması öneriliyordu. Bir de farklı alanlarda ün yapmış hukukçuların da öğretim üyesi olsun, olmasın derslere davet edilmesi ve onlardan yararlanılması öneriliyordu.

Derslerin ve konuların sıkıcı olmasına da önerileri bir kere diyorlar ki *"farklı yöntemlerle dersler çekici hale gelsin, örnek olaylar, grup tartışmaları olsun, görsel, işitsel araçlar kullanılsın, şekiller, şemalar, resimler gibi motivasyonu artırıcı başka öğeler katılsın ve bu konuda eğer ihtiyaç duyuyorsa öğretim elemanlarına birtakım eğitimlerin verilmesi gerektiği"* görüşünü de savunuyorlar.

Burada göstereceklerim biraz daha var; ama oradan geldiğim bu üç günkü tüm toplantıları izledim. Daha başka sorunlar, çözüm önerileri var, ilgilenenler basılırsa o zaman göz atabilirler. Bu sorunlarla ilgili olarak ders çizelgelerinde bir programcı olarak analiz ettiğimde burada da söylenildiği gibi genel kültür diyebileceğimiz zenginleştirici birtakım alanların ve derslerin ihmal edildiğini gördüm. Birtakım temel beceri dersi dediğimiz sözlü iletişim kurma, kendini yazıyla ifade etme gibi onlar da oldukça eksik. Bütün bazı derslerde seçimlik; ama öğrencilerle yaptığım görüşmede, sözlü kantindeki görüşmede diyorlar ki *"bu seçimliklerin bir kontenjanı var, doluyor, ondan sonra o seçimi alamıyoruz. Halbuki bunlar bugünün daha çağdaş, daha yeni konuları, bunları da acaba alabileceğimiz bir sistem olabilir mi?"*

Benim bir program geliştirmeci, eğitim bilimci olarak şöyle birkaç önerim var. Öğrencileri ve 2,5 gündür sizleri dinledikten sonra şöyle önerilerim var: Ne kadarı kullanılır? Lütfen daha sonra soru olarak da eleştirileri almak isterim. Uzun süredir dinlediğimde hep bir nitelikli hukukçudan söz edildi, hep hukukçunun nitelikli olması gibi. Bence tabii çalışmaya buradan başlamamız lazım. Bir sistemi bütün olarak ele alıp düzenlerken biz 21. yüzyıl hukukçusunu nasıl niteliyoruz? 21. yüzyıl hukukçusunun bilmesi gerekenler ne? Becerileri ne olmalı? Genel kültür düzeyindeki kazanması gerekenler ne olmalı? Yani bunların niteliklerinin çok iyi analiz edilmesi lazım, buradan başlanması lazım. Varolan hizmet öncesi ve staj eğitimlerini düzeltmeye kalkışmak bana göre biraz çamurda debelenip durmak.

TANJU GÜRKAN'IN
KONUŞMASI

Bir sistemi bütün olarak alıp en baştan başlamamız lazım. Bu niteliklerin çok iyi belirlenmesi, bu niteliklere dönük amaçların saptanması gerekiyor. Hukuk eğitimi nasıl olmalı? Bu aşamaya geldiğimizde de lisans düzeyinde nasıl olmalı, hangi dersler, hangi konular, bunların zorunlu seçimlik durumları, pratik çalışmalar ne zaman olacak gibi? Hizmet içinde ne olacak? Mezuniyetten sonra, lisanstan sonra stajda nasıl olacak? Benim kişisel gözlemim belki çok sınırlı; ama burada dinlediklerimle de bağdaşiyor. Maalesef adı üzerinde ne diyelim? Adı var kendi yok, bu alanda bir adliye stajı var. Şükürler olsun ki Ankara Barosu birtakım eğitim hizmetleri veriyor, o da verilmesine staj eğitimi adına ortalıkta bir şey yok gibi geliyor bana. Ama buna staj eğitimi demez de staj gezileri dersiniz o belki de olabiliyordur diye düşünüyorum.

Stajın da lisansüstü eğitim de dahil olmak üzere bütün bu boyutlarda gözden geçirilerek yeniden oluşturulması gerekiyor. Ayrıca bu lisans eğitiminde ara eleman nasıl çıkartabiliriz? Belki onun da yapı olarak düşünülmesi gerekiyor. Bu eğitimlere kabul sistemi çok önemli. Seçme sınavları, hukuk eğitiminde lisansa seçme sınavı da bana çok sağlıklı gelmiyor. Daha sonra sizin bu eğitim merkezlerine ve hizmet içi eğitimlere seçim sistemlerinin de yeniden oluşturulması gerekiyor. Her aşamadaki öğretim sürecinin nasıl olacağı da iyi belirlenmeli. Dersler hangi yöntemlerle ilk gün bizim "sbilis" dediğimiz, ona "dersin ana hatları" diyoruz. Ama onu bizim baştan yapmamız lazım. Her ders için ve her staj etkinliği için ilk gününden son gününe stajyer ne yapacak, nerede kimle, nasıl yapacak? Bunların çok iyi önceden belirlenmesi ve bunların bir şekilde doküman hale getirilmesi gerekli.

İçeriğin sunumu; burada da gördük. Çok acıklı bir durumda her yerde her kademede onun gözden geçirilmesi gerekiyor. Değerlendirme de çok önemli. Lisans öğretiminde hukuk öğrencilerinin büyük bir sıkıntısı var, stajlardaki durumu bilmiyorum. Objektif olmadığını düşünüyorlar. Değerlendirmelerin bir diğeri de sadece ezber bilgiyi ölçtüğü üzerinde yoğunlaşıyorlar. Halbuki hukuk eğitiminde ezber bilgiden çok zihinsel süreçlerin işe koşulması gerekir. En çok onları kullanacak, bunların sınanması gerekir diye düşünüyorum. Tabii burada son bir söylemek istediğim nokta da hukukçuyu

hangi kademedede olursa olsun, lisans, staj, lisansüstü, birtakım merkezlerde yetiştirecek olan eğitimcilerin eğitimi çok önemli.

Bakın, biz ilkokula, ortaokula, liseye öğretmen atarken bakanlık öğretmenlik sertifikası diye bir şey arıyor, bazen aramadı, o başka; ama genelde bunu arıyor. Ama üniversiteye, kürsüye elini kolunu sallayarak çıkıyor ve başını, gözünü de etkili öğretim açısından yarabiliyor. Bir kere bunu benimsememiz lazım diye düşünüyorum. Çünkü bilmek, öğretmek için yeterli değil. Çok iyi bilebilirsiniz; ama öğretmeniz başka bir beceridir. Öğrenciler de bize benziyorlar. Eğer biz ezberci ve sadece tekdüze bir eğitim yapıyorsak atasözümüz ne demiş; "*Armut dibine düşer*" onlar da bizim gibi oluyorlar. Bu yetiştiren kişilerin, grupların kendilerini çok iyi eğitmeleri, bu konuda eğitim bilimlerinden yardım almaları, birtakım merkezlerde eğitim uzmanlarının da ekibin içine katılması sanırım iyi olur.

Aktif öğrenmek çok önemli. Sanırım Dokuz Eylül Üniversitesi'nden de bir konuşmacımız bunun üzerinde durdu. Yalnız aktif öğrenme sadece probleme dayalı öğrenme değil. Aktif öğrenme bir strateji, çok geniş probleme dayalı olan onun bir boyutu. Belki bu konuda da barolarda da ya da başka hukuk fakültelerinde de bu konuda da birtakım çalışmalar yapılması katkı getirebilir.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: İki gün boyunca ortaöğretimden bu öğrencilerin çok zayıf geldikleri üzerinde de durduk. Ancak bu işin en kolayını, ne üniversite hocası olarak lise öğretmenlerini suçlarım. Lise öğretmenleri ilköğretimi, ilköğretim okul öncesini, okul öncesi öğretmenleri de anne babaları; bu işin en kolayını. Ben bir eğitim bilimci olarak hep şunu düşünürüm: Bu çocuklar şu an benim karşımda. Bugüne kadar kim ne yapmış kim ne yapmamış; o önemli değil. O, onların vebali. Stajlar için de aynı şeyi söylüyorum. Şimdi bu gençleri benim yanıma vermişler. Ben bunlara ne kazandırabilirim? Onlara eksik kalanları hangi yöntemlerle nasıl gösterebilirim? Bu çabayı mutlaka göstermemiz lazım. Yoksa öbürü çok kolay diye düşünüyorum.

Hepinize ve sayın Başkanımıza sabrı için çok teşekkür ediyorum. Saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Profesör doktor sayın Gürkan'a kapsamlı bir konuyu olabildiğince kısa süre içerisinde sunduğu için özellikle teşekkür ediyorum.

Bundan sonraki konuşmaları başka özel bir şey olmadığına göre Tuğrul Ansay'dan başlayarak programdaki alfabetik sırayı koruyarak götürmek istiyorum.

Sayın Ansay buyurun.

Tuğrul ANSAY: Çok teşekkür ederim.

TUĞRUL ANSAY'IN
KONUŞMASI

Aslında sayın Gürkan iki günlük sorunları gayet güzel bir şekilde yapmış olduğu bilimsel araştırmanın ışığı altında bize özetledi. Fazla söyleyecek bir şey kalmadı. Yalnız herhalde araştırmasını yayımlarken bizim gençliğimizde yapmış olduğumuz çalışmalardan yararlanacaktır; bunlara bakacaktır. Çünkü o zaman biz eğitim fakültesiyle işbirliği yapmıştık, söylediklerinin büyük bir kısmını gerçekleştirmeye çalışmıştık.

Ben en yaşlı katılımcı olduğum için -1951 senesi mezunuyum- Türkiye Barolar Birliği'nin yapmış olduğu bu güzel 2,5-3 günlük toplantıdan dolayı evvela teşekkür duygularımı açıklamak istiyorum, takdirlerimi ifade etmek istiyorum. Çok kapsamlı bir şekilde bu ciddi sorunumuzu masaya yatırdılar. Her kesitten kişileri çağırdılar, herkese mümkün olduğunca söz verme imkânı sağladılar. Bu bakımdan bu başarılı girişimlerinden dolayı kendilerine teşekkür ediyorum.

Arkasından bizden belli bir şey istenilmedi. Herhalde benim yapmam gereken şey 2,5 günlük konuşmaların bir değerlendirmesi; bu değerlendirmeyi yaparken şöyle düşündüm: Evvela neredeydik, nereye geldik? 1940'lara baktığımız zaman bir Ankara Hukuk Mektebi'ni görüyoruz, daha hukuk fakültesi olmamış. Hukuk Mektebi diye kurulmuş; çünkü Cumhuriyet'le birlikte yargıç ihtiyacı var. Yani bir okul kuruyorsunuz, hukuk mektebi, ismini de o zaman bir ekol olsun diye mektep koymuşlar, yani hukuk mektebi kendine göre bir yolu olsun anlamında. Sadece yargıç yetiştirmek için kuruluyor. Bugün öyle değil. Bugün yargıç yetiştiriyor, avukat yetiştiriyor, devlet memuru yetiştiriyor, devlet memurunun içinde kaymakamını ve sairesini yetiştiriyor. Dışişleri Bakanlığı'na memur yetiştiriyor. İşadamı olmak isteyenleri yetiştiriyor. Çünkü hukuk fakültesinden mezun olanların bir kısmı da işadamı oluyor.

Muhakkak ki onların avukat olması gerekmiyor; böyle bir değişiklik var. Yani hukuk mektebinden üniversiteye geçiyorsunuz ve çok daha geniş kapsamlı bir yelpaze içinde öğrencilerinizi yetiştirmek zorundasınız.

Yine o tarihlere bakıyoruz. Öğretim araçları bugünkü gibi değil, öyle güzel güzel matbaalar fiilen yok. Hasbelkader benim babam da hukuk fakültesi hocası olduğu için biliyorum. "*Taş basması*"na fiilen derlerdi, o zaman öyle 5-10 tane fiilen asılırdı. Nitekim sabahleyin konuşmacılardan birisi söyledi. "*O zaman Büyük Millet Meclisi'nde notlar teksir edilirdi*" dedi. Demek ki o tarihten bugüne kadar bir gelişme olmuş. Bugün artık Büyük Millet Meclisi'nde teksir edilmiyor, hukuk fakültesinin karşısındaki bürolarda hocaların notları teksir ediliyor. Fakat bu tabii büyük bir nakısadır. Çünkü hâlâ bugün dahi öğrencinin güzel bir ders kitabı verme seviyesine erişemedik. Bunun çeşitli nedenleri var. Bunlardan bir tanesi birtakım arkadaşlarımızın bütün bildiklerini kitaplarına yansıtma arzusundan ileri geliyor. 100 sayfada anlatılacak şey 600 sayfaya çıkınca öğrenci o kadar bilginin içinde kayboluyor, tabii öğrenemiyor. Yani okuyarak öğrenme yeteneği daha üstün olan kişiler de bu geniş sayfalar arasında kaybolup gidiyorlar. Bugün dahi birtakım alanlarda ders kitabı yok. Ama pek çok alanda güzel ders kitapları ortaya çıkmıştır. Onun için öğrenci evinde de okuyarak öğrenme imkânını elde etmiştir.

Bunun dışında bir başka sorun da bu devre içindeki başka bir gelişmedir. İlk başlarda hukuk mektebine öğrenci bulmakta güçlük çekilmiş. Hatta bizim hocamız Hüseyin Cahit Oğuzoğlu derdi ki "*biz İtfaiye Meydanı'ndan öğrenci toplardık.*" Lise mezunu olmayanları bile hukuk mektebine alırlarmış, okuyacak kimse yok. Fakat sonra 1950'li yıllarda bunlar 1.000-1.500'e fiilen çıktı. 1970'li yıllarda bunların sayısını azaltmaya çalıştık. Benim dekanlığımın son yıllarında 750'den 700'e indirmiştim.

YÖK'ten son rakamları aldım. Geçen sene bu Ankara Hukuk Fakültesi'nde 400 küsura düşmüş, (481) İstanbul'da 472, Marmara'da 640, Dokuz Eylül'de 265. Yani öğrenci sayısında bir azalma var; bu neden önemli? Öğrenci sayısını siz çok yükseltirseniz istediğiniz öğretim metotlarını uygulayamıyorsunuz. Hem uygulayamıyorsunuz, hocayı da zorlayamıyorsunuz.

TUĞRUL ANSAY'IN
KONUŞMASI

nuz, yeriniz yetmiyor ve saire ve saire çeşitli bakımlardan size engeller çıkıyor. Ama başka bakımdan mutlu olmamız lazım. Çünkü dün konuşma yapan İngiliz öğretim üyesi Lombay'ın 1992'de yayımlanmış olan bir makalesi elimde var, diyor ki "Madrid'teki Complutensa Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 26 bin hukuk öğrencisi var." La Sapiansa isimli Roma Hukuk Fakültesi'nde ise daha da fazlaymış. Düşünün mutlu olmamız lazım, Ankara Hukuk Fakültesi'nde toplam öğrenci sayısı 3.018, İtalya'da 26 binin üstünde. Acaba orada nasıl eğitim yapıyorlar, bilemiyorum.

Bu gelişmeleri bir tarafa bırakalım, ne oldu? Şöyle bir durumla karşı karşıyayız, bir başka gelişme daha: Liselerdeki eğitim düzeyi yavaş yavaş sulanmaya başladı. Sulanmaya başlayınca hukuk fakültesi âdeta liselerin yapmakta olduğu görevi üstlenir bir duruma düştü. Yani ilk senesinde gelen öğrencileri belli bir seviyeye yükseltmek için gayret sarf etmesi gerekti. Onun yanında hukuk öğretimini de 10 seneye, 8 seneye çıkaramazsınız, belli sınırlar içinde öğreteceksiniz. Kafa yormaya başladılar, dediler ki "temel dersleri evvela ikinci sınıflarda vermeye çalışalım ve taktir metodunu oralarda kullanalım, onu güzel bir şekle sokarak büyük sınıflarda kazanacağımız emeği daha sonraki sınıflarda, küçük seçimler derslerde sınıfları bölmek suretiyle değerlendirelim. Böylece ilk sınıflarda bilgi alma devresinde olan öğrencilere büyük sınıflarda; ama güzel bir öğretim metoduyla anlatalım, daha sonraki sınıflarda da küçük gruplarda hukuk öğretiminin diğer alanlarında öğrencileri yetiştirmeye çalışalım."

Tabii bu arada teknolojinin getirdiği birtakım imkânlar var. Bu imkânlardan hukuk fakülteleri daha henüz tam olarak yararlanamıyor. Mesela, burada bilgisayar vasıtasıyla yansıtmak, konuşmaların özetini tahtaya yansıtmak, böylece öğrenci hem duyuyor, hem görüyor. Yani iki melekesini bir anda kullandırabiliyorsunuz ve daha kolay hatırında kalabiliyor. Bunlardan daha tam olarak yararlanamadı üniversitemiz. Bu hukuk fakültesindeki devrede öğretim yöntemi konusunda eleştiriler yapılmıştır. Araçlar, yani kitap konusunda eleştiriler yapılmıştır. Bunun yanında sınav konusu eleştirilmiştir. Tabii bütün bu üç konuda sayı çok önemli. Eğer siz bin tane öğrenciyi sınava tabi tutacak olursanız bunları sözlü olarak deneyemezsiniz. Ne yapıyorsunuz, mecburen yazılı sisteme

gidiyorsunuz. Yazılı sistemin içinde de soru cevap şeklinde bir yöntem uygulamaya başlıyorsunuz. O zaman da sınav sistemi dejenere oluyor. Öğrenciyi doğru dürüst deneyemiyorsunuz ve yaptığımız sistemle öğrenciyi de deforme ediyorsunuz, diyor ki "bu böyle olacak." Yani üniversite hazırlık sınıfına hazırlanan öğrenci gibi birtakım soruların cevaplarını öğrenmeye çalışıyor. Yoksa hukukçu olarak bilmesi lazım gelen, öğrenmesi lazım gelen şeyleri öğrenemiyor.

Bununla birlikte son zamanlarda Türkiye'de bir başka gelişme daha oldu, onu da belirttikten sonra sözümü bitireyim. O da devlet üniversitelerinin yanında vakıf üniversitesi dediğimiz paralı üniversitelerin ortaya çıkması. Böylece ikili bir sistem karşımıza geliyor. Buna bir bakıma sevinmemiz lazım. Uzun süreden beri eleştirdiğimiz büyük sınıflı üniversiteler yerine birdenbire küçük sınıflı üniversite, hukuk fakülteleri çıktı; bu hakikaten sevinilecek bir şey. İdealimizdeki olan sistemi vakıf üniversitelerinin uygulaması lazım. Ama bu sevinilecek bir tarafken öbür taraftan da aksi gelişmesi, nereden bulacak hocaları? Çünkü hoca piyasada böyle eli boş dolaşmıyor. Başladılar, aldılar, devlet üniversitelerinden, devlet üniversitelerinde üç saat, beş saat ders vermeyen hocalar birdenbire 15-16 saat ders vermeye başladı; bu da düzeyi düşürdü.

Yani bir öğretim üyesi 50 kişilik ya da 100 kişilik bir sınıfta; çünkü özel üniversitelerde bakıyorum, mesela, Akdeniz Üniversitesi 31 kişi alıyor, Başkent Üniversitesi 120 kişi alıyor. Fakat daha az alanlar var. Mesela, Çağ Üniversitesi 60 kişi alıyor. Galatasaray Üniversitesi 30 kişi alıyor. Yani çok az sayıda öğrenci alan üniversiteler var. Fakat burada ders veren hocalar 15-16 saat ders verirse lise öğretmeni düzeyine düşüyor. Onun hazırlanmasına imkân kalmıyor, araştırma yapmasına imkân kalmıyor. 20 sene evvel öğrendikleri neyse onları öğrenciye yansıtmaya başlıyor. Yeni bir metot denemesine fiilen da gerek yok. Ankette öğrencilerin söylediği gibi gidecek orada ders notlarını okuyacak değil mi? Başka çaresi yok. Böyle bir son devreyle karşı karşıyayız. Devlet üniversiteleriyle özel üniversiteler, vakıf üniversiteleri arasında bir farklı durum ortaya çıkmıştır. Bunun sevinilecek bir tarafı vardır. Fakat sevinilecek yönde gelişmemiştir, inşallah bundan sonra daha iyi bir şekilde gelişir diyorum.

TUĞRUL ANSAY'IN
KONUŞMASI

Sorunlar daha tamamen çözümlenmemiştir. Fakat biraz da şöyle bir sonuca vardım. Ben diyorum ki üniversite düzeyindeki öğretimin çok sorunları var. Fakat bugün sabahki toplantıdan sonra baktım ki staj devresindeki sorunlar çok daha büyük; onun için biraz maneviyatım düzeldi. Ama zannediyorum bütün bu sorunları zamanla çözümlenebileceğiz. Bu hızlı tartışmaların, böyle bir seminerin, sempozyumun yapılması, bu kadar kişinin gelmesi bir arzunun, heyecanın olduğunu gösteriyor; bu heyecan çözümleri de getirecektir ve ileriye dönük ümitlerim pembedir.

Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Profesör Ansay'a konuşmasını ekonomik biçimde bitirdiği için, hem de açtığı ufuk nedeniyle teşekkür ederim.

Söz vakıf üniversitelerine geldi. Devlet üniversitelerinin yanısıra vakıf üniversiteleri, bu masada hem vakıf üniversitelerinden, hem devlet üniversitelerinden gelen öğretim üyeleri var. Umarım iki tarafın da sorunlarını birlikte değerlendirmek imkânını buluruz.

Sayın Profesör Doktor Vecdi Aral, İstanbul Üniversitesi'nden ve Kocaeli Üniversitesi'nden tanıdığımız değerli bir öğretim üyesi.

Buyurun efendim.

VECDİ ARAL'IN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Vecdi ARAL: Teşekkürler sayın Başkan.

Önce bu toplantıyı tertip eden Barolar Birliği yöneticilerine teşekkür ederim ve siz dinleyicilere de saygılarımı sunarım.

Ben bu toplantının temel konusu için bir tebliğ hazırlamıştım. Çünkü 1,5 yıldır eğitim ve öğrenim üzerine bir kitap hazırladım, yakında çıkacak. Nasıl bir yankı bulacağını merakla bekliyorum. Ama ben hukuk eğitimi için değil, yaşam boyu eğitim ve öğrenim için çalışmalar yaptım. Dün dinlediğimde bazı saptamalarda bulundum. Tebliğim üzerinde ısrar etmeyeceğim; çünkü kitap haline getirdim. Ama bu saptamalar üzerine bir iki düşüncemi izin verirseniz burada ifade etmek isterim.

Saptamalarımın birinci noktası; evvela sayın Gürkan'a teşekkür ederim. Bir eğitimcinin bu toplantıda yadırganacağı

telaşı içinde, telaş da demeyeyim, endişesi içinde olduğunu ifade etti. Tam tersine ben zaten böyle birinin, hele sayın Gürkan gibi derin bilgisi olan birinin burada bulunmasını istemiştım, eksikliğini duyumsamıştım, kendilerine teşekkür ederim.

Birinci saptamam bütün dinlediklerim, batılılardan dahi duyduğum hep uygulamaya yönelik. Uygulama için öğrenci yetiştirmek, uygulama için eğitim yapmak. Yani hukuk eğitimi nasıl olmalıdır? Peki hukuk eğitimi ne olmalıdır? Buna değinen hiç olmadı. Eğitimin amacı insan yetiştirmektir. Sorumlu insan, derin bilgisi olan insan, çok bilgisi değil, satışa yönelik piyasa değeri olan bilgiler değil, insan yetiştirmektir. Bu yüzden de hep yakınmalar duydum.

Beni sevindirici tek bir nokta dün Hakan beyin konuşması oldu. Katılım üzerinde ısrarla durdu. İzin verirseniz bu noktalar üzerinde kısaca düşüncelerimi sunacağım ve tebliğime girip girmeyeceğime ondan sonra karar vereceğim. Bir defa uygulama hukuk bilimi için vazgeçilmez. Çünkü adalet ahlaki bir değerdir ve bilirsiniz, ahlaki değerlerde bir zorunluluk vardır. Kant'ın deyimiyile kategorik emperatiftir. "*Beni mutlaka gerçekleştir*" der. O halde hukuk adalete dayalı olmakla mutlaka topluma intikal edecek ve uygulanacak.

Esasen hiçbir bilim uygulamaya yabancı kalmaz. Hayata yabancı kalmaz. Ama bunu hayatın emrine girerek değil, hakikatin emrine girerek yapar. Montaigni'nin sözü burada bana çok isabetli göründü, diyor ki "*Yaşamda en yararlı işler, en dürüst işlerdir. Dürüst işlerden yararlı işler çıkar.*" Bizim de dürüst olmamız için bilim yapmamız gerekir. Çünkü yaratıcı olmak ancak sistemle mümkündür, bir yığın bilgiler toplamakla değil. Yaratıcılık bir sisteme dayandığı zaman olanaklıdır.

Katılım sorusu beni heyecanlandırmıştı. Çekirdek itibariyle aktiviteyi içerdiği için öğrenmeyi hızlandıracağı için heveslendirdi. Yalnız bir iki noktaya değinmeden edemeyeceğim. Birincisi, bu katılımı soru sormak biçiminde algıladık. Peki soru sormak için önce insanın bir şeyler bilmesi gerekir. Düşünce ancak kavramlarla sınırlandırıldığı zaman isabetli, doğru yolda olabilir. Yoksa gelişigüzel soru sormak hiçbir katkıda bulunmaz, sorana da hiçbir yarar sağlamaz.

Ben size başımdan geçen bir olayı anlatayım: Öğretim

VECDİ ARAL'IN
KONUŞMASI

hayatımızda pek çok olay vardır, hepimizin vardır. Bir gün üçüncü sınıfta hukuk felsefesi anlatırken değerler teorisindeyim ve değerlerin aklın ve duygunun katılımıyla algılanabileceğini, kavranabileceğini vurguluyorum. Ortadan bir öğrenci elini kaldırdı, kendisini de tarurım. "Buyurun" dedim. "hocam, hayvanda akıl var mıdır?" dedi. Aklına o geldi. Nedir ki konum elverişli olduğu için kendisini tatmin edici bir cevap buldum. "Bak, bilim aynı bir konuya yönelik sınırlı bilgilerden oluşur, o bir ciddiyet taşır. O halde biz de burada naçizane bilim yaptığımızı göre konumuzun dışına çıkamayız, o bilimsel olmaz. Seninle bu konuyu dışarıda konuşabiliriz" dedim.

Bir başka olayı anlatayım: Daha da korkunç. Mezun olmuş bir öğrencim bana geldi. "hocam, ben asistan olmak istiyorum" dedi. "Hukuk felsefesine mi?" dedim. "Evet" dedi. "Peki felsefeye merakın var mı?" dedim. "Var" dedi. "Hiç kitap okudun mu?" dedim. "Hayır, okumadım" dedi. "Eee felsefeye nereden merakın var?" dedim. "hocam, ben çok düşünürüm" dedi. "Bak, bu düşünme değil. Sen hayal kuruyorsun. Düşünmek kavramlarla olur. Birtakım kavramları edinmeden düşünmen mümkün değil" dedim. O halde soru sormadan önce takrir yöntemiyle öğrencilerimize bir şeyler kazandırmak zorundayız. Aksi halde o soru sormak olmaz, hayal kurmak, duygu alışverişi yapmak olur ve çok kere de kavgaya dönüşür.

İkinci yöntem araştırma. Evet, öğrenci araştırma yapmalıdır. Ama bu dışarıdan öğrenciyi araştırmaya sevk etmekle olmaz. Tartışmaya dışarıdan yönlendirmekle olmaz. Tartışma her insanın içinde başlamalıdır. Evvela insanın acabası olmalıdır. O acabayı verecek özlü bilgileri vermemiz gerekir. Eğer onu vermiyorsanız istediğiniz kadar teknikler uygulayın, "eğitim yöntemleri budur" deyin, hiçbir şey alamayacaktır; bunu er geç göreceğiz.

Bu noktaları saptadıktan sonra izin verirseniz genel olarak eğitime kısaca değineyim. Efendim, Jack London diye bir düşünürün sözünü aldım, diyor ki "insanın asıl görevi varolmak değil, yaşamaktır. Yaşamak da çok uzun ve çok güç bir sanat." Nitekim, Seneca bunu çok güzel dile getirmiş. "Yaşamaktan zor bir sanat olunmaz. Öteki sanatlar ve bilimler için her yerde sayısız öğretmen vardır. Gençler bile bu sanatları ve bilimleri bu yolla edindiklerini, başkalarına öğretebileceklerine inanırlar. Ömrünün başından sonu-

na dek insan yaşamaya, öğrenmeye devam etmelidir." Çok doğru, yaşamanın, öğrenmenin, eğitimin amacı insan yetiştirmektir, tam yetkin bir insan. Tabii şimdi *"bunun anlamı nedir?"* diye soruyoruz. Anlamı da yaşama verilen anlama bağlı.

Nitekim bugün eğitimden, eğitilmiş kimselerden pek çok yakınma var. Hatta bir defasında ben bunu belki aşırıya gittim; ama *"bugünün eğitim ve öğrenimin den iyi hırsızlar, iyi teröristler çıkıyor"* dedim. Ama sorumlu, kendine hâkim, Ben sözümü böyle bitirdiğim için eğitim fakültesi dekanı yanıma geldi. *"Hoca, bunu bir konu, bir makale olarak verebilir misiniz?"* dedi. *"Hayhay"* dedim. O makale diye oturdum; ama genişledi, 1,5 yılını aldı ve bir kitap haline döndü. Umarım iyi bir yankı bulur.

Yaşama verilen anlam ne? Çağımızdan hep yakınıyor, hep yakınma duyuyorum. Nitekim, bakıyorsunuz büyük fizikçi Planck, bir yerde şöyle diyor: *"İçinde yaşadığımız dünya garip bir dünya. Nereye baksak ağır bir bunalım hüküm sürüyor."* Fromm, o da aynı şekilde yakınıyor. *"Batı dünyasının tümüyle toplumsal ekonomik gelişmeden amaçladığı, maddi bakımdan rahat bir yaşam, servetin oldukça eşit dağılımı, oturmuş bir demokrasi ve sürekli bir barıştır. Oysa bu amaca en çok yaklaşan ülkeler en tehlikeli akıl dengesizliği belirtilerini göstermektedir"* diyor. *"İşte bu garabet nereden geliyor?"*

Okuduğum, araştırdığım düşünürlerin hemen hepsi çağın ruhunda buluyor kusuru. Diyor ki *"çağ yetkin insandan sadece doğa bilimlerine göre yetişmiş değer yargılarını ve düşünce sistemini buna göre ayarlamış insanlardan oluşuyor."* Nitekim, her fırsatta bilim ve teknikten bahsediyoruz. Bilim ve tekniğin genişletilmesi, yaygınlaştırılması âdeta yaşamamızın tek amacı haline gelmiş. Oysa bugün bilimden anlaşılan fen, teknik zaten teknik ve bu fen de hemen hemen tümüyle doğa bilimine ve onun verilerine dayalı, düşünce biçimimizi bu belirliyor. Zamanımız insanı sadece bedeninin kurtulmasını istiyor, maddi ihtiyaçlarının giderilmesini istiyor.

Nitekim, Albert Camus de bundan şikayetçi, diyor ki *"bu uğurda ruhun bir süre için ölmesine bile razı oluyorlar"* ve arkadan ekliyor *"ama ruh bir süre için bile ölebilir mi?"* İşte böyle olunca da bütün herkesin endişesi bedeninin ihtiyaçlarını gidermek; ama ruhu bir kenara bırakmak. Para, ün ve güç insan için karşı konulmaz bir istek, elde edilmesi salt olarak zorunlu bir yön-

VECDİ ARAL'IN
KONUŞMASI

lendirici, bir amaç kimliğine girmiştir. Bugünün insanı "bizim tanrımız makinedir" diyerek teknik değerleri tanrılaştırıyor. Hepimizin gözlemlediğimiz ve esefle seyrettiğimiz spor, spor gibi sırf nitel değerleri yüceltiyor, bir akım gibi seksüalizmden söz ettirecek kadar seksüel ve tüm hazlara kendini kaptırıyor.

Nitekim, bu dilimize de geçmiş. Bir keyiftir gidiyor. Benim bildiğim keyif affedersiniz hayvanda olur. Keyif bedensel arzuların giderilmesidir. Zevk varken niçin keyfe dönüldü, anlamak mümkün değil. Bu arada bireyin de değeri gitti. Birey de artık madde oldu. Sayılabilir, ölçülebilir kavramların içine sığdırıldı. Nitekim belki de alışkanlık dilimize geçti, tane diye konuşuyoruz. İki tane adam geldi, iki tane konu var. Benim bildiğim ilkokuldan beri tane, bakla tanesi, fasulye tanesi olur, insan tanesi olmaz. Bir insan geldi, iki insan gitti. İnsanı tane haline getirmek çok yanlış bir düşünce tarzı. İnsanı maddeleştirdiğimiz gibi, maddeyi ve eşyayı da kişileştirmeye başladık.

Nitekim kimi terimi çıktı, bazı yerine kimi, doğru ama insan için kullanılır. "Kimi masalar" denilmez, bazı masalardır; ama bunu kaldırdılar. Ona da "kimi" diyor. "Kimi getirdin oğlum?" "Masayı getirdim hocam." Olur mu böyle şey?

Fromm'un da bu konuyla ilgi sözünü okuyayım, burada bırakayım: "İnsanları sayıya indirgeyince aritmetik eşitlik kavramı ön plana geçti." Dün konuşurken bir arkadaşına öyle dedim. Bugün en kötü hukukçular matematikçilerden çıkar. Çünkü sosyal bilimler ve eşitlik bireysellik anlamına gelir. Oysa bugün eşitlik, değiş tokuş edilebilirlik anlamına gelmektedir ve bireyselliğin inkâr edilmesi demektir. Eşitlik her insanın kendine özgü bir biçimde gelişmesinin şartı olacak yerde, bireyselliğin ortadan kalkmasını ve benliğin yitirilmesini dile getiriyor. Eşitlik, farkla ilgiliydi. Oysa artık farksız olmakla eş anlama gelmiştir ve gerçekten de "benim için fark etmez" gibi bir tutum, bir kayıtsızlık ya da ilgisizlik davranışı çağdaş insanın kendisiyle ve başkalarıyla olan ilişkisini belirleyen bir özellik olmuştur. Bu anlayış totalitarizme kapılarını ardına kadar açmıştır. Artık insan birey değil, sayıdır kitledir. Ahlakın üzerinde durmayacağım. Nasıl olsa bunu bir kitap haline getirdiğime göre eğer aydınlarımız lütfedip bakarlarsa, eleştirilerini bana iletirlerse kendilerine şükran duygularımı ifade etmek isterim.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Profesör Aral'a çok teşekkür ederim. Sunuşunun bir yerinde şimdiye kadar pek üzerinde durmadığımız bir başka hususa değinmiş oldu. Dil kirlenmesinde, yani bilim özellikle hukuk, dille anlatılan, aktarılan, iletilen bir disiplindir. Maalesef toplumumuzda dilimizin giderek belirsizleştiğini, yozlaştığını da görüyoruz. Bu bakımdan hukuk eğitiminin bir bölümü olarak dile de özen göstermek gerektiğini anımsatmış oldular. Teşekkür ederim.

VECDİ ARAL'IN
KONUŞMASI

Sayın Profesör Doktor Cevdet Atay, Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden; bu suretle devlet üniversitelerinin yanısıra bir de vakıf üniversitesinden bir öğretim üyesinin görüşlerini alacağız.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. Cevdet ATAY (Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi): Teşekkür ederim sayın Başkan.

CEVDET ATAY'IN
KONUŞMASI

Konukları saygıyla selamlarım.

Vecdi Aral hocamızın genelde toplumu ele alan bu felsefi yaklaşımından sonra ben konuyu biraz daha somuta indirgeyerek hukuk öğretimi ve hukukçunun eğitimi konusunda yaptığım bazı saptamaları ve buna ilişkin bazı önerileri hızlı bir biçimde iletmek istiyorum.

Bu konunun, yani hukuk öğretimi ve hukukçu eğitiminin birbirleriyle ilintili ve birbirini ayrı zamanda tamamlayan bazı noktaların olduğu bir gerçektir. Bugüne kadar çeşitli konuşmacılar tarafından bu hususlar dile getirildi. Bunu sıralamak gerekirse; bunlar öğrenci eğitimi, öğretim elemanlarının seçimi ve yetiştirilmesi, öğretim programlarının belirlenmesi, öğretim yöntemleri, öğretim araçları ve meslek içi eğitim. Bunlardan bir kısmı üzerinde bugüne kadar ayrıntılı biçimde duruldu. Özellikle meslek içi eğitim bugün tartışıldı, öğretim araçları ve yöntemleri konusunda dün ve bugün sayın Gürkan üzerinde önemle durdu. Ben diğer bazı konulara değinmek istiyorum.

Dün bugüne kadar gerek yabancı, gerekse Türk öğretim üyeleri Türkiye'deki uygulamalar ve bu konudaki olması gerekenler konusunda bazı açıklamalarda bulundular. Benim yaptığım tespitler belki bunların bazılarının tekrarı niteliğinde olacaktır; ama burada dile getirilmeyen farklı öneriler de

CEVDET ATAY'IN
KONUŞMASI

olacaktır. Hukuk fakültelerindeki öğretimle ilgili olarak karuma göre şu saptamalarda bulunmak mümkün: Tuğrul hocam da bugün belirtti. Türkiye'de Batı Avrupa ülkelerindekinin aksine ortaöğretimde eğitim düzeyinin giderek düştüğü bir vakıa. Fransa'da, İngiltere'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde hukukçu eğitimi, hukuk aşamasına gelmeden önce gerek bir başka üniversiteyi bitirmek ABD'de olduğu gibi veya Fransa'da olduğu gibi bakaloryadan geçmek, Almanya'da olduğu gibi "gymnasium"larda ciddi bir eğitimden geçmek biçiminde üniversiteye geldiği için bunlarla ilgili olarak hatta bunlarda doğrudan doğruya bazılarında üniversite giriş sınavları olmamakta, doğrudan doğruya girmekte ve eğitimi hukuk fakültesi içinde görmektedir.

Ancak bu eksik eğitim, yani Türkiye'de liselerde bu eksik eğitim özellikle felsefe, mantık, psikoloji, tarih, matematik ve dil gibi hukuk öğretiminin altyapısını oluşturacak konularda yoğunlaşmaktadır. Okullarda okuma, düşünme, eleştiri, akıl yürütme alışkanlığı kazandırılmamakta, neden sonuç ilişkisi kurulmamakta, test sorusu yanıtlamaya yönelik tek sözcükle yanıtlanan bilgiler verilmektedir. Bunun sonucu olarak öğrenciler sözlü ve yazılı olarak bir konuyu açıklama, analiz ve sentez yapma yeteneğini geliştirememektedirler. Bu boşluk hukuk fakülteleri programlarında yer alan ekonomi, siyasal tarih, Türk hukuk tarihi, uygarlık tarihi, hukuk sosyolojisi, hukuk felsefesi, genel kamu hukuku, insan hakları gibi zorunlu veya seçmeli derslerle giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak çeşitli yıllara yayılmış olarak verilen bu derslere öğrencilerin gereken ilgiyi gösterdiğini ve önemi verdiğini söylemek zordur. Bu dersler seçmeli olduğundan ilgi olduğunda daha da azalmaktadır. Kaldı ki bu dersleri layıkıyla verecek, özellikle taşra üniversitelerinde ve bugün vakıf üniversitelerinde yeterli sayıda öğretim üyesi olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bu ilgisizliğin nedeni mezuniyet sonrası sınavlarda ve hukukçuluk mesleğinin icrasında öğrencinin doğrudan ve hemen kullanacağı usul, icra, ceza, medeni hukuk, iş hukuku, ticaret hukuku, ceza hukuku gibi hukuk derslerine odaklanmasıdır.

Denilebilir ki ceza hukukçusu dışındaki dersler ve kamu hukuku derslerine yeterli ilgiyi göstermemektedirler. Sonuçta hukuk öğrencisinin sosyal ve sosyal bilimler alanındaki bilgi-

lenmesi ve asgari bir formasyon alması mümkün olamamaktadır. Bu noktada böyle bir formasyona hukuk öğrencisinin ihtiyacı olmadığı söylenebilir. Hukukçuyu parlamenter, yönetici, gazeteci, araştırmacı olmayan, sadece kuralları bilen, sorgulamadan uygulayan, yorum yapmayan, takdir yetkisi olmayan, içtihat geliştirmeyen kanun adamı olarak düşünürsek bu soru yerindedir. Fakat ülkemizde hukukçunun yukarıda söylediğim alanlarda dahi mesleklerde genellikle görüldüğü, parlamentonun her döneminde yarından yakın bölümünün hukukçu olduğunu biliyoruz. Ayrıca hukukçuları sosyal ve toplumsal yaşamın çeşitli aşamalarında gazeteci olarak, vali olarak, kaymakam olarak, emniyetçi olarak da gördüğümüz bir vakıadır.

Öyleyse hukukçunun ekonomi, siyaset bilimi ve diğer sosyal bilimlerinin konularında da çok iyi olmaları gerekmektedir. Zira özel merakları olmadığı sürece daha sonra hiçbir zaman bu konularda hukuk fakültesini bitiren öğrencilerin bilgi sahibi olmalarına zamanları olmayacaktır. Bunlar için ayrı bir ayırmak ve fakültenin ilk yılında bu konuları öğretmenin yararlı ve gerekli olduğu kanusundayım. Bunun için dünkü açıklamalar sırasında sayın Profesör Güran YÖK tarafından düzenlenen hukuk fakülteleri dekanlarının katıldığı bir toplantıda bu hususun dile getirildiğini, hukuk fakültesi süresinin gerekirse bir yıl fazla, öncesine veya sonrasına bir yıl eklemek suretiyle beş yıla çıkarılabileceğinden söz etti.

Fakat Türkiye'de hukukçu olmanın staj dahil edildiği takdirde altı yıla çıktığını düşünecek olursak, avukatlıkta da bir yıl, belki iki yıl olması gerekiyor. Hâkimlikte iki yıl, zaten öğrencinin bu kadar bir zamanı hayatından bir beş yıl, artı iki yıl hasretmesi oldukça zor olsa gerekir. Bu nedenle hukuk fakültelerinin birinci sınıfında bu sözüne ettiğim genel kültür veren sosyal bilim ve siyasal bilim formasyonu ekonomiyi de içine alacak şekilde veren bir ders programının yapılması gerektiği kanusundayım.

Ancak biraz önce de belirttiğim gibi Türkiye'de gerek gelişmiş hukuk fakültelerinde, buna belki İstanbul, Ankara, İzmir de dahil edilebilir. Hukuk felsefesi sosyolojisi alanında yeterli öğretim üyesinin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Kaldı ki siyaset bilimi, sosyoloji ve diğer alanlarda da ekono-

CEVDET ATAY'IN
KONUŞMASI

mi hocalarına yer vermekle birlikte bu alanlarda kadrolarında hocalara yer vermemektedirler. Böyle olunca bu ihtiyaç diğer üniversitelerden part time hoca çağırarak suretiyle karşılanacaktır. Fakat özellikle taşra üniversitelerinde bunu vakıf üniversitelerinin bazılarında karşılamak oldukça zordur.

Bunun yerine benim şöyle bir önerim var: Bu sadece öneri, tartışılabilir. Acaba hukuk fakültesi birinci sınıfa alınacak öğrenciler mevcut kontenjanlarından iki üç misli fazla alınarak suretiyle ve bunlara açıköğretim programı çerçevesinde henüz hukuk fakültesine doğrudan doğruya örgün öğrenime girmeden önce bunları burada eğitmek ve yapılacak ikinci bir sınavla -bu sınavda ayrıca hem test, hem de klasik sınav biçiminde olabilir- hukuk fakültesine bunları almak, geri kalan üç yıllık zamanda da öğrencilere salt hukuk konularına yoğunlaştırmak suretiyle pratik ve teorik yanlarıyla bunları yetiştirmek daha iyi olmaz mı? Diye düşünüyorum. Ayrıca bu nasıl yapılabilir? Bu konuda alanlarında uzman öğretim üyeleri tarafından hazırlanacak ortak kitaplar, TV programları, VCD'ler çıkarmak suretiyle öğrenciler pekâlâ burada eğitilebilir diye düşünüyorum.

Hukuk öğrenimiyle ilgili olarak ikinci bir önerim; Almanya'da eyalet düzeyinde uygulandığı gibi hukuk fakültelerinden diploma alma hakkının ulusal çapta yapılacak bir sınavla belki verilebileceği de ayrıca düşünülebilir. Bu düşünce özellikle Türkiye'de hukuk fakültesi sayısı giderek son yıllarda arttı ve yetersiz öğretim üyeleriyle mesela Erzurum'da açıldı, başka birçok yerde hızlı biçimde son 5-6 yılda çıktı. Ankara Hukuk Fakültesi varken ortak bir formasyon vardı. Fakat bu formasyon giderek bozuldu. Nitekim, stajla ilgili olan, ilgilenen çeşitli avukatlar ve Adalet Bakanlığı'nun yetkilileri bu farklı şeyleri dile getirdiler. Dün Almanya'daki uygulamayı öğrendikten sonra bu konudaki -daha önce bu fikir bende oluşmuştu- fikrimi cesaretle açıklama fırsatı buluyorum. Bu önerimin gerekçeleri şunlardır: Düşük puanlı öğrencilerin alınmaya başlamış olması, bazı fakültelerde sınıf geçme mezuniyet ortalamalarının giderek aşağıya çekilmiş olması.

Sadece yazılı sınavlarla sonucun belirlenmiş olması. Anadolu'ya yayılmış birçok resmi ve özel öğretim elemanı sayısının yeterli olmaması. Alanlarında uzman öğretim elemanları ta-

rafından eğitime fırsatlarının bulunmaması, öğretim elemanlarının not değerlendirmelerinde yeterince bağımsız, özgür olmamaları belki yapılan yargıçlık sınavlarında alınan kötü sonuçların, fakültelerin artık iyi mezun veremediğinin kanıtlanması, bu sınavın fakültelerinin her bakımdan kendilerine bir yarışma sınavı biçiminde olacağından dolayı fakültelerin kendilerine bir anlamda çekidüzen verecekleri düşüncesi bana böyle bir öneriyi yapma düşüncesini getirmektedir.

Hukuk öğretimine ilişkin olarak bir başka önerim şu olacak: Devlet üniversitelerindeki hukuk fakültelerinin belki hepsinin harçlarının yükseltilmesi ve ikinci öğretimin tümünden kaldırılması. Çünkü ikinci öğretim gerçi bugün iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde ve birçok diğer alanlarda uygulanmakta, oradan devlet sırf fazla harç alma adına gece yapılmış gibi gösterilen, gerçekte yapılmayan, hatta kırk saatlere kadar bir öğretim üyesinin ders verdiği gibi bazı sonuçlar çıkmaktadır. Ayrıca hukuk fakültelerinin bazıları tarafından da bu husus talep edilmekte, sırf öğretim elemanlarının ücret durumunu biraz daha iyileştirmek adına böyle bir yola gidildiği olmaktadır.

Oysa bu eğitim bakımından son derece sakat bir durumdur. Fakat diğer yandan da üniversitelerin gelir kaynaklarının sınırlı olduğu bir gerçek. Bu gelirin karşılanabilmesi için benim kişisel kanım harçların ikinci öğretimde alınan harç düzeyine çıkarılması, böylece mali imkânların geliştirilmesi suretiyle gerek araştırmada, gerek yayında, gerek araç gereçlerde, gerek öğretim üyelerinin ücretlerinin iyileştirilmesinde ve iyi öğretim elemanlarının fakültele çekmek suretiyle yararlı olacağı kanısındayım. Çünkü benim kişisel kanım o ki kamu hizmetlerinden yararlanırken kişiler dolaylı vergiler biçiminde bunu finanse etmek yerine, hizmetten doğrudan yararlanan belli bir süre için bu vergiyi vermesinin daha mantıklı olduğu kanısındayım. YÖK'ün son zamanlarda yaptığı bu öneri belki harçların artırılması konusunda protestoları oldu; ama özünde böyle bir önerinin üniversitenin mali özerkliğini gerçekleştirecek bir yol olduğu kanısını taşıyorum.

Burada tabii ileri sürülen bir itiraf şu olabilir: Bugün yoksulluğun bu safhaya vardığı, geçim sıkıntısının had safhaya vardığı bir ülkede harçların yükseltilmesi, bazı fakir durumda olan öğrencilerin okuma imkânının ortadan kaldırılması sonu-

cunu doğurmaz mı? Böyle bir itiraz doğal olarak haklı. Fakat bundan muaf tutulmak, kendilerine kredi verilmek veya burs verilmek biçiminde giderilebilir. Yeter ki bu başarılı öğrenciler, fakir öğrenciler ve başarılı öğrencilerin durumu çok iyi tespit edilsin; bu imkânsız değil.

Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Profesör Atay sağ olun.

Alfabetik sırayı götürüyorum. Söz sırası Erzan Erzurumluoğlu'nda. Erzan Erzurumluoğlu biliyorsunuz önce bir devlet üniversitesinde öğretim üyesiydi, sonra bir süre mesleğin içinde serbest avukat olarak çalıştı, baro başkanlığı yaptı, şimdi de bir vakıf üniversitesinde görev yapıyor. Yalnız deminki konuşmamızın verdiği bir esinle söze girmiştim. Dil konusu, dilin hukuk için, hukuk eğitimi ve uygulaması için çok önemli olduğu kuşkusuz.

Son gelişmeler, özellikle Avrupa Birliği yolundaki beklentiler ve küreselleşmenin hukukun evrenselleşmesinin getirdiği birtakım beklentilerle yabancı dil bilen, iyi yabancı dil bilen hukukçu ihtiyacı giderek ortaya çıkıyor ve bunun bir çözümü olarak da yükseköğretimde yabancı dille eğitim yapılmalı mı, yapılmamalı mı tartışması çıkıyor. Sanıyorum iki üniversitemizde bu uygulanıyor. Belki henüz tam yaygın anlamda değil. Ama bir süre önce Hacettepe Üniversitesi'nde anadille eğitim, yabancı dille eğitim konusunda kapsamlı bir tartışma yapıldı.

Eğitmciler ve diğer bilim dallarının öğretim üyeleri daha çok pozitif bilimlerde ve sağlık bilimlerinde kullanılan yabancı dille eğitimin hukuk fakültelerine de yayılması yolunda bir eğilim de olduğu anlaşılıyor. Acaba konuşmacılarımız bu konuya da bir açıklık getirebilirler mi? En azından konuyu bir tartışmaya açabilir miyiz? Yoksa olmadık bir şeyi kaşımış mı olurum? İsterseniz onu ikinci turda yapalım ben bir soru hatırlatmış olayım. Eğer konuşmacılar isterlerse görüşlerini açıklasınlar. Zaten sanıyorum ki ikinci bölümde salondan da soru ve katkı şeklinde katılım olacak.

Teşekkür ederim.

Buyurun sayın Erzurumluoğlu.

Erzan ERZURUMLUOĞLU: Sağ olun sayın Başkan.

Ben sözlerime herkesi saygıyla selamladıktan sonra, özel olarak Tanju hanıma teşekkürle başlamak istiyorum. Çünkü bu toplantının eksik olan bir boyutu vardı. Öğrenciler burada hiç konuşulmamıştı. Bugün o eksik boyut giderildi, o bakımdan kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Konuşmamı daha sonra kendi mecrasında sürdürüyeyim. Hemen sayın Başkanın söylediği hususa değinmek istiyorum. Türkiye’de son yıllarda yabancı dille eğitim bir salgın hastalık gibi her yerde konuşuluyor ve bulaşıcı bir durum arz ediyor. Ama ben bu konuda toplumun yanlış bilgilendirildiğini düşünüyorum. Türkiye’de yabancı dille üniversitelerde eğitim falan yapılmıyor; böyle bir şey yok. Böyle bir deneme yaptılar, işin içinden çıkamadılar. Şimdi yeni bir formül geliştirdiler. *“Temel dersleri Türkçe verin, insan hakları, Avrupa’yla ilgili bazı dersleri de İngilizce verin, böylece yabancı dille eğitim yapılmıyormuş gibi gösterin.”*

Yabancı dille eğitim yapmaya en müsait olan Galatasaray Üniversitesi’nde bile -burada ders veren arkadaşlarımız var, karşısında da oturuyorlar- orada dahi yabancı dille eğitim yapılmıyor. Orada da bu metot uygulanıyor. Yani bugün Türkiye’de ne Bilkent’te, ne ODTÜ’de, ne başka bir yerde hiçbir yerde kelimenin tam anlamıyla yabancı dille eğitim diye bir şey yoktur. Türk toplumu bu konuda yanlış bilgilendirilmektedir.

Oturum Başkanı: Hukuk alanında söylüyorsunuz.

Erzan ERZURUMLUOĞLU: Hukuk alanında zaten bu hiç mümkün değil.

Salondan: Pardon hocam, olmalı mıdır yani?

Erzan ERZURUMLUOĞLU: Hayır, olmamalıdır. Çünkü hukuk alanında bu hiç mümkün değil. Türk öğrencilere, Türk Hukuku’nu İngilizce, Fransızca, Almanca anlatmak komiktir. Bir de kaldı ki öğrencilerin bana naklettiği bir şey var. Bir anekdot olarak onu da size söyleyeyim, takdir sizin olsun efendim. Bazı hocalarımı tenzih ederim. Yani çok ciddiye alanların olduğunu da biliyorum; ama yabancı dilde eğitim yaptığını söyleyen bazı kurumlarımızda hoca tabii dersi hazırlarken kendine göre bir de örnek hazırlıyor. Tabii öğrenci o

ERZAN
ERZURUMLUOĞLU’NUN
KONUŞMASI

ERZAN
ERZURUMLUOĞLU'NUN
KONUŞMASI

örneği anlamamışsa diyormuş ki *"efendim, bir başka örnek verir misiniz?"* orada film kopuyormuş, takdir sizin.

Bir yıllık hazırlık olarak İngilizce eğitim yapıyorlar, onun ne derece başarılı olduğu tartışma konusudur. Ben yabancı dile karşı değilim, kesinlikle şunu söylemek istiyorum. Dil öğrenmekle yabancı dilde eğitim yapmayı birbirinden ayırt etmek lazım. Bu konu birbirine karıştırıldığı için yanlış anlamalar oluyor.

Oturum Başkanı: Yalnız sayın Erzurumluoğlu' da ufak bir açıklama yapayım. Yanlış bilgilendirme değil, belki hukuk alanında yabancı dil eğitimi yapan fakülte yok; ama tıp alanında yabancı dille eğitim yapan fakülteler olduğunu biliyorum. Bir tanesinde de benim oğlum hocalık yapıyor. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi sürekli ve yaygın olarak yapılıyor.

Erzan ERZURUMLOĞLU: Daha teknik olan bilim dallarında bunu yapmak mümkün, formüllerle, şununla, bununla, onu söylemiyorum. 1037 madde Türk Medeni Kanunu'nu İngilizce öğrenciye söyleyeceksiniz. Öğrenci bunu anlayacak, sonra da sınavda nasıl olacak bilmiyorum. Önce kendi ana dilimizi öğrenelim. Fakültelerimize gelen öğrencilerimizin Türkçe'yi iyi bilip bilmedikleri konusu da çok tartışılıyor. Liselerde eğitim sulandı, ben buna kesinlikle inanıyorum. Ama bütün günahı da çocuklara yüklemem lazım. Ben gerçekten sınav kağıtlarındaki Türkçe'yi gördüğüm zaman, okuduğum zaman bazen hayretler içerisinde kalabiliyorum. Ancak bu sene başka bir iş yaptım. Gördüm ki öğrencilerimiz aslında çok iyi Türkçe biliyorlar.

Mezuniyet yıllıklarını okudum. Birbirlerine orada yazdıklarını okuyun. Hayretler içerisinde kaldım. Her biri edebi bir metin ve öğrencilere sordum, dedik ki *"Siz bunları kendiniz mi yazıyorsunuz, yoksa ısmarlama birisine mi yazdırıyorsunuz? Çünkü sınav kağıtlarınızdaki Türkçe'yle buradaki Türkçe birbirinden çok farklı."* O zaman işte burada hocanın kullandığı dil meselesi çok önemli oluyor. Tabii bu konuda anlaşamıyoruz. Üniversitelerde birçok hoca anlaşamıyoruz, şu anlamda anlaşamıyoruz: Mesela, bazı hocalarımız diyorlar ki *"efendim her bilimin kendine özgü dili vardır. Hukukun da kendine özgü bir dili vardır."*

Peki kendine özgü bir dili varsa buna çok itiraz etmiyorum.

Tabii bazı kavramlar, şunlar, bunlar, bunu gerektiriyordur. Ama yani şimdi Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndaki bazı "Yargıtaya gidersen şöyle söylenir, bidayet mahkemesinde böyle söylenir" hadi telaffuz edin bakayım, göreyim. Bu yaşa gelmişiz, birçoğumuz hâlâ telaffuz dahi edemiyoruz. Her şey gibi dil de geliyor. Dün uydurma dediğimiz sözcüklerin hepsi bugün günlük hayatımızda konuşma dili olarak kullanılıyor.

Gene Nurullah Ataç'tan bir arı nakletmek istiyorum. Bu Öztürkçe hareketi başladığı zaman bir genel kurul toplantısına arı Türkçe'ye karşı olanların çektiği bir telgraf söz konusu olmuş. Rahmetli Nurullah Ataç okumuş, tabii biraz ağır bir telgraf metni, olarak dönmüş demiş ki "*gene de ben bu arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum, kullandıkları sözcüklerin % 70'i bizim ortaya attıklarımız. Onun için her şey gibi dil de geliyor ve bilimin dili biraz ayrı da olsa, öğrencinin hiç anlamadığı dili, bilim dili diye öğrenciye zorla kabul ettirmeye çalışmak yanlışların en büyüğüdür diye düşünüyorum.*"

Sayın Başkan bu fırsatı verdiğiniz için teşekkür ediyorum. Ben şimdi 3 günlük bu toplantıda saptadıklarımı anlatmaya çalışacağım. Türkiye'de eğitim ve öğrenim sürekli tartışılmakta. Bu normal de, eğitimde sürekli değişiklikler olduğuna göre sürekli tartışılması da normaldir. Ancak denilebilir ki son 10 yıldan bu yana hukuk öğrenim ve eğitimi de Türkiye'de yoğun bir biçimde tartışılmaya başladı. Doğal olarak hukuk ve hukukçunun öğrenim ve eğitiminin bu denli yoğun tartışılmasının çeşitli nedenleri olabilir. Bunlar siyasi de olabilir, ekonomik de olabilir, toplumsal da olabilir.

Bilmiyorum içinizde seyreden oldu mu? Evvelki gün sayın Barolar Birliği Başkanı'nın da katıldığı Arena programında ben açıkça bir şeyi gördüm. Yani basın kuruluşları dahil olmak üzere Türkiye'de birçok çevre, Türkiye'nin kötü yönetilmesi nedeniyle siyasilerin, yöneticilerin, denetim kurullarının ve güvenlik güçlerinin yapması gereken görevleri de yargıdan, genel anlamda hukukçudan beklemektedir. Israrla Barolar Birliği Başkanı'na soruyorlar, "*neden yargıçlar el koymuyor, neden savcılar el koymuyor?*" Sanki yargıç, savcı güvenlik gücü veya Başbakanlık Denetleme Kurulu üyesiymiş, gidip olaylara peşin peşin el koyacakmış gibi bir hava içerisinde sayın Başkanı bol miktarda sıkıştırdılar.

ERZAN
ERZURUMLUOĞLU'NUN
KONUŞMASI

Benim tespitlerime göre Türkiye'de hukuk ve hukukçunun öğrenim ve eğitimi konusunda bu konudaki tüm toplantılara hemen hemen katıldım ya da izledim 3-4 yıl önce söylenenlerle bugün söylenenler arasında önemsenecek bir fark yok. Ancak bu toplantının en büyük yararı bizim sıkıntılarımızı bir kez daha dile getirme fırsatını verirken yabancı ülkelerdeki uygulamaları ayrıntılarıyla bize çok yalın ve somut olarak göstermiş olmasıdır. Özellikle dünkü oturumda beş ülkenin temsilcilerinin kendi ülkelerindeki hukuka ilişkin bütün politikalarını, bütün uygulamalarını neredeyse ülkelerinde kaç hukuk fakültesi var, o dahil olmak üzere öğrendik.

Yine benim tespitlerime göre bizimle diğer ülkelerdeki uygulama, hukuk ve hukukçu öğretim ve eğitimine bakış açıları arasında büyük uçurum diye nitelenecek bir farkın olmadığı da ortaya çıktı. Yani pek çok konuda ortak uygulamalar, benzer uygulamalar yaptığımızı anladım. Oradan şöyle bir kanıya ulaştım: Bizim içinde bulunduğumuz sıkıntı ya da dertler genel olarak bizden, yani hukuk ve hukukçunun öğrenim ve eğitimiyle uğraşanlardan çok, ülkeyi kötü yönetenlerden kaynaklanmaktadır.

Tam bu noktada birinci gün tebliğ veren Alman meslektaşımız Profesör Roglener'e bir gönderme yapmak istiyorum müsaade ederseniz sayın Başkanım. Sayın Profesör çok doyurucu, çok değişik açıdan bir yaklaşım sergiledi ve sonunda dedi ki *"biz kitaplardaki yani yasalardaki hukukunuza değil de uygulamalarınıza bakarız. Bir tarafta laik devlet, bir tarafta Müslüman Türk toplumu, ne yapacaksınız?"* diye bir çelişki varmış gibi bir takdimde bulundu.

Bana göre bu eğer kendisi açısından yapılmış bir tespitse, çok ciddi bir tespit ancak yanlış bir tespit. Çünkü Türkiye'de Türk Müslüman toplumun laik devletle bir sorunu olduğunu zannetmiyorum; böyle bir sorun yok. Türk toplumu %80 oranında laik düşüncenin egemen olduğu Avrupa Birliği'ne girmek istediğine göre laik devletle Türk toplumunun bir anlaşmazlığı olduğu düşünülemez. O zaman Türkiye'de laik devletle kimin sorunu var?

Türkiye'de laik devletle sorunu olanlar bir kısım din bezirganlığı yapan, dini istismar eden, hem siyasal açıdan, hem

ekonomik açıdan istismar eden siyasilerle onlara yardım ve yataklık eden bürokratların sorunu var. Bunların dışında Türk toplumu %80 hem Avrupa'ya girmek isteyecek, beni bağışlayın; "gâvur" diye nitelediği Avrupa'ya %80 oranında girmek isteyecek; ama laik devlete de karşı olacak; bunun ikisini bağdaştırmanın mümkün olmadığı düşüncesindeyim. O bakımdan sayın meslektaşımın Türk toplumu açısından kaygıya düşmesi için bir neden yok. Ama Türkiye'deki kötü politikacılar açısından kaygıya düşebilirler, ona bir şey demiyorum.

Sayın Profesör Lale Sirmen'in açış konuşmasında da belirttiği gibi ben de aynı kanıyı paylaşıyorum. Yabancılara öykünerek ya da onları taklit ederek artık bir yere varmamız mümkün değildir. Bana göre bugün için böyle bir şeye gereksinmemiz de artık yoktur. Yani Türk hukukçuları kendi modellerini yaratacak yetkinliğe ulaşmışlardır zannediyorum. Belki yabancılar açısından bizim dikkate alacağımız tek husus onların neyi neye yeğlediğini öğrenmektir. Neyi neye yeğliyorlar? Onu öğretmektir. Onun dışında onlara öykünmemizi gerektirecek bir şey olduğunu düşünmüyorum.

Dün hepimiz öğrendik, hayretle de baktık. Almanya'da sistem öğrenciyi %75 oranında eliyor kimse de buna bir şey demiyor. Zannediyorum Profesör KUHNE dedi ki "öğrenci giriyor, birinci sınıfta zaten %25 oranında terk ediyor, sonra da %50 başarısız oluyor ve onlar da ayrılıyorlar, sistem %75'i eliyor, %25 de öğrenimine devam ediyor ve büyük ölçüde başarılı da oluyorlar." Ama Alman toplumunda hiç aftan falan söz edilmedi, aftan söz edilmedi.

Bakınız, bizim noksanımız ne? Bizde eğer şanslı bir Türk öğrencisi hukuk fakültesine kaydolma olanağını bir kere yakalarsa Allah da kendisine uzun ömür, sağlık verirse 100 yaşında dahi hukuk fakültesinden mezun olabilir; buna hiçbir engel yok. Çünkü her 2-3 senede bir af yasası çıkarılarak kendisine bu olanak tanınmaktadır.

Peki kabahati ben böyle hep siyasilere yükleyip kendimizi temize çıkartmak yanılsı değilim. O zaman ne yapmak lazım? Ülkeyi kötü yönetenlere karşı ilkeli, ödünsüz ve objektif davranabilirsek açıkça üniversiteyi direkt ya da endirekt siyasi tasalluttan kurtarabilirsek kuramsal bilgiyle uygulamayı büyük

ERZAN
ERZURUMLUOĞLU'NUN
KONUŞMASI

ölçüde dengeleyerek akılcı, yarışmacı, sorgulayıcı, sentezci bir öğrenim ortamı yaratabiliriz.

Dün ve iki gündür gördük ki Türkiye’de hukuk eğitimindeki en büyük noksan uygulamaya dönük çalışmalar yapılmıyor, çok sınırlı kalıyor. Nitekim biraz önce de sayın Gürkan’ın açıklamalarında öğrencilerin ifadesinden de bunu açıkça anladık. *“Ama bu uygulamaya dönük noksanımızı gideremez miyiz?”* diye düşünüyorum, giderebiliriz. Burada YÖK ya da üniversite yönetimlerinin biraz kiskanç olduğunu düşünüyorum.

Türkiye’de temayüz etmiş, hukuk bilgisiyle kendisini kabul ettirmiş birçok Yargıtay üyesi, Danıştay üyesi, avukat arkadaşlarımız var. Peki bunları niçin üniversitelere davet edip de bu uygulamaya dönük dersleri en azından onlarla takviye etmiyoruz, onları bu işlerde çalıştırmıyoruz? Ben bunu bilimsel kiskançlık diye yorumlayamıyorum; ama doğrusunu da isterseniz ne olduğunu da pek anlayamıyorum. Halbuki bu kadar öğretim üyesi sıkıntısı çeken bir ülkede bu arkadaşlarımızın çalıştırılmaması son derece büyük bir kayıptır, yazıktır. Ekonomik açıdan da yazıktır, bilimsel açıdan da yazıktır.

Tabii ki yine de söylüyorum. Öğrencileri üzerine bütün kabahatleri onlara yükleyerek bir yere varmamız mümkün değildir. Hocalar olarak ülkede esen rüzgâra uymada mahir olan tavırlarla bütün kabahati öğrencide gören yaklaşımlarla ne dünyada söz sahibi olan bir üniversite yaratabiliriz, ne de onun mensupları olabiliriz.

Sözlerimi Jose Ortega’nın bir sözüyle noktalamak istiyorum. Ortega diyor ki *“Gelecek için en önemli tehlike nesnelere üzerinde düşünmek yerine nesnelere sahip olmak istiyoruz.”* Yani artık insanlar düşünmek istemiyorlar, bir şeye doğrudan sahip olmak istiyorlar. Bu gelecek için, XXI. yüzyıl için en büyük tehlike olarak bunu söylüyor. Ben bu görüşü canı yürekten paylaşıyorum. Dün yine Alman temsilci, diğerleri de aynı şeyi söylediler, Alman temsilci çok açık olarak dedi ki *“İyi eğitim, pahalı eğitimidir.”* Ben de hoca arkadaşlarıma diyorum ki, iyi eğitim ve iyi kurumlar yaratabilmek gerçekten ağır bedeli olan bir şeydir. Ama şerefi de o derece yüksektir. O ağır bedeli ve yüce şerefi paylaşmak istiyorsak biz önce kendimize düşenleri yapmalıyız diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Erzurumluoğlu sağ olun.

Sözü sayın Profesör Doktor İbrahim Kaboğlu'na veriyorum. Sayın Kaboğlu'nu herkes tanıyor. Toplantının başında da bir nebze tanıtım.

Buyurun sayın Kaboğlu.

Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU: Teşekkür ederim.

Değerli izleyiciler, ben konuşmama bir gazete haberiyle başlamak istiyorum. Birkaç ay önce Ramazan ayıydı, bir büyük gazetede bir ilahiyat profesörünün bir sözü, daha doğrusu değerlendirmesi yer alıyordu. El sıkışma konusunda, tokalaşma konusunda "*kadınlarla tokalaşmaktan Peygamberimiz kaçınırdı. Yani kadın erkek arasında tokalaşmamak makbuldür*" şeklinde bir yorumda bulunmuştu. Kuşkusuz tokalaşma konusuna girecek değilim. Tokalaşma konusunda, Fransa'da da sıkça görev yaptığım için bir karşılaştırma çağırışımı doğdu. Profesörler salonuna girdiğiniz zaman orada bulunana selam vermezseniz, yanına yaklaşıp tokalaşmazsanız bu bir nezaketsizlik sayılır. Bizde ise selam vermek yaygın olsa da tokalaşmak istisnaidir. Fakültede birçok kişiyle tokalaşmadan; hatta yalnızca baş işaretiyle, yani selamlaşmış gibi yaparak; geçebiliriz.

Şu nedenle bu karşılaştırmayı yaptım: Acaba bugün Suudi Arabistan'da durum nedir? Suudiler tokalaşılıyor mu? Mesela, biz Avrupalılara göre az tokalaşıyoruz, onlar nasıl selamlaşıyorlar ya da peygamber zamanında acaba tokalaşmak var mıydı? Bunları tartışabiliriz; ama bunlar günümüzün, gündemimizin konuları değil.

Söylemek istediğim ne? Ben söz konusu öğretim üyesinin gazetede açıklamasını okuduğum sırada şunu düşündüm: Bu meslektaş, benimle aynı unvanla Türkiye Cumhuriyeti üniversitesinde görev yapıyor, bir profesör, "*Tokalaşma makbul değildir*" diye kadın erkek eşitsizliğini savunuyor. Ben ise, yine aynı ülkenin üniversitesinde öğretim üyesi olarak her vesileyle eşitliği savunuyorum. Görüldüğü gibi bir devletin ve ortak değerler temelinde kurulan bir Cumhuriyet'in ayrı statüye sahip iki meslek mensubu, eşitlik ve ayrımcılık konusunda taban tabana zıt yaklaşımlar yansıtıyor.

İBRAHİM
KABOĞLU'NUN
KONUŞMASI

İBRAHİM
KABOĞLU'NUN
KONUŞMASI

Konumuzla ilgisi olmayan bir alanda bellek tazeleme gereği nereden doğdu? Nedeni şu: Biz toplum olarak birbirine benzer insanlardan pek hoşlanırsınız. Hatta farklı düşünenleri dışlamaya çalışırsınız, onlara çok çeşitli adlar takarsınız. Ama farklılıklardan da tam tersine servet farklılığı, farklı kaynaklardan gelme, farklı biçimde yetişme bundan bilinçaltı bir biçimde zevk alırsınız. Oysa çok farklı formasyonlara sahip insanların aynı ya da benzer konularda farklı ölçütleri öne çıkararak birbiriyle tamamen çelişkili denebilecek yargılarda bulunmanın doğal olduğunu hiç göz önüne almayız; tıpkı sözünü ettiğim meslektaşla meslektaşla doğal bir insan davranışı üzerine birbiriyle uzlaşmaz yaklaşım tarzına sahip olmamız gibi.

Dolayısıyla, hukuk formasyonu sorununa eşitlik açısından bakacağım ve bu eşitlik ilkesini biraz nitelik ve nicelik değişkeni temelinde değerlendirmeye çalışacağım. Nitelik ve nicelik değişkeni bakımından konuya yaklaştığımız zaman öncelikle hukuk fakültelerinde uygulanan ders programları yönünden şu dengesizliği saptayabiliriz: Birincisi, özel hukuk ve kamu hukuku bölümlerinde okutulan dersler bakımından. Türkiye hukuk fakülteleri, birkaç kamu hukuku dersi dışında özel hukuk fakülteleri şeklinde nitelendirilebilir. Çünkü özel hukuk dersleri gerek sayı gerek saat olarak ağırlıktadır.

Bizdeki hukuk fakülteleri; Avrupa'daki hukuk fakültelerinin aksine, çağdaş gereksinimler sonucu gelişen disiplinler olarak çevre hukuku gibi, şehircilik hukuku gibi, ekonomik kamu hukuku gibi dersleri, imar hukuku gibi dersleri ya hiç okutmamakta ya da programlarıyla seçimlik ders olarak yer vermektedirler. Denilebilir ki "*şehirciliğin olmadığı yerde şehircilik hukuku okutulur mu?*" Ne var ki değindiğim disiplinler kamu yararı temelinde gelişen, kamu hukuku dersleridir. Belki bilinçli olarak yapılmıyor; bunu bir olgu olarak betimlemekle yetiniyorum. Fakat buna karşılık mesela 1930'larda yanılmıyorsa Fransızlardan aldığımız genel kamu hukuku dersini, onlar çoktan terk ettiği halde, içeriğini belli disiplinler öbeğinde somutlaştırmak suretiyle, parçaladıkları halde biz halen bir öğretim üyesinden diğerine değişen ve içeriği pek belirli olmayan bir genel kamu hukuku dersini sahiplenme tutuculuğunu 21. yüzyılda bile sürdürürüz.

Demek ki özel ve kamu hukuku alanında dersler bakı-

mundan hukuk fakültelerinde bir dengesizlik mevcut şu sorulabilir: Acaba bankacılık sektöründeki sorunlar, belli iktisadi özgürlükler alanındaki sorunlar ile hukuk fakültelerindeki ders programları arasında yeğlenen çıkarlar eksenini bakımından ilişki yok mu? Sorun şu fakültelerde okutulan dersler özel çıkarlar bağlamında mı yoksa kamu yararı ekseninde mi ele alınıyor? Bu önemli bir konu. Zira günümüzde özel hukuk disiplinleri "özel çıkar" eksenini ile orumlu tutulamaz.

İkinci karşılaştırma malzemesi de yine özel ve kamu ayrımı açısından; ama bu kez özel hukuk, kamu hukuku açısından değil de devlet üniversiteleri, özel üniversiteler ya da kamu üniversiteleri, kamu hukuk fakülteleri ve vakıf hukuk fakülteleri arasındaki ilişki çerçevesinden.

Bir kez devlet üniversiteleri ile özel üniversiteler arasında ücret yönünden haklı bir açıklama nedeni gösterilemeyen bir eşitsizlik söz konusudur.

Sadece bu açıdan değil. Aslında çok değinildi, sayı açısından da büyük farklılıklar var. Ben anayasa hukukunda kaç öğrenciye sahip olduğumu bilmiyorum. Ama en azından bildiğim şey binin üstünde. Ama bir vakıf hukuk fakültesinde aynı dersi veren bir meslektaşımın anayasa hukukundan sahip olduğu öğrenci sayısı çok düşük. Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi gibi ya da Galatasaray veya Kocaeli Hukuk gibi birkaç fakülte ayrı tutulursa devlet hukuk fakültelerinde öğrenci sayısının binlerle, buna karşılık özel hukuk fakültelerinde ise yüzlerle ifade ettiği söylenmelidir. Demek ki ikinci eşitsizlik ölçütü, sayı ölçütü.

İsterseniz bir başka ölçütü getirelim. Puanlar kamu üniversitelerine aldığımız öğrenciler 180, 190'larda. Özelleri duyuyoruz, 120'lerle alınıyor. Bazen "iyi ki bir taban puan var ve 120'de duruyor" diyorum. Şu halde, üniversite giriş sınavlarında gösterilen başarı konusunda da özel ve kamu arasındaki açığı oldukça yüksek. İşte kamu fakülteleri, özel fakülteler diyelim yahut da devlet hukuk fakülteleri, vakıf hukuk fakülteleri arasındaki eşitsizlik çeşitli yönleriyle apaçık. Bakın bir değer yargısında bulunmuyorum, irdemesine de girmeyeceğim. Çok çeşitli açılardan orantılı olmayan dengesizlikler var ve bu eşitsizlik ortamında yetişen ve hukuk diplomasına sahip olan kişileri

İBRAHİM
KABOĞLU'NUN
KONUŞMASI

hakimlik, savcılık ve avukatlık statüsünde buluşturmaya çalışıyoruz. Bu kişilerden ortak hukuk anlayışını uygulamaya koymalarını bekliyoruz. Onların hukuku ve hakları benzer biçimde algılamalarını adalete benzerdeğerler atfetmelerini istiyoruz. Hayır, mümkün değil!

İki farklı formasyon; o zaman bu kadar büyük dengesizliklerde çok farklı ölçütlerin, geçerli olduğu çok farklı ortamların forme ettiği kişilere belki Türkiye Cumhuriyeti hâkimi statüsünü verebilirsiniz; gerçeği bulmakla, hukuku dile getirmede onlardan ortak ölçütleri kullanmaları beklenebilir mi? Bu bakımdan bu konu üzerinde hep duruldu, üç gündür izleyemedim; ama öyle tahmin ediyorum. Ne kadar fakülte var? Özel mi, kamu mu? Sayıyı bilemiyoruz, gerçekten ben bilemiyorum, bildiğim şey ben öğrenciyken iki fakülte vardı; kuşkusuz koca Türkiye Cumhuriyeti için iki hukuk fakültesi çok azdı. Buna karşılık bildiğim bir şey ya da söyleyeceğim kesin bir şey daha var. Bugün sayısını bir çırpıda söyleyemediğimiz kadar hukuk fakültesi; nicelik olarak çok fazla. İşte bu tefrit ile ifrat arasındaki makul sayıyı bulamadığımız sürece ve nitelik sorunu üzerinde ciddi olarak düşünemeyiz. Öğretim üyelerine gelir sorunu hep gündemde. Ancak bu konunun özel ve kamu fakülteleri arasında ders verme trafiğinde hep iyi yönde kullanıldığını söylemek kolay değil. Fakat şimdi bakıyoruz, bazı meslektaşlar devlet üniversitelerinde kadrolu ama ders vermek için özel üniversitelere koşuyor. Kendi üniversitelerinde daha çok asistanını fiilen derse sokuyor. Hatta bazı dekanlar, daha çok özel üniversitelerde ders vermeyi tercih ediyor.

Hatta bazen şöyle oluyor: Özel üniversiteye kadrolu gidiyor, devlet üniversitesine gelip ders veriyor. İnsan ister istemez soruyor. *"Peki özel üniversitede 50 öğrenci var, ama parası iyi. Devlet üniversitesinde 500 öğrenci var, parası yok; ama en azından kitap için pazar var!"* Yani bir tür bilim etiği ve meslek etiği açısından bu tür davranışlar ayrıca irdelenebilir. Kuşkusuz büyük eşitsizlikler ve çelişkiler ciddi etik sorunlar yaratmaktadır. Bu tür etik sorunlar eşitsizliklerle derinleşebiliyor. Örneğin ücret bakımından, devlet üniversiteleri öğretim üyeleri ile özeldekiler arasında büyük farklılıklar olduğu gibi, özeller arasında da göz ardı edilemeyecek derecede farklılıklar vardır. Bu konuda saydamlık yok. Bilinen şey, devlet üniversite öğretim

elemanlarının ücretleri ve bunların da son derece mütevazı miktarlarda kaldığı.

Buna karşılık öğrenci ücretleri daha saydam. Öğrencileri için "5.500 dolar" diyor; öğretim üyelerinin ücreti konusunda benzer saydamlık yok; Aynı ünvanı paylaşan iki öğretim üyesinden biri yüz öğrenciye diğeri bin öğrenciye hitap ediyor. Ama "misli" ile ifade edilebilecek ödeme farklılıkları var. O zaman demek ki burada ölçüsüz bir durum var Tabii kim çok çalışıyor? Bunlar ayrı sorunlar; ama bunlar çok ciddi eşitsizlik göstergeleri ve mutlaka bunlar üzerinde kafa yormalıyız diye düşünüyorum. Onun ötesinde tabii ki hukuk mesleğinde, sivil yargı, askeri yargı ya da başka ayrımların çok ciddi ayrımlar olduğunu ve onlar üzerinde de kafa yormamız gerektiğini belirtmem gerekiyor; bu farklılıklar, çeşitlilik olarak algılanamaz.

Son söz şudur: Çeşitliğin ötesinde birbiriyle karşılaştırma yapılamayacak derecede çelişkilerle karşı karşıya bulunuyoruz. Sayın Ansay hocamız sayı olarak Avrupa'yla Türkiye'yi karşılaştırdı, doğru, çok hukukçu mezun olmalı. Ama onlar Avrupa'da hukukçu değil, hukuk diplomasına sahip olan kişilerdir. Avrupa'da "ben hukuk diplomasına sahibim" der. Bizdeki gibi "ben hukukçuyum" diyemez; çünkü hukuk mezunu polis de oluyor, icra memuru da oluyor, yarışma sınavına da giriyor. Ama diplomanın hukukçuluk payesi verdiği bizim ülkemizde bu konular üzerinde ciddi bir biçimde düşünmek gerekir.

Hepinize teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Kaboğlu.

Salondan: İtalya'da bir de onlara "doktora" diyorlar. Yani hukuku bitirince doktor oluyor.

Oturum Başkanı: Söz sırası sayın Prof. Dr. Kamil Mutluer'de. Sayın Mutluer, şimdi Çankaya Üniversitesi Rektörü, daha önceki görevlerini toplantının başında arz etmiştim.

Buyurun sayın hocam.

Prof. Dr. Kamil MUTLUER (Çankaya Üniversitesi Rektörü): Sayın Başkan, dışarıda bir arkadaşımız dedi ki "bu saatte dinlemek, konuşmaktan zor." Ben de arkadaşıma katılıyorum. Gerçekten burada sizleri fazla üzmem istemiyorum. Sayın

İBRAHİM
KABOĞLU'NUN
KONUŞMASI

KAMİL MUTLUER'İN
KONUŞMASI

KAMİL MUTLUER'İN
KONUŞMASI

Başkana ve sizlere konuşmama başlamadan önce saygı sunuyorum.

Ben konuşmamı iki konu üzerinde düşünmüştüm. Birincisi, hukuk fakültelerinde hukuk eğitimi; ikincisi ise, siyasal bilgiler fakültesi, işletme fakültesi, iktisat fakültesi ve iktisadi idari bilimler fakülteleri gibi fakültelerde hukuk eğitimi şeklinde düşünmüştüm. Yani konuşmamı iki ana nokta üzerinde oturtmak istiyordum. Gelmeden önce de bunu 15 veya 20 dakikada anlatabilirim diye planlamıştım. Ama geldikten sonra 10 dakikalık süre denilince ve hukuk fakültelerindeki hukuk eğitimi de 2-3 gün süre içinde burada tartışıldığı için daha çok diğer fakültelerde hukuk eğitimine değinmek istiyorum. Zaman kalırsa eğer sayın Başkan birkaç dakika, sayın Başkan'ın yanında da siz de tabii, dinlemek daha zor, müsaade ederseniz birkaç dakika hukuk fakültelerindeki eğitimi de kendi görüşlerim doğrultusunda özetlemek istiyorum.

1970'lere kadar Türkiye'de iktisat öğrenimi ve işletme öğrenimi Kara Avrupası sistemine dayanıyordu. Yani "*Kara Avrupası sistemi*" dediğimiz zaman şu anlaşılıyor: Bu sistem içerisinde programlar içerisinde hukuk derslerinin payı aşağı yukarı %30. Hatta bazı üniversiteler, bazı kurumlar hukuk fakültelerinin patronajında kurulduğu için %40'lara dahi çıkıyordu. Örneğin, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, Ankara Hukuk Fakültesi'nin patronajında kurulduğu için aynı hocalar ve hukuk derslerinin diğer dersler içerisindeki oranı %40 dolaylarındaydı; bunu genelleştirebiliriz. Diğer bu tür kurumlara da yayabiliriz. Bunun yanında işletme, muhasebe ve sair dersler belirli bir oranda ve bunun dışında matematik, istatistik dersleri de belirli bir oranda.

Yani özetle buradan şunu söylemek istiyorum: Belirli bir hukuk nosyonu aldıktan sonra bu kurumlardan mezun oluyorlardı. Ama 1970'lerden sonra yavaş yavaş Kara Avrupası sistemini bıraktık. Anglosakson eğitim program sistemini belirlemeye başladık. Yani hukuk derslerinin sayısı azaldı ve bunun yerine alan dersleri, işletme dersleri, iktisat dersleri, matematik dersleri sayısı çoğaldı.

Öyle bir durum geldi ki biz her konuda bir uçtan bir uca gidiyoruz. Bazı fakültelerde, bazı bölümlerde hukuk derslerinin

sayısı asgariye indi. Bir örnek vereceğim. Belirli bir süre görev yaptığım bir fakültede, bir üniversitede işletme bölümünde üçüncü sınıfta sadece ve sadece bir sömestre hukuk dersi okunuyordu. Bir sömestre 14 haftadır değerli izleyenler; bunun iki haftası ara sınav haftasıdır, bir haftası da tatile rastladı mı, 10 hafta, 11 hafta kalır. 3'le çarparsak 30 saat ders.

Dersin adı işletme hukuku. 30 saat içerisinde ne öğretilir? Biz bir hocamızla, değerli bir hocamızla paylaştık, bir kısmına o gidiyordu, bir kısmına ben gidiyordum, biraz şahsın hukukundan, biraz şirketlerden, biraz vergi hukukundan, biraz iş hukukundan, yani hukuk nosyonu olmadan bugün çok üniversitelerde, çok fakültelerde mezun oluyorlar. Bu tür eğitimin faydası yok mu? Var. Yani ihtisaslaşmış kişiyi yetiştiriyoruz. Ama her sistemi ülkenin yapısıyla bir bağdaştırmak lazım. Eğer mezun olan kişi, mezun olduğu alanda iş buluyorsa, örneğin işletme bölümünden mezun olan mutlaka özel sektörde çalışıyorsa yine söyleyecek bir şey yok. Ama işletmeden mezun olan kamu sektöründe, ekonomiden mezun olan özel sektörde çalışıyor, nerede bir dal bulursa ona sarılıyor. Ama bunların hukuki hakları var. Örneğin, idari yargıda görev alabiliyorlar. Danıştay'da tetkik hâkimi oluyor. İdare mahkemesinde görevli oluyor. Sayıştay'da denetçi oluyor. Peki bu 30 saat ders alan kişi nasıl idari yargıda üstlenmiş olduğu görevi yapacak? Bunun üzerinde ciddi ciddi durmak lazım. Herhalde bu geçmiş iki gün içerisinde bu konu gündeme gelmemiştir, ben işim dolayısıyla gelemedim. Ama bu konu -Danıştay'daki olan değerli arkadaşlarımız da şikâyet ediyordu- son derece önemli.

Bunun dışında çıkan arkadaşlarımız çaresiz gidiyor, maliye müfettişliği sınavına giriyor, hesap uzmanlığı sınavına giriyor, diğer sınavlara giriyor; ama karşısına bakıyor ki bir sürü hukuk sorusu çıkıyor. Orada da arkadaşlarımız mezun olmuşlar; fakat sınav kazanamıyorlar.

Sayıştay'da bulunduğum sürece bir tabloyu sizlere kısaca aktarmak istiyorum. Denetçi alacağız, 2 bin kişi başvurdu ve sınav sistemini değiştirdik, üç aşamalı sınav sistemi yaptık. İki aşamasını ÖSYM yaptı. Birinci aşama genel kültür sınavları şeklinde, ikinci aşama meslek, alan bilgisi ve üçüncü aşama da mülakat şeklinde. Değerli izleyenler Ortadoğu'dan sadece bir kişi kazandı. Ortadoğu'dan gelen diğer kişiler yeteneksiz

KAMİL MUTLUER'İN
KONUŞMASI

miydi? Hayır, ders programlarının kurbanı. Efendim, hukuk fakültelerinden çok az sayıda kişi kazandı. Onlar da hukuk so-rularını yaptı. Fakat yeterli derecede ekonomi, yeterli derecede maliye, yeterli derecede işletme öğrenemedikleri için belki de onlar da kaybetti.

Daha çok kim kazandı? Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri kazandı. Çünkü siyasal bilgiler fakülteleri, özellikle Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi mümkün olduğu kadar Kara Avrupası sisteminden çok daha az uzaklaşmıştı. Yani o bakımdan hukuk eğitimini diğer fakültelerde de düşünmemiz lazım, orada da bazı tedbirler almamız lazım. Acaba ne yapmamız lazım? Bir kere program değişikliklerini mutlaka yapmamız gerekir. Değerli hocamızı biraz önce Panelin başında izledim. Efendim kimse "*bana göre*" demesin. Birisi çıkıyor, diyor ki "*bana göre şöyle olması lazım.*" Bizim müşterimiz öğrencidir. Öğrenci ne istiyorsa veya öğrencinin durumu neyse bizim ona çare bulmamız lazım. O bakımdan sistemde, programda bir değişiklik yapmamız gerekir.

Bir de şu var: Üniversiteye girişte iki ana sistem var; bunlardan birisi insan gücü planlama sistemi, diğeriye sosyal talep modeli. İnsan gücü planlama modeli son derece arzuya şayan bir model. Herkes bunu istiyor, ne istiyor? Türkiye'nin bir insan gücü planlaması yapılsın, o planlamaya göre öğrenci alalım, o planlamaya göre öğrenci yetiştirelim. Ama acaba yıllar yılı yüksek öğretimin içinde bulundum; bu modeli gerçekleştirmek mümkün olabiliyor mu? Bu modelin son derece güçlükleri var, arz edeceğim. Bir kere plan yapamıyoruz, dinamik bir ortamda bu planı yapmak mümkün değil. "*20 yıl önce bilgisayar mühendisine bu kadar ihtiyaç* " olacağını tahmin edebilir miydik? Bunu yapamıyoruz; o bakımdan "*yapıyoruz*" demek, "*yaparız*" demek çok zor.

İkincisi, yüksek öğretimde hizmet arzı çok katı. Her fakülteyi istediğimiz zaman kapatamıyoruz, istediğimiz zaman fakülte açamıyoruz. Ama buna karşılık hizmet talebi çok esnek, talep birden çoğalıyor. Ortaöğretimdeki okullaşma oranı fazlalaşınca talep birden artıyor. Sonra globalleşmenin etkisi yüksek öğretime var. Diyelim ki biz tıp fakültelerini ve hukuk fakültelerindeki öğrenci sayısını olması gerekene indirdik. Bu

sefer Azerbaycan'a gidiyor, hukuk okuyor, Romanya'ya gidiyor, tıp okuyor, geliyor, muadeletini alıyor ve karşımıza çıkıyor; böyle bir durum da var.

Nitekim, bugün hukuk fakültelerinde 25 bin dolayında öğrenci var. Hadi diyelim ki azaltalım. Peki bu yıl benim çocuğum hukuk fakültesine girecekse, sizin çocuğunuz hukuk fakültesine girecekse *"ben kontenjanları %50 azalttım"* dersem tepkiniz ne olacak? *"Bu sene olmasın"* mı diyeceksiniz? *"Gelecek sene azaltılsın, benim çocuğum bir girsin."* O bakımdan talep de çok önemli ve bu nedenle Türkiye'de bir sosyal talep modeli, yani isteyene üniversitelerde sandalye açma modeli, basit bir ifadeyle uygulamak mecburiyetinde kalınıyor. Yani şimdi ben burada konuşuyorum. Ama masanın öbür tarafına gittiğim zaman değişik düşünme mecburiyetindeyim; bu gerçeği kabul etmek lazım.

İktisadi idari bilimler fakültelerinden bir sürü öğrenci yetişiyor, hukuk fakültelerinden bir sürü öğrenci yetişiyor; bunları ne yapacağız? Hukuk nosyonu olmayan iktisatçı yetiştiriyoruz; onlara bir lisansüstü öğretim verebilir miyiz? Bunlar tabii ki avukat olmayacak, bunlar savcı olmayacak, bunlar hâkim olmayacak. Ama hukuk bilen iktisatçı, hukuk bilen işletmeci olacak ve artık gidişat budur. Yoksa iktisadi idari bilimler ve diğer fakültelerdeki öğrenci sayısı hukuk fakültelerinin 5 veya 6 katı; bu kitleyi memnun etmemiz lazım, mecburuz, yapmazsak bunlara nasıl engel olacağız?

Fazla zamanınızı almak istemiyorum. Hukuk fakültesiyle ilgili birkaç hususu söylemek istiyordum. Fakat zamanım yok, burada yalnız şunu tek bir cümleyle ifade etmek istiyorum. Artık biz mevzuatçı yetiştirmeyelim, hukukçu yetiştirelim.

Hepinize saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Profesör Mutluer'e çok teşekkür ederiz. Bir pencere açtı, hukuk nosyonu ile hukuk losyonunu karıştıran bir zihniyetin Türkiye'de hukukçu olmayan yargıçlara yol açtığını, kapı açtığını biliyoruz, sorunlarımızdan birisi de buydu. Sayın Mutluer'in bu konuya değinmiş olması gerçekten çok yararlı oldu. Özellikle teşekkür ediyorum.

Son konuşmacı olarak sayın Talay Şenol, buyurun.

TALAY ŞENOL'UN
KONUŞMASI

Talay ŞENOL: Sayın hocama katılıyorum. İki gün önce saat 10.30' da başlayan bir toplantının son konuşmacısı olmak durumunda kalmanın bilinci içindeyim. Ama benim bir başka zorunluluğum daha var. Hukuk üstatlarımızın arkasından kendi konuşmamı yapmak gibi çok zor bir durumdayım. Ben bu bilinç içerisinde haddimi de bilerek sizlere bu üç gün içerisinde yapılan konuşmaların bir özetini insicam içerisinde olamasa da kendi tespitlerimle birlikte sunmak istiyorum.

Hemen söyleyeyim ki söyleyeceklerimin belki tamamı burada birileri tarafından vurgulandı. Her şeyde olduğu gibi hukuk öğretimi ve hukukçunun eğitiminde de bir şeylerin değişmesi lazım geldiği ortada. Bir defa böyle bir toplantının yapılmış olması bile bunun kanıtı. Peki bu değişim nasıl olacak? Bu değişim ancak bizlerde, bizlerin düşüncelerinde, bizlerin beyinlerinde başlayacak. Eğer beynimize korse takarsak böyle bir değişimi sağlamamız mümkün değil.

Hayaller, hedefler, idealler, ütopyalar kısaca vizyonlar geliştirmeden böyle bir değişikliği sağlamamız mümkün değil. Martin Luther King'in "I have dream" diye başlayan o ünlü konuşması olmasaydı belki bugün Amerika'da zenci beyaz eşitliği hâlâ sağlanamamış olacaktı. Birinci Dünya Savaşının en ümitsiz anlarında, İsmet Paşa'nın çiftliğe bile çekilmeyi düşündüğü günlerde Yüce Atatürk bir gece çadırında Mazhar Müfit'e "yaz çocuk yaz" der. "Padişahlığı kaldıracamız; yaz! Hilafeti kaldıracamız; yaz çocuk yaz!" der. "Cumhuriyeti kuracağız" der demez, Mahar Müfit "Paşam, sen biraz ipin ucunu kaçırdın, müsaade et, ben yatmaya gidiyorum" der. Eğer o vizyon olmasaydı Cumhuriyet var mıydı? Biz burada mıydık?

Bir mafya babasının torununu sınıfta bıraktığı ve kendisinden "bu çocuğun sınıfta kalmaması lazım, geçmesi lazım" diye haber gönderdiği ilkokul öğretmeni "hayır, bu çocuk bu sınıfta geçemez. Eğer ben bu sınıfta geçirsem ömür boyunca bu çocuğa zarar veririm" dedikten sonra bisikletiyle evine giderken tesadüfen bir arabanın altında kalıp yine tesadüfen ölümden kurtulduktan sonra hastanede alçılar içerisinde yatarken, sadece gözü ve ağzı açıkken kendisine soru yönelten gazeteciye soru şu: "Ne yapacaksınız?" Der ki "babanın gücü kuvvetliydi, beni öğretmenlikten de attılar. Ama iyileşirsem yine bir yerlerde öğretmenlik yapmaya çalışacağım." Gazeteci "peki böyle bir olayı bir daha yaşasanız ne

yaparsınız?" der. "Aynı şeyi yapardım" der. Onun üzerine "siz hayalperestsiniz" der. Kadın gülümser, "hayaller olmasaydı gelişme olur muydu, insanlık olur muydu?" Onun için müsaade edin, burada biraz da ben hayal kurayım.

Sayın Burcuoğlu hocam "ayaklarımızı yere basalım, bu işi 20 sene sonra da yaşayamayız" dedi. Bırakınız, bu işi 50 sene sonra yaşayalım; ama bu adımı atalım ve hayallerimizi gerçekleştirecek umut içerisinde; ama sadece umut değil, gayret içerisinde bakalım. Hedef belli, hep konuşuldu. Kalite, kaliteli hukukçu, nitelikli hukukçu. Çok basit bir kelime, nitelikçi hukukçu. Peki nitelikli hukukçuyu nasıl yetiştireceğiz? Burada hemen yine benim söylediğim değil, sanıyorum, Alman dostumun söylediği iyi bir öğrenciyle başlayacağız. Sayın hocam beni affetsin. Biz burada bu öğrencileri, hukuk fakültesi öncesi dönemi de dik-kate almak zorundayız. Bunu yaparken de "eh ne yapalım, kötü malzeme geldi, biz kötü ürettik" anlamında değil. Ama her şeyi masaya yatırıyorsak onu da masaya yatırmak zorundayız.

Yine birkaç hocamdan duydum. Bize gelenler çok iyi öğrenciler, acaba bu iyi öğrenciler yeterince iyi mi? En iyileri size geliyorsa en iyileri aslında iyi mi? Doğrudur, belki hukuk fakültesi çekicilik kazandı. Belki bu yüksek puanlarla giriliyor. Bir an için o 120 puanlık okulları bir tarafa bırakalım. Felsefe okumadan, mantık okumadan ve bir bakalorya, abitur yapmadan, matematikten bir alıp veya fizikten sıfır alıp onu bir başka dersle dengeleyen, Türkçe öğrenmemiş, kendini ifadeden aciz; ama çok zeki bir şekilde ve ustaca o çok seçmeli testli sınavı geçebilen öğrenciye hukuk fakültesine geldiği zaman nasıl felsefe okutacaksınız?

Önce Türkçe'yi, arkasından felsefeyi, arkasından hukuk felsefesini öğreteceksiniz. Hukuk felsefesi, hukuk sosyolojisi okumadan da kafamızdaki hukukçuyu yetiştirmemiz mümkün değil. O halde mutlaka ve mutlaka ortaöğretimi, ilk öğretimden başlayarak bir noktaya getirmemiz lazım. Hiç kendimizi kandırmayalım. Bugün bir gazetede UNESCO'nun yaptığı bir araştırmaya göre ilköğretim öğrencileri arasında yapılan bir matematik yarışmasında 52 ülke arasında Türkiye 44. sırada; bunlardan sadece %27'si, 100 kişiden 27'si ortalamanın üstünde.

TALAY ŞENOL'UN
KONUŞMASI

Bir başka araştırma, bunu da pizza araştırması olarak OECD yaptırmıştır, benim elimde 31 ülkenin sonuçları var, Türkiye bunun içinde yok. Ya katılmamış yahut da 31'in altına düşmüş ve burada enteresan bir şey var. Okumada Finlandiya birinci sırada, matematikte Japonya birinci sırada, Güney Kore ikinci sırada. Fen bilimlerinde Güney Kore birinci sırada; bu sonuç üzerine Almanya'da yer yerinden oynuyor. Gazeteler, televizyonlar ortalığı yıkıyorlar, peki Türkiye'de? Türkiye'de çit yok; bunu da bu masaya oturtmak zorundayız. Ben biraz geç evlenmenin getirdiği sonuç olarak çocuğunu bu üniversiteye giriş sınavıyla üniversiteye sokan bir kişiyim. Böyle bir imtihanın kalite yaratabileceğine inanmıyorum, belki yaratıyordur. Ama şu kesin: Bu imtihan olabilir, biz buna müdahale edemeyiz. Ama mutlaka hukuk fakülteleri kendi öğrencilerini bir sınavla alma hakkına sahip olmalıydılar.

Kendi imtihanlarını kendileri mutlaka seçmelidirler. Bu gerek Standford'da, gerek başka ülkelerde, mesela Cambridge'de söylenen şey bu kaliteyi biz kendi öğrencimizi kendimiz seçtiğimiz için erişebiliyoruz. Standford Üniversitesi'nin Rektörü Elektronik Bölümü'ne bir öğrenci almak için Çin'de bulmuş, Çin'de Şankay Üniversitesi'nde. Kendi üniversitesine kazanmak için altı saat çocuğu ikna etmiş. Bir yılda 17 bin müracaat arasından 1.650 öğrenci alıyorlar. Biz de bir şekilde artık kalitenin belirli bir şekilde elemeyen sonra kazarılacağını düşünelim.

Peki bu çocukları aldık. Üniversitelerin, fakültelerin amaçları ne, ne yapmak? Humbolt'un meşhur ideali, araştırma ve öğretim dengesini kurmak. Buralar araştırma yapılan kurumlar. Bu araştırma yapılırken aynı zamanda öğretim de yapılıyor. Öğretim araştırmadan yararlanıyor. Araştırma belki öğretimden yararlanıyor; ama aslolan araştırma ve araştırmacı. Burada beni gerçekten çok şaşırtan bir şey söyleniliyor. Şu kadar fakülte var. Bir de 32 dedik, sonradan öğrendik, 24'müş; ama 32'den bir türlü kurtulamıyoruz. 24 değil, 44 değil, 64 hukuk fakültesi olacak Türkiye'de. Ama 64 hukuk fakültesinin öğretim kadrosu öyle olacak. Siz 24 okulluk değil, 10 okulluk öğretmen kadrosuyla bunları yapmaya çalışırsanız bu sonuç çıkar tabii.

Niçin biz araştırma olayını masanın üzerine yatırmıyoruz? Hep böyle sanki bunlar liseymiş gibi, liseye öğretmen alıyormuşuz, hatta biraz daha ileri gidiyoruz, diyoruz ki *"uygulamadan da insanlar gelsin, hâkim, savcı gelsin."* Doğrudur, iddia ediyorum, eğer sırf öğretmek ise, biz belki araştırmacılardan daha iyi öğretebiliriz. Ama mesele öğretmek değil ki. Mesele araştırmacı eğitici de, eğiten eğitilen de araştırmayı bilecek. Araştırmayı bilmeyen hukukçu olur mu? *"Yargılayan, sorgulayan"* diyoruz; onun yöntemleri nedir? Efendim, takdir usulü müdür, nedir? Bütün bunlar ikinci derece. Önce biz nasıl bir hukukçu yetiştirmek istiyoruz. Araştıran, yargılayan, sorgulayan. İmtihanlar yazılı mı, sözlü mü? Tabii ki sözlü imtihan da olacak. Sözlü imtihan olmadan bir hukuk fakültesini bitiren insanı düşünmüyorum. *"Efendim şu kadar talebemiz var, bunun altında kalkamıyoruz"* onu bilemiyorum. Onu benim düşünmek mecburiyetim bile yok. Ben istiyorum, madem kaliteyi istiyoruz.

Peki burada ne yapacağız? Nasıl bir hukukçu yetiştireceğiz? Bunun sorusunu sayın hocamızın tercüme ettiği Peter Gilles'in bir makalesinden size okuyayım. Farklı bir şey söylemeye gerek yok. Teori mi, uygulama mu, hangi tür yöntemle? Diyor ki *"teoriyle pratik birbirlerinden ayrı ve karşı karşıya kalamazlar."* Aksine her iki alanı birleştirecek bir tasarım oluşturacak derecede her ikisi birlikte götürülmelidir. Öğrenim ve hazırlık hizmeti bilimsel bir eğitim sürecinin taleplerine uygun olmalı ve aynı derecede meslek pratiğinin ihtiyaçlarına göre yönlendirilmelidir. Pratikte eğitim süresince orada kazanılan pratik bilgiler ve yetenekler bilimsel olarak derinleştirilmeli ve kontrol edilmelidir; bu kadar basit. Eğer siz bir şey yapmak istiyorsanız yollar çok, muntukalar çok; bunun ayrıntısına burada girmeye gerek yok. Ayrıca tek tip hukuk fakültesi; ne münasebet. Tek tip insan yok ki. Fırsat eşitliğine tamam, herkese eşit şans tamam; ama öyle yetenekler var ki bunları sıradan insanlarla birlikte eğitmek, hem o çocuğa...

35 bin müracaat eden arasından eleye eleye 150 kişiyi alıyor. Bunlarda aranan vasıflar çok üstün. En az iki lisan yabancı dil bilecekler ve bunları okutuyorlar. 26 bin Euro da maliyeti var; ama oraya giren herkes kapışılıyor. *"Ben üstüne bilmem ne vereyim de aman senin bursunu vereyim"* diyorlar. Biz de böyle alanlar yaratmak zorundayız.

TALAY ŞENOL'UN
KONUŞMASI

Gelelim, parasız kalite olmaz. Mutlaka paralı eğitim olacaktır. Düşünebiliyor musunuz, kendisi okumak imkânını bulamamış bir çoğunluk bir azınlığı finanse ediyor, kendisi ilkokulu bile bitirememiş ki! Bu arada da sefalet edebiyatları başlıyor. "Efendim, halkımız fakir." Halkımız fakir de peki bu sistem, bu sömürü sistemi kişileri dersanelere mahkûm eden, bugün bir talebenin üç sene içerisinde dershaneye ödediği miktarı biliyor musunuz? Beş veya altı milyardan aşağı değil. Bir dersane iki ders için en az beş milyon istiyor ve bu imtihana giren ve açıkta kalanların tamamı buradan geçmiş. Çünkü herkes, kapıcımız bile "aman çocuğum bu dersane şeyinden geçsin" diye biz finanse ettik, demek burada kaynak var.

Artı gayet tabii burslarla, her okuması gereken, belki ben değil, kapıcının çocuğu okuyacak; onu burslarla ve sair şeyle üstleneceğiz. Ama bırakalım bu şeyi, harçlar 20 milyondan, 30 milyona çıktığı zaman yaygarayı basıyoruz. O yaygarayı basanların aldıkları ayakkabı 200-300 milyon lira, çocuklarının marka, bunları yavaş yavaş, hadi diyelim rasyonilize edelim, böyle ucuz edebiyatla bu işler olmaz.

Yabancı dil eğitimi, eğer bugün bir kişi bir dili mükemmel, eğer bir kişi bu dilin yanında bir başka dilde eh olacak kadar bilmiyorsa buna "akademisyen" denilmez, "bir tahsil yapmış" denilmez veya "ortaöğretim yapmış" denilmez. Ama yabancı dilde eğitim mümkün değil, bu kolonilerde olur. Hiçbir kişi kendi dilindeki hafızadaki saklamayı yaratıcılığını yapamaz. Kaldı ki herkes kendi dilindeki kadar yabancı dilde ustadır. Bir kültür olayıdır, o halde mutlaka yabancı dil eğitimi olacaktır, bir hukukçu en az iki yabancı dil bilecektir. Madem her şey evrenseldir, hukukçu da evrenseldir. "Efendim, bizim koşullar" bizim koşullarımız yok, biz dünyayı istiyoruz, biz Avrupa'yı istiyoruz. O halde Avrupalı hukukçuda ne varsa bizde de olması lazımdır; olamıyorsak başka bir şeyler düşünelim.

Bir de kısaca staja değinmek istiyorum. Mutlaka staj öncesinde bir sınav olması şart değil; ama olabilir. Yani çok basit bir sınav olabilir. Asgariden şöyle bir şeyleri geçecek; ama sonunda mutlaka bir sınav olmalıdır. Yalnız sınav bir şeylerin verilip verilmediğini, alınıp alınmadığını kontrol etmek içindir. O halde sınav öncesi bir şey, yapılanma, bilemiyorum; ama bu yapılanma mutlaka Barolar Birliği'nin tek tip yapılanması olacaktır.

Bu şu anlama gelmiyor: "Bir okul açacak yahut bir kurs açacak" da değil. İlkelerini Barolar Birliği tespit edecektir, müfredatını Barolar Birliği tespit edecektir ve denetimini Barolar Birliği yapacaktır. Burada kesinlikle maddi hukuk sadece uygulama nedeniyle söz konusu edilecektir ve hem burada hem de eğitim sırasında klasik medeni hukuk gibi, ceza hukuku gibi derslerin sınavlarında mutlaka metinler verilecektir. Enstrümanlı keman imtihanı yapmaya benzer bu. Oralara verilecektir; ama bu yetmez. Avukat sadece yazan değildir. Yazmasını bilen ve aynı zamanda konuşan da bir insandır, hitabet dersi kesinlikle alacaktır. Vücut dilini çok iyi bilecektir. Ama her şeyden önce usulü, gerek ceza, gerek hukuk usulünü kendi yaşam hikâyesinden daha iyi bilecektir. O zaman işte yargıcın karşısında o özgüvenle çıkacaktır ve dolayısıyla bu staj eğitimi her şeyden önce meslek kuralları ve meslek etiği yanında usul ve egemen kılma eğitimi olacaktır.

Son olarak herkesin her şey olma diye bir şeyi yoktur. Hukuk fakültesini bitirebilirsiniz. Ama illa avukat olacaksınız diye bir koşul yoktur, hâkim olacaksınız diye bir koşul yoktur. Her meslek grubu kendi mesleğine almak istediğini, mesela, ABA'de olduğu gibi Barolar Birliği karar verebilir, 180 küsur tane şeye agreman vermiş, ötekilerine vermemiş Amerikan Barolar Birliği. "Ben mastırlı kişiyi avukat yapacağım" diyebilmelidir ve bunun koşullarını da tahsil sırasında, artık o modellere, sürelere girmek istemedim; onlar hocalarımın işi, mastır diye girmelidir. Bir de özellikle sabahleyinki konuşmalardan sonra, beni tanıyanlar bilirler, her zaman söylediğim şu: Hukukçunun padişahlığı avukatlıktır. Avukatlar iyi yetiştirileceklerdir, bu iyi yetiştirilmiş avukatlar içerisinden de hâkimler seçileceklerdir. Alırlar götürürler, eğitirler, o onların işi, Fransa'da olduğu gibi; ama mutlaka 3 sene, 5 sene avukatlık yapmış kişi hâkim yapılacaktır. Aksi halde biz adalet hizmetlerinin sağlıklı işlemesinden özellikle yargılama hakkının sağlıklı olarak bu ülkede gerçekleşmesini rüyamızda bile göremeyiz.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Talay Şenol'a da teşekkür ediyoruz.

Efendim, üç günlük çalışmamızda 9 hukuk fakültesinden ve yedi yabancı hukuk fakültesinden bilim adamları, akade-

misyenler ile Yargıtay, Danıştay'dan yüksek yargıçlar, Adalet Bakanlığı'ndan görevli arkadaşlarımız ve çeşitli barolardan değerli meslektaşlarımızın katkılarıyla "*Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi*" konulu bu çalışmayı son aşamasına getirdik. Sanıyorum ki hukuk öğretimi kaliteli, iyi hukukçu yetiştirmek için fakültelerde yapılması gereken eğitimi ve öğretimi hukukçunun eğitimi de iyi yetişmiş hukukçudan iyi meslek adamı, yargıç, savcı, avukat çıkartmak için yapılması gereken, adına staj denilebilir, aşamasını içeriyordu. Gerek öğretim aşamasında gerekse stajla ilgili meslek eğitimi aşamasında çok yararlı, verimli bilgi ve birikime dayalı bir çalışma yapıldığına inanıyorum. Türkiye Barolar Birliği'nin yapmış olduğu çalışma sanıyorum ki bu durumda amacına ulaşmıştır. Eğer kısa bir süre içinde basım işini tamamlarlar da bunu bir kitap haline getirirlerse çok işe yarayacağını da umuyorum.

Görülen şu: Kurtuluş Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu enkazı üzerinden bir Cumhuriyet çıkardı, genç bir Cumhuriyet çıkardı. Cumhuriyet, 20. yüzyılın en büyük devrimlerinden birini gerçekleştirdi. Sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki devrim. Bu devrimin bir boyutu tebaayı yurttaşa, vatandaşa dönüştürmek oldu. Yani bireyin özgürleştirilmesi yoluna girildi; bu nedenle 20. yüzyılın en önemli devrimlerinden birinin bir dalı olan hukuk devrimi de kısa bir süre içerisinde gerçekleştirildi ve Cumhuriyet'in yaptığı hukuk devrimini uygulayacak hukukçuları yetiştirmek üzere de Ankara Hukuk Mektebi'nin kurulduğunu biliyoruz. Atatürk bunu "*Cumhuriyet'in müessesesi olacak bu müesseseyi kurmaktan duyduğum gururu yahut sevinci ifade etmek isterim*" diye belirtmişti. O hukuk mektebi 70 yıllık süreç içerisinde hukuk fakültesine dönüştü.

İstanbul'daki bir hukuk fakültesi, Türkiye'nin en eski hukuk fakültesi de yeni bir dönüşümden geçti, bir üniversite reformu yapıldı, üniversite devrimi yapıldı. Şimdi 36 hukuk fakültesinin varolduğu ifade ediliyor; bunların bir kısmı devlet üniversitelerine bağlı, bir kısmı da vakıf üniversitelerine bağlı fakülteler. Yalnız bu fakültelerden yetişen gençlerin hukukçu olmakta standartlarının tam birbirine uygun olmadığı gibi bir yakınma yahut bir saptama var. Sayın Kıcaloğlu'nun verdiği sayısal bilgilere göre, yani yargıçlık stajına ÖSYM'nin yaptığı sınavla giren 2.741 adaydan sadece 71 tanesinin sınavı geçtiği,

yüz üzerinde 70 puan aldığı, geri kalanlarının başarılı olmadığı anlaşılıyor.

Bir başka bilgi bu sınava katılanların 16 hukuk fakültesinden mezun olmuş genç adaylar, genç hukukçular olduğu; ama sadece 6 fakülte mezunlarının başarılı olabildiğini, geri kalan 10 fakülteden mezun olmuş gençlerin sınavda gereken başarıyı ve puanı tutturamadığı anlaşılıyor. Bu çok açık bir standart birleştirmesi gereğini ortaya koyuyor. Yani çeşitli öğretim farklılıkları bile bence bu kaymayı açıklamıyor. Binaenaleyh önümüzdeki dönemde yapılması gereken şey hukuk öğretiminden kaliteli, iyi yetiştirilmiş hukukçuyu nasıl elde edebiliriz? Onu düşünmemiz gerekiyor.

Bir başka yenilik ve yenileşme zorunluluğu da şurada: 1920'li yıllarda yapılmış olan hukuk devrimi o dönemde Türk toplumunun ilerisindeydi. Yani hukuk toplumun önüne geçmişti, önünden gidiyordu ve toplumu sürüklüyordu, geliştiriyordu. Giderek hukukumuzun toplumun gerisine düşüp düşmediğini tartışır hale geldik. Özellikle 21. yüzyıla girdiğimiz şu günlerde sanıyorum ki evrensel hukuktaki gelişmeler, küreselleşme dediğimiz ekonomik ağırlıklı gelişmeler, ülkeler arası sınırların incelenmesi, duvarların incelenmesi ve hukukların da karşılıklı etkileşimi sonucunda yeni bir hukuk reformuna veya devrimine gereksinmemiz var gibi geliyor ve bu devrimi yapacak, uygulayacak hukukçulara da ihtiyacımız var. Mutlaka artık 1920'lerin, 1930'ların üniversite devrimini yapmış, Türk toplumunun anlayışıyla hukuk fakültelerini bugüne geliştirmemiz, getirmemiz kolay değil.

Yapılması gereken çok önemli bir atılım, bir yenileşme olmalı. Bu çeşitli boyutlarıyla, çeşitli sorunlarıyla burada irdelendi. En yetkili ağızlar bunu irdeledi. Yani sanıyorum ki hepimiz için buradan çıkarılacak çok önemli öğretiler, dersler var. Bu bakımdan üç günlük çalışmalarımızın sonucunda bu noktaya gelmiş olmasından ben kendi hesabıma büyük mutluluk duyuyorum. Sanıyorum ki benim bu duygumu toplantıyı izleyen bütün değerli hukukçular, meslektaşlarım da paylaşıyorlardır.

Şimdi 25 dakika süremiz var. Eğer soru sormak isteyen değerli arkadaşlarımız, hukukçular varsa veya masada oturan arkadaşlarımızdan ekleme yapmak isteyen varsa çok kısa, yani

TARTIŞMA herkese eşit hak tanıyabilmek için ikişer dakikalık süre tanımak istiyorum. Mümkün olduğu kadar toplantıyı kendi disiplini içerisinde, taşırılmadan götürelim.

Erzan ERZURUMLUOĞLU: Sayın Başkan, bir adli hatayı düzeltmek adına sayın Kaboğlu'na bir şey söylemek istiyorum müsaade ederseniz. Puan farkı olayını burada da benim şahsen kendi hukuk fakültemden öğrencilerim var, onlara da haksızlık olmasın diye bunu belirtme ihtiyacı duydum. Efendim, kamuoyunda şöyle bir düşünce oluşturuluyor: Ben bunu bir sene önce Ankara Hukuk Fakültesi'nde yapılan bir panelde de tespit etmiş, orada da itiraz etmişim. "*Efendim, özel üniversiteler devletten yardım alıyorlar, böylelikle ticaret yapıyorlar. Bir de o yetmiyormuş gibi devletin de parasını alıyorlar*" şeklinde konuşmalar yapıldı. Yine toplum yanlış bilgilendiriliyor diye söylüyorum; çünkü Türkiye'de devletten yardım alan vakıf üniversitesi halihazırda iki tanedir. Birisi Bilkent'tir, zannediyorum bir de 2002'de Başkent aldı, onun dışında hiçbir vakıf üniversitesinin henüz devletten aldığı bir kuruluşluk yardım söz konusu değildir.

İkincisi, "*efendim, vakıf üniversitelerine çok düşük puanlarla öğrenci alınmıyor. Devlet üniversitelerine de seçme çocuklarımız giriyor, bu külliyen yanlış bir şeydir.*" Sadece vakıf üniversitesi diye eğer Kıbrıs'taki üniversiteleri söylüyorlarsa Kıbrıs'a 120 puanla falan öğrenci alınmaktadır. Benim mensubu olduğum vakıf üniversitesinin rektörü de buradadır. Bizim bu seneki aldığımız öğrencilerin en düşük puanı 168, en yüksek puanı da 200 küsurdur. Dolayısıyla, zannediyorum Başkent de aşağı yukarı aynı puanlarla öğrenci almıştır. Vakıf üniversitelerine giden çocuklarımıza da haksızlık oluyor. Yani toplum önünde sanki onlar böyle kapkaç, parayla diploma alan adamlarmuş gibi gösteriliyor. Kesinlikle öyle bir şey yoktur.

Burada kendisiyle iftihar ettiğim bir öğrencim de karşımda duruyor. Bizim vakıf üniversitemizin ilk öğrencilerindendir. Birinci sınıfı birincilikle bitirmiştir. İkinci sene Ankara Üniversitesi'ne yatay geçiş yapmıştır, orayı da birincilikle bitirmiştir; bunu da herkesin bilgisine sunuyorum. Sayın Vedat karşımda oturuyor. Dolayısıyla, bu çocuklara haksızlık yapmayalım diyorum.

Oturum Başkanı: Sağ olun sayın Erzurumluoğlu.

Sayın Kaboğlu diyor ki "Cevap hakkı doğdu."

Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU: Ben tabii çok kısa olarak belirteceğim. Ben "mutlaka 120'yle alıyor" demedim, "alabiliyor" dedim, "yelpaze genişleyebiliyor" dedim. Kesin olan nedir? "Devlet hukuk fakültelerinde bir taban puan var, o da 160'lardadır. Ama özellerde bu 120'ye iniyor" dedim. "Kamuda maaşımız bellidir, bu da bin dolar dolayındadır. Ama özellerde belli değildir. Yani saydamlık yoktur" dedim. Dolayısıyla, ben eşitsizliklere dikkat çektim. Yoksa oradaki öğrenci pekâlâ çok nitelikli olabilir, benimkinde nicelik öne çıkabilir; o başka. "Ama bu kadar büyük eşitsizlikler hayra alamet değildir" dedim.

Erzan ERZURUMLUOĞLU: Sayın Kaboğlu, belirsizlik nerededir? Vakıf üniversitelerinin yasalarında açıkça yazıyor. "Vakıf üniversiteleri devletin verdiği %50 fazlasını verir" diyor. Bunun belirsizlik olan tarafı nedir? Ama şu var: Devlet üniversiteleri bir başka oyun oynuyor, size onu söyleyeyim. Devlet üniversiteleri vakıf üniversitelerine hoca gönderiyorlar. Baktılar ki vakıf üniversiteleri bütün hocaları alacaklar, bu sefer bir engel getirdiler, dediler ki "altı hocadan fazla göndermeyiz" dediler. Vakıf üniversiteleri saatine yüz milyon para veriyor. Yüz milyon paranın 35'ini gelen hocaya, ders veren hocaya ödüyorlar, 65'ini de döner sermayeye kaydedip kendi aralarında paylaşıyorlar. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Peki teşekkür ederim.

İlk sözü sayın Saba Özmen'e veriyorum.

Buyurun.

Saba ÖZMEN: Gerilen ortamı bir fıkrayla belki yumuşatabilirim. Bu vesileyle Türkiye Barolar Birliği'ne teşekkür etmek istiyorum. Adamın biri bir doktora gider ve şikâyetini belirtir, der ki "doktor bey nereye dokunsam vücudum ağrıyor." Doktor da hiç karşılaşmadığı bir sendromla "peki bir gösterin," der. Adamın sağ elinin işaret parmağıyla gerçekten vücudunun neresine dokunsa "ah!" diye acı çekmektedir. Doktor şöyle bir baktıktan sonra reçeteyi yazar. "Kırık sağ elinin işaret parmağının alçıya alınarak tedavisine." (Gülüşmeler)

TARTIŞMA

Sonunda Türk hukukunda da nereye dokunsak sorun olduğunu bildiğimiz bir alanda Barolar Birliği tedaviye yönelik reçete yazılması konusunda böyle bir sempozyum düzenlediği için teşekkür ediyoruz. Sabah oturumlarında da Osmanlı Devleti'nin 700 yıllık sonunun hukuksuzluktan çıktığı söylenildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu gidişle başına aynı şey gelecek. Bu sempozyum umarım yararlı olur ve bu süreci burada sonuçlandırmış oluruz.

Teşekkür ederim, sağ olun. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Özmen.

"Osmanlı İmparatorluğu kadıların şeyinden battı" derler değil mi? Evet, onun bir başka anlatımı da "et kokmasın diye tuzlarlar tuz kokarsa yapacak bir şey yoktur."

Buyurun Reyhan hanım.

Av. Reyhan ŞAHİN (Sakarya Barosu Birlik Delegesi): Çok saygıdeğer öğretim üyelerinin değerli görüşlerinden çok faydalandık; bu olanak için Barolar Birliği'ne ve kendilerine teşekkür ediyoruz. Bilgi sahibi olmak ve bilim insanı olmak çok emek, çok özveri istiyor; bunu biliyoruz. Bu emek ve özverinin maddi anlamda karşılık görmediği de ortada ve sayın öğretim üyeleri tarafından da ifade ediliyor, zaten çok da açık görünüyor. Geriye en azından manevi hazzı tatmak kalıyor diye düşünüyorum. Bu da bilgiyi paylaşmak, aktarmak ve algılandığını, yani geri dönüşümünü görmektir diye düşünüyorum. Bu anlamda elinizdeki materyalin tüm olumsuzluğuna rağmen ve bir parantez açarak söylemek istiyorum. Bu materyal konusunda sayın Tanju Gürkan'ın görüşlerine katılıyorum. Ne kadar olumsuz olursa olsun mutlaka sistem bir biçimde çok fazla olumsuz ve yetersiz olanları zaten eleyecektir. Ama biz çitayı daima yüksek tutmak zorundayız diye düşünüyorum.

Bu manevi hazdan söz etmiştim. Bu derslerinizin daha fazla izlendiği, daha güzel sınav kâğıtları görmek için bilimsel çalışmalarımızın yanında yetişkin eğitimi, iletişim ve belki yeni öğretim teknikleri konusunda arayışlara giriyor, buna ihtiyaç hissediyor ya da gerçekleştiriyor musunuz diye sormak istedim. Öğretim üyelerinden kim cevaplamak isterse, hangisi yanıtlamak isterse ben de bu konuda bilgi sahibi olmak istediğim için soruyorum.

Teşekkür ediyorum.

Sayın Profesör Mutluer yanıtlamak istiyor.

Prof. Dr. Kamil MUTLUER: Efendim, tabii ki fakültelerin amacı aldığı malzeme ne olursa olsun yetiştirmek. Ama size 2000-2001 yılı ÖSS sonuçlarından bir küçük tablo sunacağım. Takdirini size bırakacağım. 80 fen sorusu sorulmuş, matematik, fizik kimya, ortalama doğru cevap sayısı 11, bunun 7'si matematik, 4'ü fizik kimya. 80 sosyal sorudan ortalama Türkiye genelinde cevap sayısı 27.80 yabancı dil sorusundan -ki yabancı dil sınavı ayrı, kolejlerden giriyor- ortalama doğru cevap sayısı 17, malzeme bu. Biz yıllar yılı, 1980'den itibaren, hep yüksek öğretimi tartıştık ve yüksek öğretimden aldık, hukuk eğitimi ve saire. Ne yazık ki hiçbir gün ortaöğretimi ve ilköğretimi tartışmadık, esas yara orada.

Biraz önce ben hocama teşekkür ederim. Benim düşüncelerime destek olan fikirler söylediler, "ÖSS sınavı" dediler. Hangi birimiz memnunuz çocuklarımız ÖSS'ye girdiği zaman? Ve dediler ki "5 milyar, 4 milyar ödüyor." YÖK'ün yaptığı araştırmaya göre de 1.200.000 kişi dershaneye gidiyor. Tablo orta yerde, kaynak var.

Hepinize saygılar sunuyorum. Tabii ki yetiştirmeye çalışacağız; ama malzeme çok zayıf. Esas dert ortaöğretimde.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın hocam.

Sayın Aral buyurun.

Prof. Dr. Vecdi ARAL: Ben çok kısa bir şey söyleyeceğim. Sayın avukatımızı tebrik ediyorum. Gerçekten öğretim, öğrenim ve bilim bir manevi zevk için yapılır. Para tartışmasını ben biraz yadırgadım. İbrahim bey kardeşime diyeceğim ki bir arkadaşından söz etti, "vakıf üniversitesine gidip 5 bin dolar para aldığı halde ufak bir kitabın parasını vermekte acz içinde kaldı" dedi. Böyle bir öğretim üyesi bilim adamı değildir.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Aral.

Buyurun hocam.

Prof. Dr. TANJU GÜRKAN: Ben şunu belirtmek istiyorum. Biraz hızlı konuştuğumuz için asıl vurgulamak istediğim tam anlamıyla belki ortaya çıkmadı, önce hemen kısaca onu

TARTIŞMA

açıklayayım, sonra size açıklık getireyim, zaten birbiriyle bağlantılı. Tabii ki eğitim dediğimiz bir sistem bütün kademeler birbirini olumlu ya da olumsuz etkiliyor. İşin özü doğumla ve ailede başlıyor. Yani biz aileleri eğitmiyorsak, ilköğretime, ortaöğretime, yükseköğretime nitelik kazandırsak da sonuca ulaşmakta yine zorlanırsınız. Onun için tabii ki ortaöğretim kademesinin sorunları, ilköğretim kademesinin sorunlarının da halledilmesi gerekiyor. Ama ben şunu kabul etmiyorum: Daha çok genç arkadaşlarımız bahane buluyorlar. Benim yaşımın yarısı kadar olanlar bana diyorlar ki *"hocam, 150 kişilik gruba ben nasıl aktif öğrenme yapacağım?"* Yaparsın, eğer kafanı bunun nasıl yapılacağına yorarsan, değişik seçenekler ararsan yapabilirsin. Benim vurgulamak istediğim bu, yoksa ortaöğretimde öğrenci hep böyle kalsın ya da iyi yetişmesin demiyorum, lütfen onu düzeltmek istedim.

Üniversitedeki öğretim elemanlarına gelince ne yazık ki hani hep bağırlıyor, *"YÖK şunu yapıyor, YÖK bunu yapıyor."* Ben tam tersi bir ortaöğretim kurumu kadar YÖK'ün üniversiteleri öğretim açısından denetlemediği görüşündeyim. Kapıyı kapatırsınız, orada ne yaptığınızı kimse sorgulamıyor. Ne dekan, ne bölüm başkanı, ne ana bilim dalı başkanı, sorgulamaya kalktığınız zaman da büyük tepki alıyorsunuz. *"Sen ne hakla bunu sorarsın"*a kadar varabiliyor. İşte onun için ne yazık ki hukuk fakültesi, tıp fakültesi, diğer pek çok fakültede öğreticilerin, eğiticilerin eğitimi boyutu zayıf. Hatırlayın, 40 yıl önceki kürsü sistemiyle gidiyor. Tıp doktoru profesör diyor ki *"o benim yanımda gelir, hastaların yanında soru sorarım, terslerim, ederim, ameliyata girer, öylece öğrenir. Onun yönteme falan ihtiyacı yok"* diyor.

Birtakım üniversitelerde bunu fakülte olarak çok kırmaya çalıştık. Geçen sene büyük ısrarlarımızla tıp fakültesinde profesör, doçent ve yardımcı doçent arkadaşlara fakülte olarak yaklaşık 30 civarında iki gruba eğitim verdik. Yöntemler ve stratejiler konusunda çok güzel fikir alışverişi oldu; bu üniversite senatosunda da görüşüldü. Böyle bir hizmet bize çok ek görev getiriyor, bunun bir ücreti de yok. Ama buna talip olduğumuzu söyledik. Sadece istekli olan ilahiyat fakültesiyle tıp fakültesiydi, önce bunun bilincini kazanmamız lazım, öğretmenin başka bir işi olduğunu benimsersek ondan sonra çözümler çok kolay diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Gürkan.

Sayın Kaboğlu da ekleme yapacak.

Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU: Hep gerçekten elimizdeki malzemedan söz ettik. Ama kendi yapımızdan söz etmedik. Ben de öğretim üyesine çuvaldızın, öğrenciye ise sadece iğnenin batırılmasından yanayım. Biz üniversitelerde dökülüyoruz. Hele hele bir profesör unvanını alınca yatıyoruz, başka şeyler peşinde koşuyoruz. Bir küçük şey de söyleyeyim. 10 yıl kadar önce anayasa hukuku sınav sonuçlarını ilan edeceğiz, bitirdik, tabii bin kusur kâğıdı okumak çok uzun sürüyor. Bilgisayar odasında öğrenciler bekliyor, *"aman bir an önce geçin ve ilan edelim"* diye. Bir de baktım, bir asistan arkadaş orada bekliyor, görevli ona öncelik vermiş. *"Niçin?"* dedim, o asistan *"hocam, hocamız sınav tutanaklarının sonuç listesini odaya getirmemi söyledi. 14.00'te kalkan vapurla imzalatmak için gelmemi söyledi. O nedenle gitmek istiyorum"* dedi.

Bakın, burada Fransa'daki duruma atlamak istiyorum. *"Sözlü"* denildi. Bin öğrenci, Fransız da yapıyor. Ama haziran ayını kesinlikle öğrencilerin sınavına adıyor bir öğretim üyesi. Bizde ise sınav sonuç belgesini imzalamak için odada asistanımıza randevu veriyoruz. Yani çuvaldızı kendimize batırmalıyız. Yoksa malzeme kötüdür; bu bir bahanedir. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Gürkut bey buyurun.

Av. Gürkut ACAR (Antalya Barosu): Sayın Başkan, değerli katılımcılar, bugün gerçekten üç günlük sürenin sonunda bu açikoturum bir çiçek gibi açtı. Bugünkü sunumlardan hepimiz çok mutluyuz, çok memnunuz. Ben çok önemli bulduğum iki noktaya değinmek istiyorum. Sabahki sunumlarda bir konuşmacı tarafından yargı sanki devletin korunmasını amaçlayan bir kurummuş gibi sunuldu. Yargının devleti korumak gibi bir amacı yoktur. Yargının bizatihi kendisini işlemesi, adil, etkin, hızlı bir yargılama devleti zaten korumak demektir. Bakınız, iyi yetişmiş savcıların, iyi yetişmiş yargıçların olduğu yerde yargı etkin çalışır ve etkin çalıştığı zaman bu etkinliği devleti korur. Jean Jacques Rousseau'nun bir sözünü söylemek

TARTIŞMA istiyorum, diyor ki *"Hükümdarın devleti yasalarla yönetmemeye başlaması devletin bozulup dağılmasının iki nedeninden birisidir. Eğer biz devleti korumak istiyorsak, yargıyı etkin ve adil tutmalıyız. Bizatihi bu tek başına devletin korunması anlamına gelir. Ayrıca özel olarak devletin korunması gerekmez. Anayasa hukukunu da, idare hukukunu da yaratan şey ihtiyaç doğrudan doğruya fertlerin korunmasına yöneliktir, devletin büyük gücünün karşısında fertlerin korunması gerekir. Bizim Türklük adına da, başka isimler adına da, başka yüce, kutsal emanetler adına da devleti korumak gibi yargının bir görevi yoktur"* öncelikle bunu tespit etmek istiyorum, sabah söyleyememiştim.

Diğer yandan yine Jean Jacques Rousseau'dan bir cümle daha okumak istiyorum. Burada diyor ki *"hükümdar egemen varlığından daha etkin bir özel istence sahip olursa ve elinde toplanmış olan kamu gücünü kendi özel istencine hizmet etmek için kullanırsa ve bunun sonucu ortaya sanki biri tüzel, öteki edimsel olmak üzere iki egemen varlık varmış gibi bir durum çıkarsa, toplumsal birlik anında ortadan kalkar ve siyasal bütün dağılır."* Demek ki siyasal bütünü dağılmaması için ortada devleti bile yargılayan, yasama organını denetleyen ciddi bir yargı organının varlığı gerekir. Bu yargı organının varlığı da doğrudan doğruya iyi yetişmiş, etkin, ciddi, değerli hukukçular eliyle olur. Eğer bugün biz burada üç gündür tartışıyorsak bu tartışmamızın toplamı Türkiye'de devletin varlığının devamını amaçlar zaten. Bunun için yargının ayrıca devleti korumak gibi bir amacı gütmesine gerek yoktur; bir tanesi budur.

İkincisi de şudur: İdari yargıda sayın Kâmil Mutluer'e teşekkür ediyorum, değindi; ama ben gene de üstünde durmak istiyorum. İdari yargıda yargıçların hukuk fakültesi mezunu olması gerekir. *"Efendim, kültürleri alacak, değişik yerlerden bilgi sahibi olacak, onun için başka mesleklerden de idari yargıya yargıç almak gerekir"* gibi bir anlayışı kabul etmek mümkün değildir. Yargıçlık çok önemli ve ciddi bir formasyonu gerektirir; bu formasyon hukuk fakültelerinde oluşur. Adaleti genel olarak kültürüne almamış bir insanın iktisat fakültesinden, iktisadi ve ticari ilimlerden, siyasal bilgiler fakültesinden çıkıp idari yargıda yargıçlık yapılması kabul edilemez, bu yanlıştır, doğru değildir ve bunu kesinlikle ortadan kaldırmak lazımdır.

Bugün Danıştay başta olmak üzere idare mahkemelerinde

bu konuyla ilgili aksaklıklar sürekli kulaklarımıza gelmektedir. Bu nedenle de ben sabahki oturumda iki konuşmacımızın bu konuyla ilgili hukuk fakültesi dışından değişik birimlerden idari yargıya yargıç atanmasıyla ilgili önerilerini uygun bulmuyorum, bu yanlıştır. Eğer biz idari yargıda adaleti sağlamak istiyorsak ki orada devletin tasarruflarını yargılıyoruz, orada çok iyi yetişmiş yargıçlara ihtiyaç vardır; bu yargıçlar diğer fakültelerde yetişemez; çünkü böyle bir amaçları yoktur.

Çok teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Sayın Gürkut teşekkür ederim; ama sanıyorum ufak bir yanlış var. Sayın Odyakmaz itiraz ediyor. Onun böyle bir görüşü olduğunu sanmıyorum. Sanıyorum ki bir yanlış anlama var.

Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ: Evet efendim, yanlış anlama var. Efendim, ben *"kamu yararını göz ardı etmeyen fert ile idare arasındaki dengeyi sağlayacak kabiliyete haiz hâkim seçilsin"* dedim. Devlet kelimesini telaffuz etmedim; bu birinci husus. *"Kamu yararını göz ardı etmeyen"* dedim. İkincisi de hukuk fakültelelerinde okutulmayan dersler, iktisadi idari bilimlerde okutulan dersler ve idari yargıya gelen dava konularını önünüze koyarak hukuk fakültesi mezunu olmayanların da idari yargı hâkimi olması gerektiğini izah ettim. Özellikle birinci konuda *"devlet koruma altına alınsın"* demedim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Odyakmaz.

Buyurun.

Uygar ERGİN (Kahramanmaraş Barosu): Son günlerde Türkiye'de *"Türkiye sizinle gurur duyuyor"* diye ucuzlayan bir slogan var. Ama biz sayın Birlik Başkanımız Özdemir Özok'a Maraşlılar olarak, bir hemşehrimiz olarak kendisiyle gurur duyduğumuzu belirtmek istiyorum. (Gülüşmeler, Alkışlar)

Yani eskilerin deyimiyle müktesai hale mutabık bir laftır, aynen bu laf yerine oturmuştur. Çünkü daha beş hafta gibi bir süre geçmeden hemen ikinci bir konferans, daha öncesinde iklim şartları dolayısıyla katılamadık. O nedenle biz Türkiye'de Maraşlı avukatlar olarak, Maraşlılar olarak ve 45 bin avukat olarak sayın Başkan'la gurur duyuyoruz.

TARTIŞMA

İkincisi, sayın Tuğrul Ansay hocam "en yaşlınız benim" dedi, biz kabul etmiyoruz. Hocamı buradaki en kıdemli genç ilan ediyoruz. (Alkışlar)

Üçüncüsü de şu: Biz burada baştan beri yabancı hocaları dinledik. Yabancı hocaları dinlerken keşke Talay ağabeyimin dediği gibi hiç kulaklık almasaydık keşke.

Dördüncüsü de biz buradan hani Mevlana'nın bir sözü var. "Deryayı testiye boşaltsanız alacağı bir testi sudur" diyor. Biz testilerimizi derya gibi hocalarımızla doldurduk, aşk aldık, feyz aldık, heyecan duyduk. Vehit hocam kötü bakar diye keyif lafını kullanmıyorum. (Gülüşmeler)

Zevk aldık. Buradan özellikle idareci arkadaşlarım, idari görevi olanlara da şunu söylemek istiyorum: Büyük Atatürk 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde diyor ki dünyanın her yerinde icrayı sanat edecek nesiller yetiştirmemiz lazım. Üniversiteler içinde hukuk fakültelerine ayrılan araştırma veya bütçeden ayrılan pay ne kadardır? Biz bu payla büyük Atatürk'ün bu idealini gerçekleştirebilir miyiz?

Saygılar efendim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Sayın Profesör Haluk Burcuoğlu.

Prof. Dr. Haluk BURCUOĞLU: Son konuşan arkadaşım la zaten biraz kesişeceğiz birazdan. Kesişeceğiz derken yanlış anlamayın, sizinle uyum içindeyiz, onu söylüyorum. (Gülüşmeler)

Arkadaşım bana öncülük ve öncelik yapmış oldu. Üniversitede eğitim, öğretim, öğrencinin kalitesi ve saire; ancak galiba bir şey unutuluyor. Ben mensubu olmaktan her zaman gurur duyduğum ve iddia ediyorum, ben katıldığım zaman dünyanın en büyük hukuk fakültesi olan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin bugünkü durumuna bakıyorum. Benim geldiğim zaman dünyanın en büyük hukuk fakültesiydi. İsimlere şöyle bir bakarsanız çapına yanaşacak yabancı da bulamazsınız kimse bunu söylemesin ve bunu Cenevre Hukuk Fakültesi mezunu sıfatıyla söylüyorum, yanlış anlamayın, bundan övünerek değil. İstanbul Üniversitesi'ne hoca olarak katıldığım için gurur duyarak söylüyorum; bunu da biliniz.

Ben şimdi fakülteme bakıyorum. Benim fakültem erimiyor, blok blok yıkılıyor ve bunun sebebi de benim üniversite sistemim kim ne derse desin. Arkadaşıma çok teşekkür ediyorum. Eğer bizde üniversitelerimizde tıp fakülteleriyle hukuk fakülteleri ayrı üniversite bünyesinde olacaksa hiçbir şansımız yoktur. Bizi daima tıpçılar yönetecektir ve biz hukuk fakültesi olarak hava dahi alamayacağız ve üstelik inşallah diğer üniversiteler de böyle değildir. Bizde hep şu görülüyor: Tek sesini çıkartacak olan fakülte hukuk fakültesi, o zaman en kaka çocuklar da hukuk fakültesi, bir de buna maruz kalıyoruz. Su ürünleri yüksekokulunun benim kadar problemi yok, biz doğrudan muhatap oluyoruz ve üzülerek bunu görüyorum. Ama İbrahim söyledi, ben de söylüyorum. Atılana kadar oradayız; bunun parayla pulla falan ilgisi yok. Atılana kadar, eğer atılmazsak da yaş haddimizin sonuna kadar İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeyiz.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Ceren hanım buyurun.

Ceren KARTER: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ikinci sınıf öğrenciyim. İlk olarak bir hususu söylemek istiyorum: Biz Ankara Üniversitesi öğrencileri olarak içeride okulumuzu sevmediğimizi söylersek de dışarıda kesinlikle hiçbir şey söyletmeyiz; çünkü okulumuzdan aslında çok memnunuz.

Birinci olarak söylemek istediğim husus; sürekli üç günden beri malzemenin kötülüğünden bahsediliyor ve kötülüğü de felsefe, mantık ve sosyoloji görmemize yoruluyor. 1999'dan beri en azından Anadolu liselerinde felsefe var. İkinci sınıfta psikoloji var, iki ve üçte de seçmeli olarak mantık var, yani bu hatadır. Biz dört yıldır, sizin elinize gelen öğrenciler felsefe görüyorlar.

İkinci olarak kaliteden bahsederken yabancı dil bilmememizden bahsediyorsunuz. O zaman bunu avukatlık için şart olarak koyabilirsiniz. "Avukatın baroya kaydolması için yabancı bir dil bilmesi şarttır" dersiniz, bir tarihten itibaren ve öğrenmek zorunda kalırlar.

TARTIŞMA

Ayrıca şöyle bir durum da var: Ben hukuk fakültesinde muafiyet sınavına girmedim. Fransızca dersi alıyorum, her sene 500 kişilik kontenjanı olan üniversite, Fransızca dersi alan tek kişi benim. Yani hocayla birebir özel ders veriyor YÖK bana, bunun için de YÖK'e teşekkür ediyorum, böyle bir fırsat verdi. Yoksa saati 50 milyona gelirdi. İşletme ve iktisat öğrencilerinin idari hâkim olması konusu vardı. Bu konuda ben şunu söylemek istiyorum: SBF inanılmaz derecede hukuk dersi alıyor. Ama biz hukuk dersi öğrencileri olarak sosyoloji almıyoruz, siyasi tarih almıyoruz, diploması tarihi almıyoruz, uluslararası ilişkiler almıyoruz, hatta biz sosyoloji bile almadan hukuk sosyolojisi alıyoruz. Onun için "onlar girsin, belki biz girmeyelim" bile diyebilirim. Çünkü onlar çok ders alıyorlar ve çok ağır dersler alıyorlar.

Şöyle bir durum var: 500 kişinin %100'ünün başarılı olmasını da bence bekleyemeyiz. Üniversitelerde eleme vardır. Bu yurtdışında da böyledir, Türkiye'de de böyle olması gerekir. 500 kişi girer, 70 kişi mezun olur ve bu normal bir şeydir. Çünkü herkes hukukçu olamaz, herkes üniversite eğitimi almak zorunda değildir. Herkesin de zaten almasına gerek yoktur. Ayrıca sanki üniversite değil de meslek yüksek okuluymuşuz gibi bir hava yaratılmaya çalışılıyor bence hukuk fakülteleri için. Yani bir öğrencinin üniversiteye gitme sebebi bence sonradan iş bulma olmamalı; bunun için meslek yüksek okulları vardır, onlar giderler, iş eğitimi alırlar ve çıkarlar, biz oraya bilgiyi öğrenmek için gidiyoruz. Biz orada ondan sonra belki akademisyen olacağız, belki serbest çalışacağız.

Kasımda 20 kişiden daha fazla kişi derse girmiyor. Yani onun için biz hocalarla birebir ilişkiye girebiliyoruz; bunları söylemek istiyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Ceren hanım iyi bir hâkim, iyi bir avukat olacaksınız inşallah; bu uygarca yürekliliğinizi sevinçle karşılıyorum. Sanıyorum ki bütün konuşmacılar yahut katılımcılar da aynı duyguyu paylaşıyordur.

Efendim, son sözü sayın Karaçelik'e vereceğim.

Burhan KARAÇELİK: Karımca sınavın amacı öğrencinin anlatılan dersleri özümseyip özümsemediğini tespit etmektir,

özümseyip özümsemediğini saptamaktır dersi öğrencinin. Bunun için de en etkin yolu sözlü sınavıdır. Buradan başlayarak eğer yanlış anlamadıysam sayın Ansay hocamız mecburi öğrenci çokluğu dolayısıyla yazılı sınava yöneldiğini, mecbur kalındığını buyurdular, öyle mi sayın hocam? Şimdi ben derim ki acaba böyle bir mecburiyet sınav yöntemini saptamadaki yanlışlıktan mı geliyor? Yoksa hocalarımızın geçim derdiyle başka fakültelerde de derse gitmek zorunluluğundan mı doğuyor? Bunu sormak istiyorum.

Saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

Kusura bakmayın, söz veremiyorum, sayın Başkan el koydu.

Özdemir ÖZOK: Hayır efendim, katiyen.

Değerli konuklar, öncelikle şu anda hakikaten olumsuz koşullarda oturan hocalarımdan çok özür diliyorum. Başka bir etkinlikte bu türlü sıkışık bir masa olmayacağına öncelikle söz veriyorum, ben sizin adınıza son derece rahatsız oldum ve sizden özür diliyorum.

İkinci konu, gerçekten üç gündür bizi yürekten destekleyen salonda bulunan bütün dinleyenlere özellikle teşekkür etmek istiyorum ve bu ve buna benzer etkinlikleri sürekli yapacağımızı da size ifade etmek istiyorum ve gerçekten bize gerek konuşmacı olarak, gerek yönetici olarak, gerek tartışmacı olarak, gerekse salonda görüşleriyle bizi yüreklendiren, bize destek veren, bize katkı veren herkese teşekkür ediyorum. Ben çok umutluyum. Türkiye bütün sorunlarını, hukuk da, yargı da başta olmak üzere çözecektir. Sizler gibi idealist, heyecanlı, dürüst insanlar oldukça çözemeyeceğimiz hiçbir sorun yoktur diyorum.

Hepinize saygılarımı sunuyorum, sağ olun, çok merci.
(Alkışlar)

(Konuşmacılara ödülleri verildi.)

13.500.000.- TL

Karanfil Sokağı No: 5/62 06650 Kızılay-ANKARA
Tel: (+90.312) 425 30 11 - 425 36 19 - 418 13 46 Faks: (+90.312) 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-mail: admin@barobirlik.org.tr • yayin@barobirlik.org.tr